

PK
6220
P3
1390

اسرار حکمت و معلّم کلمات ارسطو بود شکایت بردند و بعضی از بلا و بعیدہ بدو نگاشتند
 و درخواست نمودند کہ در کشف معضلات حکمت کتابے کند۔ فر فروریوس فرمود کہ ادراک کلمات
 ارسطو از فہم مفد مانے چند ناچار است و علماے عصر مارا از وصول بدان مقدمات تصور
 است پس کتاب ایسا غوجی را تصنیف فرمود کہ ہنوز در میان طالبان علم بکار است
 و کتاب المدخل الی القیاسات الحلیتہ نیز از مصنفات اوست کہ ابو عثمان و شقی ترجمہ کردہ
 و کتاب اخبار الفلاسف و کتاب الاسطسقات نیز از وسے بلغت سریانی است۔ بالجمہ
 فر فروریوس از صحاب ارسطو طالیس است و از کلمات اوست کہ فرماید کہ ہر چیز کہ یکے
 باشد و بسیط باشد فاعلش نیز یکے است و بسیط و ہر چیز کثیر باشد و مرکب پس
 افعالش کثیر است و مرکب ہر موجودے فعلش چون طبیعت اوست لاجرم میکند خدا واحد
 بسیط و آنچه میکند از افعال خود بواسطہ مرکب است۔ گوید ہر چیز باشد موجود و از ہر سے
 اوست فعلے مطابق طبیعت او چون حضرت باری موجود است پس فعل خاص حدانی
 او اجتناب از شبہ است یعنی در وجود۔ گوید مکونات کون میشوند بتکون صورت بزیل
 تغیر و فاسد میشوند۔ بخلوہ صورت و از جملہ مصنفات فر فروریوس کتابے است در اتحاد
 عاقل و معقول کہ مدوح اکثر حکماے مشائین بودہ †

و با عمر اندک عبور باین ہمہ زمین و غلبہ باین ہمہ خلائق را صعب دانست و از یک جانب
حرص و طلب و را مجال نمیکذاشت کہ آسوده باشد و از ہوس تسخیر دنیا فرو نشیند
بے اختیار بگریست چنانکہ بانگ ہائے اولند گشت +

ظہور افلاطس حکیم پنہزار و دو لیت ہشتاد و شش

سال بعد از ہیوط آدم علیہ السلام بود

افلاطس از عظمائے فلاسفہ یونان است و معنی این لفظ نفع رسانندہ و داناست اورا کسب
معارف از خدمت ارسطاطالیس حاصل شدہ و بیشتر وقت ملازم حضرت اسکندر بودہ و
سخنان پند آمیز معروض میداشتہ و قتی پادشاہ یونان از مے سوال کرو کہ پادشاہان را
کہ ام شیوہ ستودہ پسندیدہ است عرض کرد آنکہ در شبہا باندیشہ رعیت باشند و بصلاح
حال رعایا فکرے نیکو اندیشند و چون روز شود آنچه شب اندیشہ کردہ اند معمول دارند
اسکندر اورا تحسین فرستاد و سخن اورا از جہدق و صفادانت +

ظہور فروریوس حکیم پنہزار و دو لیت و نود و دو

سال بعد از ہیوط آدم علیہ السلام بود

فروریوس از صناید حکمائے بلدہ صورت دآن شہر در ساحل دریائے شام بود گویند
چون فہم کتب ارسطاطالیس بر طالبان علوم مشکل افتاد در حضرت فروریوس کہ کاشف

حکمت فرمودہ و در علوم غریبہ و نیزنگ و طلسم سرآمدانہ سے روزگار بودہ و پیوستہ ملازم رکاب اسکندر بود و در کار ہائے بزرگ مصالحت و صوابدیرا و در حضرت پادشاہ یونان کمال متانت داشت و آن منار ہاکہ اسکندر در شہر اسکندریہ بنیان فرمود و آن مرآتے کہ منصوب داشت بدانگوئی کہ مرقوم افتاد و جملگی صنعت خاطر بلیناس بود و از مصنفات او چند رسالہ بنظر نگارندہ این اوراق رسیدہ از جملہ کتاب القدیم است و دیگر کتاب علل است کہ در آنجا گوید انا بلیناس صاحب الا عاجیب در اثبات واجب حکمت الہی تحقیقات نیکو فرمودہ و در کتاب جامع الاشیا خود را شاخوس لقب نہادہ و آن کلمات راقص ترجمہ نمودہ و چنان معلوم شد کہ ہر مس ثالث بعد از بلیناس ہنوز زندگانی داشتہ و آن کتاب را کہ بلیناس در سبب پیدائے اشیا نگاشتہ با خود در سردا بے مظلم سے بردہ و در آن نگریتہ بہرہ در میگشتہ †

ظہور انک سرخس حکیم پنجنزار و دولیت و ہشتاد و چار

سال بعد از ہبوط آدم علیہ السلام بود

انک سرخس یکے از حکمائے بزرگوار است کہ در ارض یونان تربیت یافتہ و تحصیل علوم حکمت در حضرت ارسطاطالیس فرمودہ پیوستہ در سفر و حضر ملازم خدمت سکندر سے بود و پادشاہ یونان با صحبت اور غبتہ تمام داشت۔ گویند حرص اسکندر در تسخیر ممالک چنان بود کہ وقتے انک سرخس از وسعت زمین و بزرگی جہان و کثرت بلاد و امصار و حشمت سلاطین و فزونی خلق جہان کلے چند بعرض سے رسانید اسکندر چون نیک نظر کرد

حاصل ہوئے و طالبان علم را با شمعہ ضمیر فروغ بخشیدے چنانکہ در مملکت یونان بلند
آوازہ گشت و کسب فضائل از کلمات ارسطاطالیس میفرمود و از شاگردان او محسوب بود
و بعضے از مصنفات ارسطاطالیس را شرح و ترجمہ کردہ از جملہ باریریناس را کہ عبارت
است از مباحث الفاظ در علم منطق تالیف نموده و اکنون آن کتاب در میان مردم پذیریت*

ظہور اندروناخس حکیم پنہزار و دویت ہشتاد و دو

سال بعد از ہبوط آدم علیہ السلام بود

اندروناخس حکیم از جملہ فلاسفہ یونان است کسب فضائل حکمت از کلمات ارسطاطالیس کرد
و در فنون علم طب خدائے بسزا داشتہ چنانکہ ریاست اطبا اورا بود و انگاہ کہ بر معجون
مسرو و یطوس و قوف یافت بعضے از اذویہ آن را بکاست و برنخے از عقاقیر پیفزود و
از جملہ نجوم افغانی بود کہ زیادہ ساخت و منفعت آن در دفع سموم افزون از معجون
اصل گشت *

ظہور بلیناس حکیم پنہزار و دویت و ہشتاد و دو

سال بعد از ہبوط آدم علیہ السلام بود

بلیناس حکیم از جملہ حکماے بزرگوار است کہ از فنون حکمت بحال بہرہ و نصیبہ داشتہ و از
سناد و پیشاگردان ارسطاطالیس بودہ و پیوستہ در حضرت او زانو زدہ و کسب فواید

نمیباشد این عالم و اثر زیر آکہ میباشند متصل بچیز غیر و اثر و از جہتی و اثر میشود قشور و بگونہ
 قشور و اثر نباشند و حال آنکہ مادام کہ قشور باقی باشد ابوب پوشیدہ خواہد بود و بچی
 نحوی اورا از حکمے دہری داند و بر رد اقوال او چیزے نگاشته و در مقالہ ہا اول کتاب
 فویش آورده کہ بر قلیس از فلاسفہ قدیم است و مصنفات فراوان دارد از جملہ کتاب اہل
 الطبیعیات است و رسالہ در رد قول افلاطون نوشتہ در آنچه گفتہ است نفس زندہ
 جاویدان است *

ظہور ارینس حکیم پنجمزار و دو سیت و شصت و شش سال بعد از مہبوط آدم علیہ السلام بود

ارینس از جملہ حکمے رومیہ کبرے است کہ معضلات حکمت را کشف فرمودہ و در تحقیق
 مقالات ارسطاطالیس رنج برده و بعضے از کتب مصنفات اورا شرح کردہ و در علم طب
 نیز بہرہ کافی داشتہ چنانکہ اورا از فحول طباشترہ اند علی الجملہ اورا در این جہان
 ہشتاد و چہار سال زندگانی بود از آنجہ سیت و چہار سال در تحصیل علوم اشتغال داشت
 و در خدمت حکما با استفادہ روزگار میگذاشت و شصت سال عالم و معلم بود *

ظہور ابابلیخس حکیم پنجمزار و دو سیت و ہشتاد سال بعد از مہبوط آدم علیہ السلام بود

ابابلیخس از جملہ حکمے بزرگوار است و اورا در فنون حکمت جوہن خاطر و سورت ذکا

ظہور فالیس حکیم پنہزار و دویت و سی و پنج

سال بعد از ہبوط آدم علیہ السلام بود

فالیس کہ اورا اولیس نیز گویند از جملہ حکماء روم است و تحصیل حکمت در مملکت مصر فرمود
و در فنون حکمت در جہ کمال یافتہ خاصہ در علم ریاضی و معرفت بمسیر افلاک و انجم و لے دانا
و خاطرے روشن داشته و بر کتب منطق ارسطو شرح نیکو نگاشته و اورا تالیفات و تصنیفات
نیکو و ستودہ است از جملہ کتابت معروف بہ برنج کہ خواجہ ابو زر جہر آنرا تفسیر کردہ و
کتابے در احکام موالیید نوشتہ کہ گویند تالیفہ بجامعت آن کتر مشاہدہ شدہ است

ظہور قلیس حکیم پنہزار و دویت و سی و پنج

سال بعد از ہبوط آدم علیہ السلام بود

بر قلیس کہ اورا ابرقلس نیز گویند از جملہ حکماء یونان است و عقیدہ او چنان است کہ گوید
وقتے متصل شد عوالم بعضے بہ بعضے یعنی مجردات بہ مادیات متصل شدند و حادث شدتے طبیعت
و حادث میشود در آن عوالم قشور و استقلال پیدا میکند لبوب پس قشور و اثرہ اند و لبو
و ائمہ کہ جائز نیست بر آن لبوب فساد بسبب آنکہ آن لبوب بسیط اند و وجد القوے پس
عالم دو عالم است یکے عالم صورت و لب و دیگر عالم کدر و قشور پس متصل شد بعضے از عالم لب
با عالم قشور و میباشد آخر این عالم بدو آن عالم و چون از جہتے میان این دو عالم فرقتے نیست

اور اور مدارس تعلیم اعتبار سے تمام است *

ظہور ثناء و فرستوس حکیم پنہزار و دوست و سی و یک

سال بعد از ہیوط آدم علیہ السلام بود

ثناء و فرستوس از جملہ حکماے بزرگوار است و پسر برادر اسطاطامیس است کسب معارف در خدمت عم خود نموده و بمصنفات و مؤلفات و کمال تقویٰ داشته و پس از وفات اسطاطوس در مدینه که او را دارالتعلیم پوئوشسته و بنا کرده ان اسطاطا معلم بود و از جملہ مصنفات ثناء و فرستوس کتاب مابعد الطبیعیہ است کہ بیحیی بن عدی بجزئی ترجمہ کرده و دیگر کتاب حس محسوس و کتاب اسباب سیاست است کہ ابراہیم بن مکوش نقل و ترجمہ کرده و از سخنان اوست کہ آسمان مسکن انجم است و زمین محل تمکن مردم و موافق شماره ہر یک از اختر را بفردے از موالید نظرے است و بقدریکہ تواند صاحب او در عالم عناصر خود را بدو رساند و گوید سرود چیز نیست خاص برائے نفس کہ نفس را از مصالح خود شاغل سازد و جسم را از آن بیچ بہرہ نیست چنانچہ ماکول و مشروب مخصوص جسم است و نفس را از آن سوک نہا شدہ گوید بر سلطانے کہ عدل نکند و بر صاحب ثروتے کہ رائے صواب ندارد و بر بلیغے کہ راست نگوید و بر جاوے کہ صرف مال در غیر موضع کند و بر فاضلے کہ مصیب نہا شدہ رشک و غبطہ موزیہ و ہم از سخنان اوست کہ فرماید الحکمة غنی النفس و المال غنی البدن و طلب غنی النفس اولی لاتها اذا غنت تعیشت و البدن اذا غنی فنی و غنی النفس ممد و دة و غنی المال محمد و دة *

بواسطہ جیا پس طبقہ اول سختی و غلظت مطیع کن و طائفہ ثانی را با حسان و محبت و
باید غضب توازن و مساوت شدت خالی باشد کہ آن شیوہ سباع است و بحد ضعف و فتور نیز
ترسد کہ از خوے کودکان است *

ظهور ناما سٹیوس حکیم پنہزار و دولیت و بیت و

شش سال بعد از مہبوط آدم علیہ السلام بود

ناما سٹیوس کہ اورا طامبوس نیز گویند از حکمائے بزرگ روم است و در اثبات علت
اولے آن براہین اختیار کرده کہ گوید مبادی سہ است اول ہیولی دوم صورت سوم عدم
و او از صناید و بدشاگردان ارسطاطالیس است و کتب ارسطورا خاصہ منطقیات اورا ہیچکس
یعن او شرح نکرده چہ آنچه گوید موافق اصل باشد و شیخ رئیس ابوعلی و دیگر حکما را بدانچہ
ناما سٹیوس شارح است محال اطمینان و وثوق باشد *

ظهور اناسیس حکیم پنہزار و دولیت و بیت و

ہفت سال بعد از مہبوط آدم علیہ السلام بود

اناسیس از جملہ حکمائے روم است و اورا در فنون حکمت مکانتے لائق بود و بیشتر کتب
فضائل از کلمات ارسطو فرمودہ و از جملہ معاصرین او بودہ و ہم بر بعضے از کتب مصنفات
ارسطو شرح نوشتہ علی الجملہ در میان فلاسفہ اورا نامے بزرگ و مقامے بلند است و مقالات

پیشہ کن تا مستغنی شوی و شیفۃ دنیا مباش کہ در آن اندک مانی و گوید بر کار سے کہ نفس را
از ارتکاب آن منع نتوانی دیگر سے راعتاب مکن و گوید رغبت با صحبت کسی کہ از تو اعراض کند
موجب لذت است و اعراض از صحبت کسی کہ با تو رغبت کند از تصور بہت است و گوید اموری کہ
ملوک را از ارتکاب آن چارہ نیست تہ چیز است اول احیائے سنن جمیدہ دوم فتح بلدان
سوم عمارت بقعہائے ویران و گوید راحت یاس و لذت اوراک برابر نہ روز سے بر مردے
گذر کہ وہ دست اورا بریدہ بود نگفت چون چیرے بستہ کہ از آن او نبود از او چیز سے
بستند کہ از آن او بود از او پرسیدند کہ کلام حیوان بہترین جانوران است فرمود
آدمی چون بزینت ادب آراستہ باشد شخصے با او گفت کہ مرا غیبت کردہ جواب داد کہ قدر
تو آن نیست کہ کس از مسائل حکمت بہرہ گفتم تو بہرہ داز و از وی سوال کردند کہ ذخیرہ کرد
کہ کلام چیز نیکو است گفت آنچه چون کشتے تو غرق شود با تو در بحر آشت ناکند اورا گفتند
نگاہ داشتن مال از حکما پسندیدہ نیست گفت حکیمان مال را برے آن دارند کہ محتاج
لیکن نشوند متعلے را گفت کہ این معنی را فہم کردی گفت بلے گفت اگر چنین است چرا اثر
فہم در تو ظاہر نشد کہ آن سرور و اہتمام است از او پرسیدند کہ بلاغت چیست گفت
اقلال لفظ بلے اخلال معنی با اسکندر گفت آنچه مردم را از تو شکستے آید دو چیز
است یکے وسعت ملک دیگر بلندے ہمت و آنچه بسبب آن ترا دوست میدارند دو چیز است
یکے تواضع و دیگر مدارا و مواساپس ہمہ کن کہ تعجب مردم و محبت ایشان را جمع فرمائی و ہمہ
اسکندر را گفت کہ چون خدائے آنچه محبوب میداری از نصرت با تو عنایت کرد تو نیز
محبوب اورا کہ عفو است بکار بندہ و وقتے نیز با اسکندر نامہ نوشت کہ مردم دو طبقہ اند
یکے ارازل و دیگر احرار انقیاد و ارازل بسبب خوف است و اطاعت احرار

و دیگر کتاب حیوان است مشتمل بر نوزده مقاله نقل نموده آن را ابن بطریق و نقلی قدیم بلغت
 سریانی یافت میشود نیکوتر از عربی و مختصری چند نیز از قدیم بر آن کتاب هست بدانسان که یحیی
 بن عدی ذکر کرده نیکو لائس نیز بر آن مختصری نوشته و ابوعلی بن زرعه آنرا بعربی نقل کرده سوم
 از مصنفات ارسطو کتاب الہیات است و آن مرتب است بترتیب حرف یونانی اول الف صغری
 است کہ اسحق آن را نقل کرده و آنچه در میان است تا حرف ہ ہو ہوت و این حرف را یحیی بن
 عدی نقل کرده و حرف نون بلغت یونانی یافت میشود و آنرا اسطاشا کندی نقل نموده و
 ابوبشر متی مقاله لام را کہ یازدهم است از آن حروف بعربی نقل کرده و حنین بن اسحاق آنرا
 بسریانی برده و ثامسطیوس نیز مقاله لام را تفسیر کرده و ابوبشر آن تفسیر را نقل نموده و
 اسحاق بن حنین چند مقاله را ترجمہ کرده و سونیوس مقاله بار تفسیر نموده و دیگرے آنرا بعربی
 آورده و چہارم از مصنفات ارسطو خلقیات است و کتاب اخلاق آنرا فروریوس شرح نموده و
 جملہ آن دوازده مقاله است کہ حنین بن اسحاق ترجمہ کرده و فاضل مسکویہ در کتاب طہارہ
 فوائد اخلاق و برانوشتمہ و محقق طوسی و علامہ دوانی در کتاب اخلاق ناصری و اخلاق
 جلالی بفارسی نقل کرده اند و چند مقاله از آن بخط اسحاق نزد یحیی بن عدی بودہ و شرحے
 دیگر از ثامسطیوس از آن کتاب بلغت سریانی است و دیگر کتاب مرآت است کہ حجاج بن
 مطر آنرا ترجمہ کرده و دیگر کتاب اثنولوجیا است کہ در ہند تفسیر کردہ اند و در حین تسوید این
 اوراق نیز کتاب اثنولوجیا و کتاب زیرجد و یاقوت ارسطو بنظر اقم حروف رسیڈ و از سخنان
 ارسطو است کہ فرماید عالم جاہل را میشناسد چہ روزے خود نیز جاہل بوزہ و جاہل عالم را
 نتوان شناخت از این روے کہ ہرگز عالم نبودہ و گوید بیچ فخر و انباشد با چیزے کہ بفنا
 نزدیکیست و بیچ غنا حاصل نشود از چیزے کہ بعدم بقا موصوفت و گوید قناعت

با بزرگان علمائے کلام نزد وزیر حاضر شد وزیر با آنجماعت گفت کہ باین شیخ کہ از فلاسفہ است
 سخن کہنیدہی ازین ہمہ منتعاف نمود و گفت مے ترسم کہ میان من ایشان آن رود کہ میان جبالی
 در کتاب تصنیف با رسطورفت چہ ایشان اصطلاحات مراندانند و من مصطلحات ایشان را
 ندانم چنانکہ جبالی عالم بقواعد منطقیہ نبود و بر مفہوم خود اعتراض نمود بر انصاف و تحسین کردند
 و از چہن کارش معاف داشتند و دیگر کتاب کون فساد است کہ جنین بسریانی برودہ و اسحتی
 بحرزی آورده و دمشقی نیز بلسان عرب نقل کرده اسکندر تمام آنرا شرح نموده و متی نقل کرده
 و نقل متی را ابو زکریا یحیی بن عدی اصلاح کرده و یحیی نخوی آنرا شرح کرده و مقالہ اولے را
 قسطا نیز نقل نموده و لایندروس نیز شرحے وارد و آن کتاب بلغت یونانی نیز بیانت شدہ
 کہ بحرزی ترجمہ کرده اند و جامعے کہ عالم بلغت سریانی بودند گفتند کہ شرح آن بسریانی تفضیل
 دارد بشرح عربی و دیگر کتاب آثار علویہ است آن را لایندروس شرحے نوشته و ابو بشرطری
 نقل کرده اسکندر نیز شرحے وارد کہ بحرزی ترجمہ شدہ کہ ناقل آن معلوم نیست و یحیی بن
 عدی کتاب نفس را از آن بسہ مقالہ نقل نموده و جنین جملہ آن را بسریانی برودہ و اسحتی
 نیز آن را نقل کرده مگر قلیبے را و کرت ثانی تمام آنرا نیکوتر از اول نقل نموده و ثاسطیوس
 آن کتاب را شرح کرده مقالہ اولے را در دو مقالہ و ثانیہ را نیز در دو مقالہ
 و ثالثہ را در سہ مقالہ و لایندروس را بر آن تفسیرے است و شرحے بر آن از سنبلیقوس
 است بلغت سریانی و اسکندر آن را تخیضے نوشته قریب یکصد ورق و ابن بطریق را
 نیز در آن باب تخیضے است و شرح ثاسطیوس را اسحتی بحرزی آورده و بعد از سی سال
 تصحیح کرده و دیگر کتاب حس و محسوس است مشتمل بر دو مقالہ و قلیبے از آنکہ یافت میشود
 از ابی بشرمتی بن یونس اخذ شدہ دیگر نقلے کہ از ناقصے معتمد باشد بدست نیامدہ

اولے را در دو مقاله شرح کرده آن نیز تماشاً موجود نیست ابو روح صبابی آنرا نقل کرده و یحیی
 بن عدی اصلاح آن نموده و مقاله ثانیہ را حسین بسمریانی برده و یحییٰ بن عمری آورده و مقاله ثالثہ
 در میان نیست و رابعہ را قسطاع بن یوقاسبہ مقاله شرح کرده و مقالہ خامسہ را نقل نموده و
 سادسہ را شرح کرده و اینک نصف از آنجملہ موجود است و مقالہ عسابعہ را نقل نموده و
 ہشتم را شرح کرده لیکن جن در قے چند از آن بدست نبود و ابن ناعمہ ترجمہ ہائے قطار را
 دیگر بار ترجمہ کرده و جامعے از فلاسفہ آنرا بتفرقہ شرح کرده اند چون فروریوس کہ چہار مقالہ
 را شرح کرده و بسیل نامی نقل نموده و ابو البشر بار دیگر نقل کرده و ثامسطیوس مقالہ اولے
 را شرح کرده و ابو اسحق بن کرنیت بعضے از مقالہ اولے و بعضے از رابعہ را تا بحث زمان شرح
 کرده و ثابت بن قرہ نیز بر بعضے از این دو مقالہ کلمہ چند نوشتہ و ایراہیم بن الصلت بر
 مقالہ اولے شرحے دارد و ابو الفرج بن قدامہ را نیز شرحے ہست کہ از رومی بعربی نقل شدہ
 و بخط جورجیس پرودی سخنان ثامسطیوس بر حاشیے آن کتاب ثبت شدہ و عیسیٰ بن
 علی بن عیسیٰ الجراج الوزیر در نزد یحییٰ بن عدی آن کتاب را قرات میکردہ و تحقیقات
 یحییٰ را در عین قرات بخط زیبایے خود ثبت کردہ و ابن المسیح نیز بر آن کتاب شرحے دارد
 و فلاسفہ اسلام نیز بسیار بر آن کتاب شرحے دارند و دیگر کتاب سماع عالم ہست مشتمل بر
 چہار مقالہ ابن بطریق و ابو بشر و اسکندر فریدیوسی بعضے از مقالات آن را نقل نموده اند و
 ثامسطیوس تمام آن را شرح و تفسیر کردہ و یحییٰ بن عدی نقل و اصلاح نموده و حسین بن
 اسحاق بر شانزدہ مسئلہ از مسائل آن کلامہ نوشتہ و ابو زید بلخی ادایل آن را بر اسے
 ابو جعفر خازن شرح کرده و ابو ہاشم صبابی را بر آن سخنان اعتراضات ہست و آنرا تصنیف
 نامیدہ اند و در مقام ابطال قواعد اسطوآمہ مذکور ہست کہ یحییٰ بن عدی در بغداد

اورا بحر بنی نقل کردہ و دمشقی ہفت مقالہ آنرا ترجمہ نمودہ و ابراہیم بن عبد اللہ ہشت مقالہ آنرا نقل فرمودہ و یحییٰ بن عدی گوید در آغاز تفسیر آن کتاب کہ من نیافتم بے ابن کتاب تفسیر از متقدمین مگر آنچہ اسکندر از مقالہ اولے شرحے تمام کردہ و شرحے بر مقالہ خامسے ساوسہ مسابحہ و ثامنہ نوشتہ و بلونیوس مقالات اولے و ثانیہ و ثالثہ و رابعہ را شرح کردہ پس عقائد مردم در این تفسیر بر قول اسکندر و بلونیوس اصلاح نمودم عبارت ناقلان ابن دو تفسیر را و صاحب تاریخ الحکا گوید کہ کتاب یحییٰ بن عدی مشتمل بر ہزار ورق کتابت است و جز آن شرح بلونیوس است چہار مقالہ اولے را و دیگر شرح اسکندر است چہار مقالہ اخیرے را تا موضع دوازدهم از مقالہ ثامنہ و ثانیہ مسطیوس نیز چندین موضع آنرا شرح کردہ و فارابی شرحے نوشتہ و تلخیص فرمودہ و متنی مقالہ اولے را شرح کردہ و شرح اسکندر و بلونیوس را اسحق بحر بنی آوردہ و ابو عثمان دمشقی ترجمہ کردہ و دیگر سو قسطنطینا بود کہ عبارت از مخالفت است و آنرا حکمت مہمہ نیز گویند و آنرا ابن ناعمر ابو بشر متی بسریانی آوردہ اند و یحییٰ بن عدی بحر بنی نقل کردہ و شرح نمودہ ترجمہ ابن ناعمر را ہم فہری و ابراہیم بن مکوشس بحر بنی آوردند و اصلاح کردہ اند و کندی را نیز بر آن کتاب شرحے است و دیگر ریطور بقا بود کہ عبارت از خطابت است اسحق آنرا بلسان عرب آوردہ و ابراہیم بن عبد اللہ نیز ترجمہ نمودہ و فارابی شرح کردہ کہ قریب بیک صد ورق کتابت است و دیگر انوطیقا بود کہ عبارت است از شعر و ابو بشر متی و یحییٰ بن عدی از سریانی بحر بنی آوردہ و گویند ثا مسطیوس را نیز در آن کلامے است و بعضے بر آند کہ آن مقالہ را بر ثا مسطیوس بدروع نسبت کردہ اند و کندی را ہم از آن کتاب باختصار لیت و ثانی مصنفات ارسطو طبیعیات است اما تاملع طبیعی کہ آن را سمع الکلیان نیز مے نامند ہشت مقالہ است و اسکندر افریدیسی مقالہ

ترجمہ نمودہ و شرح و تفسیر کردہ و از حکمائے متقدم رومی یونانی فروریوس یونانی اصطفیٰ اسکندرانی
 و ابولیس رومی و ابولینوس رومی و ثامسطیوس رومی و ثاؤدوس فرسطیس یونانی و اباتلمیخس
 و ثاؤد و حکیم اسکندرانی فریدیوسی کہ ذکر حال ہر ایک مرقوم خواہ شد شرح کردہ اند و یحییٰ نسیمی
 بطریق اسکندرانی نیز چیزے نگاشته اند و از حکمائے اسلام معلّم ثنائی و ابوبشر متی و ابن
 مقفع و ابن بہرین و کنندی و اسحق بن حنین و احمد بن الطیب رازی شرح نموده و منتخبات و
 مختصرات کردہ اند و دیگر بار بر میناس بود و آن عبارت است از مباحث الفاظ کہ حنین بسیرانی
 و اسحق بن عربی نقل نموده و یحییٰ نسیمی شرح نموده و از حکمائے متقدم اسکندرانی فریدیوسی و
 اصطفیٰ اسکندرانی آن را شرح کردہ و شرح ہیچیک دیدہ نشده و اباتلمیخس و فروریوس و
 جالینوس نیز شرح آند و همچنین شرح کردہ است آن را ثاؤد فرسطیس و ثوبری و ابوبشر متی
 و فارابی اما اسحق بن مقفع و کنندی و ابن بہرین و رازی و ثابت بن قرہ و احمد بن الطیب
 آنرا تلخیص و مختصار کردہ اند و دیگران لوطیقا بود کہ عبارت است از تخمیل قیاس آن را
 ثیا و زوس بن عربی نقل کردہ بر حنین عرضہ داشت تا اصلاح فرمود و بعضے از آنرا حنین بسیرانی
 نقل نمود و بر نھے را اسحق بسیرانی و عربی نقل کرد و گرو بے تا اشکال حلیہ شرح کردند و
 ثامسطیوس دو مقالہ آنرا در سہ مقالہ شرح کرد و یحییٰ نسیمی نیز شرحے نوشت و ابوبشر متی
 ہر دو مقالہ را شرح نمود و کنندی را نیز شرحے است و دیگر ابولیطیقا بود کہ آنرا لوطیقا
 ثنائی گویند کہ عبارتست از برہان و حنین بسیرانی آورده و اسحق تمام آنرا بسیرانی ترجمہ
 اسحق را عربی آورد و ثامسطیوس اسکندرانی فریدیوسی آنرا شرح کردہ اند و اینک موجودیت یحییٰ نسیمی
 و ابویحییٰ مردی اسناد متی را بر آن سخنان کلاہے است و متی و کنندی و فارابی را نیز شرحے است
 و دیگر لوطیقا بود کہ عبارتست از جدل اسحق آنرا بسیرانی آورده و یحییٰ بن عدی ترجمہ

بنی المنجم بدین مہم رفتند محمد و احمد پسران موسیٰ بن شاکر بودند چنانکہ ذکر حال ہر یک
در بابے خود خواہ شد از بدل مال و نفس دریغ نداشتند تا فلسفہ و ہندسہ و موسیقی
و ارساطیقی و طب جزاین بدست کردند و قضاہ بن لوقای بعلبکی را چون بہ بغداد آوردند
از این جنس کتب با خود داشت بعضے را خود بلسان عرب ترجمہ کرد و بعضے را دیگران از بہر او
مترجم شدند و محمد بن اسحق اللدیم گوید کہ از اسحق بن شہرام شنیدم کہ گفت در سہ منزلے قسطنطنیہ
خانہ بود کہ فرے از صابیان کلدانی مجاور آن بودند و جزیرہ ہنگ روم میفرستادند و آن ہیکلے
بس عظیم بود و روزانہ ہر دو مصراع از آہن داشت کہ از آن ہنگام کہ یونانیان عبادت صنایع
میکردند و آن ہیکلے را محترم میدانستند در بستہ بودند من از ملک روم التماس داشتم کہ فرماندہ
تا آن خانہ را در بخشایند و مرا بتماشای بر نہ تخت ملتمس من مقبول نیفتاد چون الحاح از حد بدر
بروم بفرمود تا آن خانہ را در باز کردند بدرون شدم و ہیکلے از مرمر سفید دیدم کہ بر اجار آن
نقوش بسیار و کتابت بیشمار بود و از کتب قدیمہ چندان اپناشتہ بودند کہ بر حسب تخمین ہزار
تشر را اگر انبار میساخت و بعضے از آن کتب را چوب خوارہ فاسد ساختہ بود و از زرخاص
آلات و ادانی فراوان بز برہم نہادہ بودند بعد از نماشا از آنجا بدر شدم و حکم شد تا دگر بارہ
آن ہیکلے را در بستند و این واقعہ در زمان سیف الدولہ بود کہ ذکر حالش در جلیے خود خواہ شد
چون این مقدمہ مرقوم افتاد بر سر سخن رویم مصنفات ارسطو را چہار مرتبہ بود اول منطقیات دوم
طبیعیات سوم اثبات چہارم خلقیات نامخت از منطقیات و سخن کنیم و آن نیز مراتب است
اول قاطیفور یاس دوم باریریناس سوم اولو قیقا چہارم ابور لقیقا پنجم طوبیقا ششم
سوسطیقا ہفتم ریلور یقا ہشتم اولیقا کہ آنرا نوطیقا نیز گویند اکنون بر سر نخستین رویم کہ
قاطیفور یاس نام داشت آن عبارتست از مقولات عشر کہ حنین بن اسحق بلذت عرب

ترجمہ نماید پس نامہ بملک روم فرستادہ ازوسے مکتب اسطور را طلب فرمود و او در جستجو برآمد
عاقبت یکے از رہنمانان کہ در دیرے دور از قسطنطنیہ سکون داشت بعرض رسانید کہ خانہ الیت
در اراضی یونان کہ از عهد قسطنطنین تا کنون ہر کس در آن مالک ہر تری یافتہ قفلے بر آنجا
افزودہ و پیچیک از بزرگان بابا آن بیت را نشودہ اند چہ گمان کردہ اند کہ در آن خانہ مالے
ہست از اندوختہ سلاطین سلف و تنگ میداشتہ اند کہ دست بر آن برزند تا مردم نگویند کہ
از عدم کفایت بر اندوختہ و بگران محتاج شد و حال آنکہ در آن خانہ نیست جز از کتب حکمت
چہ در زمان قسطنطنین کہ مردم بوزن طیدین مسیحی گرفتند قسطنطنین بفرمود تا کتب حکما را جمع
کردہ در آستانہ نہادند و در بستند تا مردم بمطالعہ آن کتب در شریعت عیسوی سستی نگیرند
ملک روم باصنادید دولت مشورت کرد کہ از کشودن آن خانہ و فرستادن آن کتب بنزد
مسلمین مرا عصبیانے لازم شود یا رستدگاری باشد ایشان گفتند ہرگز بر تو گناہے نبود
چہ این کتب در میان ہر طبقہ شایع گردد قواعد شریعت و ملت ایشان را متزلزل کند
پس ملک روم بے اکرہ فرمود در آن خانہ را برکشوند و از آن کتب فراوان کہ در آن جا
نزد بر ہم نہادہ بودند پنج شتر گرانبار ساختہ بخدمت مامون فرستاد و مامون جمعے را
گماشت تا آنکہ جملہ را از لغت یونانی و رومی بلسان عرب ترجمہ کردند و بعضے از آن
کتب تمام و بر خے ناتمام بود کہ الی الآن ناتمام ماندہ پس ازین واقعہ بعضے از مسلمین
نیز در طلب کتب یونانیان شدند و گاہ گاہ نوشتہ بدست آورده ترجمہ کردند اما ملوک
بنی عباس جعے را برے ترجمہ کتب حکمت گماشتہ بودند کہ ایشانرا مرسوم و اجرے
فراوان میدادند از جملہ حسین بن اسمعیل و جیش بن حسن و ثابت بن قرہ و جمعے دیگر
بودند کہ ہر یک را در ماہے پانصد دینار زر خالص میدادند و از مردمے کہ بعد از

و جمعے از عوام باد موافقت کردند اسطوار سخنان ایشان بخیجہ خاطر شد و از بلدہ آسن
 کوچ داده بہ بلدہ اصطاغیرا کہ مستط الراس و بود نزول فرمود و تعمیر آن مدینہ پرداخت و
 طالبان علم را از ہر جہت بہرہ مند ساخت تا روز گارش قریب پایان رسید بساحل دریآمد
 تا حقیقت جزد و مدرا معلوم کند و در کشف آن کتابے نگاردا جل محتمو ہملت ندا و چنانش
 در ہمان ساحل بحر و دلع جہان گفت جسدش را شاگردان او بائین صناید قوم با خاک
 سپردند و از پس مرگ او ہر گاہ بر آن جماعت مسئلہ مشکل افتادے در تفرہ او حاضر شدندے
 و بمنظرہ و مباحثہ پرداختندے تا آن دقیقہ برایشان کشف شدے و گمان آن قوم چنان
 بود کہ زیارت تربت او موجب صفائی ضمیر و سورت خاطر است و چون روز گارے بر این
 گذشت مردم اصطاغیرا بساحل بحر آمدہ عظام بریم اورا فراہم کردند و در ظرفے از نحاس
 نہادہ در زمین اسالیس دفن نمودند و آنموضع را برائے مجلس مشاورت مقرر داشتند و چنان
 میدانستند کہ در آن خاک عقول ایشان را کمالے و فروغے حاصل میشود و از اسطوار سپر ماند
 مسمی بنیقوماخص کہ نام پدر را براونہادہ بود و دخترے داشت صغیرہ و مالے فراوان از مے
 بہرہ ایشان گشت و مدت زندگانی او در این جہان شصت ہشت سال بود از مصنفات او
 یکصد و بیست کتاب رسالہ باقی ماند و سبب ترجمہ بعضے از آن کتب بلسان عرب عجم آن شد
 کہ شبے مامون عباسی اسطورا در خواب دید کہ بر سریرے نشستہ و از وے خوفے تمام در دل
 مامون راہ کرد پس پیش شدہ از او سوال کرد کہ چه کسی در جواب گفت کہ من اسطاطالیسیم
 مامون شاد شد و عرض کرد کہ اے حکیم نیکو کہ امت فرمود آنچه عقل بر نیکوے آن حکم کند گی
 بارہ عرض کرد مرا پندے فرما در جواب گفت بر تو باد تو جید و مصاجت با ہمیشہ نیکو
 چو صبح گاہ مامون از خواب بر آمد خاطر بر آن گماشت کہ مصنفات اسطورا بدست کند و

شبہ مشرود چون این نامہ بارسطور سیدنا چار بار بر بست و باراضیء مقدونیہ آمد و بتربیت
 اسکندر مشغول شد و اورا از فنون فضائل بیاموخت آنگاہ رفتہ در انجمن اسکندر حاضر
 کرد و از وی مسائل مشککہ حکمیہ را پرسیدن گرفت اسکندر یک یک را بر قانون جواب گفت
 در بنوقت ارسطو بجای تحسین اورا خوا ساخت خاطرش را ملول و آزرده فرمود چنانکہ مردم
 انجمن اورا بظلم نسبت کردند و بعد از خروج اسکندر از وی سبب این خشونت پرسیدند
 در جواب فرمود کہ اسکندر کو کہے است در آغوش دولت پرورش یافته و عنقریب بدرجہ
 سلطنت ارتقا جوید خوا تم مرارت ظلم را با او بچشنا تم تا چون دست یا با بعینت جو رہ تعدی
 رواندارد و فی ارسطو از شاگردان خود یک یک سوال میفرمود کہ اگر شمارا کار بکام شود و
 زمانہ بر مرام افتد در از لے تعلیم من چه جزا کنید و ایشان ہر یک سخنی میگفتند چون ثوبت با اسکند
 رسید عرض کرد لے اُستاد اینقدر عرا بگذار کہ معورۂ زمین را فرو گیرم پس با تو آن کنم کہ از
 چون منہ لائق چون توسعہ بود و ارسطو فرمود از کوزانو تفرس مے نمودم کہ سلطنت ریح سکون
 جوئی اینک آن فراست استحکام یافت مع القصد چون اسکندر بر سریر سلطنت برآمد از مقدونیہ
 بعزم جہانگیری بیرون شد ارسطو از زحمت سفر استعفا جست و کتابے در حکمت عملی بلے
 او نوشت مسمی بسرا سرار کہ را تم حروف را در چین نگارش این کلمات مطالعہ افتاد و
 غرض ارسطو آن بود کہ این کتاب در حضرت تو بازای منست و خود در مقدونیہ توقف
 فرمود و بعد از حرکت اسکندر ہولے شہر مسدن ملائم طبع ارسطو نیفتاد پس از آنجا کوچ دادہ
 بشہر اسن آمد مدت دہ سال در آنجا سکون داشت و بتعلیم علوم مشغول بود شخصی
 کاہن کہ اورا ماذن میگفتند دل با حکیم بگردد و بامروم گفت کہ ارسطو بدین است و
 روش سقراط دارد و پرستش اصنام را مکروہ می شمارد و اورا کیفراین عمل واجب باشد

و مناظرہ مغلوب شدے انصاف فرمودے و بخطا اعتراف نمودے مدت بیست سال در حضرت افلاطون
بکسب قایق و کشف حقایق حکمت مشغول بود و افلاطون بچضور او تعلیم علمے نیفرمود و اگر
کسے از دے سولے میکرد و مادام کہ ارسطو حاضر نمیشد پاسخ نمیداد وراقم حروف را از مقولات
میرفدر سکی ملحوظ افتاد کہ فیقتے عمر دین عاص بعد از مراجعہ از مصر بانستعاد حضور خاتم الانبیا
صلی اللہ علیہ آلا اختصاص یافت از دے سوال فرمود کہ بر چیستند اہل مصر عمر و عرض کرد کہ
بر اءین ارسطو علیہ اللعنة آنحضرت ویرا از چین جبارت منح نمود و فرمود انلہ بتی ضیعوہ
قومہ علی الجملہ ارسطو پیشولے حکمائے مشائین است و جملہ حکما کہ بعد از دے ظهور یافتہ اند خوشہ
چینان حرمین اویند و او معلم جمیع علوم است و اصول حکمت نظری بربینان کہ شایع است
از مصنوعات خاطر است از این روی اورا معلم اول خوانند و علامہ دوانی در رسالہ بیاض
مرقوم دہشتہ کہ ارسطو فرمودہ مخاطبینی جوہر من جوہر المملکت بکثیر من العلوم
فقلت لہ من انت قال انا طابعک و در کتابخوان الصفا مذکور است کہ چون در زائچہ
طالع شخص کو کہے از کو اکب بدرجہ اعلیٰ باشد و دلائل علم و معرفت قوی باشد ممکن است کہ بعضے
از روحانیات آن کو اکب باو سخن کنند بالجملہ چون افلاطون و داع جہان گفت وے سی و
ہفت سالہ بود چہ از ہفدہ سالگی با خدمت او پیوست بعد از افلاطون در مدینہ الحکمائے بنائے
مدرسہ نہاد و بکشف مشکلات حکم و معضلات علوم پرداخت چون سالے چند بر این برگذشت
قلب پراسکندر کہ عنقریب شرح حال ایشان مرقوم میشود از مقدمہ نامہ بسوے ارسطو
فرستاد کہ منت خدا تا راسکے از ما بوجود آمدہ است در زمانے کہ شما در دنیا بودہ اید و
ما مطمئن ہستیم باینکہ شما اورا بخوے تربیت کنید کہ ہم سزاوار پردہم لائق مملکت مقصد
باشد پس واجب است کہ شما بجانب شہر مسدن سفر کنید تا روزگارے در صحبت

مارون و کبار برائے مامون نقل کردہ و ثانی زیادہ معتد افتادہ مع القصد از سخنان اقلیدس است
 کہ فرمایند الخط ہندسہ روحانیہ نظرت بآلت الجسمانیہ و فرمود ہرچہ از قوت شود یا بر وصول
 بمثل آن دست داری یا تحصیل چہ نمان در قدرت بازوے تو نیست در حال ذریغ خوردن
 و افسوس داشتن سود بخشند و گفت بہتر مردم کے است کہ بسبب سوء ظن ہیچکس را معتد نداند
 و ہیچکس نیز بسبب این غمے کہ او دارد بر او اعتماد نکند و گفت میان برادران خصوصت
 میفکن چہ ایشان باندک مدائنه بصلح گرایند و تو در میان زبان کار و شرمسار مانی گویند شخصی
 با او گفت کہ من چندان بگو شتم کہ ترا از حلیہ حیات عاری سازم در جواب وے فرمود کہ من
 چندان جہد کنم کہ بآب حفاوت و مہربانی آتش خشم ترا فرو نشانم ۵

ظہور ارسطاطالیس حکیم پنجمزار و دو لیت و بیست و پنجسال

بعد از ہیبوط آدم علیہ السلام بود

ارسطاطالیس و ارسطالیس و ارسطالیس و ارسطالیس انیمہ نام ارسطوست و لفظ ارسطو
 بلغت یونانی بمعنی فاضل کامل است و او پسر نیقوماخس است کہ شرح حالش مذکور شد و
 مولد او بلدہ اصطاطا غیر بود از ارضے یونان مردے سفید پوست و کوچک چشم و تنگ دمان
 و فراخ سینہ و کشیدہ بینی و کشادہ پیشانی بود قائمے باندازہ و ریشے بانبوه داشت - اگر
 تنہا رفتے بسرعت شناختے و اگر با اصحاب بودے آرمیدہ سیر فرمودے بیشتر وقت در
 نطل اشجار و کنار انہار روزگار گذاشتے و استماع نعمات و صحبت اصحاب ریاضات را دوست
 داشتے و در کار جامہ و نان و مضاجعت با زنان بر طین اقتصاد میرفت و اگر در مباحثہ

بن اسحق کندی در رسالہ خویش مرقوم داشته کہ مروے از بزرگان یونان را دو کتاب از مصنفات
 ابلونیوس بنجار بدست افتاد و در صنعت اجسام خمسہ و در یونان کسے را یافت کہ آن دو کتاب را بدست
 و از رومی ب یونانی ترجمہ کند پس کسے را بلذہ صورتی ستادہ از اقلیدس در خواست نمود کہ آن کتاب
 را ترجمہ روشن فرماید پس مقصدیہ ذکر نمود و ازاں پس معنی کلمات ابلونیوس را روشن ساخت و مقالات سیزدگانہ کتاب
 نسبت کنند عبارت از آنست دو مقاله دیگر کتابتہ افزود و مرقوم داشت در انجیزے کہ ابلونیوس یاد نہ کردہ
 بود از چگونگی نسبت بعضی آن مجسمات بعضی دیگر و کندی در رسالہ اعراض کتاب اقلیدس آورده کہ این
 کتاب از مصنفات ابلونیوس بنجار است و اقلیدس بر حسب خواہش یکی از بزرگان سیزدہ مقاله آنرا تفسیر کرد
 لاجرم این کتاب منسوب بدو شد و بعد از ان استقلالس کہ شاگرد اقلیدس بود چنانکہ ذکر حالش عنقریب مذکور
 شود مقالہ چہاروم و پانزوم را از کتاب اصل پیدا کردہ ترجمہ نمود پس اقلیدس چہ بر آن کتاب نیز فرمودہ
 است و ابوعلی حسن بصری ساکن مصر صادرات این کتاب را شرح کردہ و ہم منسوب باہن ششم است
 و مقالہ عاشورہ آن کتاب را بلیناس سیکیم کہ قصہ آن خواهد آمد شرح کردہ و پس ازوے از لغت
 یونانی ب عربی ترجمہ کردہ اند و همچنین قاضی ابی محمد بن عبدالقابی بغدادی فرضی معرفت قاضی
 بیارستان مقالہ عاشورہ را شرح کردہ و علمائے فرنگستان نیز بر آن کتاب شرح متعددہ
 دارند و همچنان جوہری شہر بر آن کتاب نو شستہ و تامانی مقالہ خامسہ را شرح کردہ و اسحق
 بن جین آنرا نقل نمودہ و ثابت بن قیس را اصلاح فرمودہ و ابن ندیم گوید مقالہ عاشورہ را از
 نقل ابی عثمان و در نزد علی بن احمد عمرانی در موصول دیدم و ابو حفص خراسانی را نیز بر آن کتاب
 شرحے است و ابو القاسم انطاکی نیز تمام شرح کردہ و ابو الوفار اشعری تمام است و زید بن
 علی نہ مقالہ و بعضی از مقالہ عاشورہ را شرح کردہ ابو یوسف رازی مقالہ عاشورہ را براسے
 ابن عمیر حشری نمودہ و حجاج بن یوسف بن مطر الکوفی کتاب اقلیدس را یکبار براسے

سپندیدہ مدار کہ باضطراب سے آید در بندگی توہمچنان عبد قوی الراءے را نخواہد کہ بر تو استعمال
 حیلہ کند بلکہ طلب کن عبدے کہ حسن الافقیاد باشد و مطبوع باشد و قوی البنیہ باشد و شاد خاطر
 و شدید الحیا باشد گویند آن ہنگام کہ جان میداوت بود کہ بضرورت در این جہان آدم و بہ
 حیرت زتیم و بکراہت میروم *

ظہور اقلیدس صوری پنجمزار و دو سیت پانزدہ

سال بعد بہبوط آدم علیہ السلام بود

اقلیدس حکماے بلدہ صورت و آن شہرے است در کنار بحیرہ شام و جنابش را اقلیدس بن جازخوند
 مرغ القصہ او اول کس است کہ فن ریاضی را در ذیل کتب مندرج فرمود و درون ساخت و کتابے
 در علم ہندسہ نگاشت و نام خود بر آن گذاشت کہ ہم اکنون در میان طالبان علم مشہور است او اول
 است و بعد از حکماے روم و بعد از ایران بر آن کتاب شرح نوشتند و اقلیدس سٹایش کردند
 نام و سے چنان بلند شد کہ حکماے یونان بر ابواب مدارس خود نقشے کرند کہ ہر مرتاض بنا شد
 بعد رے ما درون نشود و عرض ایشان از این سخن آن بود کہ ہر کہ ندیدہ باشد کہ کتاب اقلیدس را
 بعد رے در نیاید کہ در نحو پنجم ما نیست و از مصنفات اقلیدس است اول کتاب مناظر و دوم کتاب
 مفروضات سوم کتاب تالیف اللہون چہارم کتاب ظاہرات پنجم کتاب اختلاف مناظر ششم کتاب
 معطیات ہفتم کتاب قسمت کہ ثابت بن قرہ اصلاح آن کرد ہشتم کتاب قانون نہم کتاب نقل
 و حفت توہم کتاب اقلیدس کہ مرقوم شد و سہ کتاب دیگر منسوب باوست کہ بعضے آن را منحول
 دانستہ اند او اول کتاب نفسم معروف بکتاب موسیقی و دوم کتاب ترکیب سوم کتاب تجلیل یعقوب

وگوید زبان رسانندہ تر و معاشرت ترا سہ کس است اول آنکہ بر طرب باز دار و ترا دوم آنکہ
 بفریب و مغرور کن در ترا سوم آنکہ کوتاہ تر باشد ہمت او از ہمت تو و گوید واجب نیست بیج دوزم
 از برائے کسیکہ بر خوب و بد اعتماد ندارد و گوید سزاوار است کہ حاکم بر مجرم برفق و مدارا حدود
 براند و خشونت نماند چہ اگر نبووند مردم محبوسم او بر سبب حکومت و تضادات نمی نشست و گوید
 مایوس نہ شوید از عامل کردن پیران و شایخ در امور تا آزمودہ شوند بعل و چندانکہ در مہمات سود
 آزند حاجت بسوے ایشان برتر است و گوید راس و زیر و مشاور تو اہل است از راسے تو بر
 تو چہ او خالی است از ہواے تو و گوید وقت بر سہ کس واجب است اول عاقلے کہ بر او حکم جائے روان
 باشد دوم مرد عوسی کہ گرفتار ضعیفہ کرد و سوم کریمی کہ محتاج لیثیے باشد و گوید زینت انسان سہ چیز
 است اول حلم دوم محبت سوم آزادی و گوید ملوک را از صفت یا نہی مکن و قبح مفرمے کہ امر و
 نہی سزاوار ملک است نہ سزاوار تو و لکن ذکر کن برائے او فیصلتے را کہ بیرون کند صفات
 زلیلہ را از خاطر او و گوید امن کردن خاطر خائفے را افضل است از اطعام جائیے و گوید
 طول نمی کشد التذاز جسمی و طبیعی چہ لذتے سیرین استقل و الحریکہ است و ثابت مے ماند لذت
 باشیاء عقلیتہ کہ محتاج نیست بجز است بیولی و گوید دنی تراست از کذاب کسے کہ دروغ و گوید
 از برائے نفع غیر خود و خیس تر است از ظالم کسے کہ ظلم کند برائے نفع ماسوے خود و گوید
 وقتے کہ طلب مشورت کند از تو دشمن بر بند کن برائے او نصیح را بعلت آنکہ با ستشارہ بیرون
 مے رود از عداوت تو بسوے دوستے تو و گوید سلطان چون دریاے بزرگت کہ استمداد
 مے جویند از او جو مے کوچک پس اگر شیرین باشد آن جملہ نہر ما شیرین میشوند و اگر شور باشد
 شور مے گردند و گوید امتحان کن مرد را بفعل او نہ بگفتار او و گوید بزرگ تر فخر آنست کہ کس
 فخر نکند و گوید حسدین غلام کثیر الشہوتہ را نیکو بدان چہ او را جز تو مولائے باشد و نیز کثیر الغضب

وگوید هیچ کوچک را حقیر شمارید باشد که از شما افزونی داشته باشد و گوید بخشش مرد عالم تشبیه است
 بموہب الہی سبب آنکہ آن بخشش فانی نئے شود بچود کردن بلکہ کمال سے یا بندہ و مفیدش۔ و گوید
 از فضیلت علم آنست کہ کس نتواند معین شود طالب نرا و در سائر امور اعانت غیر مفید باشد
 و کس نتواند علم را از تو سلب کند و سایر ساریہ مارا تو از سلب کرد و گوید نیکوئی کردن با زاوہ مرد
 تحریک مے کند اورا بر پاداش عمل و نیکوئی کردن با مردم و فی بر مے انگیزاند اورا بر عدل و دیگر۔ و
 گوید اشراست با بعت مے کند مردم بد را و او مے گذارند نیک مردان را چنانکہ کس مواسع فاسد
 را از بدن اخستیار مے کند و مواسع نیکو را ملتفت نئے شود و گوید وقتے کہ مرد بمقامے رسید۔
 کہ فزون از حد دوست احسانق افزشت و نشن مے شود مردم را و گوید سنہ او راست ہر عقل
 کہ یاد آورد ہنگام حلاوت عندا مرارت و دارا تا زیادہ نہ خورد و گوید وجہ است کہ پادشاہ از عاصمہ و در پڑہ
 زیست کند چہ اگر با ایشان مختلط کرد و خوار شود ہمانا خودے مردم دنی آنست کہ خوار کنند بعضے
 بعضے را و توقیر نہ گذارند یک دیگر را پس ہر کہ با ایشان بود چون یکے از ایشان شود و گوید وقتے
 بر مان تو با کریم در مناظرہ قائم شود اگر کمند ترا و توقیر فرماید و وقتے کہ حجت تو بر خدیس غلبہ کند
 دشمن وارد ترا عدوت کند با تو و گوید کہ حرام است بر پادشاہ کہ سستی کند چہ پادشاہ حارس مملکت
 است و قبیح است کہ محتاج شود حارس بہ کہسے کہ حر است او کند و گوید از جملہ صفات آزادگان آن است
 کہ صبر ایشان بر استصلاح کسانے کہ دون رتبہ ایشانند زیادہ است از صبورے ایشان بر
 استغناے از کسانے کہ برترند از ایشان ہنچان احتمال این جماعت از کہسے کہ ضعیف تر
 است افزون است از احتمال کہ جسکے قوسی تر است از ایشان و گوید اسمع استیاء در سخمال
 و اسخمال نفس چہا چیز است اول منہ و برون خشم دوم کوتاہ دستی از آنچہ عادت شدہ است
 سوم رد نصیحت از جانب مردم نادان چہا منہ کہ کردن صاحبان بحبت صاحبان عقل را۔

قہر انوشترند کہ انجام فن مرویت کہ حکیم الہی دست مردم عصر خویش تن بود و در عفت حکمت
 و اخلاق حسنہ از ہمہ کس برتری داشت پس تنگ گوئید اورا کہ در او علم و حکمت بسیار است و بر جانب
 دیگر نوشتند کہ زمین من و پوشانید جسد فلاطون را آن نفس او را مرتبہ کئے است کہ ہرگز نہ خواہد مرد
 و او مردے بود اسم القون و معتدل القاترہ و تمام اندام و خوب صورت کہ بکارم احساق و محاسن افعال
 مشہور بودے و با خویش و بیگانہ احسان فرمودان فرمودے و خلوت دوست داشتے و گاہ گاہ
 از مردم کنارہ جستہ روے بہ بیابان نہادے و چون شاگردان او را طلب کردندے با و از کربتہ
 راہ بہر بندے مع القصد از عقاید اسلاطون اینست کہ فرماید برائے عالم صانع است و
 مبدعے است و محدثے است ازلی و جب بذات خود عالم بہ جمیع معلومات خود و او بود و رازل و وجود
 و وجود سہمی و ظلی مگر اشمال چند و در نزد افلاطون مثل بساطی است مبسوطات و جمیع صور محسوسہ
 مادہ جسمانی آن بساط مبسوطاتند و موجودات نبی عالم ناموجودات آن عالم است لہذا است برائے
 ہر اثرے از موثرے کہ شبیہ باشد آن اثر را بہ نوعے از شبہت و عامہ یونانیان از عدم اولاک
 مقولات افلاطون و حکماے دیگر کہ بر قانون او بودند از برائے ہر نوعے رتبے قابل شدہند
 و صنوعے فرض خویش رسم کہ دند و پرتش نمودند پس ایشان را خدا مانے بسیار بود بالجمہ جناب
 را در حکمت عملی کتابے است کہ آنرا القاطات اسلاطون گویند و نگارندہ این کتاب ہمیون در
 حسین نگارش حال و آن کتاب را بہ فارسی ترجمہ نمودہ کلمہ چند ازان بزنگاشت چہ نگارش
 آن جملہ موجب اظہار بود و آن اینست کہ مے فرماید مصاحبتم اشارہ را اختیار کننید چہ بین
 قدر کہ ترا نامت نہ کنند بر تو منت نہند و گوید اولاد خود را بر آداب خود مقصور مکنید کہ ایشان
 برائے زمان دیگر خلق شدہ اند و باشند کہ مقتضے آن زمان دیگر باشد و گوید سرعت در عمل طلب
 کننید بلکہ نیکوئی آن را بہ خواہید کہ بعد از فرغ شما از عمل از نیکوئی آن پرسند نہ از سرعت آن

حوالہ نمود و اصلاح چشم در مدراہ بر سر خوش تفویض منبر نمود و قانیس را بہت جبر عظام کسورہ درو
مخلوۃ معین کرد و جز این نیست و دو تن از مشاہیر فلاسفہ بر شاگردے او دانا شدند چنانکہ در آن
کتاب مبارک مرقوم خواہد شد و بعضے از کتب مصنفات و سے بنام جمعے است کہ دوستان
و سے بودہ اند و از جنابش مستدعی شدہ اند اول کتاب النخیس و در فلسفہ دوم کتاب لائحہ در
شجاعت سوم کتاب اصلاح طالیس و در فلسفہ چہارم کتاب حسنہ میس و در عفت و دو کتاب
کہ ہر دو در قنیانوس نام کردہ در اعمال جمیلہ ہفتم کتاب رقومیدس و حکمت ہشتم کتاب باقوانہ
نہم کتاب غرور جناس و ہم کتاب او تو قون یا زدہم کتاب اشین و دوازدهم کتاب فاؤن نیز دہم
کتاب فریطن چہارہم کتاب فیلو طوح یا نزد ہم کتاب فو اطوس شانزدہم کتاب طیماوس کہ
بچخے ابن عدی آنرا اصلاح کردہ ہفدہم کتاب فرمانیدس یجدہم کتاب فورس نوزدہم کتاب باطن
بیتیم کتاب مینیس میت و یکم کتاب ابرخس میت و دوم کتاب مانکسانک میت و سوم
کتاب اطمیفرس میت و چہارم کتاب مطیطس و این جملہ اساتے حکما و بزرگانند و دیگر
کتاب در توحید الہی دوم کتاب در نجات سوم کتاب در عقل و نفس و جوہر و عہدہ رض
چہارم کتاب در حسن و لذت پنجم کتاب تادیب للاحداس ششم کتاب در اصول مسائل ہندہ
پروانہ مع القصہ شخصت و یک جلد از کتب مصنفات او در میان مردم شایع گشت و محقق ذہانی
در سارہ تہلیلیہ گوید کہ از حکما سے فلاسفر کسے کہ بر حدوث عالم قائل است افلاطون بود بالجملہ
چون ہشتاد و یک سال از عمر او گذشت و داع جہان گفت خاص و عام در تشبیح جنازہ
او حاضر شدند و جسد او را در بتانے کہ ملکہ او بود در ملک متقدویتہ مدفون ساختند و
سروکات او در جہان منحصر بود بہمان بتان و دو دختر سگار و قد سے و جامے دو گوشوار سے
از زر کہ ہنگام کودکی در گوش سے داشت چنانکہ رسم اشراق یونان بود گویند بر یک جانب

مقوم شد از شهر اسن باراضے مصرف کرد و در نزد شاگردان فیثاغورس نیز روزگارے
 با استفادہ مشغول بود و چون در فنون حکم آگهی حاصل کرد یونان زمین مرا جت فرمود
 و بناے مدرسہ گذاشته و در آنجا بہ تعلیم علوم پرداخت در این وقت صحبت
 دانش افلاطون باراضے سیلی رسید و یانیسیس کہ حکومت آن ارضی داشت
 از صفائے فضایل افلاطون بایل صحبت اوست و نامہ بدو نوشت و رسولے حرب
 زبان بسولے اوست رسد و اگر بدین جانب گذر کنی و مردم را بسولے راه راست بخوانی
 از حضرت باری جل جلالہ احب بزرگیابی افلاطون حرب خواهش او کشتی در آمدہ روانہ
 سیلی شد و چون بدان ملک رسیدہ از دانیسیس نصحت بار یافت و مجلس او حاضر گشت چنانکہ
 رسم حکما و مقتضی حکمت است سخن بلہ از اوستی را ند و گفت بیچکس را نرسد کہ جزو حضرت پروردگار
 انعام بودیت و بندگی کند و یانیسیس ازین سخن در شرم شد و گفت ہمانا تو در این شہر براسے
 اختلاف ملک و پرانگدن چاکران من آمدہ و حکم داد تا افلاطون را گرفته بر رسم بندگان بفرو
 و دتے افلاطون در شہر اسن مانند بندگان مے زیت چون لین خبر بہ یونان رسید جمعے
 از حکما بر فتنہ و در بازار شہر اسن اورا بدرہے چند خبر میدند و بہ یونان آوردند و حکیم را نصیحت
 کردند کہ با پادشاهان مبدار و مواسا باش و سخن از در حکمت بران دیگر بارہ افلاطون تعلیم
 مشکلات حکمت پرداخت و بیشتر در حکمت اشراق والہی روز مے برد و در فن طب
 قیاس و تجربہ را با ہم معتبر مے دانست و کتب فرقی لثمہ را چنانکہ در قصہ سقراط مذکور شد
 ہرچہ بدست آورد بہ سوخت و در این فن شاگردان داشت کہ ہر یک براسے مھے معین کرد از
 اندازہ امراض را براسے رزین میر و نس مفضول داشت و تدبیر ابدان و حفظ صحت را فرست
 گزارشت و نورس را براسے قصد و کم معین کرد و عمل حسب احوال و التیام آن را فرست

اصحاب فیثاغورس افلاطون و ارسطو از فرق خمسہ تریبی دارند و قبل از ایشان یونانیان و فلسفہ
 طبیعیہ کوست میزند و اتفاقاً با اہل ملاطیہ نمودند کہ علم ایشان تا ایس ملطی است کہ فلسفہ
 را فلسفہ نام نہاد و در ہنگام خموف بضرط اس نخاس فرمان داد چنانکہ ہنوز متداول است
 و از پس او کسا بیدوس ملطی و اثیناس ملطی بود و ہمچنین ان فیثاغورس و قارامانیوس ارسلاووس نمودند
 و پنج تن از حکما سے بزرگوار فلسفہ مذہبیہ برداشتند و نخستین ایشان انباؤفلس بود و پس از ان
 فیثاغورس و سقراط و افلاطون و ارسطو و فلسفہ بمعنی محب العلم است و ارسطو در کتاب حیوان
 گوید کہ از زمان سقراط فلسفہ مذہبیہ متداول گشت و یونانیان گویند ہشت طبقہ از مردم عالم استنباط
 حکمت و استخراج علوم کرده اند نخستین فارسیانند و دیگر ہندیان و کلدانیان و مصریان و
 یونانیان و رومیان و عبریہان و عربانند و دیگر طبقہات مردم در خوردن و خفتن مانند ہام باشند
 و گویند ان ملاطون آخرین حکما سے سبہ است کہ پسر حکمت را چون گو اکب سیارہ اند و
 نخستین ایشان انباؤفلس است پس انگلیمایس و فیثاغورس و انکساغورس و تا ایس ملطی و
 سقراط و افلاطون چون این مقدمات معلوم شد اکنون بر سر قصہ افلاطون شویم اورا در حال
 سیل فراوان بعلم شعر و ادب بود و از اشعار او میرس کہ شرح حالش مرقوم شد بسیار یاد میکرد
 و در فن سخن گستری چندان طلیق اللسان و فصیح البیان بود کہ اگر خواستے سخنے را کہ بر باطل بودے
 چنان بکلمات دلکش و انمودے کہ مستمعین بر حقیقت آن تصدیق کردندے در روزے در مجلس
 سقراط حاضر گشت و چون او از حصاف عقل و طلاقت لسان افلاطون و توف یافت فرزندے
 فرزند در بیع دارم کہ تمامت عمر عزیز را صرف شعر و سخن رنگین کنی و از کسب معارف
 حقہ بازمانی این سخن در افلاطون موثر افتاد و مدت پنج سال ملازم خدمت سقراط
 شدہ تحصیل حکمت الہی فرمود و انگاہ کہ سقراط را بہ زہر جان گزارا مقتول ساختند چنانکہ

ما دروے سولون حکیم ست کہ ہم سیرا و مرقوم افتاد و لفظ افلاطون بلغت یونان معنی صادق
 فصیح است وے آخرین حکمائے ذوقیہ اشراقیہ است و پس ازوے چون یاست حکما
 با ارسطاطالیس سندرسم مباحثہ و مناظرہ بمیان آمد و یونانیان در فضل افلاطون زیاد و بہالگو گفتند
 بیچ حکمیے را آن مکانت نمند و شیخ شہاب الدین مقتول در تلویحات گفته کہ در عالم مراقبہ و
 مکاشفہ ارسطو را دیدم کہ ایستادہ مدح اُستاد خود افلاطون میگفت ازوے سوال کردم
 کہ آیا بیچیک از حکما فاضل شد بد آنچہ اورا بود فرمود کہ بجزوے از ہزار جزوے دست
 نیافتند پس نام بعضی از حکمائے اسلامیہ را بزبان راندیم بیچ التفات فرمود انکہ متنازع
 صوفیہ را شردن گرفتہ چون بنام بایزید بسطامی و سہل بن عبد اللہ قشیری رسیدم فرمود
 فلاسفہ تصفی ایشاندہ تا شیخ رئیس ابوعلی گوید اگر آثار افلاطون اینست کہ بہا رسیدہ بضاعت
 او مزجات است و معلم ثانی کہ شرح حالش را در جاسے خود مذکور خواہد شد فرماید فلاسفہ یونان
 ہفت فرقہ اند اول اصحاب فیثاغورس اند کہ بنام معلم خود مشہورند دوم بنام بلدے خواندہ
 شدہ اند کہ مبداء طور علیے کہ میان ایشان معمول است بودہ و ایشان را اتباع ارسطینوس
 گویند و سوم را بنام مدرس و معلم خواندہ اند و ایشان را اصحاب کرسفس گویند چہارم با سمر
 رائے کہ معلم بدان راے منفرد بودہ شہرت یافتہ اند و اینجماعت را اصحاب منطلکہ نامید
 اند چہ در رواق بیکل مدینہ اسن تعلیم و تعلم مینمودند پنجم آنان اند کہ در سلوک با مردم روش
 اُستاد خود را آئین کردہ اند ایشان اصحاب دیوجانس کہلی اند کہ با اہل خود شفقت کردند
 و با بیگانہ الفت گرفتند چنانکہ خوے سگان است و ششم را اصحاب لذت نامند و ایشان
 گویند کہ غرض از حکمت و معرفت لذت دانش است کہ عاید نفس شود ہفتم اصحاب
 افلاطون و ارسطو اند کہ ایشان را مشائین گویند چہ بیشتر در حین مستی شاگردان تعلیم میکردند

بہتر چہ ہے کہ ساطین را بدان دست رس بود تخفیف منال رعایا و کیف اعمال ارباب نعدنی
 است و گوید چون کار بر مرد صعب افتاد بر او باد که با مردم تنگ دست مشورت زند چه مرد
 مسکین ہر راے زند از سود و دور و بازبان نزدیک باشد و گوید دوام مدت دنیوی و سعادت
 اخروی بخیر حسن ادب و تجا و از ذلات و سفوات دوستان حاصل نتواند است ترازو کے
 سوال کردند کہ جو ادکیت و شد ترازو شمشیر بر بندہ چہیت و پد رکشتہ را با قائل چہ عقوبت
 رواست فرمود کہ مرد بخشنده آنست کہ مال خود را بذل کند و بمال دیگرے طمع ور نہ بندد
 و شد ترازو شمشیر زبان اہل نظم و نثر است کہ مردم را بر ہستی نام برندا یا کیف رکشتہ پد را
 نتوانم اندازہ کردن روزے یکے از صاحبان ثروت بکثرت مال بروے مفاخرت نمود و سولوں گفت
 ترا این فخر بر من نہ رسد چہ مرا آن مال نیست کہ کس تواند بہ تکلف از من گرفت و اگر چہینے بدست کنم
 ہم بذل نمایم و ز خیرہ دیگرے کہ فرمایم و بدین اندوختہ ہرگز نقصان راہ بخند و مال تو از خرچ نقصان
 پذیرد و نیز نصیب دیگران گردد چہ مثل مال دنیا خوے مردم است کہ ہر ساعت بسوئے رود
 و وقتے اورا گفتند پادشاہ ترا دشمن دارد گفت سزاوار است و کہ ام پادشاہ بود کہ بزرگوار
 تراز خود را دوست دارد و تو کل او چنان بود کہ اگر از قوت یکر وزہ چہینے فاضل دانستے
 ذخیرہ کردن آنرا عیبے بزرگ شمردے و با فقر اتفاق کردے

ظہور افلاطون حکیم در یونان پنجمین ہزار و صد ہفتاد

و نہ سال بعد از سیوط آدم علیہ السلام بود

افلاطون پسر ارطی بن ارطوبن استقینوس ثانی است کہ شرح حالش مذکور شد و پد

برقع صوت گفتن و گوید معالجات بدن بر پنج وجه است هر ماده فاسد که در سر جمع شود
بفرغ دفع باید کرد و از معده باقی و از بدن با اسهال و از جلد با عرق از عروق با فصد توان فرغ
داشت و گوید چهار چیز است که نور با صره را زبان کند طعام شور خوردن و آب موزان بر
ریختن و در چشمه آفتاب نگرستن و روزه دشمن دیدن مع القصد بقراط مردی خوب
صورت و نیکو شمایل بود سر بزرگ داشت و میث حیثم و خمیده پشت بود سخن کم گفته
و غذا کم خورد و بیشتر از ایام روزه داشت و سخت بطع الحمر کتہ بود در اینجهان نو پوچ
عمر یافت و در شانزده سالگی عالم گشت و مدت هفتاد و نه سال تبسیم و تصنیف مشغول بود

ظهور سولون حکیم در یونان پنجمین هزار و صد و شصت

سال بعد از سیوط آدم علیه السلام بود

سولون از صنایع حکما یونان است و سقط آراس و بلده اسن بود که عرب آن اتمیه است
وے جدا در بنی افلاطون است که شرح حالش مذکور خواهد شد مع القصد چندان طلاق
لسان و عذوبت بیان داشت که مستمعین سخنان او را مفرح القلوب خواندند و آن
هنگام که مدار دولت فرق بر بلوک طوائف بود و ارستد که شرح حالش مرقوم شد
حکومت اسن داشت عوام الناس دل با سولون بد کردند و گفتند وے مردم را از شر بیعت
صائبین اطاعت معبادات اصنام باز میدار و خواستند با او همان کنند که با سولون
روا داشتند تا چهار سولون از ارض یونان فرار کرده بشتر صوبه که در ساحل دریای شام است
در آمد و در آنجا سکون ورزید تا نخت بسراے دیگر کشید از سخنان اوست که فرمایند

کردہ وجالیئوس آزا شرح کردہ است و جنین از یونانی بلغت عرب ترجمہ نموده و دیگر کتاب
 فضولست کہ ہم جنین ترجمہ کردہ و دیگر رسالہ امراض الحارہ است و آن مشتق بر پنج مقالہ
 است و سہ مقالہ آنرا عیسیٰ بن یحییٰ بعربی ترجمہ نموده و دیگر کتاب اخلاط است کہ جالیئوس
 تفسیر نموده و جنین بلغت عرب مترجم شدہ و دیگر کتاب لما و اللہ است کہ جنین مترجم شدہ
 و حبیب بن حسن شرح بر آن نوشتہ و دیگر کتاب طبیعۃ الانسان است کہ نیز جنین بلغت عرب آورد
 و عیسیٰ بن یحییٰ تفسیر کردہ و گوید در بدو حال شناگردان را از تعلیم علم طب مردم بگانہ و غریب منع
 میفرمود و میگفت چون کس تیغ بدست نااہل شریدد در سیات اعمال او شریک باشد اما
 در نہایت حال بیم کرد کہ سبب اداین علم شریف ضعیف شود پس بفرمودم را چون اہل مابند
 از تعلیم ایشان ضنت نکنند و از سخنان اوست کہ فرمود ہر کہ دوست دارد نفس او جاہلن
 ماند باید پیش از مردن آزا ہمیراند و گوید ہر کہ خدمت ملوک کند باید از غلظت و خشونت او رنج
 نشود چہ خواص را از چشمیدن آب شور دریا گزیر نباشند و گوید دو عاقل بسبب تشاکل عقل
 بر یک چیز اتفاق کنند و ہرگز دو جاہل با یک کار سازگار نشوند و گوید دو دانا با ہم تو اندیاس
 بود اما دوستی در میان جمع ہرگز پایدار نماند چہ مقضی عقل ہمہ بر یک نسق نزود و گفت
 حاصل من از فضل ہمن بود کہ بر جہل خود دانا شد م و گوید علوم پاک در دے قرار نگیرد کہ با دناست
 و خاست آلودہ با شد و گوید موت را سہل انگارید کہ مرارت آن در خوف آنست -
 و گوید آدمی باید در این سہرا خود را چون میہمانے داند پس اگر قدے بدو ہند بنوشد و اگر
 از دور گزراند طلب نکند و گوید کم خوردن از غذاے مضر بہتر است از زیاد خوردن
 نافع آن و گفت کثرت خواب و نزع طبیعت دلیل عمر طویل است و گوید سہ چیز است
 کہ موجب ہزال و لاغری است با شراب و آب ناپاہار شکستن و در غیر جامہ خواب خفتن و کلام کشن

دکشف حقایق بودند اما فرطیون و فلامطون از دیگران فزونی داشتند

ظہور بقراط طبیت پنجم اور یکصد چہار دہ سال بعد از

سبطو آدم علیہ السلام بود

بقراط بن براتلس از فرزندان اسقلینوس ثانی است وہم در بچن و سے کسب معارف نمود وے و جنابش در فن طبیت متوجہ کااست و در علم طب پیشرو طبباروزگارے در بلدہ صور کہ برسائل و ریاسے شام است سکون داشتے و از آنجا گاہ گاہ بدشق شدے و از کوہ سارما و میسانیشمین جستہ بریاضت نفس مشغول گشتے چنانکہ در آن مجال مریضے است کہ ہنوز بصفہ بقراط معروف است و معالجہ مریضے را حسب تائید فرمودے و برائے آن کہ بیمار ان از حسرت رنجہ نشوند خود بسوے ایشان آمد و شد نمودے و چون لوک یونان اور انیسالچہ طلب مے کردند اجابت مے نمود لکن زیادہ زمانہ داو او زنگ نئے نہ فرمود و قتی بہمن بن اسفندیار صیت فضل و دانش اور استنیدہ باحضارے و سے حکم داد و فرمود تا یک صد قطار زر خالص بدان میزان کہ در بنائے مسجد اقصیٰ باز نمودیم بدو ہند تا در ایران سکون کند و بقراط نے پذیرفت بسبب آن خصوصت کہ در میان ملک ایران و اہل یونان بود چنانکہ در قصہ ہمین و شرح دولت مشرق مرقوم شد۔ و ہم این معنی را جالینوس در رسالہ اخبار بقراط ذکر نہ فرمود۔ علی الجملہ بقراط در فن طب تجربت را با قیاس و ساز ساخت و کتب اہل قیاس و تجربہ و اصحاب حیل را کہ ہر یک منفرداً قانونے داشتند چنانکہ مقرر نہ کرد شد ہر چہ بدست آورد و بر سوخت و بر انداخت و از مصنفات او کتاب عمدت لراط است کہ شاگردان خویش را بدان وصیت

الشفاعت کنند دوم آنکہ با شہوت مخالفت نتواند کرد سوم آنکہ قبول کنند آن سخن را کہ بنیاد سہم او
گوید ہر کہ داند و رنجور کہ لام کار است و از پے آن شود حکمتے بزرگ با ست ز اور گفتند بہ نہ نگانی
در تحصیل حکمت کردی و مردم را بطلب آن دعوت نمودی و اینک ہمہ شب بدروشی بسر بردی
پس این حکمت ترا چہ بے نیازی بخشید گفت از الم آن حسد کہ تو بر من داری - گویند شخصی
باو گفت چہیت کہ ترا ہرگز ناند وہ ناک نہ بینم گفت از آن کہ نیست مرا چہیزے تا بر فوت آن

اندوہ برم *

ظہور افریطیون حکیم خنیزار و نو دہشت سال بعد

از ہبوط آدم علیہ السلام بود

افریطیون از جملہ اجد حکماے پوزمان است کہ کسب حقایق حکمت و حضرت سہت اطر نمودہ در میان
شاگردان او بر بیشتر فزونی داشتہ و مہر سقراط زیادہ باو سے بودہ چنانکہ از قصہ سقراط بدان
سیاقت کہ مرقوم افتاد این معنی را توان دانست و بکثرت مال نیز معروف بود و آن زمان کہ ہم
قتل سقراط نزدیک رسید افریطیون بہ عرض و سے رسانید کہ من زنزان بان را دیدہ ام و با
او پیمان محکم ساختہ ام کہ چہار صد درم بگبیسہ و ترار ناسازد و سقراط گفت اے افریطیون تو سے
دانی کہ مال و منال من در این جہان ہمہ جہت چہار صد درم نہ شود چگونہ تو انم او اے آن
زرکنم افریطیون گفت اگر اجازت رو من از مال خود بدو ہسم سقراط فرمود و اوجب
نباشد چہ در شہر بیگانہ زودتر بر قتل من مے دہند چنانکہ مفصل مرقوم شد علی الجملہ
بعد از قتل سہت افریطیون و دیگر شاگردان در شہر اسن مشغول بتعلیم حکمت

صفحہ نگاشہ انداز شہر بعضے طے برخے لازم اقتد و گوید و دستمان را چو تہ تناکوے کہ دوستی از
 تنانیر و چنانکہ عدوت از قبح و حیا و از سخنان اوست کہ سنہ و ارحمت سے کس تو از بود مرد
 صالحے کہ خدمت امیر فاجب سے کند و عاقلے کہ مرئی جاہلے بود و کریمے کہ محتاج لیسے کہ دو و گوید کار
 ملک آنگاہ مغل ماند کہ تدبیر آن نزد کسے باشد کہ سخن اور اسپذیرند و سلاح جنگ را آنان بر او بند
 کہ بکاز تو از بندست و مال بدست بخیلے باشد کہ از بدل آن رضا لیت کند و گوید ست کہ نعمت خداوند
 را بکثرت طاعت و اجتناب از مصیبت تو ان گزاشتہ وقتے از و سے سوال کردند کہ ترا از
 کسب دانش چه سو بدست آمد گفت چه ازین زیادہ تو اند بود کہ در ساحل حس بہلا تم و معاینہ کئے کم
 کہ جاہان غرق مے شود نہ شخصی در حضرتت و معروض داشت کہ روزے نام ترا نزد فلان ذکر کردیم
 و او ترا شناخت سقراط نہ بود زبان اور است کہ من نزد او مجبولم۔ وقتے ہا مردے دو چار شد کہ
 از جنگ فرار مے نمود نہ ہو کہ فرار از جنگ فضیحتے بزرگ باشد و جواب گفت مرگ از فضیحت بہ
 تراست سقراط گفت زندگانی را آنگاہ بزرگ فضیلت است کہ بنام باشد نہ بانگ تر و سے در سخننے
 نامنائے در آمد و از و سے بزرگتر است با او گفتند بر این بیجا شتم نگیری گفت لا تشک یو را این کلام از
 حضار بزر بود کس را با او شتم بخند منزل تن جن ہمت من فوق الثریا است محل او چون دانش و تحت
 و از سخنان اوست کہ از صفائے سخن حق و قبول آن شرم مدار اگر چه قائل آن مرد و زبون و بے مکانت
 بود چہ از خوارے و مرد و غواص در بہاے در زمین فتورے نیفتد۔ گوید چون ندانی بر پرس و چون
 بد کنی پشیمان باش و چون عطا کنی مخفی دار و چون سائل را محرم گذاری برفق و مدار اکیل
 فرماے۔ گوید ہر کہ خست ملاط با دوستان جوید نفس خود را بیاز ما بد چون برخلاف خواہش صبور
 باشد شاید و اگر نہ طریق لغو و تبہ و گیر و۔ گوید آنکس کہ برابرے تو دوست دارد و نیکش بنواز و
 سخنان اوست کہ مردوم ضعیف را باہرہ خصلت تو ان شناخت سخت آنکہ باہند و اندرز

بدون چہ قیومیت شامل این صفات ثلثہ است و گوید سیوہ لفظ او نہ از جو اہر ہر ماست زیرا کہ ناچار
 حیوۃ و لفظ مائل و رود عدم و نور است حیوۃ و لفظ حق منفرہ است از عرض زوال و دوز و بعضے
 از تحقیقات حکمت انگیز اور ذیل قصہ فلو طر خیس و اریجانس مذکور خواہ شد ہم از کلمات نصیحت
 آمیز است کہ سزا بد ہمیشہ فصل بہار است و این کنایت از آنست کہ ہمہ وقت کسب علم توان
 کرد و گوید وقت روح مورچہ مباحث یعنی در پیری کسب مال بکوش و گوید نفس شریف را حسن قبول
 حق و نفس حس را بے عزت میل بسوے باطل توان شناخت و گوید توقف نفس در آنچه بڑا
 مشتبہ شود قبول آنچه منتفع کرد و نشان حصافت و حسد و مندیست و گوید اگر کسی در آنچه نداند
 سخن نراند مباحثہ و مناظرہ از میان مردم بر سینہ زد و گوید از کسی کہ دل شتا اور دشمن دار و بر حذر
 باشد و گوید مردم تمام ہنر آن است کہ دشمنان ازوے با امان زیست کنند نہ این کہ دوستان
 و ہر اسان باشند و گوید دنیا بآتش منہ ختم ماند کہ چون زیادہ طلب کنی سوخته شوی و چون بقدر
 حاجت بر گیری با فرغ آن راہ از چاہ باز شناسی ہر وقتی افلاطون را سفرے پیش آمد و
 ازوے التماس بندے و اندرزے نمود و در جواب منہ مودہر کہ ایشناسی ازوے بدگمان باش
 و آن کس را کہ نہ دانی ازوے حسد کن و شبانگاہ بے پافراز گام مزین و از چشیدن گیاہے کہ
 کیفیت آن را ندانی حیرت ناب جوے و بنزدیکے راہے کہ مجبول بود فریفتہ مشو بلکہ از راہ
 دور کہ مردم بیشتر عیب گویند سفر کن ہم از سخنان دست کہ فرمایا اگر از مصاحبت زنان
 ناچار سی چنان باش کہ اکل سیب تہا گویند کہ در سفرے با مرد تو انگرے معرفت و دست
 ناگاہ و زوان بدیشان تاخت نمود و تو انگر گفت اے داسے اگر مرا ایشناسند و متراط
 میگفت اے داسے اگر مرا نشناسند ہم او گوید با ایشناسند خود ہم با حکم کر اے کہ چون غضب
 فرو نشانی اگر بر کس عتاب بے و د از در عدل و نصفت بود و گوید دنیا چون صورتے است کہ بر

اسماء جلال جمال آن قاطرست زیرا کہ منبع جمیع حقایق مدرکہ و وصف ہر شے بصفت لایقہ
 و نام گذارندہ ہر موجود با سہ مناسب و اضافتہ مخصوص است چون ظن و مزاج موجودات است و دست لاجرم
 ذات مقدسہ او محیط جمیع اشیاست و مخاطرات و احاطہ بحر محیط خود ممکن نیست پس ناحیہ از رنگہ آثار
 باللغہ و افعال کاملہ راہ بہت ناساعی اسماء و صفات تو اند بود لکن چون اسماء و صفات از قبیل
 لوازم اند از ادراک آن ادراک کند ذات مقدسہ لازم نیاید از حسب اسماء آثار الیہ عادل است
 یعنی واضح ہر شے در موضع کہ لایق است و خالق یعنی مقدر ہر شے و عزیز یعنی غالب کہ
 مغلوب بودنش متعین است و حکیم یعنی ذات مقدسہ کہ از افریح افعال بر وفق مصالح و حکمے کہ
 موجب نظام سلسلہ موجودات است حسین یافتہ و گوید علم و قدرت و وجود و حکمت او مانند سایر
 صفات کمال او غیب متناہی است در این معنی از وہ سوال کردند فرمود کہ قول بعد ہم
 تناہی قدرت و تناہی موجودات بہ حسب احتمال تو ابل است نہ باعث بار قدرت کاملہ و حکمت
 باللغہ و عموم وجود و چون مادہ را احتمال صور غیر متناہی نیست ناچار بہ تناہی آن باید قائل
 شد لکن نہ از جهت سخیل در وہب الصور بلکہ از رنگہ تصور مادہ از این جهت است کہ حکمت
 الہی اقتضای آن کردہ کہ موجودات از جهت ذات و صورت و حیسز و مکان متناہی باشند
 و از حیثیت زمان نظر بہا حسہ غیر متناہی و نظر با اول از حیثیت زمان نیز متناہی باشند و چون
 بقای اشخاص با عیانہا تصور نیست حکمت باللغہ اقتضای آن کرد کہ استیفاے اشخاص
 در ضمن بقای نوع حاصل شد و بقای نوع بہ تجد و اشخاص پس ہر اینہ قدرت بسر خدایت
 نمی رسد و حکمت را غایت و منتہا تصور نیست و گوید انحصار پنچ خدایر بان توان و صف
 کردتے قیوم است چو اندراج علم و قدرت و وجود و حکمت در تحت حے بودن ظاہر است
 زیرا کہ حیوۃ صفتے است جامع کل صفات و بقا و سرمدیت و دوام مندرج اند و تحت قیوم

کر وہ نظر بجانب آسمان اٹھانے فرمود اسلمت نفسی الی قابض نفس الحکماء — ووداع
 جان گفت و از شاگردانش افاضان الہی در بالین او حاضر نشد چہ مرضی در مزاجش ساری بود
 کہ از بستر جان تو است گشت مع القصد جسدا و ابا خاک سپردند و شاگردان و از پس او ہمیشہ
 بحسرت ز سینہ بلعنے از موخین فرنگستان برآند کہ سقراط در سنگام ذفات با کرتو کیے
 شاگردانش بودند فرمود کہ من بہ اسکولامیس کہ اعظم اصنام مردم یونان است مقر و ضم چون
 من بگذرم خروسے بمعبد او برودہ قربانی کن و عند زین سجواہ و این سخن نزو دیگران استواء
 نیست علی الجملہ چون روزگارے از قتل سقراط بگذشت مردم اسن دانستند کہ این کار بر خطا
 بود پس آنکسان را کہ سبب این فتنہ بودند یک یک بدست آورده کبیر کردند و بدست زندگانے سقراط
 در این جہان یکصد ہفت سال بود و نونے سنج و سفید و چشمے ارزق داشت با استخوانے
 بس قوی سافت مابین دو بازویش اندک بود و موسے رخ فراوان داشت بہ نہایت زود
 جواب و کثیر التوجہ بودے و طعام اندک تناول فرمودے و ذکر موت بسیار کردے عبادت
 خداے فراوان نمودے و جاہنامے سخن پوشیدے و سفر کردن کم فرمودے و چوپستہ با
 زہد و تقویے نیز بست و با مردم بلا طفت و مداراے بود چنانکہ وقتے در شہر اسن شعر اورا حبا
 میگفتند و در مجالس مذاکرہ مے کردند روزے شخصے غریب آن بوم و از بخمن گشت و چون
 آن ہجا بشنید پر شش نمود کہ این سخنان را در حق کہ گفتہ اند سقراط بے مکر وہی گفت این کلمات
 در حق من است و مر شاید و سچ باک نداشت کہ مردم اورا خوب دانند یا بدخوانند با شاگردانش
 میفرمود کہ من مرد و ہقائم و تعلیم من چون آب باشد و دل مستمعین مانند زمین است و این بر قرار
 کہ چون زمین پاک و قابل نباشد از آن چیزے نزوید و از کلمات او ست کہ مے فرماید باری تعالی
 ہویت محض است و نطق و عقل از دریافت کنہ ہویت مقصد و تحقیق صفات کمال و تعبین

سقراط از نماز فراغت جست فرمود تا زین فرزندانش بسرا خویش مراجعت کردند و پسر بزرگ
خود را فرمود تا با شما گردان بماند و در این وقت افریطیون از دے سوال کرد کہ ما را در حق بازماندگان
کار چه سان باید بود سقراط گفت من شمار با صلاح نفس خود و وصیت میکنم چون نفس خویش را
با صلاح آورید من شمار اضی خواہم نمود و فرزندان مرا نیز با صلاح نفس مامور و اید چون سخن بدینجا
رسید خادمے از قضات احدے عشر از در آمد و بایستاد و بر سقراط درود و تحیت فرستاد
و گفت ای حکیم آگاہم کہ تو امروز بزمج دانشوران رودے زمین فرزونی داری اما چون من
مامورم محدود تو نام بود اکنون مرا علت قتل خود بدان و آن شربت کہ ایشان بسوے تو فرستاد
اندلوش فرماے سقراط گفت چنان کنم کہ تو گوئی این گفت و بیرون شد و از شماری
بیرون نھے رفت چون لحظه بر آمد سقراط بہ افریطیون گفت آن مرد را بگوے تا با شربت حاضر شود
پس افریطیون بر حسب امر او اطلب داشت و خادم با چماڈ زہر در آمد سقراط جام از او گرفت و نیے
تکلف بیاشامید شاگردان او چون خیال بدیدند غروشن داشتہ زار بگریستند چنانکہ بانگ
مائے ایشان یک نیمہ شہر را فر و گرفت سقراط ایشان را منع فرمود و گفت ما طفل
و عورات را بجانہ پس فرستادیم کہ نالہ و فسان نکنند اینک شما کار زنان پیش گرفته اید
آن جماعت از نہیب وے ساکت شدند و دم فرو بستند پس سقراط از جاسے نجاست
و ہے و رجبہ آن خانہ طے سافت فرمود و شاگردان را بہ نصیاح سو مند بہرہ و او تا پایہ مائے
او گران شد و از رفتن بازماند آنگاہ بر پشت بخوابید و افریطیون بدن او را لمس ہے کہ در تابوت
بجولے قلب اور سید آنگاہ افریطیون گفت یا امام الحکمہ نے ہم عقول خود را مگر آن کہ
بسیار از کمال عقل تو دورند فتا من نا بشیئی - سقراط گفت علیکم
بہا من تکم بہ اولاً - بعد از آن دست افریطیون را گرفتہ بر چہرہ خود نهاد و چشم باز

بازمان بان گفتند کہ ہنگام قتلش فرارسیدہ و خود از انجا بدر شدند حافظ زندان پیش
 شدہ زنجیر از پائے او برداشت و خود نیز بیرون شد و شاگردان او را بگذاشت در این وقت
 سقراط از ششمن خویش زیر آمدہ دست برساتا مائے خود مایید و میگفت ما اعجب فعل الیاستہ
 الالیتیہ حیث قرنت الاضداد بعضہا بعض فانہ لیکاد ان یکون لذۃ الا لا یتبعہا
 الم ولا یکاد ان یکون الم الا یتبعہما لذۃ - ازین کلمات در بیان و سے
 و شاگردانش سخنیں چند رفت کہ منبر تحقیق نفس ناطقہ شد و در آن باب سقراط در تحقیق و دقائق
 و کشف حقایق کلمہ چند بگفت کہ تا آن زمان ایشان با شمال آن سخنان مستمع نشدہ بودند و حضار
 مجلس ہر زمان بر عجب مے افزودند چہ میداستند کہ خود عالم است کہ درین لحظہ کشتہ مے شود و ا
 در افعال اقوال او متوسرے با دیدنیامدہ سیماوس کہ ہم از شاگردان او بود از میانہ برخاست و گفت
 اے حکیم اگرچہ اینگونہ سوالات درین ہنگام نہایت زشت مے نماید اما این معنی نیز معلوم است
 کہ فردا از ہمہ جہان کسے حل این مشکلات نہ خواہد کرد و باب علم مسدود خواہد بود سقراط گفت اے
 سیماوس نہ سار شرم مدارید و مہجولات خویش را نا معلوم گذارید کہ نزد من این ساعت و ساعت
 دیگر کہ آن را موت مے خوانند جدائی مے باشد زیرا کہ چون از شما مجبور باشم با صحبت جمعے از حکما
 مانند اسقلینوس و اندروماوس و ہنادلس فایض خواہم بود مع القصہ چون با شاگردان سخن
 بہ نہایت بردست مہود صواب آنست کہ پائے خویش بجام شویم و غسلی کنیم و از آنچہ ممکن است
 از عبادت دریا ہمے تا بعد از فوت من حلقے بر کس نہ باشد و زحمت غسل بر کس نیفتد این بگفت و
 بجحام شدہ غسل کرد و از آنجا بیرون شدہ بہاڑا استامد و در نماز درنگ فراوان فرمود و وجہ او کہ
 زنتیب نام داشت اطفال او را بزندان آوردہ زار زار مے گریست و با شاگردان خطاب مے کرد
 کہ این آخرین دیدار شماست با سقراط و ایشان نیز بان زمان و اطفال نوحہ مے کردند چون

داین دولت کہ نبی محوگر دو سقراط گفت تمہید مرگ مرا ہم نہ بد چہ مرگ رستن از زندان تعلق
 و پیوستن بجالم خست دست بلکہ خلع جامہ کثیف ظلمانیت تلبس بلباس لطیف نورانی و حکمانہ
 تبدیل لباسے کہ ہم آن شرف بود ہرگز انخفاء حق رواندارند و از ارشاد مردم کنارہ نینہ پس
 بزرگان مشورت خانہ ناچار کار با قضات احدی عشر گذارستند و بر قتل سقراط کیشت شدند
 چون ما دام کہ کشتیہاے تجارتی عمر دم سن سیکل بجزرانہ سپردہ بود مبارک نہ مے داشتند کہ قتل
 کس اقدام کنند و در این وقت ہنوز کشتیہاے ایشان دور از ساحل بود حکم دادند کہ سقراط را
 بزندان بردہ باز نہ تا چون کشتیہا فرارسد اورا ہلاک کنند پس جنابش را بزندان در آورد
 بند بر پا نہادند و محبوس بداشتند و در آن مدت کہ در محبس بود نیز ہمہ روزہ شاگردانش حاضر
 شدہ باستفاضہ مشغول بودند و خاطر سقراط بیچ از الم حبس و ہم قتل مشوش نہ بود و حل معضلات
 حکمت مے فرمود و انگاہ کہ زمان رسیدن کشتیہا فرا زاد افریطیون کہ یکے از شاگردان و سے
 بود عرض کرد کہ اے حکیم زمان رسیدن کشتی نزدیک شدہ ما با حافظ زندان پیمان نہادہ ایم کہ
 چہار صد ہرم بدو ہم تا زود من برخیزد انگاہ ترا برداشتہ بجانب رودیہ اکبر فرار کنیم سقراط
 گفت اے افریطیون خود تو نیکو دانستہ کہ سبب قتل من آن است کہ نصرت حق جستہ ام در شہر اسن
 کہ مولد و بوطن من است و خویشان و دوستان من فراہم اند کار بدنیسان میر و در شہر بجانہ نیز
 من نصرت حق خواہم جست و سخن حق خواہم گفت لا جرم فرمان قتل من زودتر ازین صد خواہد
 یافت افریطیون گفت اے حکیم از آن رنج خاطر م کہ بنا حق کشتہ نشوی سقراط گفت اے فرزند پس
 چہاں خواستی کہ سخن کشتہ شوم صح القصہ از پس این سخن بہ روز کشتی ما با سلامت بہ ساحل آمدند
 در روز چہارم قضات احدی عشر بزندان آمدہ زمانے دراز نزد سقراط بایستادند باہج سخن
 نگفتند حکیم نیز بجانب ایشان توجہ نہ فرمود و حرفے در میان فریادخت آن گاہ آنجماعت

میجوئی سقراط گفت تغفل بدانچہ مقدم و محصل حیوۃ است مرا از انجمن شما دوری دارو و سر کمنسل را بنحاط
 رسید کہ سقراط را تحصیل اسباب معاش مجال صحبت اصحاب نمیدہند فرمودے حکیم آنچه ترا باید طلب مانتاے
 آمادہ داریم سقراط گفت آنچه مرا باید اگر ترا بدان دست بودے ہرگز بر صحبت تو حیلان اختیار نہی
 کہ دم کمنسل گفت اے سقراط سموع افتادہ کہ مردم را از عبادت اصنام دستمائش ستارہ منع مے
 فرمائی و این کار دہ منتظم مملکت زیان افگند سقراط گفت من چنین حکم ندوم بلکہ گفتہ ام عبادت
 اصنام و روش صاحبین بر سقراط زیان کند چہ او مے داند کہ این عبادت را سووے نہ باشد
 اما دوسیت کہ بر اے کمنسلان دودولت جہور نافع باشد چہ ایشان چون از دین بگردند مے
 توانند کہ مردم از آن جماعت برسند و خلل در کار ملک اندازند و این وقت کمنسل گفت اے
 سقراط اکنون اگر حاجتے با من باشد بیان فرماے کہ ہمناسے فرمان ترا میوم مے دانم سقراط
 گفت مرا با خلعت دیبا و بدرۃ زر و حقہ گوہر حاجت نیفتد چہ از حجارۃ ارض و لعاب کرمان و شمیم
 نبات روے بر نافتہ ام حاجت من آنست کہ عنان مرکب خود را از من بگردانی کہ جیش تو بایش
 خورشید را از من بر نافتہ علی الجملہ چون نام سقراط در یونان بلند شد و مردم را از عبادت
 اصنام منع کردن گرفت قضات شہر سن و کشیشہا مے معابد بروے حسد بردند و سچلے نوشتند
 کہ سقراط وجب القتل باشد و آن را بزرگامائے مشورت خانہ فرستادند و ایشان یازدہ تن
 از قاضیان بزرگ بودند کہ این صورت نگاشتند و ہفتاد کس نیز از خدام معابد بروجوب
 صدور احکام ایشان شہادت کردند چون این جمل را بزرگان مشورت خانہ بدیدند سقراط را در بچننے
 خالی از بیگانہ حاضر ساختند و کمنسل با او گفت اے سقراط تو یکے از اہل مانی و این روش
 پیش گزارتے مارا بر قتل تو ناچار دارو و لاجسم دست از این مثنی باز دار و مردم را بحال خود
 گزار و اگر نہ باین خوے کہ تو داری چون در قتل تو تاخیر کرد و مردم سیکبارہ بر ما بتورند

ظہور سقراط حکیم پنجم ہزار نو سو و ہفت سال بعد

از ہسٹوری آدم علیہ السلام بود

سقراط بن تفرسیفوس از بزرگان حکماے یونان است و منقذ الراس او شہر من باشند کہ ہم آن اثنیہ گویند تحصیل فنون حکمت از کتب فیثاغورس حکیم سے فرمود و کار بہم بر عدل میگذاشت و ہم لفظ سقراط بلغت یونان بمعنی المحض بالمعدل است و مشیر اوقات سقراط در تشریح حکمت الہی مقصود و موصوف بود و شاگردان را از تدوین علوم حکمت بر بطون دفاتر منع مے فرمود و مے گفت حکمت چون پاکیزہ و مقدس است آنرا جز در نفوس مقدسہ و دلیعہ نتوان نهاد و بر جلو میتہ و قلوب متمدنہ نقش نتوان بست و ہم اگر از کس سوالے رود و او جواب را موقوف بمطالعہ کتاب دارد چندان فیصلتے نباشد بلکہ باید خاطر را حاوی جمیع کتب داشت و جناب ادما ب طالبان علم گشت چندانکہ اورا دوازہ ہزار سال گرد بود و در روزگار اورا یونان پادشاہے نافذ ملان نبود بلکہ کار بر بلوک طوائف مے رفت و مردم اسن نیز بزم تون سلن کہ بدان شہر آوردہ بود مے زیستند چنانکہ مذکور شد و حکومت ایشان بر روش جمہور و صوابیدہ امانتے مشورت خانہ بود و سقراط را نیز از اہل مشورت خانہ مے شمرند چنانکہ وقتے در یکے از آنہا کہ مجمع از اہل مشورت خانہ با تفاق سقراط سپارہ بودند جناب شیخ و حلقہ ایشان رہ سپارند شد و از مابین مطاع مناسک بہرہ می گرفت و چون شب مے آمد در خم شکتے مے نشست و چاشتگاہ از خم برآمدہ ظل آفتابے زیست و از این رو سقراط اٹھ مشہور بود۔ از قضای گلے مے سرکنبل بر مے عبور کرد و اورا دید کہ در خم نشستہ گفت اے سقراط ترا چہ افتادہ کہ در مجلس حاضر نمیشوی از آنکہ

دو صانع است یزدان و اهرمن و سخت یزدان یگانہ بود پس اندیشہ کرد کہ مباد امر احد سے بدید شود
 از این اندیشہ ناخوش اهرمن بدید شد و بعضے گفتند سخت ایزد یگانہ بود و از تنہائی و خستے آورد و
 این فکر بد اهرمن گشت و طائفہ گفتند اهرمن از بیرون گیتی بود و از روز نے بدرون نگرستہ
 یزدان را بدید و بر جاہ و جلالت او حسد برو پس شر و فساد نگینت و یزدان ملائکہ را بپا فرید تا
 لشکر او باشند و با اهرمن مصاف دہند و از این رو سے کہ دفع اهرمن را توانا گشت قرار با صلح
 افتادہ شد کہ اهرمن مدتے معین و پنجہ سان باشد و چون آن مدت سپری شود و اهرمن از
 جهان گام بیرون نهد عالم خیر محض خواهد بود و جاماسب گوید این سخنان رمز است ہمانا دانیان از
 گیتی این بدن عنصری خواستند و بچہمان یزدان گفتہ اند و مقصود ایشان روح بودہ و از اهرمن
 طبیعت را قصہ کردہ اند و آنچه گفتہ اند اهرمن شر و فساد نگینت کنایہ از تسلط طبیعت است
 مروح را چہ آن را بعالم سفلی کشیدہ و ملائکہ اشارت است بصفتا حمیدہ انسانی و صلح
 عبارت است ازین کہ بیکبار صفات ذمیہ را کہ لشکر اہلبیس اند نتوان دور کرد بلکہ زمانے سے خواهد و
 گوید انیکہ گفتہ اند مار و کژدم و حیوانات تند بار را و بچہمان ہر صفت و چیز بد را اهرمن آفرید و نیکوئیہا
 را یزدان کنایہ از آنست کہ صفات ذمیہ کلا از طبیعت عنصریت و نیکوئیہا از روح مع لقصہ
 بیشتر از سخن ان نشان را بدین گونہ تاویل نمودہ کہ ذکر آن جملہ موجب تطویل است و جاماسب روزگار
 زندگانے خویش وزارت گتساب داشت و پادشاہ فیصل امور مملکت را بر اے درویش او سے گذار
 چنانکہ بعضے از سیر او در ذیل قصہ گتساب و سفند یار مر قوم گشت از سخنان او ست کہ بدترین
 خصال کریم ترک است و نیکوترین کار لثیم ترک و نائت و حساست وہم او گوید کہ عظیم تر
 عناد عذاب آن است کہ کریمے از لثیم حاجت خواهد و و انگر دو وزیر از او ست کہ گوید گناہ
 و رو سے است کہ دو سے آن توبت و نابت است و مدفن او در نضرک فارس باشد چ

متحرک است و حکمائے فرنگستان در این سخن خود را پیرو سے دانند و تو پرا نقوش کہ از حکمائے
مملکت یورپ است چنانکہ انشاء اللہ ذکر حالش در جاسے خود سطور خواہد گشت و در تاریخ نہ
صد و چهل و ہفت سال حبر یہ این سخن را در میان اہل فرنگستان مشہر ساخت و اکنون
بیشتر مردم آن ممالک شمس را ساکن وزمین را متحرک مے دانند۔

ظہور جاسب حکیم چہار ہزار و نہ صد و نو و چہا

سال بعجز ہجو آدم علیہ السلام بود

جاسب برادر گشتاسب بن لہاسب است و از جملہ اجلہ حکمائے جسم است یکچند مدت کہ سابق
حکم و رخصت زردشت نمود و روزگار سے شاگردی چکر دکھا چہ ہندی کہ قصہ او در جاسے خود
مرقوم مے افتد کردہ تا در فنون حکمت مقرون بدانش و بنیش آمدہ اور کتابے ست کہ نام آن
فرہنگ بلوک و اسرار عجم است و بہکد در میان مردم جاسب نام مشہور باشد بہ نام گشتاسب
فرمودہ و نظرات کو اکب را بر مزہبان نمودہ مقارنات اختران را طالع وقت نماوہ و بر آن اچھ
کردہ و حکم راندہ و مدت پنجنہر سال از روزگار آئندہ را بدینگونہ باز نمودہ و معظم امور را ظاہر
ساختہ و از انبیا و سلاطین خبر داوہ بدانسان کہ چون زمان ایشان در رسد معلوم شود
کہ بعضے با سخن جاسب مطابق افتد و از ظہور و نبوت محمد بن عبد اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ در
آن کتاب شہر مبین سطور است علی الجملہ جاسب سخنان مغیبان و حکمائے عجم را در پیش
عالم و احکام و نبیہ در آنچہ با عقل راست نیاید تاویل نہمودہ چنانکہ گفتہ اند گیتی را

شدید اطہار القباض و انقباض انفرمودے و کس و راگریان و خندان نہ ویدے و پوستمہ مردم را
 با کتھا رصوم صلوة و مو طبت و رد عدل و جہاد و غریب نمودے و قتی شخصی را کہ جامعے زر تار و کفتار
 نامہنجا داشت فرمود کہ با جامعہ را موافق سخن کن یا سخن را در جور جامعہ بگو تے بایکے از مردم کہ طالعلم
 بود و در زمان شیخوخت از تحصیل حکمت شرم مے نمود و فرمود کہ شرم میداری در پایان عمر و دانائے
 از اول باشی گویند و قتی در یکے از اسفار ضعیف اور بخور گشت و ہم در آن ناتوانی در گذشت تا کرد آن
 و سے بر غربت و ہلاکت آن زن اظہار اندوہ و حزن کرد و فیثاغورس فرمود مرگ با حاضر و با دھی
 یکسانست و در میان غریب و شہری فرقی نماند چو طریق آخرت بسوسے ہر دو متساویست -
 علی الجملہ چون مصنفات فیثاغورث و در بیان اہل یونان بہ نہایت معتبر بود جمعی از حکما مانند ارسطو س
 محدث و توئیوس افریطی و فاغبانوس و برنئے و دیگر از فیلسوفان کتب مصنفات خود را بنام آن حکیم
 کردند و اسمائے بعضے از آن کتب کہ بنام و سے شہرت دادند چنین است کتاب المناجات کتاب
 علم الخاریق کتاب تصویر مجالس الخمر و کتاب تہینتہ الطول کتاب بزرع الزروع کتاب الآلات کتاب
 العقاید کتاب تکوین العالم کتاب الایادی و بسیارے از کتب منسوبہ با و در بہان زمان سوختند و از
 کتبہ کہ بے شک از مصنفات فیثاغورس است و جمعی از حکما مانند خود طلاس و دیگران کہ وارث
 زبان او بودند تدوین نمودند و دست و ہشت او کتاب بود و از ان جملہ این چند کتاب متداول است -
 کتاب ارساطیقفی کتاب الالواح کتاب فی النوم و البیظنہ کتاب فی کیفیتہ تعلق النفس بالجسد رسالہ
 الذہبیۃ و وجہ تسمیہ این رسالہ ذہبیۃ آنست کہ جالینوس حکیم این رسالہ را با نذر نوشتہ ہر روز بہ
 تلاوت آن مداومت مے نمود و دیگر رسالہ الے متجز و سفلیتہ و رسالہ الی ستفانی فی استخراج
 المعانی و رسالہ فی البیانات العقلیۃ و رسالہ الے سمید سیوس و فیثاغورس اول کس است کہ
 رد بر اقوال دہریون و طبیعیون نوشت و گویند جنابش بدان بود کہ آفتاب ساکن در زمین

سزاوار دوستی نیست سزاوار عداوت نه خواهد بود و گوید آدمی را بگردار استخوان باید کرد و نگفتا
 چه اکثر مردم زشت کردار خوب گفتار اند و گوید شریف النفس کسی است که از در دوستی لذت
 و کمالات انشراح و انقباض حاصل کند و گوید صدیق تو کسی است که هر گاه کلمه حق از تو بشنود
 خشنمک نگر و دو گوید کسی که جمع مال از برای غیر می کند شقی ترین حسد لایق است و گوید
 مطالب دنیوی را مانند مقاصد اخروی از آفریننده خود طلب نماید چه نسبت و عا بطالب
 مانند نسبت فکر است بنیاج همچنانکه در عقب فکر صواب نتجی حقه لازم است در عقب دعا
 مقرون بشراط استجاب حصول مقصود لازم است و گوید همه اوقات قولاً و فعلاً شکر بزدان
 واجب است و تقصای ازلی را حسی باید بود و هر بامداد و شب بانگه محاسبه نفس خود باید کرد و در
 مقام آن بود که هر روز به از روز ماضی شد و اگر نه از جمله زبان کاران شوی و گوید شایسته را بر
 خود آسان دارد و مانند زمان بر رحمت بدن جستن عادت مکن همانا آسایش مردان منحصر است
 در ترک امور سے که از تکاب آن مودی بزبان باشد و گوید در محافظت امور شریعت مبالغه کن تا آن
 تر از نگاه دارد و کار امر و بیه فرود آید چنانچه در کار خود همراه دارد و گوید اجتناب از فکر سے که نفس
 را با عالم اجسام کشد لازم دان در است گفتن را ملکه خود ساز تا نفس به دروغ آلوده نشود که خواب
 و المام آن اعتماد را نشاید و است از از ظلم واجب آن تا خداوند در صد و تمام طبیعت و حسد و
 سکافات بر نیاید و گوید باید طالب کمال در همه امور جانب حق را رسمی دارد و باو سے چنان معامله کند
 که هیچکس را بر آن اطلاع نیفتد و از نفرین ایام و عجز از بهر پیمیز و الا عادل تحقیق تلافی کند
 و گوید طالب کمال باید از از تکاب صحنه را احترام واجب دان تا نفس او را بر از تکاب کبیر که
 موجب بخل الهی است و سیر نگر داند و باید همه شب کیساعت یا بیشتر خود را بجناب حق باز دارد که
 نمره آن خلاصی از تنگنای طبیعت است مع القصه هرگز جنابش از شادائی فراوان داند

زمین خواہد داشت و آن نفوس در آن گماننا پیوستہ تیرین لذت و بخت خواهند بود و گوید چون مبداء وجود ما
 حق است ناچار بازگشت بدو خواهد بود و گوید بر که خواهد حق را بشناسند ہمیشہ جنود را صرف معرفت و نما گاہ
 باشد بنا بر نفاست وقت بانکہ توجہ معرفت حق حاصل کند پس طالب جمع ہمت خود را باید صرف کند تا آن
 وقت نفس را در یاد و گوید گفتار حکیم راز و خداوند اعتبار سے نیست تا کہ در خود مطابق گفتار کند و گفتار بر خلاف
 کردار سبب سخط الہی شود - و گوید بکہ خدا را دوست دارد بدن عمل کند کہ محبوب است چہ ہر کس عیش مرضی خداوند
 است مقبول در گاہ و مقرب حضرت الہ است و گوید مرد حکیم معرفت در نزد خالق و ہرگز پشیمان نشود کہ
 چہ خلقش نشناسند و گوید آدمی باید وقتے تکلم کند کہ سبب ہدایت مردم شود و اگر نہ مستمع باید بود و گوید
 ترکیب امر بیخ مشو خواہ تنہا باشی خواہ دیگرے نزد تو باشد و باید کہ توحید از خود بیشتر کنی تا از غیر خود چہ
 نزد عقل شہ مندی از خود برتر است از شہ مندی در نزد غیر خود زیرا کہ غیر ہموارہ با تونہ خواهد بود و
 خود ہمیشہ با خود است و گوید چہ کسی کہ سزاوار است فعل آن از تو صادر شود از خطور بہا آن نیز خضر
 کن و گوید بہا شسبیا تلف کنندہ و بہا شسبیل بلکہ اقتصا در اختیار کن و از افراط و تفریط پرہیز
 و گوید ہشیار باش در آداب مہات خود زیرا کہ خوابیدہ را سے مشارک موت است و گوید از شہیر طمع
 نیکوئی مدار زیرا کہ عطیہ ہر کس بہ مقدار است کہ ضمیر و سے بر آن مقصود است و چون ضمیر شہیر
 ہمیشہ مقصود برضار بنی نوع خود است طمع نیکوئی از و سے داشتن طمع آب از سہر است و
 گوید محاسن کسے کہ از کسوت معرفت عاریت عیب و عار است چہ جائے محاسب او و گوید باید ا
 تو در حق کسے کہ معاون تست در تحصیل حکمت آن باشد کہ برادر نیک اندیش تست و گوید جا کے
 کہ شیوہ عدالت مرعی ندارد و سزاوار ارباب دولت است و گوید مرد حکیم چون کار ہا نامشایستہ
 کند منشاء جمیع شرور خلائق خواهد بود و گوید کسے را کہ تجہرت لایق دوستی نیافتی لایق
 عداوت نیز بدان چہ عدم صلاحیت او در دوستی بنا بر قلت عقل است و چنانکہ قلیل العقل شہیر اتناس

مقابلہ بیرون شد و در آن جنگ چهل تن از شاگردان حکیم کشته شدند و بقیۃ السیف باتفاق او
 رو سے گریز نہادند و محقق شدند قتل و قتل حکیم و پیدا کردنش جد سے تمام داشت الاحبرم
 فیثا غورس بہمانی از آن شہر بیرون شدہ بمدیۃ لوفاروس رفتند و پانچ آن بلکہ چون قوت مقابلت
 باقلون نہ داشتند از حکیم التماس نمودند کہ در آن بلکہ ماند و سے ناچار بلکہ فارو طونیا گر سخت
 و از آن بلکہ جسے کہ از متابعان قتلون بودند عزم ہلاک او برخواستند بالضرورت از آنجا بیرون
 شدہ بشہر اطروطیون رفت و اعدا سے او از اطراف و جوانب برسیدند حکیم باصحاب خویش
 بمدیۃ موسین گر سخت و در آنجا محصور گشت و مدت چهل روز در آن بیکل بحفظ و حرست خویش مشغول
 بود و بالاحسنہ مردم قتلون خطبہ سروان در اطراف آن بیکل بریز ہر ہم گذارستہ آتش زدند
 چنانکہ از حرارت آتش جمیع اصحاب و سے نفستہ شدند و جان سپردند و فیثا غورس نیز از سورت حرارت
 مدہوش گشت و چنان جان بحالم دیگر برد علی الجملہ نفس خاتم او این بود شہ لایدوم خیر
 من خیر لایدوم ای شہر منتظر و اللہ الذ من خیرین منتظر و اللہ بر منطقہ او نوشتہ بودند کہ
 الصمت سلامتہ من السند امۃ - و از سخنان دست کہ بالاسے عالم طبیعت عالم نورانی است
 کہ عقل از ادراک حسن و بہا سے آن قاطر است و نفوس زکیہ ز ادناس تعلقات این نشاید و نہ مشتاق
 آن عالم سے باشند و گوید ہر طبقہ از عالم جسمانی نسبت بہا فوق خود در زندان خذلان است و ہر کہ
 نفس خود را باخلاق حمیدہ مجملے گرداند و از شہتہات خسیہ جسمانی بر کران دارد و شایستہ عالم
 علوی گرد و در حقایق علوم مجربات و وقائق حکم الہیہ واقف شود و ہر کس کہ ادراک این درجہ
 کہ و بسر و رجا و دانی و عزت حقانی و صل گشت و ہر نفسے کہ خود را از اخلاق ذمیمہ بیک سوزداشت
 در عین و ناست و دناست گرفتار خواهد ماند چنان نفوس زکیہ کہ آسمان بمنزلہ ارض نشان خواهد
 بود و آسمان نشان آسمان نورانی است کہ این آسمان در جنب شرف و لطافت آن حکم کثافت

آمد مردم ساموس با استقبال و بیرون شدہ و سے را تجیدند و ان نمودند و در بیرون شہر بر آید
تدریس و مدرسہ بس رفیع بنیان فرمودند پس فیثاغورس و رانجامتہ تدریس علوم مشغول گشت
و از اطراف و جوانب علاقہ بخدمت او می شامتند و انہما عقیدت می کردند و بلیک تین حاکم
ساموسن یکبارہ ہمتا خوش را بر آوردیت و گذشت و فیثاغورس شصت سال در آن بلدہ بماندگانگ
از ہمتا و ان کے ساموس استعفا جستہ بجانب انطاکیہ شد و از آنجا بلدہ فرطولیا آمد و مردم آن
بلدہ و سے را استقبال کردند و مقام اطاعت و انقیاد در آمدند بہشت سال نیز وہم بجا بود و از گاہ
کوچ دادہ بلدہ ماظر فوطیون شد و صیت فضایل و بہہ یونان رسید و در گاہش مطاف اعیان
و اشرف گشت چنانکہ جمعے از مردم بر بر کہ ہرگز طالب علم نہ بودند بحضرت او پیوستند و چنان شد
کہ سیما خوش اطرون و ان کے مدینہ فاطور تیا ترک حکومت گفتہ و رسلک شاگردان و سے درآمد و
بمچنین جمعے کثیر از اغنیایاے یونان و حکام جزایران مملکت ترک امور خود گفتہ ملازم خدمت
اوشندند و تحصیل علوم برداشتند و ریاضت نفس و اکتساب اخلاق حمیدہ و سلوک و در طریق تقویٰ
را نیز خود لازم ساختند علی الجملہ روزے فیثاغورس در خانگیکی از دوستان خود کہ سلون نام داشت
بر ہمتا علوم مشغول بود ناگاہ یکے از جمہال مدینہ فرطولیا کہ نام او فلون بود از دور آمد و او بکثرت مال
و فرست جاہ از انہماے روزگار خود فرونی داشت و در آزار و اضرا حسلیاتی مجبول بود بہ یک ناگاہ
در مجلس حکیم شروع در مغفرت و مہاباات نمود و کلمات لاطائل گفت فیثاغورس فرمود اے عزیز منی
باید کہ کتاب فضایل نفس خود کوشش نماید افتخار با مور فانیہ مانند جاہ و شہم و خدم و شرف
آباد و اجداد و ستورے عقل نیست نصیحت حکیم بر جاہل صعب افتاد و بر آشفت و شروع در سفاہت
کردہ فیثاغورس را و شنام گفت و او را بزندہ و الحاد نسبت داد و شاگردان او در مقام خلاف
و نامند و او را شناعت کردند تا کہ بمنازعت کشید و فلون مردم خود را بر انگیختہ از در مقابلہ و

اور امانتے فرنگستان پبلیک لیکچر خوانند علی الجملہ دے شر سے پاس کس درین وقت فرعون مصر
 بود و مرقوم داشت و درخواست نمود کہ در حق فیتنا غورس کمال عایت و اعانت مرعی دار و کاہنہان
 مصر را بفرماید کہ در تعلیم علوم خود باو سے خدمت رواند از شیخون ابن مکتوب را فیتنا غورس مصر برودہ در
 پیشگاہ اسس گذاشت ملک مصر جانب اور منظور داشت و مکاتیب شفقانہ بنزدیک کاہنہان
 مصر نگاشت کہ از تعلیم او خود را در بیخ ندرند و فیتنا غورس منشور پاوشاہ را اگر فتنہ بدینہ آئینش آمد و ہنہا
 را از آن حکم اسلام داشت ایشان چون نتوانستند خلاف پادشاہ جہت بکراہت تمام اورانز خود
 جاے دادند و مدتے اورا تکالیف شاقہ امتحان کردند و او از غایت شوق جمیعاً فعالیت داد تا
 ایشان را جاے سخن نماند مع ذلک اورا چیسے تعلیم نکرده بنزد کاہنہان مہنق فرستادند و آن
 جماعت نیزوے را تکالیف شاقہ امتحان نمودند و بے آنکہ چیزے بیاموزند بنزد کاہنہان مدتیہ
 دیوسبولس فرستادند و ایشان نیز اورا بکار ماے صعب متحن داشتند و چون دیگر عذر برلے
 ایشان باقی نماند با فیتنا غورس گفتند کہ ابن دین و آئین کہ تراست با مذہب ما بیہنوت تمام دارد
 اگر خواہی از ما چیسے فرائیر می بکیش ما باش و از عقاید یونانیوں کنارہ جوے فیتنا غورس بے توقف
 قبول ابن معنی فرمودند ایض و سنن دین خویش را فر و گذاشت با این کہ در کمال زہد و تقوے
 بود و دیگر جاے سخن بر کاہنہان نماند و بالضرورت اورا از علوم خویش آگاہی دادند و روزگارے
 بر بنیاد کہ چنان در علوم ایشان ماہر شد کہ ہمگی در اعلیت او ہم دستمان گشتند چون ابن خبر بر اس
 ملک مصر رسید اورا طلب داشتہ مہمات معابد و کنائس آن دیار را کہ ہرگز با بیگاہ تفریض
 نے نمودند براسے و رویت او گذاشت پس کار فیتنا غورس نیکو شد چنانکہ محمود جمیع کاہنہان مصر
 گشت و چون اسس در گذشت گشت تا سپ از جانب لہر اسپ لشکر کشیدہ مملکت مصر را مسخر
 ساخت و احتمال بدان ملک روے نمود فیتنا غورس از مصر بیرون شدہ بدینہ ساموس

بلکہ صورت پر خاستند و بدان شہر علیہ حبنتہ دست نقل و غارت بر آوردند لاجرم مردم آن بلکہ جلایا
 وطن آنستیار کردہ ہر کس بظرفی گریخت از جملہ پدرفیثاغورس بود کہ سہ سپہ داشت نخستین
 بپوٹوس نام داشت و آن دیگر بطوروس و فیثاغورس از ہمہ کوچکتر بود با فرزندان خود از بلکہ صورت
 کوچ دادہ بارض بحیرہ آمد و از آنجا بشہر ساموس شد و یک چند مدت در آنجا بزیست و مردم ساموس
 ایشان را عظیم محترم داشتند و از آنجا بحیثیت انطاکیہ فریاد از لطافت ہوا و عذوبت سیاہ آن
 ارضی سخنان فرزدان اصفا نمودہ بود پس روزی چند در انطاکیہ بزیست و در آنجا نیز فتنہ حادث
 شد کہ سکونت متغیر سینمود لاجرم دیگر بارہ بہ ساموس آمد و فیثاغورس را کہ از میان فرزندان با
 فطانت جلی و حصافت فطری بود بر حضرت اندروماوس حکیم آورد و اندروماوس چون صورت
 و کاء فیثاغورس را مشاہدہ کرد اورا فرزند خویش نامید و علوم ادبیہ و موسیقی نیک بدو بیاموخت و
 آن گاہ کہ ازین علوم بہرہ تمام گرفت و متحی شد اورا ہمہ نینہ سیلیطون فرستاد تا در خدمت اکیساندروس
 حکیم علم ہندسہ و نجوم آموخت و در این وقت ہواے طلب علوم حکمت در دل فیثاغورس راہ کرد و از
 شہر سیلیطون کوچ دادہ بحاکمت بابل شد و در خدمت اریاطامی بابلی آمد و تحصیل حکمت الہی نمود و
 روساطین ایون کہ در این وقت از جانب اشوروش حکومت بابل داشت کمال ملاحظت در حق
 فیثاغورس مرعی فرمود و او از بابل کامرواردان شدہ بشہر ملیون آمد و در خدمت افارخودیس
 حکیم سریانی استفادہ حقایق حکمت مے فرمود و چون افارخودیس از جہان بگذشت دیگر بارہ
 جزیرہ ساموس آمد و در خدمت ازمواد قطیس و ازمودانیس برآے استفادہ حکم میان بست و در جمیع
 فنون کمال دانش و ہنیش حاصل فرمود و شرح حال این حکما کہ معلم فیثاغورس بودند ہر یک در جاس
 خود مذکور شد علی الجملہ چون این کارما بکام کرد بدان شد کہ علوم کاہنان مصر را نیز فراگیرد و چون کاہنان
 مصر علم خویش بر گزارنے آموختند التجاہ فولو افراطیس برد کہ درین وقت حکومت ساموس داشت

اختیار کئی در حال غضب سے راستان کن اگر باضام باشد دوستی را شاید و اگر نہ ازو سے خبر
 باش ایے عزیز از طعام گرسنه و از حکمت سیرش و چون مرؤست ستایش کنند بدینچه دار ایے آن
 نبستی فریفته شود و با زیر دستمان منازعت مکن و ایشان را نیز حقیقت شمار و با سوء ظن مباحث
 کہ با هیچ کت جائے صلح نماذ ایے فرزند عزیز از ہر کلمات حکمت چہار سخن اختیار کردہ ام و آن ایست
 کہ دو چیز را پیوستہ یاد داری و دو چیز را فراموش فرمائی نخست یزدان پاک را ہموارہ بیا و یادداشت
 و از مرگ نیز غافل نشیند ما چون احسان با کس کئی با نسیان محوسازی و چون کسے باتو بد کند آن را
 فراموش فرمائی علی الحد کلمات حکمت آیات لقمان بسیار است و بدینچہ مرقوم افتاد مختصار
 رفتہ و آن حضرت در او حسن عمر عزلت گزید و از میان مردم بیرون شد و ہرگز بر فوت و ہنسی
 از فرزندانش زاری نمود تا در زمان پونش نبی علیہ السلام پدر و دوجہان فانی منہ بود و جسہ مبارکش
 را در ایلد کہ از اعمال غلطین است مدفون ساختند و مدت زندگانش دوست سال بودہ

ظہور قیام غورس حکم چہار ہر نہ صد وہ سال بعد

از ہجو آدم علیہ السلام بود

قیام غورس بن مینا روس از مشاہیر حکما است و سقط الراس سے بلدہ صورت است و آن شہ سے است
 کہ در سال دریا سے شام بود و درین وقت بواسطہ استیلاے الحشوروش کہ ذکرش ازین پیش گذشت
 حدود و قوچو رطو کے کہ در اطراف اراضی مقتدر سلطنت داشتند آشفقتہ بود و لاجرم قبیلہ لیمون و طاقتہ
 منغرون و اقوام مسقورون کہ از صحرائے نشینان مملکت شام بودند بعینہ منہب و غارت

و عظیم ترین مصایب مصیبت دین ہے۔ فرزند ہرگز نادانی را رسالت مفرما سے واگر دانائے نیابی
 خود رسول خویش باش اے منزند از بدی دوری کن تا از تو دوری کند و چون سفر کنی با
 آن جماعت کہ ہمراہ تو باشند بسیار در کار خود مشورت کن و با ایشان از آنچه از زا دور اول
 داری کریم باش و ارتکاب کار سے مکن کہ خدا سے برائے تو متکفل آن است و کار سے را ضایع
 مکن کہ خدا سے بجمہدہ تو گندہ آستہ اے فرزند بندہ نیکان باش و فرزند بان مشو و علم میاموز
 تا مجادلہ کنی با سفیہان یا مہامات فرمائی با دنیایان اے منزند اگر در مرگ شک داری ترک
 خواب بگو سے و نیتوانی و اگر در حشر شک داری بیدار مشو و نیتوانی اے منزند ہر کہ مجادلہ
 دوست دارد و دشنام شنو و ہر کہ مجلس ناشایتہ در شود مستہم گرد و ہر کہ از زبان با خست یار
 نباشد پشیمانی برد و آن کس کہ با بدان نشیند از سلامت دور افتد اے منزند تو ہر ایتنا خیر
 سیند از کہ مرگ بے خبر سے رسد و شامت بر مرگ کسے مکن کہ ہم عاید تو خواہد شد از مردم بند بگیز پیش
 از آن کہ از تو بند گیرند اے منزند با پیران مشورت کن و از مشورت با خرد سالان نیز شرم مدار
 و تماشیطان در دنیا ست از گناہ ایمن مہباش اے فرزند گزندہ مہباش مردم را کہ ترا دشمن
 دارند و ز بونی مکن کہ خارت شمرند نہ چندان شیرین باش کہ تو را بخورند و نہ چندان تلخ
 کہ دور افکنند اے عزیز فخر مکن در دنیا و چگونہ کسے فخر کند کہ دو گرت از محب سے بول بد
 شدہ باشد و را از خود بازان خود مگو سے و در خانہ خود محل نشستن قرار مدہ زن از استخوان
 زندہ کج خلق شدہ است چون خواہی آن را راست کنی بشکند و چون بجال خود گذاری کج نامہ
 این جماعت را مگذار از خانہ بدر شوند و ہر گاہ نیکی کنند بپندیر و چون بدی کنند ہم صبر فرما سے
 کہ جز این چارہ نخواہد بود اے منزند ہیج بار اگر ان تراز ہمسایہ نباشد ہیج تلخی چون احتیاج
 با خلق نیست مال تو آنست کہ ذخیرہ آن جہان شو و نہ آنکہ از تو بہیرات ماند اے فرزند چون دوست

اے فرزند، سچ آفریدہ در نزد خدا دون ترازد دنیا نباشد آن نہ بینی کہ نعیم آن راز روزی مطیعان
 نہ فرمودہ و بلاے آن را عقوبت عاصیان نہ گردانیدہ اے منہ زند بادشمن بدمدار باش آنچه
 در خاطر دارد و ظاہر نکند ہزار دوست گبیہ کہ است و یک دشمن گمیر کہ بسیار است اے فرزند
 عبرت گیر ازاںچہ با خداے در وصول رزق خاطرش استوار نباشد و حال آنکہ از آن گاہ کہ کوت
 وجود پوشید سخت در رسم مادر روزی یافت و چون متولد شد از پستان مادر روزی گرفت و
 چون از شیرش باز کردند مہر پدر و مادر سہ ماہیہ روزی او بود کہ بیخ کسب معیشت وے را گتروہ
 داشتند و شک نیست کہ در آن سہ حال کس را نہر وے طلب و قوت حیلہ نباشد عجب آن کہ
 در حال چہارم کہ دنا و ہانیہ و شد گمان کرد کہ خداے اورا نہر و گزارد پس ہر روز کار بر خود
 عیال خود تنگ تر ساخت اے منہ زند طلب کن امرے را کہ بر تو پیشت کردہ و سباب حصول
 آن را آمادہ نداری و بر ستاب از کارے کہ با تو روے دارد و ادات حصولش مہیا بود اے فرزند
 راز خود را پنهان دار و پنهان خود را نہی کہو فرماے بیخ بسیار را در طلب آنچه سود بخشند اندک
 شمار و زحمیت اندک را در حصول آنچه نہیان کند بسیار و ان اے فرزند با مصاحبان بخوے ایشان
 زہیت کن و کار دشوار مفماے و اگر نہ تنہا مانی و چون آن مقدار مال نہ داشتہ باشی کہ با دوں
 بذل کنی از خوش روئی و خوش خوئی با ایشان تقصیر کن کہ ہم بدن صفت ترا دوست خواہند
 داشت اے فرزند اگر عورت خواہی قطع طمع کن ازاںچہ در دست مردم است و بد آنچہ خدایت
 دادہ راضی باش اے فرزند چہ حسد را باش از حسد و آہت نواب کن از بدی با خلق کہ این ہر
 دو صفت زیان بہ نفس تو رساند پس تو دشمن خویش خواہی بود و خصمے تو مرفض خود را زیان
 زیان رساند کہ دشمن بچکانہ اے فرزند نہ چندان احسان کن کہ خود معیشت نہ توانی کرد و نہ لمسک
 فرماے بدن اندیشہ کہ اندوختہ خواہی آورد اے منہ زند بدترین پریشانی پریشانی عقل است

یاو طبقات سما مضبوط است و خدا سے در قیامت آن را حاضر ساختہ از تو حساب جوید و فرمود
یا بنی آقیم الصلوٰۃ و امر بالمعروف و انہ عن المنکر و اصبر
علیٰ مصائبک اے سپرک من ہاے دار نماز را و امر کن بے نیکوئی و نسی کن از بدی و صبور باش
بدانچہ سے رسد با تو از محن و شداید و ہم فرمود اے باران کا انصغر خذک للناس و لا
تمس فی الارض مر جا رو سے خود را بر ستاب از مردم بر اے کبر و عجب و بر زمین گذر کن از
رو سے فرج و خود کو کامی کہ خدا سے دوست نمیدار و آن را کہ از در کبر و خیلا بر زمین بگذر و انصعد
فی مشیک و اغضض من صوتک از انکرا الاصول الصوت الجلیل بلکہ چندان
بستاب گذر کن کہ سبکبار و خفیف مغز باشی و نہ چندان ویر میر باش کہ انطسار تجبر و بزرگواری
فرمانی چہ رقمہ ستودہ وسط این ہر دو خواهد بود و در گفتار بانگ خود را پست و ار کہ بدترین آواز نا
بانگ خران است و دیگر فرمود اے باران تو از ان روز کہ بدینا در شدی پشت بدینا کردی و رو بسہر اے
دیگر آوری پس آن سہر با تو نزدیک تر باشد کہ رو سے بدان داری ہم اکنون آن را آباد کن
اے فرزند چندان از دنیا کنارہ مباح کہ عیال و دیگران باشی و آن مت در رکوش کہ زیادہ از
کفایت بدست آری چندان روزہ ہار کہ شہوت بریزانندہ آن قدر کہ نیرو سے نماز گذار شستن نماز
اے فرزند دنیا دریا سے عینتے است کہ کشتے آن ایمانست و تو کلش با دبان و پر ہیز کاری ز او و توشہ
آن باشد سے فرزند و در خورد سالی قبول ادب کن تا چون سالخورہ باشی بہرہ آن بری و چون با
آداب پسندیدہ قرین باشی خلف نیکان گذشتہ خواہی بود اے فرزند اگر در کار دنیا بر تو
ظفر جویند اندوہ مدار جہد کن کہ در کار آن جہانی مقہور باشی اے فرزند علم خود را پوشیدہ
دار چنانکہ ز رخو را پنہان داری و در حضرت حسد او نہ با خوف و رجا باش زیرا کہ اگر دل مومن
را بشکافند و نور یابند کہ ہسچک از دیگرے فرزونی ندارد ہمانا نیمے از خون و نیمے از رجا باشد۔

میشد سبب این جانور کہ در رسم داشت کارش بملکت بنجر میگشت و اکنون آن مانع از پیش بخت
پس روزی چند در خانہ رئیس بسر برده و قصد خانہ شخص مدیون گردید و چون سبزدو سے
آمدند ایشان را بظیافت دعوت کرد و غایت تکریم فرمود و گفت یک امشب را با باش و از سرخ راه
آسوده شو چون فردا شود نقد دین را گرفته مراجعت فرمائی باران خواست کہ مسئلت وے را متروک
باجابت نداد پیر امر فرمود کہ بے ہر اس در خانہ وے بیاساے باتفاق پیر در خانہ شخص مدیون کا ند
و چون شب ہنگام کار اکل و شرب بہ نہایت شد و وقت غنودن رسید تختے برائے باران کنار
دریا نهادند و جامہ خواب بران گستر و نند و در جائے کہ قریب بہ خوابگاہ پسر شخص مدیون بود در رسم
آن شخص این بود کہ چون قرض خواہ را بظیافت طلب کردے و رسم همان نوازی بگذاشتے
نیم شب بر بالین دست تافتمہ میمان را با سر بر بدریا انداختے علی الجملہ چون باران بخت و پسر
میزبان نیز خواب شد پیر بیدار دل برخاستہ بہ بالین باران آمد و اور از خواب بزمگنجت و باتفاق
او سر بر باران را بجائے تخت پسر میزد بان برد و تخت اور را بجائے باران آورد و بعد از ساعتی شخص
مدیون بایکے از محسنان خود بہ بالین پسر آمد و بانڈیشہ آن کہ وے باران است سر بر اور ابر گرفته
بر ریاد راندخت - سبحانگاہ باران برخاستہ بنزد مدیون رفت و او از کار خود آگاہ شدہ و بیبا
در چشمش تیرہ گشت ناچار رفت دین را داد نمود و بسوگوارے پسر نشست پس باران بانقد مدیون
و دختر رئیس و اموال مناروان مراجعت کردہ بحضرت پدر آمد و در خدمت او مے زبست و تختے
برائے نصیحت و مواعظت باران را مخاطب ساخت و فرمود یا بنی لاتشرک باندان الشکر
لظلم عظیم - اے پسر کہ من شرک جہت را میاور کہ بزرگ ترستے است من نفس خود را - و
دیگر فرمود یا بنی انھان تاک متقال حبۃ من خردل فتکن فی صحرة او فی السلموات
او فی الارض یأتی بھا اللہ اے پسر کہ من کردار تو اگر ہمہ بمقدار و اندر سپندانے باشد در زیر صحرہ صما

خویش دعوت خواہد کرد شب در خانہ ڈے غنچہ لکن اگر مصاحبے راست کیش با تو و چار شود
 بسن از تو مہتر با شد ہر چہ نماند بہ بندیر کہ عین صواب خواہد بود این چند سپایان آورد و سپہ
 را و عاے خیر گفت چون باران از بیت المقدس بیرون شد و اندک مسافت بہ پیو پیہے باوے دو
 چار شد و گفت اسے جو ان اگر از مصاحبہ من رنجہ ناشی درین سفر تا تو ہر اسی گنم باران گفت نیکو
 باشد چہ دیدار پیران مبارک و میمون است پس با ہم براہ در آمدند و چاشت گاہے بدان درخت و چشمہ
 رسیدند پیر گفت ساعتے در سایہ این درخت بیاسائیم و چون حدت و سورت آفتاب شکستہ شود رہ سپار
 شویم۔ باران گفت کہ از پدر اجازہ ندارم کہ در ظل این درخت فرود شوم پیر گفت آیا پدر تو فرمود کہ سخن
 بزرگتر از خود را بندیر عرض کرد بلے و در سایہ آن درخت درآمدہ بخشفت اما پیر بگر است و سے مشغول
 بود ناگاہ مارے از درخت بزرگتر آمدہ قصد باران کرد و آن پیر با عصائے کہ در دست داشت
 آن مار را کشتہ بینداخت چون باران بیدار شد حکمت پیر پدر از خوف در آنجا بدانت و
 معلوم کرد کہ ہر کس در ظل آن درخت خفتے بزرگتر مار ہلاک شد سے پس پیر ہر آن مار را از تن جدا
 کرد و بے در پیچیدہ با خود برداشت و از آنجا روان شدہ بقریہ رسیدند و در خانہ زمین آن آباد خانہ
 فرود شدند زمین دہ دخترے صاحب جمال داشت اورا با اموال فراوان بخدمت باران آورد
 تا بزنی باو سپاژ و باران ہر سب فرمودہ پدرا با نمود و پیر اورا امر کرد کہ این دختر را تر و تیج کن
 پس باران اورا بچمانہ نکاح و آورد و آن گاہ پیر آن مار را باوے گفت قبل از آن کہ باوے
 ہم بستر شوئی بغیر ماخی مار را بر آتش گذارند و دختر دامن خود را بر سر آتش فرکیستہ تا بخور آن
 در اسافل اعضاے و سے صعود نماید چون باران با گفتہ پیر عمل کرد و آن بخار بدرون اعضاے دختر
 در رفت ناگاہ فریاد سے بر آورد و مدہوش گشت و کریم مرده از قبل او بنیتا پس از زمانے
 دختر ہوش آمدہ و رکنار باران بیاسود و پیر بچگاہ باوے گفت ہر کس با این دختر ہم بستر

وانشاء حکم کشادہ داشت یکے از بزرگان قوم گفت اے لقمان تو آن بندہ سیاهی که بشبانے عقین روز
 می گذاشتی از کجا بدین مقام شتافتی و این بزرگوار می یابستی لقمن فرمود از سه چیز سخن بمر راست گفتم
 و امانت بمر برستی گذاشتم و گردنزل و کار سپوده نگشتم بمر راست که هرگز در اقبال دنیا سرور
 نکرده و از ادب باشی بمر سرور و از خوف خدا هیچ نترسیدی و با هیچ کس منج از فرموده و از
 بهر خود با کسی غضب رو نداشتی و چنان میزیت که هرگز کسی اور اور حالت بول کردن و بغایط
 رفتن و غسل گذاشتن ندید چه همیشه درین احوال خوشیتن را پنهان می داشت با سلاطین و قضات
 گاه گاه معاشر بود بر ایشان ترستم فرمود که چند با دنیا مطمن خاطرند و با کار دنیا ناظر و خدمت داود
 علیه السلام را چندا که ممکن بود دریافت می فرمود و کسب دانش و حکمت می نمود روزی از فریاد سگوت
 این واقعه عاید لقمان گشت که دید داود آهمن سر در اعلقه بی کند و با همس چونید اگر چه لقمان ندانست
 مقصود آن حضرت ازین کار چیست لکن خاموش بود تا آن مهم باخجام پیوست آنگاه داود فرمود
 نیکو زره ایست که مردان را در جنگ و نبرد بکار آید پس لقمان بی ذلت سوال آن معنی را دریافت بمر
 ایست که لقمان را مال منسروان بدست افتاد که بدان مایه تجارت می کرد و با مردم بی آنکه رہنمی
 گیرد یا سودی طمع کند به فرض می داد و آن حضرت راز نه چند از بی اسرئیل در جانه نکاح بود و
 از ایشان منسروان داشت اما باران بهتر و بهتر فرزندان و بوی لقمان اورا طلب داشت و
 فرمود که اے فرزند مرا نقدی در نزد کسی بوجو دین ثابت است که در کنار دریا می شام ساکن است
 و اکنون زمان آن است که او اے دین کند بر خیز و بسوے او شده آن نقد را بگیر و باز آ تا ما از آنچه
 با تو باند ز گویم فراموش کن سخت در طے مراحل بدرختی و چشمه آبی خواهی رسید در سایه آن
 درخت میاساے و چون از آنجا بگذری بقبری خواهی حضور و شد در رئیس بلده دختر خویش را با مال
 فردان با تو عرض خواهد کرد از تزویج آن دختر کناره گیر و چون ببلده شخصی میون رسی تو را آنجا

اعضا خواہ بود ازین سخن حصافت راے و زاننت عقل لقمان در نزد قین ہنوار گشت و از ان پس جنابش
 ز چشم عظمت سے نگریت تاروزے کہ قین بر اے تصح از بیت المقدس بیرون شدہ و کنار رود
 فرود شد و با حریفی قدم بھی باخت و مقرر بود کہ ہر کہ مغلوب گردو یا تامت آب رود را بیا شامد یا
 نیمہ از مال خویش را با مدعی گزارد و تضام قین مقہور گشت و بر خوردن آب یا سپردن مال مجبور بود پس از
 مدعی یک روز مہلت خواستہ بخاندہ خویش آمدہ از پئے چارہ بالعنان مشورت کرد ان حضرت
 فرمود کہ فرد ایگاہ سے ایم و تر از تر خصم نگاہ سے و ارم و باد او با خواجہ خویش بکنار رود شتافت
 و عرفت را در سخا یافت باو کے گفت اے مرد مقام خواجہ بن با تو آن شت طکر وہ کہ ہر آب کہ
 او شخت روز از چشمہ جو شیدہ تا آن روز کہ باز ایستد نوشیدہ باشد و چون ازین سخن بگذریم این کار زیادہ
 سے و چہ تواند داشت یا مقصود کبے است کہ ویروز ہست گام باختن قمار دین رود جاری بود یا آبلے کہ
 ہم اکنون در جو سے میرود یا آبلے کہ بیرون ازین موضع است ہر کلام مختار است معین کن ویر جائے
 کہ بجز دو بگر نیامیزد چون چنین کنی خواجہ من پاک بنوشد و شتر طمہام می بگذارد خصم از شنیدن این سخن
 در کار فر و ماند و ناچار دست از ایشان برداشت پس قین پادشہ این عمل لقمان را کہ بہی متعال زہ
 خریدہ بود از او ساختہ و این شخت حکمتے بود کہ از ان حضرت گوش زد مردم شد و سر منطوقہ و لفظ
 آیتنا لقمین الحجکتہ باو دیدہ ہمچنان روز سے ہنگام خواب قیلو کہ چند تن از فرشتگان سخا نے حضرت
 در شدہ سلام دادند لقمان اگر چہ ایشان را ندیدہ بجز اب سلام اقدام فرمود پس فرشتگان عرض کردند
 کہ خداوند سے فرماید اگر خواہی ترا تہبت پیغمبری سختم و خلافت فرمایم تا در میان مردم بعزل و نصف
 حاکم باشی لقمان گفت اگر این کار بر من حتم باشد گر دن نم و اطاعت کنم اما اگر مخیر باشم
 عاقبت خست یا رخوام کہ روز نزدیک ابتلا در امتحان سخوام گذشت پس خدا سے حکم ازو بگردانید و
 حکمت بد و افاضہ فرمود چنانکہ روز سے در سخن صناید نبی اسر ایل نشستہ بود و لب با بلای عظم

نسخ التواریخ

از
جلد اول

ظهور لقمان حکیم چهار هزار و سیصد و هفتاد و سه
سال بعد از مبعوث آدم علیه السلام بود

لقمان بن عنقی بن مزید بن صارون از مردم ارض نوبه بود لیکن سبط و قدمای کثاده و شت
بعضی از مورخین که ویرا پس خواهر یا خاله زاد او ایوب دانند و نسبش را بنا حور بن تاریخ رسانند
و عمرش را هزار سال نویسند چنانچه جانش را از لقمان لاکبر که شرح حالش مرقوم شد باز شناخته
اند و شرطی از شمایل آثار او را در حق و س ایراد کرده اند علی الجمله لقمان حکیم در قید رقیبت
قین بن خسر که تنه از آل اسرائیل است مربوط بود و او را رعایت اغنام میفرموده روزی
با و گفت که گو سفندے فوج کن هر عضو ش که نیکو تر دانی که باب ساخته نزدیک من حاضر ساز لقمان
برفت و گو سفندے را از پوست بیرون کرده دل زبانش را کباب ساخت و پیروز قین آورد
این خورش پسند خواهد افتاد اما دیگر روز با لقمان حکم داد که بم کنون گو سفندے را فوج کرده
ناخوب تر عضوے از آنز بنزد من آور لقمان نیز گو سفندے را بکشت و هم دل زبانش را بریان کرده بنزد
خواجگ گذاشت و عرض کرد که اگر دل با زبان موافق باشد بهترین اعضاست اگر با هم مخالف باشد بدترین

برائے مزید التیام بصوبہ داران لاہور و ٹھٹھا و سندھ و فرامین نوشتہ مستقر داشتہ بودند کہ پرگنات
 مزبور را کہ صد و میت ہزار تومان سبزی و زالیات و داخل آنها میشد از ممالک ہندوستان وضع
 و بطلان و ٹھٹھا و سندھ وغیرہ داخل حوزہ قدرت شایہ شاہی و ضمیمہ حوزہ مملکت ظل القہی
 دانند و همچنین از جانب قمر الدین خان وزیر اعظم و امراے ہندوستان و صوبہ داران لاہور ملتان
 پیشکشائے شایان بدر بار فلک شان آمدہ فرستادگان ایشان بنواز شاست خدیوانہ سر فر
 و رخصت انصاف حاصل کردند و نیز از جانب طباسپ قلیخان سردار کابل کہ مامور بگرفتن
 بقیہ قشون توران بود عرضہ ملوٹہ نظرہ افغان عتسبہ جلال گردید کہ اوز بکتیہ غاقاتان
 سکنتہ کو لاپ اولابہانہ اطاعت را کلید باب تزویر ساختہ از در حیلہ درآمدہ بودند سردار
 خیالات باطلہ ایشان پے بردہ آنجا عت را تنبہ بلوغ و جمعہ را عرضہ تیغ بیدریغ ساختہ ملتان
 رکابی صدر انظار الفہ را تنظیم انعقاد دادہ روانہ رکاب و خود از
 راہ ملتان روانہ کابل گردید +

جہان کشائے موری

از راه عشرت آباد و جوشان دار و درادگان و چند روزے بسیر زہمت سر اسے آن مکان پر وہا
 دار و آخر شہر شوال و در ارض اقدس شرف اندوز طواف آستان مقدس گشتند چون بعد از فتح
 ہندوستان قذیل مرصع پیناک در قبتہ مینائے سپہر بقنادیل طلائے ماہ و ہر طغنے سیر و چوین
 بعد از تخیب ترکستان قفل طلائے گوہر آگین مرصع بجواہر نمن ترتیب یافتہ نذر و ضہہ قضیہ
 رضویہ گشتہ بود و وضع ہر یک در مکان موضوع لغز و مووندہ طراز و قیاح آیام توقف اینک قبل از
 ورود کوکبہ و الافر سادہ از جانب پادشاہ و الاجاہ ہندوستان با اخلاص نامہ و تحفہ بدایا
 و چند زنجیر نعل آمدہ در ارض اقدس توقف داشت بعد از چند روز بار یافتہ پیشگاہ حضور و
 ہدایار از نظر اقدس گذرا میدہ نوشتہ تفویض پرگنات و مجال متعلقہ بصوبہ ٹھٹھا و مصارف
 صوبہ کابل را کہ در سمت جنوبی و شرقی دریائے اتک واقع و موافق عمد نامہ بین الدولتین کہ
 پیادشاہ و الاجاہ ہند تعلق داشت رسانید و تبیین این مقال آنکہ بعضی از پرگنات واقعہ در
 سمت شرقی دریائے اتک در ازمنہ سالفہ بمصارف اخراجات کابل مقرر بود و در حینیکہ ولایت
 طرفین رود اتک فیما بین دولتین محدود و متعین سے شد پرگنات مزبور چون سمت شرقی
 اتک و در صوبہ لاہور واقع بودستہ سالن بن دولت روز افزو زوال شد کہ باز بدولت علیہ گورگاہ
 متعلق باشد و ہمچنین بعضی پرگنات آنطرف آب متعلق بصوبہ ٹھٹھا و سندھ سے بود ناصر خان ناظم
 صوبہ کابل در عین انصراف سوکب ہمایون از ہندوستان عرض استدعا نمود کہ پرگنات متعلق
 بمصارف کابل بطریق اتک و استمرار بدولت علیہ ناوریہ قرار گیرد مسئلہ او در حضرت شاہنشاہ
 موقع قبول نیافتہ این سخن با نہائے معتدان بعضی حضرت پادشاہ و الاجاہ محمد شاہ رسیدہ
 بود از آنجا کہ آنحضرت نفاوہ دو زمان بزرگی و حق شناسی بودند در از اسے حقوق عنایاتے کہ
 از اعلیٰ حضرت شاہنشاہی بدولت اہم چونند گورگانیہ بعل آمدہ بود این معنی را مقتضی دانستہ

ساختند و عدد اُسراے خراسان بہمہ جہتہ و دازدد ہزار نفر سجا و زمیشہ کہ انزان جملہ چہار ہزار نفر
 آندا و قلعہ خیوہ میس بودندہ بارگیر و دو اب بچکتہ ایشان سر انجام و حیرد و ماکول در وجہ ایشان
 معین ایشان را روانہ خراسان ساختہ و قلعہ کہ در چہار فرسخے ایور و در موضع موسوم بچشمہ
 خلیجان کہ بمعاریے ہمت بلند و سرکارے نیت ارجمند آنحضرت احداث شدہ بود سکنا دادہ و قلعہ
 مزبور را بنیوہ آباد موسوم کردند و چند روز با نظر امور خوارزم و انجام ہم نام آن ولایت
 پر دستند چون گزشتن لشکر زیادہ نزد والی باعث تحصیل سکنا و الی میشد لہذا رؤساے
 خوارزم خود مستعد تقسیم خدمات آن ولایت و متقبل اداے لوازم ایلی و اطاعت گشتہ خدیوہما
 نیز والی را با معدودے در آن مملکت گزارشتہ در ہفدہم ماہ مبارک صیام از خیوہ صرف نام حضرت
 فوجام کردہ در چہارم شوال اردو چار گوشہ نذ و بعد از ورود و الوعی منصور بچار جو حکیم اتامیق کہ شہزاد
 و معتد الدولہ شاہ ابوالفیض خان بود از جانب شاہ و الاجاہ مزبور با عرضہ پیش و اردو
 شرف اندوز تقبیل علیہ شہنشاہی و بعنایت خدیوانہ مبارکی گشتہ رخصت انصرام یافتہ
 و از آنجا رایت جہان کشا بجانب مرو منت منت نمودہ در مرو نیاز محمد خان و الی بلخ با حاکم اندخود
 و اکابر و اعیان آنخود و حسب الارشارہ اقدس جمین ساے نیاز و در باب ضبط و ربط امور
 ملکی و اوامر علیہ و ارشادات ہیبتہ از موقف والا القاشتہ مرخص گردیدند و موکب فیروزانسا
 از راہ کلات و میاب و کوبکاب کہ مسکن قدیم آنحضرت است متوجہ شہد مقدس بعد از ورود
 بکلات ہر چند سابقاً بحکم جلیون عمارات عالیہ و انسیہ رفیعہ در آنجا ترتیب یافتہ بود مجدداً طرح
 بازار و چار سو و حمام و مسجد در باط در آن مکان ریختہ حکم سعید نافذ شد کہ کارکنان در اتمام آندا
 سعی جمیل بنظور رسانندہ و از آنجا بکلگریگی و عمال بنیوہ آباد تعیین و برائے ہر یک از سکناے آنجا کہ
 بیشتر اُسراے خیوہ بودند سر رشتہ سعیت معین - داور آن ولایت را منتظم نمود

ایلیارس بقزاق و ارال کس فرستاده است و کرده ابو الحیر خان و الخ قزاق با فوجی از قزاق
 اوزبکیه ارال بقلعه خیره که در الملک ولایت خوارزم می باشد وارد گشت چون نال را بین
 منوال دید بود عریضه اخلاص امیر مشعر بر اطاعت و انقیاد مصححین از معتبرین بدرگاه
 سعید روانه و بعد از ارسال عریضه و آدم فرصت جست و تن گریز را بجانب قزاق همین نزد
 این خبر که بسبع اقدس سید ریایات جهان کتبا بجانب خیره و نمضت یافته چون قلعه مریز بستانت
 مشهور و در آن قلعه اوزبکیه را ذخیره و جمعیت موفور بود اوزبکیه آنجا پیش از وقت نزدستی
 کرده اطراف قلعه را آب بسته با اعتماد خود راه غازیان جهلادت پرور که از دریای آتش روانه
 آب تند روانه میگذشتند سرد کرده بود لهذا ابواب مخالفت کشودند پس خارج قلعه
 مضرب خیام سپهر احتشام گشته اطراف قلعه محصور و مقرر شد که نهر با حفر کرده آب را از کن
 بصره جاری سازند تا سرین انجام این امر دامن بخت بر زده در عرض سه روز اطراف قلعه را
 مانند کام مرام قلعه گیان خستک ساختند و حواله های گردون شکوه انجام یافته روز چهارم کل
 توپ و خمپاره را از چهار سمت بقلعه فرود ریختند و دود از نهاد قلعه گیان را نیکختند
 چون آن طایفه خود را بجای آب در بحر آتش غوطه ور دیدند هنگام عصر طالبان با
 کلید قلعه وارد درگاه سپهر نیان و مورد عفو و احسان گشته و حضرت ظل التمی چهار هزار
 نفر اوزبکیه کاری و جوانان اعتباری قلاع خسته خوارزم را سان دیده انتخاب و ملازم
 رکاب نصرت انتساب ساخته بجز اسان نامور و مختلان شدید از مکن جلال تعین و تماشای
 اسرار که در عهد سلف از ولایت خراسان برده بودند ذکر او و انانیا جمع کرده بهر یک از
 خویشان اقرباے ایشان که حاضر بودند سپردند و همچنین سابقا جمعی از طائفه روسیه گرفتار
 قید اسار اوزبکیه شده بودند ایشان را نیز مستخلص و بازاد و راحله مخص کرده روانه مقصد

ساختند و نقابان چابکدست از چند جا بشکافتن زمین محفر نقب برداختند و دیوار قلعه بمضرب
 توپ قلعه کوب ویران و نقبها با برج و حصار دست و گریبان گشته غازیان جلاوت قرین و
 دلیران ہرام کین متیاسے یورش گردیدند ہائے قلعه چون خود را از شش جہتہ در ورطہ بلا دیدند
 با اکثرے اوزبکیہ از باب استیمان در آمدہ و بیست و چہارم ماہ و از دور گاہ جہاں پناہ و ایلبارس
 باوصف اینکہ گشتے خود را تباہ و روز دولت را سیاہ میدید باز با عنوان خود بر حالت ضلالت
 باقی و در آمدن تعقل سے و زید روز دیگر با شارہ اقدس رفتہ اورا بار و ساسے اوزبکیہ کہ با
 او اتفاق داشتند خوابی نخواستی از قلعه برآرود و در موقف سعادت حاضر ساختند نہ چہ
 کہ مرحمت شایستہای اقتضای عفو و اغماض کردہ اجرا سے تیغ سیاست را بر دشمن نبون روا
 نمیداشتند تا در حین توقف موکب ہمایون و زنجار شاد ابو الفیض خان شاہ افراسیاب
 توران حکم والا چند تن از مستعربین را نزد والے مذکور فرستادہ اورا برادری و اطاعت نمود
 و در حین غنیمت موکب اقدس بجانب خوارزم از چار جود و نفر از خواجگان اسجنا برآے
 تمام حجت نزد والے مزبور رفتہ بودند و موٹے الیہ ہنگی را عرضہ شمشیر سیبا کی ساختہ بودند
 قمران شاہنشاهی بحکم عدل از در خواجہای برآمدہ اورا با بیت نفر از و ساسے اشرار
 کہ در جمیع مواد ہنگامہ آرا سے فساد بودند بسیار سانیدند و والی کیری بظاہر خان نوادہ
 ولی محمد خان چنگیزی کہ با سلاطین توران بنی عم و از خدمتکاران این دولت ابد توام بود
 عنایت و اتالیقان و ایاقان موافق معمول بان مملکت تعیین فرمودند و از سوانج اینکہ
 با وجود حکم نہب قلعه در میان اردو منتشر گشتہ و فوجے از رجال و سایر اناس اردو سے
 ہمایون خود سر بجانب قلعه شافٹہ آہنگ تاراج خانقاہ کردند این مراتب معلوم را جہاں
 آرا گشتہ سی نفر اور در بکشی مکنانہ ہمایون بہ حکم والا گردن زدند و چون سابق بر این

طائفہ موت و تکہ و باقی ترکمانیہ آن ولایت کہ از کم خردی بزیادہ سری معقاد بودند بعزم دستبازی
 پاسے جرات پیش گذار شسته آنحضرت نیز سیمند و سیرد و قلب قول را جہان ترتیبیہ کہ دشمنانہ
 رفتار ہارند شسته خود بسعادت با فوجے از جہان سپاران جہاد ت پیشہ و شیر شکاران درست اندیشہ
 سر راہ بر آن جماعت گرفتہ سرب یارے از انمارا گرفتند و بقیہ آن طایفہ از ضرب دست
 و بازو ت دلیران کردن فرزند سر خود را بر گرفتہ بایلبارس پیوستند ایلبارس از جہانجا بلاکت
 و رنگ خود را بقلعہ خانقاہ کہ از قلعہ خمسہ خوارزم و ماہین ہزار اسب و خیل و واقست سائید
 لشکر خود را در خارج قلعہ فرود آورد و نصب خیام اقامت کرد و موکب جہایون آن روز در جہان
 جنگ مکث و روز دیگر صبح بر سر قلعہ خانقاہ حرکت کرد سہ ساعت از روز گذشتہ حوائج قلعہ
 جلوہ نگاہ و اشتب ترکمان دلیران شتہ ایلبارس نیز با تعلقے زیادہ از حد و جمیع اوزبکیہ و ترکمانیہ
 و توپخانہ کہ داشت ناچار از در ستیز و آویز در آمدہ غانیان موکب فخر نشان ہا شمارہ اقدس جلو ریز
 بجمعیّت آند و تیکا و را نگیز گشتہ بعنایت ہارمی و اقبال بے زوال جہانماری آن طایفہ را
 از پیش برداشتہ جمیعہ از ایشان را بقندے شمشیر و اندہ دیار فنا کردند و بقیہ آن جماعت کہ
 در اصل ایشان تاخیرے بود داخل قلعہ مکثتہ از جہان راہ فرار و قشون نصرت نمون ایشان
 تعاقب نمودہ جمعہ را نیز در اشائے گریز عرصہ تیغ ہلاک و سر و زندہ بسیار با سر کردہ انجماعت آویز
 نیزہ و بستہ خم فتراک ساختند و اللعے فرور با اوزبکیہ بقلعہ متحصن گردید پیمانگان رکاب جہایون
 از چار طرف بیورش نامور گشتہ فی الجملہ تمامی خیام و توپخانہ و اموال انعام اوزبکیہ و جمعی
 از سپاہ و رعیت ایشان را کہ در شیر حاجی و خارج آن خیمہ نشین توقف بودند بدست آوردہ تہیز حاجی
 را تصرف کردند پس حوالہ اے آسمان رفعت ترتیب یافتہ توپہاے رعد آواے اژدر وہان
 و خیمہ ہاے ستارہ بوز آتش نشان اسگہ شبانہ روز برق خرمن صبر و توان خانان سوز حال قلعگیان

ساختند و نقابان چاہدست از چند جا بلنگافتن زمین حفر نقب برداختند و یوار قلعه بضرب
 توپ قلعه کوب ویران و نقبها با برج و حصار دست و گریبان گشته غازیان جلاوت قرین و
 دلیران بہرام کین متیایے یورش گردیدند ہائے قلعه چون خود را از شش جہتہ در وسطہ بلا دیدند
 با اکثرے اور بکیہ از باب استیمان در آمدہ در میت و چہارم ماہ و از درگاہ جہان پناہ و ایلمبارس
 باوصف ایکہ کشتہ خود را تباہ و روز دولت راسیہ میدید باز با عون خود بر حالت ضلالت
 باقی و در آمدن عقل سے روز دیگر باشارہ اقدس رفتہ اورا بار و ساسے اوز بکیہ کہ با
 او اتفاق داشتند خواہی نحوہی از قلعه بر آورد و در موقف سعادت حاضر ساختند چہ
 کہ محبت شایمشاہی اقصائے عنف و اغماض کردہ اجزایے تیغ سیاست را برداشتن نبون روا
 نمیداشتند تا در حین توقف موکب ہمایون در بخارا شاہ ابو الفیض خان شاہ افراسیاب
 توران بحکم والاچند تن از معتبرین را نزد والئے مذکور فرستادہ اورا بر ادائیگی و اطاعت موعوت
 و در حین عنایت موکب اقدس بجانب خوارزم از چارجود و نفر از خواجگان آنجا بر اے
 اتمام حجت نزد والئے مزبور رفتہ بودند و موئے الیہ ہنگی را عرضہ شمشیر سیبا کی ساختہ بودہند
 فرمان شایمشاہی بحکم عدل از در خواہی بر آمدہ اورا با بیت نفر از رواسے اشرار
 کہ در جمیع مواد ہنگامہ آراے فساد بودند بسیار سانیدند و والی کیری بظاہر خان نوادہ
 ولی محمد خان چپکنیزی کہ با سلاطین توران نبی عم و از خدمتکاران این دولت ابد توأم بود
 عنایت و اتالیقان و ایناقان موافق معمول بان مملکت تعین فرمودند و از سوانج ایکم
 بار جوہر حکم نوب قلعه در میان اردو منتشر گشتہ و فوجے از رجالہ و سایر الناس اردو سے
 ہمایون خود سے بجانب قلعه شتافتہ آہنگ تاراج خانقاہ کردند این مراتب معلوم کہ جہاں
 آرا گشتہ ہی نفر را در رب کشیکخانہ ہمایون بہ حکم والا گردن زدند و چون سابق بر این

طائفہ موت و تکہ و باقی ترکمانیہ آن ولایت کہ از کم خردی بزیا و دوسری معتاد بودند بعزم دستبازی
پاسے جزاات پیش گذار گشته آنحضرت نیز سیمند و مسیره و عقب قول را بهمان ترتیبی کہ داشتند از
رفقار بازداشته خود بسعادت با فوجے از جان سپاران جلالت پیشه و شیر شکاران درست اندیشه
سرا راه بر آن جماعت گرفته سرب یارے از آنرا گرفتند و بقیہ آن طایفه از ضرب دست
و بازوے و لیران گردن فراز سر خود را برگرفته بایلبارس پیوستند ایلبارس از بنامجا بلاکت و
درنگ خود را بہ قلعه خانقاه کہ از قلاع خمسہ خوارزم و بامین بزار اسب و خنوبہ واقعت سانسند
نشک خود را در خارج قلعه فرود آورده نصب خیام اقامت کرد و موکب جہایون آن روز در همان
جنگلاکت در روز دیگر صبح بر سر قلعه خانقاه حرکت کرده سہ ساعت از روز گذار گشته حوالے قلعه
جلوہ گاہ اشبب ترکمانز و لیران گشته ایلبارس نیز با تفنگے زیادہ از حد و جمیع اوزبکیہ و ترکمانیہ
و توپخانہ مکہ داشت ناچار از در ستیز و آویز در آمدہ غازیان موکب ظفر نشان باشارہ اقدس جلو ریز
بجمعیّت آنکوہ و نگا و رانگیز گشته بنیابت ہاری و اقبال بے زوال جہانماری آن طایفہ را
از پیش برداشته جمعہ از ایشان را بتندے شمشیر تیز روانہ دیار فنا کردند و بقیہ آن جماعت کہ
در اہل ایشان تاخیرے بود داخل قلعه نگار گشته از همان راہ فرار و قشون نصرت نمون ایشان با
تعاقب نمودہ جمعہ را نیز در اشائے گریز عرصہ تبغ ہلاک و سر و زندہ بسیار باسر کردہ آنجماعت آویز
نیزہ و بستہ خم فزاک ساختند و المئے فرور با اوزبکیہ بقلعہ متحصن گردید پیادگان رکاب جہایون
از چار طرف بیورش مامور گشتہ فی الجملہ تمامی خیام و توپخانہ و اسوال انعام اوزبکیہ و جمعی
از سپاہ و رعیت ایشان را کہ در شیر حاجی و خارج آن خیمہ نشین توقف بودند بدست آوردہ و بیبر حاجی
را تصرف کردند پس حوالہ اے آسمان رفعت ترتیب یافتہ توپہاے رعد آوای اژدہ بان
و خمپارہاے ستارہ بر آتش نشان اسگہ شبانہ روز برق خرمن صبر و توان و خانان سوز حال قلعیان

ہمایون گشتند و چون رضا قلی میرزا را شوق دیدن نصر اللہ میرزا سے ہادر کارگار خود کہ از بندستان
 آمدہ در ہرات توقف داشت غالب و ملاقات اورا طالب بود لہذا اخص گشتہ با علی قلیخان و
 شہد مقدس ریات بہا کشتا بانظار عبور بقیہ افواج منصورہ و بنہ و آغوروق را کہ در عقب ماندہ
 بود پنج روز دیگر دکن مکان توقف و ہزار و صد فرد کشتی کہ قبل ازین حکم والا برائے سفر خوارزم تہیہ
 یافتہ بود بہ تہیہ ہمایون و غلہ و ذخیرہ از حد اسنہ و ن کہ خوراک دشمن و دوست بود مشحون
 گشتہ از روئے آب آمویہ روانہ شد و خوارزم و کوکبہ والا روز پنجشنبہ بیت و ہشتم ماہ با بدبہ
 خسرو می از کنار آمویہ کوچ بر کوچ عازم مقصد گردید و در سیزدہم شعبان موضع مشہور دیوہ بونی
 کہ ابتدای مملوہ خوارزم است مضرب خیام دولت گشتہ چون ایلبارس و ایلخ خوارزم پیش از وقت
 تمامی اوزبکیہ و ترکمانیہ و دشت خوارزم و آرا ال را جمع و در قلعہ ہزار اسب کہ تا دیوہ بونی سہ
 فرسخ مسافت داشت مستعد جنگ و ہمیائے قتال گشتہ بود و دور و دور دیوہ بونی مکث
 واقع شد کہ شاید ایلبارس از قلعہ پابصر صہ معرکہ گذارد سرے نگرفت دیوہ بونی را غورخان ساختہ
 و کشتیما و ذخایر زایدہ را با غوروق در آن منزل گذاشتہ روز شانزہم بجانب ہزار اسب نہضت
 و نیم فرسخی قلعہ را مقرر دو سے رز مجوز فرمودند معلوم شد کہ ایلخ غور پاپے جلادت پس کشیدہ
 سر قلعہ کشتی پیش آوردہ چون قلعہ مذکور شامل بر خاک ریز محکم و حصار استوار مستحکم بود و آب
 آمویہ اطراف آرا احاطہ داشت و یورش بچنین قلعہ ستین از رویتہ حزم دورے نمود لہذا خدیو
 کشور گیر بجار قلعہ نیرداحتہ روز دیگر لو اسے ہما نکشارا بجانب خیوہ کہ تخت گاہ ولایت خوارزم
 و وسط مملوہ مملکت بود نہضت دادند کہ شاید این معنی سلسلہ جنبان حرکت ایلبارس گردہ
 بعد از انکہ کوکبہ مسعودیک منزل حرکت کرد ایلبارس نیز از ہزار اسب آمدہ از کنار آمویہ عازم
 آن سمت شد بہر چند کہ از استیلا سے خوف از کنار آمویہ و در نہ گشتہ جرأت بمقابلہ نمیکرد آما

در شانزدہم رجب موکب فیروزی حسب ظاہر بخارا کوچ کرد و منزل بمنزل اعزام خو ازم
 و بعد از ورود بخواجه قلعه سی کہ تا سر جسر دو آندہ فرسخ مسافت داشت بانہائے مستحفظان
 خبر بسامع علیہ رسید کہ تمامی ترکمانینہ خو ازم بسر کرد گئے محم علی او شاغ با و زبکیہ آنجا اتفاق
 کردہ با جمعیت و استعداد تمام وارد شش فرسخی چارچو شدہ اند خدیو بلند اختر بجز دستین
 اینجہر نہ و اغروق را مامور ساختند کہ کوچ بر کوچ متعاقب روانہ شوند و خود با فوجی منصور
 ہنگام شب بارہ دراہ نور و دادے ایلغار گشتہ کی ساعت از روز گذشتہ از جسر عبور و آنروز
 با تظار گذشتن افواج قاہرہ در ناچہ چارچو توقف و روز دیگر کہ نچہ بنہ میت و یکم ماہ فروری باشد
 بغیر تہیہ آنجا عت اعلاے لواے خورشید ضیا کردہ بعد از ظہر آنروز کہ علامت گرد و
 سیاحت لشکر و جمعیت خو ازم معلوم قراولان گشتہ خبر رسانیدند مقرر شد کہ غازیان
 شہر بائزان کہ مقدمہ بجیش معسک نصرت اثر و پیشہر و لشکر فتح و ظفر بودند با آنجا عت در آویختہ
 ایشان از روز صرفہ و حرم بدستبازی مستغول سازند تا آنحضرت بسر وقت ایشان رسیدہ
 دستبازی آنکرودہ بسبب باری آنجا تہس خدیو بہمال از قول ہمایون جدا گشتہ با فوجی از یکہ مازان گزین
 و جانبازان ظفر قرین بمقابلہ تگا ورا نگیر عرصہ تہور شدند یکیدان اسب فاصلہ مانده بود کہ
 حصار ثبات قراولان طایفہ مانند دیوار شکستہ بمواسی لطمہ سیل از پاراد آید بزور صد توجہ آن
 سیل بجز نمار شکست یافتہ روے بر تافتند دلیران جرأت بیا ئید الہی فرمان شاہنشاہی بتجانب
 ایشان برداختہ جمعہ از ایشان با تف شمشیر بناک خس و خا زنگانی گرفت و فوجی را حلقہ کنند لیران
 ہم آغوشی در برگرفت و ستر زندہ بسیار بپیکاہ عرض پیوست بعد از آنکہ تیغ تیر دلیران آن
 طایفہ گردن کش را از سر واکر در فرزد دیگر در جہان منزل کہ تا چارچو شش ہفت فرسخ مسافت
 داشت ہر اسے ملاحظہ سر و اخر مہ توقف روز سیدوم عطف عمان کردہ وارد اردو سے

بیرون گذاشته اند طما سب قبی خان جلا ثر را که چاکر قدیم الخدمه این دولت بد پیوند بود بسرداری
 تعیین مزام اختیار ممالک سمت شمالی آب ایک را از حد حصه ها و سنده و پشاور ایستت که از
 هندوستان و ضلع و باین دولت خدا داد منتقل گشته بود با و تفویض جمع از یکدیگر بیابان
 و حکام و فوجی از غازیان بهرام انتقام را با دما مور ساخته روانه فرمودند که از راه حصار رفت
 قشون ترکمانیه و از بکیه حصار و قبادیان را که هر یک از سرکردگان آن طائفه متعدد انجام
 آن شده بودند ملازم کرده روانه خراسان و از اینجا عازم مقصد گشته به بنیبه سرکشان آن
 نواحی پردازند و به صوبه داران کابل و سنده و حکام آن ولایت فرامین مطاعه صادر شد
 که بدستور سابق در شغل خود مستقر بوده تابع امر و نیت سردار باشند و مقرر شد که زکریا خان صوبه
 دار لاهور و لتمان از انظر آب انک و سردار مریوز این طرف با هم رسم اعانت و طریق
 مرافقت مسلوک داشته اند آنچه متضمن خیریت و ولتین باشد بعمل آورند

در بیان چه موکب قدس بسمت خوارزم و تخمیر آن

دیار بقوت بازو و غم

چون در ازمنه ساله سرحدات خراسان اکثر اوقات دست فرسود و تقاول و پامال تصاول جنود
 او بکیه ترکمانیه خوارزم شده انولایت خراب کرده آن گروه و قصد تصاص از اینجا عت
 مکنوز ضمیمه خود را را شکوه میبود و خصوصاً درین آوان که ایلبارس و ائمه استیخار غیبت موکب
 همایون سراز گریبان زیاده سری بتا آورده بغرم دست درازی قدم سجد و خراسان گذاشته
 بود همت و الانعت تبخی و تدمیر آن ملک کمال تعلق داشت بعد از انتظام ترکستان

آیات ہمایون بردہ بخراسان سائنہ و چند نفر دیگر از بیکرہ بیگیان عظام و خوانین ابانوجے روانہ
 سمرقند فرمودند کہ از ترکمانیہ آن نواحی جمع را بملازمت رکاب تقدس اختصاص داده از راه
 چارچوردانہ خراسان شونہ واحد سے را قدرت نشد کہ گردن از سلسلہ انقیاد بیرون کشد
 و بہ ہمہ جہتہ بیست ہزار نفر از ترکمانیہ و اوزبکیہ بخارا و سمرقند و باقی ممالک آن از کامیابان
 خدمت رکاب شرف اندوزان ملازمت اردو سے بہ منت نصاب گشتہ بہمت خراسان بامور
 شدہ و در پانزدہم رجب بتازگی بزوش ابوالفیض خان سچلمت آقاب طلعت زینت امتیاز
 و اعتبار و فرق دولتشن بافسر گوہر نگار زیور افتخار یافتہ اختیار ممالک سمت شمالی رود آمویہ
 و ماوراء النہر باو مرحمت و چارچو و باقی محال جنوبی آمویہ را ضمیمہ ممالک محروسہ فرمودند
 کہ بہتور بلخ ولایات تابعہ آن بدولت علیہ نادرہ متعلق باشد و چون سلاطین سابقہ
 توران اباعن جد سچلمت خانی مخصوص بودند از فرط مکرمت تارک نام ابوالفیض خان را
 بافسر خطاب شاہی سر بلند ساختہ و حکام تہامی ولایات ترکستان تعیین جمعہ کہ از روی انقیاد
 بدرگاہ سپہنیا آمدہ متحدہ خدمات شدہ بودند باز بدستیارے عنایت در کمن حکومت ممکن
 دادند چون علی قلی خان بشرف برادر زادگئے آن حضرت سر بلند می سے افرشتہ آن سفر
 از سعادت اندوزان خدمت والا بود در خاطر اقدس خطور کرد کہ درہ از صدف دو دمان
 خانی در سلک نزد واج اور آید ابوالفیض خان این معنی را مایہ باہات دانستہ بقاعدہ و
 قانون سلطنتہ از راہ و رسم ترکمانی ووشینرہ مقصود بشستان حصول پیوستہ دختر
 دیگرش کہ در حجلہ عفاف بود بخیر مت حریم حرم حرمت سراپردہ عصمت مقرر کردیدہ در سفر
 خیرتر غوار زم آن مخدرہ خاندان چکنیر فانی در سلک پردگیان حرم انتظام داشتہ و چون
 معروض شدہ خافت شدہ بود کہ در حد و کابل بعضی زافاغنے آنجا قدم از جاہ صواب

فاختہ و نواز شات خدیوانہ بہرہ مند گشتہ یک روز آنجا گشت۔ دروز دیگر حکیم را بار مقام حصص ساخته
 کہ ابو الفیض خان راستنظر با شفاق شاہنشاہی ساخته بدر بار معے آورد و موکب ہمایون
 از راہ قراکول کوچ بر کوچ عازم بخارا و یک شنبہ نوزدہم ماہ چہار فرسخے بخارا مضرب سہ روقات
 جلال گردیدہ چون ابو الفیض خان قوت معارضہ را از خود مسلوب و سپاہ ترکمانیہ و اوزبکیہ را
 کہ در آن مدت از اقصیٰ ممالک خود فراہم آوردہ بود در جنب چہرہ دستے شوکت شاہنشاہی مخلوب
 یافت جز انقیاد چارہ ندید با حکیم تالیق و تمامی خواجہ زادگان و لقباد و اشرف و قضات و امار
 و اعیان خود بجمیعت تمام از باب طاعت خدمت پذیرئی آمدہ روسے امید بدر گاہ سپہر حشتم آوردہ
 بیکفر سخجہ اردوسے معے نزول در روز و شنبہ بیستم طرف عصر ازین کونرش بقدمہ تقبیل غدیر علیہ فیروزنگین و سلطنت
 را پیرہ چون از خاندان پیکینیہ دو دو مان گمانیہ ہورخصت جلوس میںوشال یافتہ بصیقل تفقات خدیو
 زبک داسے تفرہ و تشویش خاطر او گردیدند و بعد از لمحہ جمیع رؤسا و لقبایاریانگان پیش گاہ حضور
 اقدس وجہہ سے آستان گردون شان مقدس گشتہ رخصت انصراف یافتہ
 بنجیرہ منر لے کہ بختہ خان اتباع او مرتب گشتہ بود معادت کردند و در چہار شنبہ بیست
 و دویم ماہ موکب عزوجاہ از آن منرل کوچ کردہ بمفرسخجہ بخارا بنجیم حشم وارد وے محشتم گشتہ
 ابو الفیض خان بجلاع خاص و بلا پوش طلا باف کہ خنجر مرصع و اسب نازی نژاد با ساحت
 وزین طلا سر بلند و امداد اعیان و نیز بوطاسے خاص و خلعت و شمشیر و خنجر و انعامات
 شایستہ بہرہ مند گشتہ و در ایام توقف موکب جمانکشایے ابو الفیض خان آنچہ لازمہ خدمت
 و فراہبری بود بتقدیم رسانیدہ جمع کثیر از ایلات ترکمانیہ و اوزبکیہ بخارا و سائر ممالک توران
 را سوارہ و مسلح آوردہ از نظر انور گذرانیدہ پیر طائفہ با سمر کردگان خود در سدک ملازمان
 رکاب نصرت انتساب انتظام یافتہ و امروالا نافذ شد کہ ایشانرا پیشتر از توجہ ایات نصرت

باشند و در دست و پنجم ماه نزد کوه کبک بهایون بمنزل کوچکی که معبر بخار است اتفاق افتاده و در آنجا ولد حکیم بے اتالیق که در زمان سابق در آن آوان عمده امرای توران بود با حاکم حصار و حکام قوشی و کوشی و اکثر رؤسای آن طرف آمویدار در دوسه معطی و شرف آستان بوسی فایز و مقبل خدمت گردیده بخلاص فخره و نوازشات اختصاص یافته و از منزل مذکور ضیاعلی میرزا با هشت هزار نفر از لشکر فیروزی اثر زمین خرمودند که بر رسم منقلاسه همه جا و مسفران پیشتر رفته در چهار خوج توقف نمایند تا مویکب بهایون وارد شود و علی قلیخان را نیز نسبت شرف آمویه مامور سرانجامه مقرر داشتند که همه جا از مجازات معسکر شاهزاده مر حله پیگشته از ایلات و ایالتی نسبت هر کس در مقام ایلی و اطاعت باشد صیانت و ترمودین را تنبیه نماید بعد از عبور علی قلی خان از آب جمع ایلات گردن بقلاوه انقیاد نموده فوجی که از جاوه صداب منحرف و عازم نر شدند برض قتل منسوب آندة آن فوج منصور با سیر و غنایم موفور وارد دوسه معطی گشتند و در ضیاعلی میرزا که نسبت چار خوج مامور بود چون آن ناحیه پیش از وقت نسبت خوارم و شهنشاکو چیدار رفته بودند عیناً از آن طایفه دو بدام آن شیر شکاران معسکر شاهزاده در نیاید در چهار شنبه هشتم ماه جمادی الآخر چار خوج مقصد دوسه گیهان پوسه شده بحکم والادار عرض سردر و حیرتین بر آب مویه مرتب افولج قاهره آغاز عبور کرده فوجی بجای نطف چنجا و صدیارت سر حیر و جمع و ضبط محصولات آن نواحی مامور شدند و در چهاردهم آن ماه آنحضرت با علما و افاضان و خاصان کشته میسای که از بخاران منبرند هندیان شکل بر زمین و عمارات در کمال سعادت و مهارت ساخته مخصوص رکوب مقدس بمجاری و طراحی پرداخت بودند سوار گشته از آب عبور و حکیم بے اتالیق که وزیر و مدارالیه سلطنت توران بود با جمعی از اعیان و اعیان بخارا در آن روز وارد و در بار غر و شرف و تسلیم عتبه علیا مشرف و بخلاص

ماہ فروری باصطحت بمبئی و سطوت متمنی از جو لکھا سے کدستان حرکت و درکار گاہ کہ از منزلات
 مشہور آنولایت است نزول روز یکشنبه غرہ ربیع الثانی وارد قراپتہ بادغیس گشتند و در
 روز و دو موکب جمائے نادرے ملاقاتی میسر با سپاہ آراستہ در سرراہ بامین شایستہ از سعادت
 تقبیل رکاب قدس بہرہ در گشتہ آن لشکر قیامت اثر کہ دستہ بدستہ وجودہ بچو قدر کمال
 رنگینی و استعداد و صف بستہ بودند یکیک از نظر آفتاب اثر گذشتہ خدمت شاہزادہ کامنگار
 موقع قبول استحسان و با فسر و بازو بند گوہر نگار سرفرازی یافتہ جو بہر نفیسہ و آلائش شاہواریان
 یگانہ گوہر صدف سلطنت عنایت گردید و سہ روز ہر اسے انجام مہام سپاہ در آن منزل مکث
 و از راہ مارو چاق و چپکنی و اند خود نماز پنج شدہ در ہفتہم جمادی الاولیٰ موضع مشہور
 بتوشخانہ کلیر سخنچہ بلخ مضرب سداوقات اقبال گشتہ چون عزیز قلی بیگ داد خواہ سبق
 اخلاص و خدمت در این دولت داشت و در شولہ وک با خلاص کیشی نقد جان را باختہ بود
 لہذا نیا محمد توش بیگی برادر او را بوالیگری بلخ سر بلند و بخطاب خانی بہرہ مند گشتہ حکومت
 اند خود بگدا سلطان کرد و او خواہ عنایت گردید و حکام و عمال بولایات تابعہ تعیین در دواردیم
 ماہ فروری بسیر بلخ و عمارتہ کہ از مستحراثت طبع زرین شاہزادہ نامدار بود شریف بردہ چون بقاء
 ہزار و صد فرد کشتی کہ ہر یک دو سہ ہزار من باربر میداشت سردار بلخ بامہایون
 ترتیب دادہ در روے آب آمویہ آمادہ کردہ بود مقرر شد کہ کشتیہا را از غلہ و ذخیرہ پر کرد
 تو پنجانہ و الا نیز نعل کشتیہا نمودہ اندریاے آتش را با غلہ و ذخیرہ بچید و قیاس از روے
 آب روان ساختند و آیات نصرت آیات در ہفدہم ماہ فروری حرکت کردہ عازم کلین
 و کشتیہا نیز از روے آب بمعبر کلین رسیدہ فوجے از غازیان بکشتیہا از آب عبور
 نمودہ ما مور شدند کہ ہمہ جا از ان سمت آب مجاویہ اردو سے ہمایون راہ نور و ادای مقصد

نگشته زودتر وارد هرات شوند در ضاقتی میرزا از راه زور آباد در فراتیپه باد نغیس بوکب
 هاپون ملحق گردد و شاهزادگان نیز با علیقلی خان در عهد هم مانه وارد خدمت خدیو ارجمند و
 بشرف تقبیل بساط مقدس سر بلند گشته چون تحت طاووسی که در ایام سلاطین سلفه
 هندوستان صورت تمام و بعد از تسخیر شاه جهان آباد بجوهر خانه هاپون انتقال یافته بود
 همت بلند شاهنشاهی که درنگ نه پایه فلک را پست ترین پایه در جات نشان خود میداند
 بر آن تعلق یافت که در برابر آن سریرے دیگر باخیم که لایق آن و شایسته چنان شاهنشاهی
 فیروز بخت باشد مکمل بجوهر آبدار و لایق شاهنوار ترتیب دهند لهذا بعد از حرکت از
 شاه جهان آباد به حکم هاپون استادان صنایع کار و مهارت پیسگان جوهر نگار هندی ایرانی بسنجام
 آن تحت و خیمه گوهر آگین پرداخته در مدت یکسال که ایام راه بود همت خسروی از لایق غلطان
 و گوهر های درخشان که هر یک با خراج اقلیم برابر و در بها گوهر شپسرخ مان و لعل درخشان یافت
 همسر بود در کمال زیب و فرترتیب داده خیمه نیز در خویان مکمل بمراد آید بار و گوهر های شاهنوار
 نقش پذیر انجام ساختند و به سخت ناری موسوم گردید و زد دیگر آن خیمه سخت را با سخت
 طاووسی نصب کرده چند روز مجلس نشاء بر سر شاهزادگان آراسته حایل های گران بها و ز
 بانه نیک مرصع بجوهر نین که فزون از حوصله قیاس و تخمین و بشاهزادگان علیقلی خان عطا
 و دار السلطنه هرات را چون تخت گاه خاقان مغفور شاه رخ میرزا ولد امیر تمیز گورگان
 بوده بسبب هم نامی بقره العین خلافت جهان ناری شاه رخ میرزا که مهین فرزند شاهزاده
 رضاقلی میرزا بود عنایت و سکه دار الضرب هرات را بنام مانجی انجناب فرمودند و بعد از
 این مقدمات شاهزاده گرامی ابا نصر الله میرزا مقرر ساختند که سه ماه در هرات بکث کرده
 ابدای میرزا که به اعتدال باد و اراض مقدس شوند پس آیات نصرت آیات در بیست و پنج

کامگار برائے طاقتا تازار من اقدس ہمراہ بیادہ دینید و بموجب م ۱۵۳۳ مطابق سنی میل اعلام
 جمان کشا بعشرت و کامرانی و شکوہ سیدہانی ابرار کا تہ آسمان ساگشتہ از راہ سسیو و داوور
 روشال و توشیح من اعمال بلوچستان عازم نادو آباد و روز پنجشنبہ ہفتقم ماہ صفر چہن خوبی را کہ
 در کیفیغ نادو آباد واقعست مضرب خیام عزو شان ساختند و ایام سفر مینت اثر ہندوستان
 از تاریخ عزو صفر سنہ ۱۱۵۳ کہ روز حرکت از نادو آباد است تا روز ورود با سجاد و سال و ہفت روز
 و مدت حرکت از شاہ جمان آباد تا ورود بہ نادو آباد یکسال کامل اتفاق افتاد و چون بہنجد کہ سبق
 ذکر یافت در چین تو جہر آیات نصرت آیات بجانب ہندوستان ریشاد و خبر طغیان کبیرت چاروند
 در ساتھ مرحوم ابراہیم خان بعرض اقدس سید از انوقت عزم انتقام و تنبیہ انطاہیفہ مرکوز
 خاطر مقدس میبود بعد از ورود و موکب الالبانہ را بادغنی خان ابدالی سیکر گئیے نادو آباد را
 از سفر ترکستان معاف مقرر فرمودند کہ در تبدلے میران باقتنون ابدالی از نادو آباد مرخص
 در وانہ شیردان و در موسم زستان کہ کوہ البرز را برف فرو گرفتہ کہ راہ فرار بر انطاہیفہ
 سد و میگردد بہ تنبیہ ایشان پردازند و همچنین فتح علی خان کوسہ احمد لوی فشار چر چنی باشی
 و محمد علیخان قرقلو سردار آذربایجان را با جمیع از خوانین و حکام و پاترودہ ہزار نفر از لشکر نصرت
 اثر خراسان باین امر نامزد حکام گرجستان و آذربایجان را نیز بمراقبت و ہمراہیے ایشان نامو
 ساختند پس در دوازہم صفر موکب مظفر از نادو آباد را بیت افزاز ظفر گشتہ روز دوشنبہ
 دہم ربیع الاول وارد ہرات و جوکاسے کمدستان کیفیغ سخی شہر مقرر الویگیتی ستان گردید
 چون بسبب مشاغل ملکی تاخیرے در ورود شاہ زادہ رضا قلی میرزا در موعدہ مقرر بوقوع
 پیوست حکم والا نافذ شد کہ شاہزادگان نامدار شاہرخ میرزا و امام علی میرزا با علی قلیجان
 دلد اکبر ابراہیم خان کہ بایالت ارض اقدس سرفرازی داشت مقید ہو دور رضا قلی میرزا

دیگر اسب خوبست کہ پیوستہ مرضی راییض ریاضت کش طبع ہمایون میں باشد و چون
 این معنی مفہوم آشنا و بیگانہ و معلوم و درست و دشمن گشتہ فرماندہان اطراف اسبان تازی
 نژاد را پیشخام کاروان میکشہما سے خویش ساختہ باین سیدہ بچہ ترش راہ تقریبی پویند و باستان
 خواہین سجدہ گاہش تو سل میجویند و در ایام توقف موکب والا در سند فرستادہ پادشاہ
 والا جاہ مخوشاہ با تحف و ہدایا سے مرغوب وارد در گاہ جہان پناہ گشتہ چون شاہزادہ
 رضا قلی میرزا نیز در خلال آنحال اسبان ممتاز و والئی بلخ نو باوہ خر بوزہ را از بلخ برسم
 پیشکش انفاذ خدمت خدیو گردن فرزا نمودہ بود چند سراسب کوہ تو ان بادوست شتر خر بوزہ
 بلخ بجنہ سرکار پادشاہ والا جاہ ہندوستان ارسال و فرستادہ آن دولت را معزز
 ساختہ رخصت انصراف دادند

در بیان انصراف موکب ہمایون بجانب ایران و غنیمت ہمت

بخارا و ترکستان و شیران مملکت ہمت بنیان

بعد از انجام کار ہند و فرار غارتظم حیات سند میان ہمت بہ تسخیر مالک توران بتہ فرامین
 قضا امین بنفاذ پیوست کہ از جمیع مالک محروسہ اسب اسباب اسلحہ و ملبوس آنچه پیشہ
 بجنہ غازیان نصرت نشان و تدارک سفر ترکستان در ہرات حاضر نمایند و چون شاہزادہ رضا قلی
 میرزا بزیارت سلطنت ایران فایز بود در ان آوان بہ موجب امر اقدس در طہران کہ وسط معمور
 است توقف داشت کہ ہم ایام تشلاق را در انجا نہایت ساند ہم مہام ملکی را پذیرا انجام
 گرداند مقرر شد کہ شاہزادہ باقشونما سے خود در ہرات ہو کب الا پیوستہ و شاہزادگان

دور چیسے کہ موکب والا از لار کانه عازم عمر کوٹ میثد فرمان بہایون باحضار زکریا خان اصدار
 یافتہ درین وان کہ انصاف کوکبہ والا از عمر کوٹ اتفاق افتاد زکریا خان بموجب حکم اشرف
 شرف اندوز تلقیم عقبہ سعادت شمول و مطالبہ مسؤل ایشان در حضرت خسروی
 بغز انجاء موصول گشته در باب خدمت انقاد حضرت محمد شاہ با ایشان تاکیدات موکدہ و
 سفارشات بلینہ و حیات اللہ خان کہ استدعاے غلامی نمودہ بود مخاطب بشانوز خان
 گردیدہ رخصت انصاف یافتندہ دوران مکان عریضہ از طرف محمد تقی خان بیکلر بیگنے فارس رسید کہ
 آمدن بہمت سند صورت تیسیر نذیرتہ وار در کچ و مکران در انجا تک نیار حاکم آن محل در
 مقام قلعه کشتی برآمدہ شمار الیہ فوجے را بر سر قلعه او تعیین نمودہ براد مسلط و او را بحلقہ اطاعت
 در آورده بنا بر احتیاط از انقضاے موسم دریا غزبات را از راه دریا بہ بندر عباسی برگردانیدہ
 خود در کچ و مکران توقف دار و حکم والا نافذ شد کہ چون کار شد توجہ تام و اکمل فیصل یافتہ قشون
 را مخصر باستعمال اردر کاب سپہر تماشال شود۔ دینہ و نہر طم مہمات آنسر زمین انجاء امور
 آنفرصتہ سپہر تزمین پرداختند ہر چند کہ کامیابان میوہ کام رس جمانیانی کہ کلید بانغ کامرانی
 عرضہ جمان در دست باغبان اقتدار ایشان است ہیچ گاہ از لذت اندوزتے میوہ ہا
 رنگارنگ مستلذات جسمانی و سیربتیان سرے مشہیات نفسانی فارغ نمینند اما دوجینہ
 بیشتر از سایر چیز ہا مخلوط و مرغوب طبع این خدیو کا سنگا میباشند از جنس فواکہ خربوزہ است
 کہ بان رغبت تمام دارند چنانکہ در ایام توقف در بغداد مکرار از کاریز ہرات کہ فالیر آن برتبہ
 مزیت بفالیر سایر بلاد است خربوزہ بہ بغداد سے آوردند در آوانیکہ رایات عالیات در
 ممالک ہندوستان میبود از بلخ و ہرات و مرو این قافلہ حلاوت در راہ و مطایاے کویہ پیکر
 گرانبار خربوزہاے نفیس آن قوم و برگشتہ چاشنی نجش ذایتہ دور و نزدیک بندگان در گاہ میگردید

شیم مشکباز جانب داراے فریدون فرمودین بار وصول پہاے تخت گلزار کشودہ
 و سلطان توت انسر گل بر تخت زرد فام گلبن کمیز زده بزم حرمی شگفتہ طبع کے جلر گوشگان گلشن
 و ملک رانچہ قلعه خود را بر لشکر بر سب کشودہ از خوردہ فشانای مستقبل مال خراج گردیدہ و ساحت گلزار
 از رستن گلہاے عباسی بند عباسی شد توران میں چین کناری خود قوای نامیدہ تصرف لباس گل را آمد
 خوار زمین کیے غارتگران صحن چینینما میان الملک گلشن دندہ سپوتین کشیدند و از بجان تنگ
 چشم شگوفہ و از بار سجا کری کوشیدند گلہاے نافرمانی فرمان برمی اختیار کردند و تراک صحرانشین
 ریاحین دستہ دستہ طاعت بدر بار سلطان بسا آوردند چون از ابتداے کار کہ مشعل عالم
 افروز این دولت نادرہ از پرتو انوار تابندہ النی و شن بر ساحت حال جہانیاں ضیا افکن گشته طریقہ
 مرضیہ سخجا بانست کہ ہر یک از گردن فرزندان کہ باین دولت خدا داد سر بسپار کشی بر آوردہ
 عاقبت بزور بازے اقبال شاہنشاہی از یاد آردند ایشان ابا از عین مردت دستگیری کردہ
 بر صد کامیابی جامید بند و بنوقت کہ خدایار خدا گیر و اسیر سلسلہ تقدیر شد عاقبت خسروانہ
 کہ در کام شہنشاہت و دشمن سہمانہ است با او از در اعانت در آمدہ بحکم قوت دلائیات
 سند و طعنا را بسہ قسم انقسام دادہ طعنا را با بعضی از محال سندہ بخدایار مرحمت اورا بشاہ
 قلیخان مجا طب سرفراز ساختند یک سمت سند را کہ بہ بلوچستان اتصال داشت بجت
 خان حاکم بلوچستان عنایت شکار پور را با بعضی از مواضع سند کہ در جانب علیا واقع شدہ
 بنحو این داد و پوترہ تفویض قامت ایشان را بخلع نوازش اصطناع آراستند چون
 حیات سند خان گذر کیا خان ناظم صوبہ لاہور و ملتان رسد فرشتا جہان ابا از ملتان کاب اقدس
 بہ نیابت دلہ خود بصوبہ دار ملتان فائز و روانہ ملتان گشتہ بود درین اوقات بموجب امر
 ہمایون بجدد رازگانہ بخدمت والا پیوستہ در سفر عمر کوٹ نیز طریق ملازمت پیودہ

عمیق کہ طبیب ہم بہ تعزان مکل رسیدہ منون ساختہ نیاسے فرار بود و حالت منتظرہ براسے
 اوباتی بود چون ہمیشہ سرختر بٹائید رب قدیر مخالفان دولت را گرفتار کند تقدیر ساختہ خواہی
 نخواہی ست یسد ہد خدایا را قلمہ مذکور تیر حیرت و جس غفلت گشتہ بعد از ان کہ گرد موکت فلک
 کو کہہ بخبار دیدہ مرادش گشتہ استنباط و درایت عتاب پیکر نمودہ ماندہ مرغ لکندہ طایر پر کند
 از نفس قلعہ برگوشہ بام فرا جبتہ آغاز پراشانی نمودہ کہ شاہساز اوج دشمن شکاری کہ شتیران
 لشکر جلاوت اثر بودند و خارج قلعہ باور رسیدند او ماند صعوہ پر شکستہ بال تہیر راستہ دید خود
 را بقلعہ رسانید بعد از لمحہ بغیر از اینکہ از صد مہ چنگل شاہین حواہش آشیان خفص جناح گریزد
 راہ نجاتے براسے خود گمان نکرده با سمران قلعہ و انطاکیفہ دست بردامن استیمان زدہ بہا بولکا
 اقدس سرفرازی جست و تمام خرابین و سیم ذرہ شدات لالی و گوہر کہ در زوایا بے زمین نہبان
 داشت بچطہ ضبط در آمدہ بہر جتہ یک کرد و متجاوز بہ تحویل گنجوران کنوز عامرہ انتقال یافت
 پس موکت بکا یون و پنجیم ذمی القعد از عمر کوٹ عطف عثمان کردہ خدایا خیر برسم جس بہر اسے
 رکاب نصرت انساب نامور گشتہ در شانزدہم ماہ فرور بتائید خدا سے یگانہ بانمخ و
 فیروز می وارد لارکانہ شدند

در بیان قایغ سچی سئل مطابق ۵۲ ہجری نبوی

سلطان زرین افسر نیر اعظم روز جمعہ بیست و یکم ذی الحجہ ۵۲ھ مرتب نشین تخت گاہ حمل گشتہ
 خدیب باغی کا ز خدا باد چمن نند مرغ آشیان گم کردہ سرگردان کو سے حرمان میبود باز
 ہزار نو اصیت کامرانی در اطراف باغ بلند آوازہ ساختہ فاختہ زار کہ در حسرت را الملک
 گلشن کو کوزمان میگشت بطوق بندگی سرگردن آزادگی برافراخت رسول نسیم بہا باد بہر

بی اے کورس جہانگیرنامہ

ڈیرہ جات خود فایز شدہ مشمول عاطفت و احسان شدند تا از انجا کہ خدیو سیمال را از بادستہ
 حال شمیمہ کریمہ آن بود کہ سالکان طریق ضلالت را اولاً بمنہج اطاعت و دلالت نمود بعد از
 اتمام حجت بہ تنبیہ او پردازد و او را از شامت سرکشی آگاہ سازند فرمائے خطاب بخدا را
 تساور گشت کہ در ہر باب خود را در بدو رعایا را گرفتار و شرطہ شور و شرناختہ حکم مبارک تعویذ
 بازوے نیاز مندی ہویکل گردان امید داری و سر بلندی ساختہ بدرگاہ معلے شتابد و چہ دہم
 ذی القعدہ محل موسم بلارگانہ مخیم سراوقات سلطنت گشتہ چون در انجا بعض رسید کہ ایچہ
 در گوش خدا یا از مفاد و مایں فحکم صحیح خبر داده و بانواعے تسویلات نفسانی بسمت گجر اربوبندہ
 سورت روے فرار نمادہ بہ تنبیہ او مصمم گشتند و بندہ و آغوش را با شاہزادہ نصر اللہ را در
 لارگانہ گزارا شتند و خود با فوجے از غازیان جبریدہ و سبار شب شنبہ بیت یکم ماہ فرہو حاقب
 او نمضت و بکشتیا از دریاے سندہ عبور کردہ با یلغار ششی پر دختند با وصف اینکه آنط دریا
 سندہ تمام جزیرہ و ہیشہ و صعوبت بطریقش خار راہ پیک اندیشہ بود و در ہفت روز با یلغار آسافت
 بعیدہ راطے کردہ و ارد شہداد پور و در انجا علیضہ و پیشکش از جانب خدا یا را بدر بار مے آمدہ
 بوضوح پیوست کہ ریش درون او اصلاح پذیر نیست و عمر کوٹ محلی را کہ در دشت بیاب و
 آذوقہ واقع و بخصمانت مشہور و سی فرسخ از آب و آبادانی دورست تبصو را یکم موکہ نکشا
 از رو و بیچنان سر زمین عاجز خواہ بود از راہ دیگر کہ آبادی داشت بمکان فرہور رفتہ قطعہ
 پناہ عافیت خود ساختہ خدیو جهان پناہ روز شنبہ ہشتم آن ماہ سپاہ منصور را بہ راستین
 آب و آذوقہ امر کردہ ہنگام صبح ببلدے لطف الہی از شہداد پور روانہ و آنروز آب الیغار
 و روز یک شنبہ نم سہ ساعت از روز گذشتہ بجولے عمر کوٹ رسیدند با وصف اہر خدایا
 مدتی بود کہ دخت ہریمت بقلعہ مذکور کشیدہ تمامی جو اہر و ذخائر و خزائن خود را در آہا بسیا

خداوند

بنی اسے کورس جو ان کشا نامہ

عمیق کہ طنباب ہم پتھر آن شکل رسیدند فون ساخته میسای فرار بود و حالت متظره براسے
 اوباتی بود چون همیشه سرخچہ بایند ب قدیر مخالفان دولت را گرفتار کنند تقدیر ساخته خواهی
 نخواهی ست میدهد خدایار اقله مذکور تیر حیرت و محسن غفلت گشته بعد از آن که گرد موکب فلک
 کوه بنبار دیده مرادش گشته استنباط و درایت غناب پیکر نموده مانده مرغ لکنده طایر پر کند
 از نفس قلعه برگشته بام فرار حبه آغاز برانشانی نموده که شاهباز اوج دشمن شکاری که شیاران
 لشکر جلاوت اثر بودند در خارج قلعه باور رسیدند و مانند صعوه پر شکسته بال تمبیر را بسته دید خود
 را بقلم رسانید بعد از لمحہ بغیر از اینکه از صد مہ جنگل شاهین حوادث آشیان خفض جناح گزید
 راه نجات براسے خود گمان نکرده باسمران قلعه و انطایفه دست برد امن استیجان زده باپوکا
 اقدس سطر فرازی جست و تمام خرابین و سیم و زر شدات لالی و گوهر که درز و دایسے زمین نپایان
 داشت بچطه ضبط در آمده بهر جهته یکا کرد و متجاوز به تحویل گنجان کنوز عامه استحال یافت
 پس موکب تا یون و زنجیم ذمی القعد از عم کوٹ عطف عنان کرده خدایا بزرگم جس بملہ
 رکاب نصرت اتساب امور گشته در شانزدہم ماہ فروری تائید خدا سے یگانہ بانج و
 فیروز می وارد لارکانہ شدند *

در بیان تاریخ سبیل مطابق ۵۲ هجری قمری

سلطان زین العابدین روز جمعه بیست و یکم ذی الحجه ۵۲ هجری قمری در تبریز متحلیه حمل گشته
 غنایسب باغی که از خدا باد چمن مانند مرغ آشیان گم کرده سرگردان کوسے حرمان میبود باز
 بنزار نواصیت کامرانی در اطراف باغ بلند آوازه ساختند فاخته نزار که در حسرت الملک
 گلشن کو کوزن میگشت بطوق بندگی سرگردن آرزوگی برافراخت رسول نسیم بہا باہر

در بیان تاریخ سبیل مطابق ۵۲ هجری قمری

ڈیرہ جات خود فایز شدہ مشمول عاطفت و احسان شدند تا از انجا که خدیو بیمال را از مبادی
 حال تنبیه کریمه آن بود که سالکان طریق ضلالت را اولاً بمنجی اطاعت و دلالت نموده بعد از
 اتمام حجت به تنبیه او پردازند و او را از شامت سرکشی آگاه سازند فرمائے خطاب بخدیو یا رخا
 صا در گشت که در بیاب خود را در بدو رعایا را گرفتار ورطه شور و شرناخته حکم مبارک تعویذ
 بازوے نیاز مندی و یکل گردن امید داری و سر بلندی ساخته بدرگاہ معسلے شتاب در چهار دویم
 ذمی القدر محلل موسوم بلارکانه مخیم سر اوقات سلطنت گشته چون در انجا بعرض رسید که آن آید بجا
 در گوش خدایا از سفا و دمای نفک تمحی خبر داده و با غواے تسویلات نفسانی بسمت گجرات و بندر
 سورت روے فرار نماده به تنبیه او مصمم گشتند و بنه و آغروق را با شتاب هزاره نصر اللہ میرزا در
 لارکانه گزاشتند و خود با فوجی از غازیان جبریده و سبک در شب شنبه بیست و یکم ماه مزبور بتجاوب
 او منقض و بکشتیا از دریاے سده عبور کرده بایلغار مشی پرداختند با وصف اینکه آنطرف دریا
 سده تمام جزیره و بیسٹه و صعوبت طریقش خار راه پیک اندیشہ بود و در هفت روز بایلغار آمدن یافت
 بعیدہ را طے کرده وارد شمد او پور و در انجا بعرضه و پیشکش از جانب خدایا را بدر بار معطل آید
 بوضع پیوست که ریش درون او اصلاح پذیر نیست و عمر کوٹ محلی را که در دشت بے آب و
 آذوقه واقع و بجهانت مشهور سی فرسخ از آب و آبادانی دورست بتصور اینکه موکب حمل گشتا
 از رور و دبیجان سر زمین عاجز خواهد بود از راه دیگر که آبادی داشت بمکان مزبور رفته آنقدر
 پناه عافیت خود ساخته خدیو جهان پناه روز شنبه هشتم آن ماه سپاه منصور را بر دستن
 آب و آذوقه امر کرده هنگام صبح بدو لطف الهی از شمد او پور روانه و از روز و آشب الیغاً
 و روزیک شنبه نهم سه ساعت از روز گذشته بجوئے عمر کوٹ رسیدند با وصف اینکه خدایا
 مددے بود که رخت بنزمت بقلعه مذکور کشیده تمامی جواهر و ذخائر و خزاین خود را در چاکها بسیار

باقشون فارس و کرمان و کوہ کیلویہ و بنا در و حکام بامین کہ قتیباے سفر مسقط بودند از راه خشکی
 و توپخانه و زواید قشون با غزبات و کشتیماے دیوانی از روے دریا وارد سندھ و ششاسنو
 پس رایات جہانکشا در نهم ماہ مبارک رمضان از کابل حرکت و با توپخانه جلو از راه بنگش و
 دیرجات روانہ سندھ و در بنگش و کیل و وزیر از براے ضبطہ اخل نالیات صوبہ ناصر خان و
 گرفتن ملازم و ملاحظہ سان قشون اوتھین و باتفاق ناصر خان روانہ پشاور فرمودند و ہمہ جا
 موکب بجایون کوچ بر کوچ برسم استبحال راہ نور و طریق مقصد گشتہ باد صفا اینکہ تماشای
 آسمت شمل بر چکل و کوہستان صعب بود بعنایت الہی و زور بازوے ہمت شائبشای
 توپخانه را در کمال سہولت از آن موضع گذرانیدہ و پنجم ماہ شوال وارد ڈیرہ اسمعیلیان گشتہ
 اگرچہ اسمعیلیان اول و بلند بقلعہ داری پرداخت اما چون ثبات و قرار خود را در برابر خرید و فرود
 اقمہ از قبیل معاطلہ مشتخص بالذباب ناروا بلعے آنسر زمین را مانند گیاہ علفہ و آسا
 تیغ آلتبار یافت بار و مساعے ڈیرہ بدرزہ اطاعت و آمدہ ہر چند کہ در کنار دریاے اٹک کہ
 غزیت سمت سندھ مقصود ضمیر جہانکشا بود شش ہفت کشتی را بنا بر ملاحظہ از منافع
 شگافتہ محل فیضان کوہ توان کردہ ہمراہ آوردہ بودند کہ در جہن ضرورت بیکدیگر انضال
 و بند اما چون ڈیرہ اسمعیلیان نزدیک بدریاے اٹک بود گشتیما بسیار جمع سفاین جہا ہی را نیز
 ہم پیوستہ توپخانہ بجایون و عملہ مستحفظان توپخانہ را با کشتیما از ڈیرہ روانہ و از منزل
 مزبور روانہ جہانکشا را بجانب ڈیرہ غازیجان نہضت دادہ و در پانزدہم ماہ مذکور ڈیرہ فرورد
 مرکز دائرہ دولت ساختہ غازیجان و سرکشان آندیار و کویا ز بدر بار فلک اقمہ را آوردہ تماشای
 قلعجات آن فوجی و عرض راہ کہ از سوابق زمان بسرکشی معناد و در مقام خود ہر می استبداد بودند
 سقلہ قلاوۃ انقیاد گشتہ مورد عفو و امان اسمعیلیان غازیجان ہر یک بدستور سابق زمیندار

و کابل و جماعت ہزارہ و باقی ایلات کوہ نشین و رسک ملازمت انعقاد و دادہ روانہ ہوا
 و کس تعیین فرمودند کہ در آنجا مشغول سرانجام ضروریات و بایحتاج و استعداد آنجماعت
 باشد تا آیات نصرت آیات و ارد ہرات شود و کوشش روز کابل مضرب سر اوقات خلافت
 گشتہ با نظام امویان نواحی پرداختند و جوہر خانہ و خزائن و زواید اسباب سرکار خاص
 و احوال اردو کے ہمایون با فیلخانہ و توپخانہ سے بزرگ روانہ ہرات ساختند و صورت
 کابل و پشاور کماکان و بارہ نامہ صرخان برقرار و اور با جمیع از خوانین نامہ اردو عساکر ظفر شہا
 با نظام الساق تمام آندہ یار ساختہ عازم سمت سندھ شدند

در بیان حرکت موکب ہمایون بجاہب سندھ و گرفتار خدایار خان عباسی و وقایع آن سمت

خدایار خان عباسی زمیندار سندھ و ایام توقف موکب ہمایون در آذربایجان و چمنین در
 نادر آباد کہ طغٹنہ جہانگیری و بدبگیتی ستاد آنحضرت در اطراف آفاق استعمار شد
 ہمیشہ عراض بدبار محصلے فرستادہ و علم زد و ملت خوابی میزد و در این آوان کہ ہندستان
 سیر گشتہ ممالک سندھ بجا و بعضی ولایات بایند و ملت روز افزون مستقل شد بایست
 کہ سنگ کفران را از دامن باطن فروریختہ روی عقیدت بقبلہ جہان آورد اما از غلبہ
 و ہراس و هجوم تشویش و وسواس خیالات کست اساس بجا طرہ راہ دادہ از جہان
 کریاس سپہر ماس سبز آمد و چون محال سندھ از ولایات گرمسیر و بتازگی ضمیمہ ممالک خد
 کشور گیر گشتہ موسم زمستان نیز آغاز سرد روی نمودہ فصل اقتضای سفر گرمسیر میکرد
 غزیت آسمت پشینا و خاطر خطیر شدہ فرمان ہمایون بنفاد اقران یافت کہ محمد تقی بگلر بیک فارس

واقعه موسومہ قافلان را کہ ماہین نسا و ایور و واقع است محصور و بطرح یورش افکنند شورش
 اساس آن قلعه محکم بنا را گرفتار لجه شتر و شور ساختند اگر چه اہل قلعه آنجا در قلعه داری میکوشیدند
 آہا ہا وقت داروغہ آن محل در شہر ایور دہودہ برائے خبر گیرئے حال قلعه گیان با جمع غنیمت
 قلعه نمودہ از اتفاقات در اثنائے گیر و دار جمعیت داروغہ بنظر ایلہارس درآمدہ بتصور اینکه گرد
 موکب شاہزادہ است کہ بہر وقت اور سیدہ برفرق و نوتش غبار ادبار مے افشانند
 سر اسیمہ ترک قلعه گیری کردہ ماند بخت خود برگشتہ بخوار زم رفت و جمعے کثیر از اوزبکیہ کہ
 بان نواحی دست تطاول کشودہ فرصت نیافتہ بودند کہ جمعیت خود متحد شوند در گوشہ و کنار
 عرضہ شمشیر ابدارگتتہ پس رایات جہانکشا بجانب مقصد استلما یافتہ بحکم ہمایون
 روداتک را نیز جسربستہ جنود مسعود ظفر نمود فوج آغاز عبور و مرد گردید و چون کجستانان ناہیگنا
 افغانہ یوسف زئی اختصاص داشت و انطانیفہ جمعیت موفور و عدت غیر محصور و در عہود
 سابقہ ہمیشہ مصدر انواع فتن و شرور و پادشاہان سلف از تنبہ ایشان معترف بقصور بودند
 را سے جهان آرا بنادیب آن جمع دیوسرشت وحشی خصال کہ در حوزہ ممالک محروسہ مسکن
 داشتند تغلق یافتہ افواج قاہرہ را گروہ گروہ بمسکن ایشان و جبال آسمان سابعین فرمود
 اکثر آن طایفہ پابست سلسلہ پاداش عمل و گردن عمر آن سرکشان ہم آغوش تیغ
 اجل گشتہ بقیہ رؤسا و سرخیلان ایشان پابراہ انقیاد گذاشتند و فوج عظیم از آن طائفہ
 ہلازستہ رکاب ظفر انتساب امتیاز یافتہ موکب ہمایون از راہ پیشاور و خیبر و جلال آباد و در
 غرہ ماہ مبارک رمضان وارد دار الملک کابل و در آنجا تمامی سرکردگان و سرخیلان افغانہ
 آنولایت شرف اندوز جبہہ سائے آستان و مورد عنایات بیکران گشتند و ہمہ جہت از ولایت
 سمت غرضے تلک کہ بدولت علیہ نادریہ اختصاص داشت چہل ہزار از طوائف افغان پیشاور

نظر اقدس و توجہ جانب نرگستان مقصود ضمیر مقدس مے باشد ہر گاہ با اعظم توران بقدم
 فرمان برپیش آیند بہما والا آنچه در شیت الہی گزشتہ باشد از قوتہ بفعل خواہد آمد و بعد از
 ورود بمنزل حسن آباد من اعمال آتک مکثون خاطر دریا ذخائر آن بود کہ براسے ایصال خبر فتح
 ہندوستان و انصاف موکب گیتیستان ایلچی روانہ نماک روم و روس نمودہ در عالم قربت
 از جہر نفیس آن ولایت رصد بختہ پادشاہان دبستان فرستند عقاب آن چارہ و عربضہ
 اخلاص آثار از جانب احمد پاشاے ولے بنا و مشعر بروفات علی مردان خان غنئی ایلچی روم
 رسید و توقف رفقاے او در صدر حکم مجید و بنظر واقفان در گاہ فلک مہاس رسید
 لہذا حاجی خان چشکرک چرخچی باشی را بسفارت روم و سردار بیگ قزوچی باشی جلونصرت
 پیشرو را بہماک روس تعیین و مساوی دواڑہ ہزار تومان کہ بحساب این زمان و وائف و چہل
 ہزار نادر می باشد جو امر و مرصع آلات با چہار دہہ زنجیر فیل بسم تخفہ و اردغان بخت اعلیٰ حضرت
 پادشاہ سکندر جہا روم و معادل آن براسے پادشاہ خورشید کماہ روس ارسال و در سیزدہم
 رجب ایلچیان عازم مقصد گشتند و نیز از اخبار بخت آثار یکدہ در او اخر همان ماہ عربضہ شاہزادہ
 رضا علی میرزا بنظر انور پوہست کہ ایلبارس خان ولے خوارزم از حرکت موکب و الالبجانہ
 ہندوستان آگاہی یافتہ و میدان را خالی تصور کردہ جمعیت موخو از اوزبکیہ و ترکمانیہ خوارزم
 فراہم آوردہ بعزم تاخت سرحدات خراسان و اردو طران و در حینے کہ شاہزادہ از خدمت
 انیس و خمس گشتہ عازم شہر مقدس بود در ہرات این خبر را شنیدہ با فوج از غازیان بعزم مقابلہ
 او وارد سرخس و ایلبارس نیز از طران بر پنج فرسخے سرخس آمدہ بود و قزولان طرفین بیکدیگر
 برخوردہ دوتن از لشکریان این طرف دستگیر اوزبکیہ شدہ از قرار تقریر گرفتاران ورود موکب
 شاہزادہ بسرخس معلوم ایلبارس گشتہ دیگر پاسے جرات پیش نگذاشتہ بسمت اہور روانہ

پنجاب و آکسیر پسر پستہ از دامنه کوهستان که نسبت بسیار آکنه پلائیت داشت منوطه
 دو بیست و هفتم ماه صفر که اردو خانہ پنجاب شور یوزیر آباد مضرہ جیام سپر نیادگشتہ بعد از آنکه
 نصف سپاہ از آب گزشت چون موسم برسات و شدت طغیان آب بود حوصلہ حیرت طمات
 آن مکر زین برابر نماند گنجت و حکم والا کشتیها از اطراف جمع و انواع قاپروہ با کشتی و کمی بمرد
 آغاز جود کرده چهل روز موکب فیروز در آن طرف آب رود بانظر گذشتن جنود مسعود لنگر
 توقف انداختہ و بیستم ماه بریج الثانی بنا شد لطف خدائی خود نیز کشتی نشسته از آب
 گزشتہ باوصف اینکه ہر جا عجز موکب انجم شکوہ از دانستہ گوہ واقع شد باز گشتہ ہوا بجست
 آشتہ داشت کہ از شدت آن مرغ نفس از پلیران بازیمانہ و جوشن آہن در بر دلیران
 شور تقبیدہ میشہ زگر یا خان صوبہ دار لاهور و ملتان تا سر رود چناب در رکاب فیروزی
 انتساب بلوازم خدمت پرداختہ از آنجا خدمت انصراف یافتہ چون شپاہا ناخاطر اوس
 آن بود کہ بعد از فتح و تسخیر ہندوستان بانجام کار ترکستان و عوارزم کہ منبع فتنہ و آشوب
 خراسان بود پردازند لهذا از شاہ جهان آباد بخارہ سے باہر کشتی سازا سے صاحب قوفی
 روانہ بلخ و مفر فرمودند کہ کشتیہا کے خاک منظر و ساحل رود آمویہ مرتب و تہیا سازند تا ریت
 جہا مکشا و روانہ صد و شونہ بلخ فیض خان پادشاہ بخارا از شنیدن این خبر در سحر تغییر خود در
 گشتہ بتغیر کشتیہا حالات موکب ہمایون حاجی بوقاشی نام مضمخ خود را برسم سفارت
 بحر بیضہ اخلاص نشان بدر بار عروشان روان ساختہ فرستادہ او در سیم جادی الآخر
 و اردو پیشگاہ پھر نون و فرمان ہمایون در جہاب ادبفاذ مقرون گشتہ احد سے از ملازمان
 دربار را باو فریق ساختہ نزد پادشاہ مزبور روانہ و اعلام فرمودند کہ چون آن سلطنت
 تاب از خانوادہ قاشی و نقاؤہ دوومان چنگیز خانیست ممکن او و خیریت مملکت منظور

سربلند و بتفقدات خاص بہرہ مند ساختہ و بیشتر در جمع زیب میان او فرمودہ برووش اورا
بجواہر گران بہا چنانچہ مغنا و سلاطین ہند است نہایت دادند و تاج و کین پادشاہ ہندوستان را
حاکمان بکھڑکش تشہیر کردند محمد شاہ بعد از آنکہ سر باقر سردری آراستہ استعارہ کرد کہ چون
بالطاف جناب نادری دوبارہ معاصرتاج و تخت و در میان سلاطین جہان فیروز بخت
شدہ ام ممالک آن طرف آب آنگاہ از دریائے سندھ از حد تبت و کشمیر تا جہانے کہ آب دریائے
مذکور بہ دریائے محیط اتصال یابد بجلالہ و دلیات تبت و بنا و در و قلعہ ہرات تا بہ برہم پیکش ضابط
و بمالک محروسہ شاہی انضمام یابد چون اکثر ممالک سمت شمالی و غرب آب آنگاہ از قبیل
غزنین و کابل ہمیشہ داخل ممالک خراسان شمرہ میشود آن حضرت نیز قبول و ضمیر فخر و قدرت
فرمودند و در ہمان مجلس ہمگی امر او داعیان گورگانید را بحد شکنجاری در رضا جوئے خاطر مقدس
والاجاہ ترغیب و لائے شاہوار نصاب شفقانہ کہ بکار ملک و دولت آید و رسم سلطنت را
شاید آویزہ گوش پند نیوش پادشاہ داعیان آن دولت ساختہ مقرر و شد کہ در سہ ماہ ہندوستان
بہ نازگی گلہائے محمدی فراہم محمد شاہ را کُل و سنار اطاعت نمودہ سکہ و خطبہ را کہ تا آن زمان در
حاکم ہند بنام نامتے شاہنشاهی جاری بود باز با اسم سادہ محمد شاہ راج سازند و احکام مطاعہ
شعر بخدمت و اقتیاد آن حضرت خطاب بصوبہ داران اطراف و راہمائے کناف از توفیق
اعلا عہ صدور و ارسال یافتہ محمد شاہ را بر اورنگ دارائی نمکس دادہ و جسے از ہند در ان
و ارباب صنعت ہندوستان را بملازمت رکاب ہمایون مقرر ساختند و در روز شنبہ
ہفتم ماہ صفر با فتح و نظیر از شاہ جہان آباد را بہت مراجعت از اخصتہ باغ شعلہ ماہ را مقرر
توایم سر بر عزو جاہ فرمودند و ہمہ جست پیچاہ و ہفت روز توقف را بان جہان کشادہ شاہ جہان
اتفاق افتاد و بعد از وصول کو کبئہ ہمایون بسر ہند راہ را منحرف ساختہ ہمہ جا رود خانہائے

آن شدہ بود و همچنین آغا سلطان و الماساے رخشان که نظیر آن در خزانه ہمسجیک از ملوک سلف
 و سلاطین عہد وجودند آشتہ بجز ان دولت نادریہ منتقل شدہ امداد و خونین دولت و عیان دار الخاند
 در بیان خود راے و صوبہ داران جماعت آراے نیز کردہ و کما از نقد و جواهر و مرصع آلات و نفائس
 اسباب برسم پیشکش ہدیہ بارگاہ حضور ساختند و بعد از فوت سعادت خان محصل بصوبہ اردو
 و کھنڈ فرستادہ یک کرور زر کہ باصطلاح ایران پانصد ہزار تومان باشد بافیلان کہہ توان و
 اسباب سکران از صوبہ فرورد کہ متعلق بسعدتخان بود بخراند عامرہ رسانیدہ و در ایام قبض
 از خزاین سلطنت و پیشکش امداد صوبہ داران و دروز دیک مساوی پانزدہ کرور سہ کار
 ہمایون انتقال یافت و از جواهر و خزاین و اسباب کارخانجات و اثاثہ سلطنت مقدارے
 خیر کہ خزون از حوصلہ تحیر و شبابہ سہ کار چنان پادشاہ فی نظیر گردن سریر باشد سہ کار
 پادشاہ والا جاہ گزار شدہ آن وسیلہ ابواب منت بر روی موت عامرہ گورگانیہ کشوند و بعطاء
 در وسائے لشکر کہ مصدر خدایت شدہ بودند انعامات شایان عنایت و بموجب غازیان و طازان
 طغر قرین ساوے واجب کہ از دیوان داشتند و بخدمت کاران اردوے ہمایون نیز بقرار
 نفرے شصت روپیہ و صد روپیہ تمام مرحمت گردید از خواص و عوام اردوے سپہ
 احتشام و خرد و بزرگ موکب نصرت فرجام ہر کس فراخور رتبہ و حال از خزینہ جو دو گنجینہ
 احسان خدیو بہمال ادراک خطے جزیریل و در یافت نصیبے نمودہ جب و دامان آنال را
 از حصول زر و سیم مال مال ساخت و از تمام مرحمت انجام بھگی ولایات ایران عزت و
 یافتہ مال و جوات سہ سالہ ایران عمرنا بے تحیف مفرگشت و در روز سہ شنبہ ماہ صفر بھگی امداد
 و خونین دولت گورگانیہ ضارخ فاخرہ و شیر و کار و مرصع و اسبان تازی نژاد عنایت و
 مجلس خسروانی آراستہ محمد شاہ را طلب و بدست مبارک تارک اورا با فسر سلطنت

شب شورش سید نیاز خان داماد قمرالدین خان و شاه نواز خان که از اعظم هند بودند سر
بیلخیز رفته فرستادند قتل فیلیان باشی و درون فیلیان شده در خارج حصار شهر درجا متحصن
گشته بودند عظیم الله خان و فولاد خان که از اعیان دولت گورگانیه بودند حکم والا مامور گرفتند
ایشان گشته موسی ایبهار با چهار صد و هفتاد نفر گرفته بدربار دولت حاضر کردند که هملگی
عرضه نینج یا ساشند و از وقایع بخت افزا اینک محذره سرپرده گورگانیه را بجهت شاهزاده
نصرت میرزا خطبه کرده بهیئة اسباب سوره آرائش بزم سرور پرداخته کنار رود جمن محاذ است
ایوان دیوان خاص راهر شب چراغان مطلع صد هزار بدر و تا یک هفته ایام و لیالی عشرت
را رشک روز نوروز و غیرت شب قدر ساخته هر روز فیلیان کوچه پیکر و گاوای فیلیان منظر و
شیران انور همایت وارنده های صاحب صلابت بختک انداختند روز یکشنبه بیست و پنجم
ماه فروردین شاهزاده بدین شاه والا جاه رفته بعد از انقضا مجلس موافق آداب و آیین
آن سلسله علیته خفتان مرورید در درمترین بجای شاهزادگان زیور قامت شاهزاده والا تبار
ساخته چند قطعه الماس نیز تکلف و سه زنجیر فیلیان و پنج راس اسب با ساخت مربع برآ
سوار شاهزاده بر پیشگاه جلوسه شدند و شب دوشنبه بیست و ششم ماه فروردین بقدر سعیدین
واقع شد الحاصل در عرض چند روز که ضابطان خزاین و بیوتات از انجام شغل مقرر فارغ
شدند حاصل بگردگان و ظرف زرین و سیمین و ادانی و اسباب مرصع بجای هر نیش و اجناس
نقیبه چندان بقلیم ضبط درآمد که محاسبان ادایم و دفتر نویسندگان انعام از حصص آن
عاجز آمدند از آن جمله تخت طاووسی بود که کنوز کیهانوسی و خزان دقیانوسی رونمای جواهر
شاهوار آن راسه نیالست و در ایام سلاطین سابقه هند وستان دو کور جواهر که باصطلاح
زبل هند هر کور صد هزار رک و هر تک عبارت از صد هزار روپیه است صرف ترصیح

اقدس سب جو خاص و عام ساقند و درآن مکان بعد از تحقیق ایک حرکت دو شینہ از کرام محلہ و چہ
 جماعت ہمارے دیوانہ را فوج فوج بہ تہیہ آن گروہ تعیین و امر بقتل عام آن محلات فرمودند
 شوہر محترم آشوب فرغ الکر در میان شہر پیر آدرتے الفور در دیوار عمارت ریفہ نقشنس
 عالیہا سا فلہا گرفت و مسکن اصحاب شان صفت خایہ مزہر پذیرفت بنا ہے لکشنس
 بزور نشاء شراب نادان عوام ست خراب افتادہ ذکور و اناث سلسلہا مانند زو مادہ زنجیر
 شینون در گرفتند سرانے کے قطعہ بر قصور جنت نیز و بعد مہ کینج کاوسے بیان قصور یافت۔
 حوضہا سے کہ از چشمہ سار لطافت کوثر آب میخورد و قوارہ خوش خون شد و بازار جو ہریان و
 صرافان و راستہ بازار و دکا کین، شجار و ارباب کثرت و تمامی اسواق شہر بچٹہ بیغا درآمد۔
 عاقبت آن گروہ باغی چار آسا پائش خود سوختند و اندر این دیوانگی مانند شاخ بید مجنون آدی مجبور
 سیاست گشتند و بشیر اے این شہر ارت دو از دوہ ما شاہر آمد و سوز و آہ دہما سے فروختہ
 چون شہرہ وجود خشک و ز سر سر فلک کتیدہ الحاصل از دروازہ اجیر الیہ در مسجد جامع و چند
 محلہ دیگر صغیرا و کبیرا عرقہ شیش شد نماز ہنگام طلوع میر عظیم تا زمان غروب زبانہ این
 شعلہ پر شور و شہر بزبانایم سیدہ و در گند و کوب و رفت و روپ و قتل و تہب و اسرو سبکی
 تقصیرے نشد ہنگام شام کہ نصف آن معمورہ لکد کوب جو تو قبر و آتش جہل عوام برقی خون
 زندگان ہی ہزار تن از خورد و بزدگ شہر شدہ بود الئے انجامہ نظام استیماں و پادشاہ والا جاہ
 بواسطت نظام الملک و قمر الدین خان در صد و شفا عنت برآمدہ التہاب آتش جہان سوز
 غضب پادشاہی بزلال عفو بخشش فروختند و فرمان دارا سے فتوت راہ بر نیماے
 گران لشکر شور و شہر بست و اسیرانے کہ در تصرف لشکر بیان بود تمامی اسرا و باولیاکے
 ویشان تسلیم شد گویا زمانہ برفع گزند چشمہ بد از سر و ساکن آن طائفہ سپید سوخت و چون در

عصه گلشن افزاخته سچار سوسے بازار فضل رویے آورند و خار و گیاه که جنود سلطان دیکه بودند
از غلبه و هجوم لشکر بهار جبریت زده بر جاعے خویش خشک ماندند حریف رستان چنار آسا
بانتے که خود افزوخته در گرفت یعنی گلهای آتشین در دوازدهم و سرد رویے زمانه در آورد -
روز سه شنبه طرف عصر غدیه عصر منزل محمد شاه را بقدم میمنت آفتاب رشک بیت الشرف
آفتاب ساختند و شام آن روز بهر دو رنگ فتنه عجیب زحمت و تلاش طرفه برانگیزت تفصیل
این اجمال آنکه در شب یک شنبه یازدهم بدون اینکه از جانب محمد شاه اشاره یا از طرف
سواران تحریک واقع شود ولوله فتنه و غلبه آشوب بلند گشته جمعی از عوام اوپاش
در میان شهر با اهل اردو پر خاش کرده بعضی از چند منصور که در اصل شهر نزول نموده بودند
در آویخته در مراسم دست درازی کوتاهی نکردند و چند نفر از لشکر ایرانی را بتبع نافرمانی
و خجسته نادانی ذبیحه قربانی ساخته خون ایشان را حناے شب عبید و خضاب دست
اسید نموده سر پیچیده و لیری را بمهان کشتی رنگین کردند و از آنجا پاپایے تهور بر سر فیل خانه
شاهی رفته تیلان را متصرف گشته حکم والا صادر شد که جمعی از دلیران در مردروپ
محملات مانند خیل نجوم که پاسبان محلات و ارات فلکند تا صبح گاهان دیده از خواب بسته
سیار و ثابت قدم باشند و نگذارند که احدی از غازیان پاز منیج خود داری بیرون گذارد
تا فر دبا بد اسنچ مقرر گردد و عمل نماینده هنگام طلوع آفتاب که فرمان قمر آلود صبح هر ازل بدر
کرده بقصد انتقام تیغ از نیام بکشید و خدیو خورشید از سر کین سر و بر را لباس سرخ
شفق آراسته با چهره برافروخته و عارض تابناک بر پشت خشک بر آمد خسرو بهمال
با سیات خشکین و صورت سمگین سار یکران جهان پیاد و خنجر گذاران نیزه دار
بهلم صولتان کیوان آتار ناله بدر رکاب هلال آسا گشته مسجد میان بازار را بقدم

سلطنت موجود بود مفضل معرض عرض در آورده برسم نیاز نثاره ایثار کرد هر چند که همت کان خاصیت
 بحر نوال خدیو بهمال نظر عتسنا بران کنوز و خزائن که جمیع مخازن سلاطین روے زمین باغشے سے
 از اعشار آن برابری نمیکردنیکننده دامن نیاز مندی از آنها در چیدمان بنا بر مبالغه پادشاه و الواجه
 آئینه این مسئول نقش پذیر قبول گشته معقدان امین بضبط خزائن و بیانات تعسین
 فرمودند

در ذکر وقوع قومی سئل مطابق سال فرخنده مال الشجره

چون افواج خشک روے شاو سپاه سرد و هز رستان ساکه بادیه بیان عرصه همانند بیوادارے
 اسفند بار اسفند برسوی قدان ریاجین که در دار الخلافه گلزار بر طرف جو مباره بار نزول کتوده بودند
 دست یافته شرح دشانه اشجار را بمشاهده در هم شکستند و رونود او باش بهمن از محلات
 خیابان چین دست تطاول افزاخته بسینه گل را بزجهای کاری چاک چاک و گلگون قبا بیان
 چین را از لباس بار و برگ عریان و پاک ساخته از جیب غنچه همیان زر در آورند شب شنبه
 دهم قوی الحججه که عید نوروز واضحی مقارن افتاده بود خسرو زرین افسر مهر بقصد دفع فتنه نشتا
 از خلوتسرای حوت بسرای خاص حل فرامیده تا خوش استنگان قومی بازوے قواسه ریچی
 بیجا کران صبا و شمال را بنهب آن شهر غارتگر یعنی بی راه فرمان داده نابت قدمان اشجار
 بهمانی را از غنچه دست بر گزید و بر گرفتند و صاحب کلان لاله و گل از تاب غیرت
 چهره را فروخته از جاعی بستند و تین بدان در خان از شاهانے تیز نیزه و سان برداشته
 میان ستیز چست بستند قومی دستان چنار گو شمال فوج پر خاش جوے رستان ساز و برگ
 خویش کردند و بیان صاحب شوکت گلستان و دلاوران صند بر لوای گلگون برزند در

مقدس ہمان آن حضرت بودہ اگر اسے کہ از جانب چنان مینر بان در فرچین ہمان بود بعل آمدہ
 باز محمد شاہ بعد از نظر بے سکر خود مراجعت گردانا فواج منصورہ بہمان پنج دست از ضابطہ محرمہ
 بازنداشتند محمد شاہ روز ثانی با امرائے که داشت از اردو سے خود کوچی کردہ اعازم اردو سے
 ظفر شکار و بکلا خطہ پاسدار سے حرمت آن خاندان والا نبار خیمہ نشین پادشاہ والا جاہ و سپاہ بردہ
 حرم محترم او و حوائے مسکر نصرت اثر قرار یافتہ عبد الباقی خان کہ از عاظم امرا بود با جمعی
 مامور گردید کہ ہمہ جاہل سے رکاب آن پادشاہ والا جاہ نمودہ باشند و بلوازم مہمانداری و
 شرائط خدمتگذارے پردازد والا نبار و ز پنجشنبہ غزہ ذی الحجہ رایت جہانگیر سے بجانب دہلی
 کہ لبتاہ جہان آباد استہارہ وارد مہضت کردہ روز چہارشنبہ ہفتم ماہ باغ شعلہ ماہ منفر کو کہہ
 عزوجاہ گشتہ روز دیگر در آنجا توقف و حضرت محمد شاہ برائے ہندارک لوازم ہمانی مخص شدہ
 پیشتر روانہ شہر گردیدہ و روز چہم از باغ فرور سوارہ و غازیان از ابنداسے باغ تا درب
 دولتسرا سے خاص پادشاہی بیستان یا نماز ہائے قیمتی از زر بفتہائے گران بہا و نقشہ نفیسہ
 از سرکار پادشاہی انداختند و قلعہ را کہ از مستحذات طبع پادشاہ سعادت بیان شاہ جہان
 دور دار الخلافہ سلاطین و ادائین ہند و ستان بود مقرر کو کہہ دولت ساختہ محمد شاہ را نیز
 در میان ہمان قلعہ جا دادہ و در روز ورود موب اقتدس جناب محمد شاہ سفرہ افتادگی در ہرم
 ضیافت گنزدہ خدیو جہاندار بعد از انقضائے مجلس بدلوچے آن حضرت پر داخستہ فرمودند کہ موافق
 عہدیکہ روز اول قرار یافتہ سلطنت ہند و ستان باز بجانب پادشاہ تعلق دارد و آنچه شرط امداد
 و رسم و دادوستد بتقتضائے ربط ترکمانی دربارہ دولت گورگانی بعل خواهد آمد محمد شاہ
 مراسم تکریم و تعظیم تسلیم تقدیم رسانیدہ بشکرانہ این عاطفت کہ نازخ شہی را علاوہ جان
 بخشی یافت تمامی جواہر و خزان و اثاثہ پادشاہی و ذخائر سلاطین سلف را کہ در دستگاہ

سی ہزار تن از لشکریان ایشان عرصہ ششماہیہ را بلوگن گشتند و جمع کثیر زندہ بسلسلہ گرفتاری پیوستند
 و محمد شاہ بانظام الملک قمر الدین خان وزیر اعظم چون قریب بار دوسے خود تسویہ صفوف و اعلاہ اعلام
 صولت نموده بودند بمسکرو خیش بازگشتہ دست بر ذیل تحسن زدند و خراش بجد و فروغ فیماں
 کوہ سپکر و توپخانہ سے پادشاہی و امرائے کہ بعرصہ جنگ آمدہ بودند بانعام بسیار و اسباب
 داناتہ فرون از شمار بیخط تصرف در آمدہ و تا عصر تنگ عرصہ میدان از وجود سپاہ ہند خالی
 و باجساد کشنگان مشون گردید بعد از وقوع این فتح نمایان چون محمد شاہ اطراف غورخان خود را
 بمورچل و حدق و توپخانہ استحکام دادہ بود خسرو گردون شکوہ سپاہ انجم گزہ را اذن یورش
 نمادہ از چہار طرف بمحاصرہ اردوسے او امور ساختہ بنسبید راہ فرار ہندیہ پر دوختند چون کار
 محمد شاہ با مضطر را بنجامید نوشتہ کہ از اہور بان پادشاہ ذی جاہ نگارش یافتہ بود کہ چون
 فیما بین حضرتین نسبت ترکمانی اتحاد و سلسلہ جنسیت تحقق در آمد بعد از جنگ و خود آزمائی
 ہر گاہ عفو سے دربارہ اعیان آن دولت بعل آید باز بانہاس آن جناب خواهد بود ہمان نوشتہ را
 و شیئہ تشفع و وسیلہ اعتذار ساختہ روز سیدم خلع سلطنت از خود کردہ و افسر سروری از
 سر برگزینہ باخوانین و امرابا ستظار تمام وارد در گاہ سپہر احتشام گردید و در جینہ کہ پادشاہ
 ذی جاہ عازم دارالامان حضور اندس بود بمرعات نسبت ایلی کہ فیما بین حضرتین تحقیق داشت
 از جانب ظل اللہی شاہزادہ نصر اللہ میرزا تا خارج اردوسے ہمایون استقبال آن پادشاہ
 فرخندہ حصال شافقہ ہنگام ورود بہ پیشگاہ مسود آن حضرت نیز تا بیرون جیمہ مبارک راہ و رسم
 اعزاز پیمودہ از آنجا کہ دستگیری و چہین مقامے شایستہ آئین سروریت دست آن حضرت
 را از روی تملطف گرفتہ در سند ہمایون ہم نشین خویش ساختند و در تحقیقت کلید فتح کل
 ممالک ہندوستان بدست تصرف دولت نادر در آمد و محمد شاہ چاشت آن روز در جیمہ

چهار پنج ساعت نائمه عرب و آتش طعن و ضرب شغال و سیف و سنان و لیوان بلساقتائی و
 خصم انکی شغال و شت و از زبان ناک حامیه و صف حال میگردوزمین از کز و فرسواره
 و پیاره تفسیر اذ از زلزلت الامراض و لذالها میگفت صیغیر تیر صداسے فاتبعه
 شهاب تاقب در گوش جان سے انداخت و برق سنان جان سنان صورت یکلا البرق
 یخطف ابصار دهم در دیده و دل جلوہ سیدار و کولہ تفنگ و گ آہنگ تفسیر
 جعلنما رجوماً للشیطان بزبان حال او سے تو و زبان تیغ مستجاب السوق و
 الاعناق بزبان قاطع با و امیر سائید المراقب

شاد و فرختمه آتش رزم و کین	ز خون گشت گلگون سر سے زمین
گرفته زگر و سپه مهر و ماه	قصای جهان گشته چون شب سپاه
ز نوک سنا ہنایے خارا گذر	شده چشمه چشمه زره سر بسر
ز غلطیدن کشتگان در مصفا	شده پشته بر پشته چون کوه قاف
ز بسیارے گشته و خستہا	در آن عرصه خالی نہ بدجای پایہ

تا اینکه سعادت از لشکر ہندیان رو سے بز تاقیہ یکبارہ بجان انہرام شتافتند بزبان الملک
 و شام محمد خان برادرزادہ او کہ در ہوج فیل قرار داشتند بہمان نحو باقر با و انبار خود زندہ گرفتار
 دستان دوران کہ سپہ سالار و مدارالیہ سلطنت ہندوستان بود زخم را گشتہ پیرا و بانظر خان
 ہرادرش مقتول و میان عاشور خان و لرد دیگرش بقیہ اسار و آمدہ خودش نیز روز دیگر
 بعلت آن زخم کہ کارگرافتاہ بود و در گزشتہ واصلی خان سردار قشون خاص پادشاهی
 ہاشمہ اودخان افغان دیبا و کارخان و میر حسن خان کوکہ و اشرف خان و انعیار خان و خانلیک
 خان و علی احمد خان کہ از امرای معتبر بودند باقریب صد نفر از خواین و عظمای و دیگر و

خود پشت بر پشت تسویہ صفوف و ترتیب ارباب سیوف کردند از دوام و جمیت ایشان
 بجنگ بود که از نیم فرسخ که میدان جنگ بود تا مسکن ایشان پشت بر پشت صف بستند و همچنین طول
 سپاه آن گزیده نیز نیم فرسخ به نظر آمد جزا کسور فیروزی که آرزو مند چنین روزی بودند فی القوه
 جمعی را بصیانت اردو سپاه یون مقرو و سر و برآر اسنة تدرع و منفر ساخته بر تائب گردون
 خرام سوار و قول سپاه یون مستقر صلیت نصر الله میرزا و جمیع از خوین نامدار گشته توپها سے کہ توپ
 را کہ میدان جنگ تحمل آن تعابین برق آهنگ نمیشد در سخت لوا سے شاہزادہ والا تبار
 گزارشتند و رایت آیت یومئذ یفرح المؤمنون بنصر الله در عرصہ رزم گاہ افزا
 خوبا افواج نصرت قرین و مبارزان عرصہ کین و توپچی و جلو منوجہ میدان نبرد و عازم
 معرکہ رزم آورد گشتند ۵

زین تعداد لشکر بیب سکران بود	سز انگشت کو اک خون چکان بود
برون رفت از هجوم صف کشیده	ثره بر ہمزدن از جنگ دیدہ
شد از آمد شد مرد سپاہی	غبار خرم سے کا و ماہی
فکاک چند اندک دامن بر کشیدہ	سر خشم نوک نیزہ دیدہ

غویو خم روین ولولہ بر سپس ہاشمین انداخت و پرچم ریات گلگون پرند ساحت سپہرا شفق گن
 ساخت سخت چرخیمان طرفین مانند چرخ قدسہ جو بشور انبیکری پر داختہ مبارزان جہدار
 و بہادران خود را دست باستمال آلات حرب کشودند سر با سے دلبران مانند گوسے در خم
 چو گان توایم سپان غلطان شد و رؤس سر کشان مانند جباب در دریا سے خون سر گردان ہیر قتیلہ
 کہ سوار ماشہ تفنگ میشد چابک سوار سے را از تر کہبستی سپاہ و بیساخت و ہراژد ہا توپیکہ دان
 آتش فشان کشاد بزبانہ شرر برق ہستی خشک و ترمیگر دید القصد انہ ابتدا ظہر تا القضا سے

اطراف اردوے محمد شاہ جولانگاہ سپاہ نصرت کیش بود کہ از گوشہ و کنار سر و زندہ گرفتہ می آوردند
 آما باز فرجے را همان شب بر سر حکم او فرستادند صبح روز سہ شنبہ پانزدہم از آن منزل حرکت و
 چون رود خانہ فیض کہ بشاہ جهان آباد جاریست نادریاے جمن یک فرسخ و نیم فاصلہ دارد
 کو کبہ جہانگیری آغاز نہضت کرد و قشون نصرت نمون راستہ قول قرار دادہ شاہ زادہ نظر لاند
 میرزا را تعین فرمودند کہ از جانب شمالی دریائے جمن تا حوالے کز مال آمدہ را بہت قرار
 افرازد شہر پاکشورگیر با بین رود خانہ فیض و جمن را مسیر بکراں گردون نظر ساختہ با جمعی
 براے ملاحظہ جائے پورت و موضع جنگ عازم اردوے محمد شاہ شدند در عرض لہ قراولانے
 کہ شب بر سر راہ بر مان الملک سعادت خان مامور شدہ بودند و اردو و خراج آوردند کہ سعادت خان
 در سیم شب از میرا بہ خود را بار دوے محمد شاہ رسانید و قراولان بعقب اور سید ہ
 بسیارے از کسان و اسباب اور اسیر و غارت نمودہ اند پس آن حضرت نیز از محاذون معسر
 محمد شاہ گزشتہ سمت شرقی اردوے اورا بناصلہ یک فرسخ کہ میدان مسطح بود بچرا نزول اختیار
 و بروفق امیر افسر نصرت میرزا با قول ہمایون ملحق و در آن موضع نصب لوائے قرار کردند در آستانہ
 آن حال سعادت خان آنگاہ میشود کہ پیش تازان جنود منصور بند اورا تاراج کردہ اند حوصلہ غیرتش این
 سنی را بر تافتہ از راہ غرور آمادہ جنگ گشتہ خان دوران و پھسار ہندوستان با داصلی خان
 سردار قشون خاص پادشاہی و جمعی از خواہنہن عمدہ با عانت او از جا بر آمدہ قشونہاے خود را
 تہ دست کردہ با توپخانہاے سنگین و خشتام و گین آہنگ میدان جنگ نوزدیناے معنی و حرک
 عرق حمیت محمد شاہ گشتہ او نیز با نظام الملک کہ صاحب ہفت صوبہ ہماک کن و امر اے
 اعظم آن دولت بود و قمر الدین خان وزیر ہماک بقیہ خوانین و صوبہ داران و حمیت از حد افزون
 و فیلان مست و بانس و توپخانہ و اسباب آتشخانہ و نیم فرسخی میدان جنگ بیرون آمدہ با بقور خان

بسرکشی پرداختہ اند بجمہ والا توپ کھسن آن جماعت بستہ نگلی ایشان از بیم جان طالب امان گشته
 بپاوس ہمایون سر بلند شد مذوران جاسر کردگان قزاول بادو نفر شتر با شتران بر ذوق فرمان حاضر
 گشته مجدد ہر یک سر وزندہ کہ از اردو سے محمد شاہ بدست آورده بودند بنظر اقدس رسانیدند
 داز گرفتاران بزبانی لازم استجا برعل آمدہ بوضوح پیوست کہ محمد شاہ از دست برد خراولان پادشہ
 حصن کر نال کشیدہ ہمان مکان را کہ جاسے ٹکمے است مامن عافیت ساختہ شتر با شترانہا نیز کہ
 ملاحظہ سمت مشرقی وغربہ اردو سے او کردہ بوزند بعض رسانیدند کہ ہر دو طرف بیشہ است
 وزمین سطح کہ شاید نژدہ لک کبہ نصرت آہنگ وقابل میدان جنگ باشد نیست چنان
 را ہے کہ بارو محمد شاہ میرفت مننتی بجنکل صعب میشد و مرتضیٰ طبع اقدس نمود آن حضرت ارادہ
 کرد کہ بسمت شرفی اردو سے او متوجہ گشتہ در طرف پانی پیت کہ باہین کر نال و شاہ جہان آباد
 واقع ست در میدان وسیع و عرصہ ہمار سے دو سترہ روز نصب کہ کبہ غیر و زو رفیع ریایات عالم
 اخرو نمودہ اگر محمد شاہ بمقابلہ آید بجنگ پردازد والا از ہمان راہ ریایات توجہ بسمت شاہ جہان آباد
 اخرو دیو کب ہمایون در روز دوشنبہ چہار دہم قبل از طلوع فجر از منزل فرور حرکت داز
 رود خانہ فیض گزشتہ در دو فرنگی اردو سے محمد شاہ مکان ہمار سطحی دیدہ جنام خاک
 احتشام را در آن مکان افراشتہ خود با چند نفر از دلادران طفر فرجام تا نزدیکی معسکر محمد شاہ
 جایکہ علیہا و سیر تھا تو پینجا ز ایشان نمودار بود باو پیما سے جہان نورد را صبارتار ساختہ وہ لشکر
 و لشکر گاہ ایشان نظر تحقیق انداختہ بمقدور ملت باز گشتہ ہنگام شام بعض رسید کہ
 بران الماک سعادت خان کہ صوبہ دار چند مملکت و معظم امرا سے ہندوستان بود
 بسی ہزار نفر قشون و توپخانہ و استعداد تمام بعزم امداد محمد شاہ وارد پانی پیت شدہ فی الفور
 جمع از سپاہ نظرفنیہ بمقابلہ او مامور شدند اگرچہ ہمہ جا بفاصلہ نیم فرسخ کمابیش

ختم وارد قصبہ انبالہ ہشت کروہی، کتا کر نال سی کروہ مسافت دہشت گشتہ حرم محترم و بنو و اعز و ذوق
 را بسر کرد گئے فتح علی خان افشار چرخچی باشی و جمعے از سر کردگان و را سجا گزشتہ روز پنجشنبہ وہم از انبالہ
 حرکت و پانزہ کروہ راتے کردہ شاہ آباد را محل نزول اردو سے ظفر بمیان ساختہ و خزاوان
 در بہان شب پنجشنبہ بجالے اردو سے محمد شاہ رسیدہ موافق کیش سپاہگری در گوشتہ و کمان کین نہ
 کردہ بہم دلیری در سر توپخانہ او جمعے راقبیل و چند نفر از زندہ دستگیر کردہ بسراے عظیم آباد
 ہشت کروہ سے کھانیسر گزشتہ توقف و شب جمعہ یازدہم دو ساعت از شب گزشتہ چند
 نفر از قزاولان وارو و گزفتاران را بکھنور و لا آورند کہ تحقیقات زبانی از ایشان بعمل آید پس محمد
 را روانہ سراے عظیم آباد و بقزاولان اعلام فرمودند کہ در بہان سراے توقف و جمعے از یکہ از ان
 جلادت نشان در آن حوالی از رو سے حرم و ثبات عزم بقزاولی پردازند و چون
 از سراے مزبورہ ناکر نال شش کروہ مسافت و چہار کروہ آن تمام جنگل و مشتل بر یک
 نہ بار یک و دو کردہ دیگر نے الجمد خالی از بیشہ و زائش ہموار بود سر کردگان شہر با شہر
 را دو دستہ کردہ از جانب شرقی و غربی اردو سے محمد شاہ فرستادند کہ ہر یک سمت
 خود را ملاحظہ و جا و مکان نزول و ہموارے زمین و کیفیت جنگل و میدان جنگ را تشخیص
 دادہ در سراے عظیم آباد خبر ہو کہ حالارساندہ روز دو شنبہ دوازدہم را بیت جہان کشا از شاہ آباد
 روانہ و کھانیسر دہ کروہی گشتہ در روز یکشنبہ بیندوہم ہنگام صبح از منزل مزبور لواسے
 آسمان سائہضت یافتہ قول ہمایون بشاہزادہ نصر اللہ میرزا تغویض و جمعے از خابنہن را
 سایہ گزین جناح ہما سے ہمایون خاں شاہزادہ ساختہ خود با فوجے از اولاد دران یک ساعت
 و نیم از روز گزشتہ وارد سراے عظیم آباد شدند چون محل مزبور مشتمل بر باط عظیمے بود کہ
 بسنگ و آجر بر آورده بودند حاکم انبالہ وائلے آن مکان باستحکام قلعہ و رباط مغزور گزشتہ

متعدد گشتہ باز ایلچیے دیگر یاد آوری کردہ همان جواب راستہ نیدیم ثنائی الحال
 کہ خلاف آن ظاہر شد محمد خان را روانہ کر دیم یک سال اور انگہد آشتہ
 بحجاب نیر دستہ از فرارے کہ معلوم میشود جمعے در سر زمین آن دولت ریشتہ
 تصرف فرمودہ پادشاہ والا جاہ را بر این امور مکلف مے سازند و الا آن حضرت
 را بمقتضای بزرگی ازین گونہ مواد مضائقہ نخواهد بود و اعمیان آن دولت در ارادہ
 خود را نسخہ بودہ جمعیت خود را درست نمایند و آن والا جاہ نیز از خزاند و لشکر تقویت و
 امداد ایشان کردہ در استعداد ایشان کوشند انشاء اللہ تعالیٰ بعد از آنکہ خود آزمائی کردہ
 خوب ضرب دست جنود مسعود را بربند آسچاز معرکہ راہ سلامت پیش گیرند باز اگر عفو سے
 در بارہ ایشان بعل آید بنا بر خواہش و التماس آن حضرت خواهد بود و بعد از روانہ کردن آن نوشتہ
 موکب جہان کشاورز جمعیت و ششم شوال از لاہور نہضت و از رود خانہا سے شرف
 عبور در روز دوشنبہ ہستم ذی القعدہ وارد سرہند شدند و در آنجا بسر حد تحقیق پیوست کہ محشاہ
 باسی صد ہزار مرد نامی و دو ہزار زنجیر قیل جنگی و سہ ہزار عزاہدہ توپ اثر در وان برق آہنگ
 و اسباب اثاثہ زرم و آلات جنگ وارد محل موسوم بہ کرنال بسیت پر پنج فرسخے شاہ جہان آباد
 گشتہ و چون رود خانہ فیض کہ علی مردان خان آن را بشاہ جہان آباد جاری ساختہ در جنب کرنال
 روان و اطراف دیگر تنجنگل پویندہ است در آن مکان حصن حصین و قورغان ستین ترتیب
 دادہ توپخانہ ہارا محیط اردو سے خود ساختہ بعزم مقابلا توقف دارد و خدیو بہمال شش ہزار
 نفر از سپاہ خون آشام را بہ قراولی تعیین فرمودند کہ تا حوالے اردو سے محمد شاہ دستبروے زدہ
 و تحقیق احوال او نمودہ چگونگی را بعرض رسانند و بعد از روانہ ساختن ایشان موکب دیشان
 روز سہ شنبہ ہستم آن ماہ از سر ہند حرکت و وارد منزل راجہ سردار دادہ کردہ کوہی چہار شنبہ

مبذول و ایالت لاہور بدستور باوجود محفل و موکول گشتہ نخر الدولہ خان ناظم صوبہ کشمیر اگر دردم کشمیر حکومت
 اوکنا رہ کر دوائے اطاعت بود و بمیر و سامان در لاہور توقف داشت باز ایالت
 آن ملک سرافراز ساختہ روانہ آن ولایت و ناصر خان صوبہ داکہ از جملہ گرفتاران و در کاب
 نصرت انتران میبود و مجدداً بصوبہ دار شے کابل و پشاور سر بند و قویجے را تعیین فرمودند کہ
 بہ محافظت معبر و ضبط کشمیتہاے پنجاب پرداختہ متردین را روانہ از دوسے طرف
 قرین نمایند :

در بیان وقوع جنگ سلطانی فیما بین اعلیٰ حضرت خدیو گیتی ستان حضرت محمد شاہ پادشاہ ہندوستان و کیفیت تسخیر شاہ جہان آباد و وقوع آن ایام بہجت بنیاد

بعد از آنکہ دارالسلطنت لاہور بحیثیت تسخیر درآمد بعض ایستادگان پایہ سیر بر گردون نظیر
 رسید کہ حضرت محمد شاہ پادشاہ والا جاہ ہندوستان از اطراف ممالک مشغول جمع آورے
 سپاہ عازم مقابلہ موکب نصرت پناہ است بشرحے نکارش یا ذتہ مستلمین مضمون کہ چون
 نواب بہاولپور ماتر کمائیم و آن حضرت نیز از دوحہ ترکمانیہ و سیل سلسلہ گورگانیہ و سواسے
 دوستی امرے مرکز خاطر نبودہ بنا بر آنکہ از افغانہ نسبت بہ ہندوستان بیشتر از ایران بلے اعتدالی
 واقع شدہ بود منظر آن خاطر ما اینکه البتہ تنبیہ آن طائفہ مرغوب طبع اسانے آن دولت
 خواہد بود باین عقیدہہ ایچیان فرستادیم و در باب سدراہ فرار آن طائفہ اظہار نمودیم

تین بستہ افواج قاہرہ چند روز فوج فوج مانند جیل نجوم از رود مجرہ ازان جسر کمکشان شان
گذشتہ کو کبہ منصور نیز متعاقب عبور کرد اگرچہ تا حال معلوم نزدیک دور نگشتہ کہ
در پیچ موسم از رود خانہا سے پنجاب بدون سفینہ و کشتی عبور میسر باشد اما کہے را کہ تا ئید الہی
یار و مددگار باشد برو بجز یکسان و کار سخت و صعب باو آسان بی باشد بر ہمائے اقبال
خسروی در ہر یک ازین رود خانہا کہ نمونہ بجز ذخار و شعبہ دریا سے خوشخوار بود معبر و گذر پیدا
شدہ سوارہ و دواب با بار و اسباب از آب گذشتند و پنج شش ہزار کس از سپاہ لاہور در
آن طرف آب وزیر آباد بسر کردگئے قلندر خان قلعہ کاچہ میرا من عافیت ساختہ را بہت
خودداری افزاختہ نمودند فراوان موکب ہمایون بدافعہ ایشان پرداختہ در اساس قرار آن
شت خاشاک کاریل بے امان کردہ کو کبہ والا متعاقب از آب گذشتہ در آن سمت
رود نصب سرافقات سپہر نمود نمودند بقارن آن خوبے کثیر از جنود ہندیہ بسر کردگئے زمیندار
آدینہ نگر سلسلہ جمہیت را انقطاع دادہ با داد زکریا خان ناظم صوبہ لاہور سے آمدند در ملک پور شش
کرد پئے لاہور شہود دیدہ فراوان گشتہ فیما بین کار بستیز و آویز انجامیدہ ایشان نیز بسیار ان
گذشتہ پویند مگر معدودے کہ باقتضای فضا از حلقہ دام کند دیران را ئی جستند و
بعد از ورود موکب ہمایون بجوائے لاہور کہ باغ شعلہ ماہ متفر کو کبہ عزو جاہ گردید زکریا خان چون
سارعہ خود را با فوج منصور از قبیل معارضہ ظلمت با نوردید کفایت خان وکیل مہمات خود را
بطلب امان بدر بار عزو شان فرستادہ خود نیز روز دیگر کچھہ سائے آستان فلک بینان فائز
گشتہ بہت لک نزد چند زنجیر فیصل کوہ پیکر بانفائیس و ہایا سے دیگر بر کم پیشکش از پیشنگاہ
حضور الہور گذاریندہ لوازم خدمت و التیاء تقدیم رسانیدہ خلع فخرہ خسروانی و اسب تازی ^{تعداد}
با ساخت وزین زرین و کمر خنجر و شمشیر مرصع باو عنایت و نوازشات دیگر در بارہ او

صبح روز دیگر دو ساعت از روز گذشته سی فرسخ راه طے کرده از بیرابه بسوقت آن جماعت رسیدند
ناصرخان از آمدن طلبیده بمایون خبردار گشته تهیبه جنگ برخاست و صفوف لشکر آراستہ پیش از آن
سپاه جلوریز بر قلب ایشان ریخته در طرفه العینہ سلک جمعیت ایشان را پراکنده ساخته جمع کثیر سے
عرصه شمشیر و ناصر خان با جمعی از رؤسای ہندی زندہ دستگیر شدند و بقیہ راه فرار پیش گرفته تمامے
ارو و اسباب ناصر خان و لشکر یا نش بجزوہ ضبط دلیران انتقال یافت و بعد از سترہ روز کہ آن مکان
مقرر کوبہ فیروز بود بنہ و آغوق نیز بموکب الایوبیستہ و منوج پشاور شدند و آن محاکمت دکنشا و عرصه
نزدہست پرواز پر تو ما بچہ الیویہ ظفر رشک ہالفرگر دید و ساخہ طلال افزا در پشاور معروض سمع
داد و در افرگر دید آنکہ چون جماعت لکزیہ جاروتہ کہ در البرز کوه سکنے دارند بنا بر اینکہ ساکن ایشان
شکل بکوہستان و جنگل پر درخت و راہہماے بسیار سخت است با شہار جا و مکان بعینہ
اوقات از در فرمانی بیرون مے آمدند طہیر الدولہ ابراہیم خان سپہسالار آذربایجان بحکم الاعانم
تنبیہ ایشان گشتہ اولاً ششہ سیف درخشان غازیان سایہ پرداز ہستے اہل سقناق و
ساکن ایشان از اٹک شور و شردلیران احراق گشتہ مغلوب شدند ثانی الحال جمعے از ایشان
کہ فراز کوه را کہین گاہ کین و قرار گاہ فغانچیان گزین ساخته بودند از اطراف آغاز جنگ و
و سختکوزم را بہ دلیران کار آزمائتاک کردہ ابراہیم خان بحکم قضاہت گلولہ فغانکشتہ پس
دہن قیصورے ازین قضیہ پر شور بہ بنیان عزم ملوکانہ راہ ندادہ امیر اصلاخان قرقلور اباباک
آذربایجان و صفی خان بغایر می را کہ سردار گرجستان بود بسردارے آذربایجان تعیین و روانہ
و مقرر فرمودند کہ با عساکر آنست بقدر امکان بنا دیب آن طاقت و محافطت آن نواحی پرداختہ
منتظر انصراف موکب مسعود باشند و در پانزدہم ماہ فوخذ فرجام صیام پرچم نصرت انجام
بجانب شاہ جهان آباد اہتر از ایفانہ امر میاں بعد صدور مقرون شد کہ رود اٹک را جسر

مقرر فرمودند کہ در عہد شاہزادگی جیقہ را بہ سمت چپ زدہ بعد از ان پادشاہ ہے بہر یک از اولاد
 بحکم قضا تعلق گیر وجیقہ بدستور ملوک بطرف راست بزنند و روز یک شنبہ سیوم ماہ رمضان فی میرزا
 را در خص و با فرزند شوکت و نشان روانہ ایران ساختند روز دیگر لوای جہان کشائے بجانب جلال آباد
 نہضت یافتہ در ہم ماہ از جلال آباد گذشتہ شتہ بجانب شرقی و بفاصلہ نیم فرسخ قباب براگاہ عزوجل
 بر اوج مہر ماہ افراسختہ شد و در آسجاد و از دہ ہزار تن از یلان پیل انگن برسم نقلای مقرر گردید
 کہ دو منزل پیشتر رایت افزا شوکت و فرباشند و شش ہزار کس نیز بہ پیشخان کشے ہو یک
 ہمایون اختصاص یافتند .

در بیان توجہ ہوکب و الابغرم تنبیہ ناصر خان و تسخیر پشاور

چون از دولت علیہ گورگانیہ صوبہ دارئی کابل و پشاور بان ناصر خان پیو بعد از تسخیر غزنین و کابل
 کہ آن ممالک از حوزہ تصرف گورگانیہ بدرقت ناصر خان در حدود پشاور مسلک جمعیت را
 مسلک ساختہ مشغول خودداری شدہ و در حینے کہ اعیان کابل باذن ہمایون عازم شاہ جہان آباد شدہ
 مشور عنایت از موقف اقبال در باب روانہ کردن ایشان با اسم ناصر خان عرضہ دریافتہ ہو ناصر خان
 بلاخطہ پاس حقوق آن دولت اپد پیوند راہ امثال برفمان ہمایون بستہ در حضرت سلطنت
 گورگانی بمرور صبنائے دامن تحریک بہ تیز کردن آتش جنگ پرداختہ بعلاوہ این معنی بیت ہزار
 نفر از افغانہ خیر پشاور را در ناحیہ جرود خیل داوڈہ محافظت در بند خیر مشغول و زبیر روز و از دہم کہ منزل
 موسوم الیکاب مغرب خیام و سہ اوقات پنجم از ناد مجرہ طباب گشت بندہ و آخو ق را در ہوکب نصر اللہ نیز
 در آن مکان گذاشتہ خود طرف عصر از ناہ مشہور بسہ چوبہ کہ کوہ بسیار بلند و راہ بس صعب و
 دشوار بود با فوجی از غازیان جرارد لیران نیزہ گذار ستابے و جویدہ بغرم تنبیہ ناصر خان ابلغار

کا سگار و شاہزادگان آزادہ نامدار برانئے و فرمان روئے ممالک ایران از خاطر اقدس بیگدشت
 لہذا از کابل امر ہایون بجز نفاذ پیوستہ کہ رضا قلی میرزا کہ اکبر و ارشد اولاد دوران اوقات
 بر سریر حکمرانی بلخ تلمن داشت ولایت بلخ را بدرخان افشار بیکار بیگمہ ہرات و حسن خان
 بیات حاکم بدیشاپور سپردہ و فوجی از غازیان بحفاظت آنجا گذارشتہ و ضابطہ آن ممالک
 را مضبوط ساختہ از راہ سخاک و بامیان وارد آورد و سے نصرت نشان شود و چون بعد از
 وصول خبر فتح بلخ کہ ہنوز موکب ہایون از ماہ آباد توقف داشت بشاہزادہ امر والا نافذ
 شدہ بود کہ در ایامیکہ انواج ظفر شکار از کار رزم و پیکار بیکار باشند شوجہ قندگشتہ امور
 آن ناچہ را منتظم ساختہ مضبوط نماید شاہزادہ بروفق فرمان رایت از از توجہ بان ولایت
 یوسف نام قاتغان کہ تا آن زمان در مقام مخالفت افاست داشت با سائر سرکشان آن
 ناچہ تاب توقف یاوردہ ساک طریق نیزیت شدہ شاہزادہ آن ولایت را خالی از اضاہ
 و عاری از فتنہ و عساد در حوزہ اقتدار و استبداد وارد کردہ و اثنائے آن حال امر ہایون بشاہزادہ
 و اصل گشتہ چگونگی را معروض توایم سریر سپہدار و مجدد حکم مبارک باحضراد و عزا صداریت
 شاہزادہ راہ نمود طریق استمال فرمان گشتہ بعد از ورود بکابل میند و آغودق را در کابل گذارشتہ
 در بیست و چہارم رجب وارد خدمت خدیو کا سگار گشتہ روز دیگر حضرت ظل اللہی بکاخ
 عساکر بلخ کہ در موکب شاہزادہ آمدہ بودند پرداختہ تا چند روز آن جماعت بر رسم سان از
 نظر آفتاب سان گذشتند و چون اسب بسیار از ایشان در سفر بلخ بمعرض اسقاط
 در آمدہ بود بہنگی اسبہائے تازی نژاد و اسلحہ عنایت و نیابت و دارائے ایران و اختیار عزل
 و نصب بیکار بیگان و فرمان دہان را بشاہزادہ کا سگار تفویض و در روز جمعہ شعبان بعد از
 ظہر بیست مبارک تارک شاہزادہ نصر اللہ میرزا را بنزیم افسر سر ہندی دادہ

ایشان وارد دربار فلک مدار ذیشان و مشمول عقد خدیو جہان شدند و انواع سحر امواج کہ ما موربہ
 تنبیہ نزار بات بودند خدمات مرجعہ را انجام و جمعہ از اولاد آن طائفہ را در سلک علما بان نظام
 دادہ دبیت و ششم ماہ فروردار در بار غزو جاہ گشتند و از آن مکان جمعہ ب ضبط قلعہ جلال آباد
 ذادیب ولد میر عباس افغان کہ فرنگب قتل یساول دیوان شدہ بود ما گورشتہ حاکم جلال آباد
 کہ مانع رفتن کو بلیمان شدہ بود فرار و باقی اہالیئے آن دیار طریق اطاعت پیمودہ روز پنجشنبہ
 سیم جمادی الآخرہ بقدم استقبال پیش آمدہ قلعہ را بتصرف دادند و چون ولد میر عباس
 پیش از وقت در فرار کوہ اصداث متناقصاے محکم کردہ و جمعیت غظیم از مردان کار و دلبران
 کارزار فراہم آوردہ اساس آنها را بجزام اسباب خود داری استحکام دادہ بود غازیان سستہ دستہ
 بسفنا قہاے دیوینہ آن بنا ماے قوی اساس را بدستیار ماے میر تاجہ شوکت قاہرہ
 در ہم شکستہ تصرف - و جلال ایشان را عرضہ تیغ ہلاک و زمان ایشان را باہمیشہ نسوان
 ولد میر عباس اسیر فرنگ ساختہ بدرگاہ معلی آوردند و بعد از ضبط و ربط امور آن نواحی بہار
 سفلی را کہ پنج فرسختہ جلال آباد واقع است چمن آرائی قدوم فروردین اثر رشک بہار
 و ہر گل زمینی از آن وادی را زیب گوشہ دستار روزگار ساختند پ.

در بیان ورود شاہزادہ رضا علی میرزا در منزل بہا سفلی

سفر از بیابان بہ نیاہت و دارائے ممالک ایران

چون در این اوقات کہ آیات نصرت آیات عازم ہندوستان و سفر بعید المسافت
 پیش نہاد ہمت خاقان گیتی سستان بود جلال نصب و تعیین یکے از فرزندان فرزندان

رانہموم پادشاہ سلیمان خصال سازند بعد از ورود کاہلیان بجلال آباد حاکم آن مملکت ایشان
 رانغ و بہ پیشاور رابع ساخت بساؤل را کہ بچاپاری میرفت ولدیر عباس نام افغان در عرض راه
 بقتل رسانید چون غلہ و محصولات آن ولایت کفایت باحوال سپاہ نصرت پناہ نئے کرد
 لہذا فوجی از افواج منصور را بمحافظت قلعہ دارک مامور ساختہ در دوازدهم ربیع الثانی بہرہا ہے
 تا سیدیزدانی عازم کوبستان چہار یک کار و سجزا و دصافی کہ موضع حاصل خیز و مکان
 معمور پر آب و علف و مسکن طائفہ افغانان بود شدند کہ ہم گوسمال سرکشان آن ناحیہ
 بعمل آید ہم توسعہ در غلہ و ذخیرہ بہرہ رسد افاغنه آنست بقتل جبال تخمینہ جنتہ دلیران
 رزم آزمای حکم والا کوہ نور و دشت پیمایگشتہ ستفاق و مسکن ایشان را بپامردے
 جلاوت لکد کوب و سرکشان را مغفور و منکوب ساختہ آن طائفہ بعد از آنکہ خود را گرفتار
 ہمالک بیکران صدمات آن فوج و ستفاقات خویش را مستغرق لطیات آن دریلے
 آہنیں موج دیدند بجدوے خود خدیو بجز و برکہ قرار گاہ لنگر امان کشتی شکستگان طوفان حوادث
 بود تو تسل جنتہ بکنار عافیت و ساحل امنیت پیوستند و ہنگی سرگردگان دروسے آن طائفہ
 با سعد اللہ و تلامذہ ولد میاجیہ و اقوام او بدرگاہی شتافتند و خدمت رکاب اقدس را حلقہ
 گوش خلائے اولاد نمود ساختہ جمعہ را بتقریب بندگتے این آستان بشاہراہ آزادی رسانیدند
 و بیست و دو روز در آن مکان پایہ سر بر زمینو چہرہ رکوب بزم سپہر و ہمدوش ایوان ماہ گذشتہ
 در بیستم جمادی الاولیٰ لڑاے توجہ بجان گذمک کہ در خواب و ہوا و نور نہیست و صفا لعنہ
 بہر استان جنت میں و از اختد افاغنه آن سرزمین نیز جمعیت کردہ در قلعہ کہہ بتحکام اساس
 خودداری پرداختہ دلیران نصرت نشان باد اقدس بر ستفاق ایشان عازم شدہ آن طائفہ
 چون دشت و کوہ را در زبر پائے بیکران تہور غازیان کیسان دیدند طالب امان گشتہ تہڑاے

بسفارت روانہ دربار سپہ وقت ارشاهی شد در خصوص سدرہ فرار شرابان شاه و ملا تبار شعار و
 از جانب آنحضرت نیز تقدیر آن مطلب بعمل آمدہ بود پیار و عدتہ آن پادشاہ ذی جاہ کہ عجز و جاہ وارد
 قندھار گشت تبعد از آنکہ خلف و عدتہ طاہر شد ایچھے دیگر برائے تجدید امر مذکورہ روز ساقیم یکسال
 متجاوز شد کہ اورانکہ در دستہ و بحجاب نامرینہ فراختہ اندا اولاد آن باب و عدتہ کردن توانیا خلف و عدتہ
 بعمل آوردن و بعلاوہ آن ایچھی را برخلاف قانون سلف نگمداشتن و جواب مکتوب ہمایون را در
 عقدہ تعویق گذاشتن همانا نشی از مخالفت دیگرانگی و منافی آثار دوستی و یکگانگی خواهد بود و
 بعد از فتح و تسخیر قندھار چون وہن و وقصورے کہ از افغانہ بایران صدور یافتہ بود
 زیادہ بر آن ممالک ہندوستان و قنچ شدہ منطون آن بود کہ البتہ تنبیہ آن طائفہ مرضی
 طبع اندس شاہی میباشد و این دو دولت را ہوا خواہ یکدیگر میدستیم منوج تنبیہ آن جماعت
 گشتیم مردم غزنین از باب آداب در آمدہ مشمول نوازشات گشتند اما ہائے کابل قطع نظر
 از آنکہ بایست و در درایات نصرت آیات را مستقیم نمردہ در عالم اتحاد بین اللدولتین بہ لوازم
 خدمتگزاری و اعانت پر دازند در سعادت بروے خویش بستہ با افغانہ اتفاق و اطہار مراسم
 نفاق کردند چون ایسحرکت منافقہ طریقہ ادب و پاسداری حرمت مرکب نطق کہ ب بود
 از راہ یکگانگی کہ بین آنحضرتین تحقق داشت در مقام تادیب آن طائفہ در آمدیم ثانی الحال کہ برہنہ
 قاید نیاز روے اسید بدر بار سعادت طراز آوردند ایشان را بنا بر خاطر آن پادشاہ ذی جاہ مورد
 عفو و مشمول احسان ساخته مقرر فرمودیم کہ احدے متعرض حال و مال ایشان نگردد و ما را از مبارزے
 حال الے الان سواے تنبیہ افغانہ منظورے نبود و باز ہمان دوستیہا منظور نظر میباشد +
 و چا پار فرمود را با چند نفر از اعیان دار الملک کابل در بیست و ششم ماہ منور و روانہ شاہ جہان آباد
 ساختند کہ بساؤل بوساطت نامہ ہمایون فال و کابل بیان بزبان متعال حقیقت حال

توپ و تفنگ گردن دین معنی بیخ مادہ غضب خانمانی گشتہ جمع را کہ در آنوقت در کائنات
 حاضر بود بنیہ انجماعت ہمارہ نمودند ماورین بجانب استراحت و با تمسیر ہاے
 آحتہ بالیشان در آوجنہ تا پای قلعہ سرافشانی گردن ہمان روز عزم بند خدیو ہفت کشور بہ تسخیر
 قلعہ کربتہ اطراف شہر را محصور جوہ منصور ساختند و از یک طرف کلک ہمایون توپ ہاے قلعہ کوب را بر
 فراز کوه کشیدہ برج مشہور بقفا بین را کہ ہم پرواز نسر طائر و ہم آشیان عقاب زرین چنگ چرخ
 دائر است ہدف توپ ہاے برقی آتار نمودند از یک جانب ابر مطیر خمیچارہ را بر حال قطعگیان
 صاعقہ باز نمودہ لرزلہ در میان ثبات برج و حصار و اساس قلعہ گیان انداختند چند روز اہل قلعہ
 مانند موسے آتش دیدہ میان شعلہ شور و شر بر خویش پیچیدہ چون تاب و توان را از خود مسلوب
 دیدند روز و شب توبہ دوازدم ماہ ہمراہے کاروان عجز و ناتوانی وارد و بار سپہرسانی گردیدہ بزبان
 نادانی باداے ۲ تھلکتا بما فعل السفیاء منا اعراف بقصور زوفمانی کردہ قلعہ را سپردند و
 پیشکشہا لایق از پیشگاہ نظر اقدس گزارانیدند و خزانہ و جہانزادہ فیانی ز پادشاہی کہ دارک شک نشال
 بیہودہ بضبط سرکار خاصہ تعلق پذیرفت پس چہل روز در کابل مضرب خیام عسکر انجم ہتھام گشتہ
 ہمت کشور گشتہ فآنی بانتظام و انضباط مہام کابل و نونہ پرداختند و شاہزادہ نصر اللہ میرزا کہ
 سابقاً از منزل قزلباغ بنیہ سرکشان صخاک و بامیان و غور بند ماور گشتہ بود تھمدین را بہ
 ننیہ و پنجات ایٹان را تصرف این جماعت ابحوزہ اطاعت و آاورہ و بیست و چھار ماہ مذکور از
 راہ چار بیکار شرف اندوز تقییل با طاخدیو کامکار گشت یقارن آن عرائض محمد خان
 بواسطت قاصد لٹوٹا نظر فرخندہ مقاصد شد مضمون آنکہ از دولت گورگانہ اورانہ جواب
 میدہند و نہ رخصت ایاب لہذا احدہ از سیا ولان دیوان بچا پاری تعیین نمائے ہمایون بہ پادشاہ
 والاجاہ نگارش یافت شاعر بر این مضمون کہ قبل ازین علی مردان خان و بعد از او محمد علی خان

از منزل فراباغ رایت توج بجانب غزنین افزاختہ در بیست و دویم ماہ ماہچہ اعلام جہانکشا را کہ
 آفتاب اقتباس نورازان میکرو ضیاء بخش ساحت ملک غزنین ساختند و در صین حرکت
 موکب نصرت شعار از فندھار فوجے از افواج ظفر قرین بہ تینیہ ہزارہ را سے کندی و راے نگلی
 دباقی ہزار جات کہ در تقدیم خدمات دیوانی سالک طریق نافرمانی شدہ بودند مامور گشتند۔ غازیان
 تمامی مساکن و اوطان ایشان را پامال سم ستور و بسیاسے از رجال را مقتول و نسوان را مسود
 ساختن مراتب را بعضی و الارسانیدند حکم محکم بجز صدور پیوست کہ اسرار مطلق العنان
 ساختہ فوجے از آنجماعت را ہر اسے ملازمت برکاب نصرت انتساب حاضر نمایند۔ و همچنین افغانہ
 و ہزار جات کوہستان غزنین ہریک ہریک بسرکشی گردن افزاختند بہ نیرو سے بازو سے شوکت فابہ از
 پایے در آمدہ و ہریک کہ پابجا دہ انقیاد گذار گشتند سرفراز عفو خدیو بندہ نواز شدند و از آنجا
 لو اسے توج بجانب دارالکابل افزاختند اعزہ دائلے کابل در دو منزلے طریق استقبال سپودہ
 ادراک تقبیل غنہ سعادت پرورد و بر تشریفات فاخرہ پیرایہ شرف در بر کردہ رخصت انطرف
 یافتند بعد از مراجعت ایشان جمعی از افغانہ و سپاہیان کابل از جا دہ انقیاد نکول منترہ خان
 در حیم داد خان کو تو الان قلعہ در پناہ حصار نادانی در آمدہ بہ قلعہ داری پر درختند روز شنبہ سیوم
 ربیع الاول کہ پیشخان کشان موکب ہمایون پیشخانہ و الارا بحال قلعہ رسانیدند جمع از قلعہ گیان
 از درستیہ پایے جلادت بیرون گذار گشتند آغاز معارضہ کردند حالان پیشخانہ چون مامور
 بجنگ نمودند بحال ایشان نیز اختند و نصب سرافقات گردن شکوہ وضع احوال اردو سے
 انجم گردہ را در اولنک نیم فرسخے سمت شہر نمودہ کہ کبہ جہانکشا نیز یک روز بعد وارد آن مکان
 گشتند روز شنبہ پنجم ماہ فروردی بعزم سیر سواد شہر وارک بجانب کورہ سیاہ سنگ آہنگ
 آنطائفہ باز ہوا سے روز پیش باز دوام تمام از قلعہ بر آمدہ مبادرت بجنگ و شروع بازداشتن

از ایشان بدست آورده تتمه بسمت غزنین و کابل فرامینا بند و در خلال این حال معلوم میگردد که از دولت
 علیّه گورگانیہ کسے بسراہ مامور و مانع عبور و مردان فوج مقهور نیست چون غازیان بنا بر اینکہ
 از دن نبودند کہ از مقام مقرر قدم فراتر گذارند در آنجا کشت و چگونگی آب عرض عاکفان عقبه والا
 رسا میدند۔ بعد از وصول این خبر محمد خان نرگمان را برسم سفارت بر استفسار علت خلف وعده
 تعیین و در بازویم محرم سال قبل بسم چپاری از راه سندھ روانہ دیار ہند فرمودند و ضمناً اشارتے
 در باب ولایت کابل و غزنین بکار رفت اما امر موکدہ بصدور پیوست کہ زیادہ از چهل روز در
 آن ولایت بکشت مکرده زود جواب و خبر بخاقان بجز و بر و خیلو ہفت کشور رسانند محمد خان وارو
 ہند و ابلخ نامتہ ہمایون کردہ پادشاہ والا جاہ از جواب تجاہل و از مرض ساختن ایلچی تغافل
 نموده اورا خصمت انصراف ندادہ چون یکسال کامل از رفتن محمد خان منقضی شد در اوایل
 محرم ۱۰۱۰ بعد از فتح قندھار فرمان موکد خطاب بہ محمد خان عرضہ دریافت کہ بوصول
 حکم اشرف مرض است برگشتہ ہر سخو جوابے کہ از دولت علیّه گورگانیہ صادر شدہ باشد
 مرض ساندو حکم ہمایون را معصوب سلفر جلوہ دار چپاری از راه سندھ روانہ ساختہ پس عزیمت
 حرکت بہمت کوہستان غزنین و کابل در خاطر اقدس تقسیم یافتہ در غرہ ماہ صفر کہ ایلچیان
 روم را مرض و روانہ آن فریبوم فرمودند پرچم الونہ طفر طراز بجان غزنین اہتزاز یافتہ از
 چشمہ مخمور کہ حد مملکت ایران و ہند است عبور و منزل فرا بلع شش فرسخ غزنین را مقر
 کو کہ بمنصور ساختہ از آنجا شاہراہ نصرت لوانصر اللہ میرزا را بہ تنبیہ افغانہ غر بند و بامیان
 مامور فرمودند باقر خان نامی کہ حاکم غزنین بود از ظنطنہ آمد سربک ہمایون مغلوب وحشت
 گشتہ فرار و قنصان و علما و رؤساے غزنین بیدارے قافلہ سالار عجز و نیاز با پیشکشماے لایق
 روسے اسبید واری بدر بار عاجز نواز آورده مشمول عنایات خدیو گردون فراز شدند کو کہب والا

تاریخ جہان سے درمی کشا ناما

در ذکر بو عث توجہ ہو کہ منصور سب
ہندوستان و فتح و تسخیر غزنین و کابل

قبل ازین پہنچے کہ نگارش یافت عیلمردان خان شاملورا روانہ ہندوستان و بحضرت پادشاہ
والاجاہ اعلام فرمودہ بودند کہ چون تہنہ افغانہ قندھار مطح نظر است بناظم صوبہ کابل و آن نواحی
تقرر کرد کہ سارہ فرار شتران نماید پادشاہ نیز در جواب نوشتہ بود کہ درین خصوص بصوبہ داران
تاکید و خزانہ و فوج ارسال گردید کہ در سارہ منغ سفیدین قندھار نمایند بعد از مراجعت عیلمردان
خان برائے تجدید یاد آور تا محمد علیخان قولہ آقاسی ولد اصلان خان را کہ عمدہ امر اسے ایران بود بسفارت
ماہر و محمود و شاہ والا جاہ ہمان جواب سابق را اعادہ و مذکور ساختہ بودند و در اوایل کار قندھار کہ افغانہ
آمد باریست کابل آغاز فرار کردہ بودند فوجے از غازیان برائے تسدید راہ و تہنہ آن طائفہ سبجان
قلاآت و غزنین نامزد گشتند اما تاکیدات بعمل آمد کہ نظر بدوستی قدیم کہ فیما بین ہندو ایران تحقیق
وارد از حد مملکت سبجا و زنگرہ سامان جمعیت را از دست انداز جزو فتن محفوظ و مراعات حال
رعایا و الالی آن دولت ابد پیوند امرعی و ملحوظ دارند سر کردگان لشکر منصور منزل کما تک چہار
فرسخی قلاآت را تا متمہائے کہ ہستان آن ناجیہ ناخستہ دارا سبجا بولنگ مراغہ چپاول انداختہ قریب
ہزار نفر از افغانہ علیچہ را کہ ہران نواحی بودند معروض تیغ ہلاک ساختہ و مال و اسیر بسیار

دزبجر فکر بگر سخن سنج قاریاب
 پر حسب حال خود سخن چند داشتم
 گلے آفتاب ملک من نور و انگیر
 ختم محامد تو کم زین غزال کہ هست
 بر رخ دوزلف مشک نشان چون قلندر غزل
 بازار بر آنگہ پریشان شوند جمع
 اے قوم ازین منقرب جوارہ الخذر
 خونین دل منست کہ آورده پست
 ہر جا کہ رنگ خطا نور نے میں جنبش
 جوشام زلف در رخ چون نوبہا تو
 قاتی از راجب رخت نا امید شد
 تا عدت جوش و طیب است بمقیاس

اضمین کغم و دو در شین ہر دو شاہ پور
 لیکن بدین یکے کلمہ کر دم ختم صار
 نے سایہ خابے زمن سایہ پر مدار
 چون رشتہ آلی منظوم و ابدا
 شادھت لیلتین علی طرف الخمار
 زد شانہ برو طرہ مشکین تابدار
 اے قوم ازین دوافعی خو نچار الفرار
 از ترس مدعی زچہ نامش نہی نگار
 ہر جا کہ چین زلف تو ملک جہان تبار
 نشنیرہ کس داز شو و شب جو بہار
 خواہد شدن ز لطف نور و نورے میڈار
 تا مدت شہور و سنین بستے شمار

با داد و ام عمر تو چہ شد انکہ حشر و نشر
 باشد برت حکایت پیسار و نقل یار

یک ایک فرد شمارم برد خجہ خجہ
 سیم زد و در چرخ و چهارم ز روزگار
 ہفتم ز تنگدستی دہشتم ز مضطرب
 یکبارہ زین دوچار بخت شد مچا
 باچار بیخ چارہ دوچارم بچار تار
 با آنکہ چون سپیدہ دستم سپید کار
 باوصف کامرانی گشتم ز بوی خوار
 شاخ ارچہ منو شود در فصل فرہبار
 کم دار دے فلک حقارت کم از خدا
 دستم ز خار سمر ز نش ناکسان فکر
 برفرق من عقود در میس کند تبار
 بانقد راے ناقدم ہست کم عیار
 منسوج جان ہمارہ چو جولاہ گرد غار
 دادی چو آفتاب مرا جاے در کنار
 امروز بر جہستہ وجود من فتح نار
 افکنندیم ز پایہ معراج عتبار
 شد در مذاق رحمت من ہر ناگوار
 انگیزد از شہر ز مساماتیم بخنا
 از خشم شہر یار گر یزیم بشہر یار

شاہما ز گردش ایام شکوہ است
 اول ز طالع خود دویم ز خشم تو
 بیخ ز طعن خصم دہشتم دوری از وطن
 بیچارہ من کہ از فن ز باب چار نام
 ناچار زین دوچار بچاری ز چار سوسہ
 چرخ سیاہ کارم دارد سیاہ کلیم
 در عین نوجوانی گشتم ز غصہ پیر
 خوشیدہ شاخ عمرم در موسم شباب
 سیر غ قاف دانش و فضل لمے چو پود
 ناچیدہ از حقیقہ دوران گل مراد
 بان ایلاک منم کہ فلک ہر شب نجوم
 بان ایلاک منم کہ ز رو سیم و مہر ماہ
 بان ایلاک منم کہ تند بردرم سپہر
 بان ایلاک منم کہ ہم چشمتے سپہر
 بان ایلاک منم کہ کند ملک خاوران
 بان تاچہ شد کہ پچو سنراز میں غور
 بان تاچہ شد کہ شکر شکر عواطف
 بان تاچہ شد کہ شعلہ سوزان آہ من
 قآنیا علاج نہ بیستم بغیر از آنک

در کج شرمناگر بظن وقت نظر کند
 شاہا توئی کہ چشمہ سوزان تیغ تو
 سر و دست نیزہ رستہ زور پاوست تو
 خونریز خنجر تو بود نو بہار فتح
 تیغ نزار و بخت سمیت بخاصیت
 در بگردست را تو گو پال کوه سنگ
 آری سفینہ بشکندش سخن نہ گفت
 از چیت فتنہ رفتہ زباش بخوابگ
 تا بدچو تاہ سپیکر ماہی درون آب
 در یاد آستین تو یاد دست کوفشان
 سیمغ در شبست تو یاتیمبرال پر
 آنجا کہ ابر دست تو عرض سخا و ہد
 تا بے زبرق تیغ تو کوه کوه خصم
 خصمت اگر ز بادہ پر نشاء عذور
 قہر تو چون خار شکن بادہ بشکند
 آنجا کہ برق تیغ تو آتش فشان شود
 از تو یکے سوارہ و گیتی پراز کوب
 تیغ تو کرب جانب دریا گذر کند
 در شاہ راہ پرہہ چہشت بروزر زم

ہر قطرہ اش شود بشبہ در شاہوار
 بر قیست لجا آور و ابر سیست شعلہ بار
 سر و ارچے نزدیک اللہ از جوہیسا
 بنو و عجب ظہور شقایق بنو ہسار
 این ملک را سمن کند آن خصم رانزار
 در رزم بشکند سر خصمان خاکسار
 در بحر اگر بخرہ مصما کند گذار
 گرنیست در حسام تو تا شیبہ کو کنار
 برقے ز خنجرت کند ار جلوہ و ہسار
 شہلان نیز بر زمین تو یا خنک را ہوار
 البرز بر بدست تو یا گر زگا و سار
 در یاسے بیکران شود از قطرہ ترسار
 تھے ز نار صاعقہ و دشت و دشت خار
 خود را بر وزر زم شمار دچو ذوالخار
 از سرخ نشاءے خون از سرش خار
 از باس او گیاہ نروید زمر عنسار
 از تو یکے پیادہ و گھیمان پراز سوار
 از سم او نہنک اگر نزدیک ہسار
 خون جگر خورد و ظف از درد و تظار

حصنے که روزگار ز یک خشت تبارش
 حصنے که اوج کنگرۀ او چنان رفیع
 دوزیر آسمان و نسرتراز آسمان
 ز انوسے قعر خندق او نافریده است
 مانند قواعد شرع بنی تویم
 قائم تراز قلوب طریبنان سنگدل
 بالاسے خاک نیروسے این نیلگون سپهر
 چون عقل بامتانت و چون چرخ بلسند
 حاشا که منبدم کندش بهیچ حادثه
 ارغنده شیر پیشه مردی ابو اشجاع
 فرمانده زمانه که جانسوز بخشش
 آن حیدر سے که زاده ز یک پشت یک شکم
 و ز تیغش ارطبیعت اردی بهشت نیست
 چون رونماید بعرصه در ایام دار دیگر
 گوش سماک و نعره رستم ز مرز عن
 یکمان کوه سنگش پیله پلنگ سے
 رویش چو در غضب فلک در دلامان
 ذکر سے ز صلوت سے و غوغا کا شغفر
 چون تیغ او بکون هوا اشار سان روم

برگردن سپهر تواند کشد حصار
 کزوسے هزار واسطه تا عرش کردگار
 در ملک روزگار و فزون تر روزگار
 جائے بسجہ قدرت خویش آفریدگار
 چون بازوان حیدر کرار استوار
 محکم تراز عهد و حسریغان خاکسار
 چونانکه بزقلل قیرگون غبار
 چون عرش بازانت و چون کوه پایدار
 جز ترکتناز لشکر دار اسے نامدار
 کش مانده تیغ از آتش نمرود یادگار
 برقیست پرترشح و ابر بیت پر شتر
 شمشیر چانستانش با تیغ ذوالفقار
 گرد و چو از مقدم او دشت لاله زار
 چون جا کند به پهنه بهنگام گیر و دار
 سمع سپهر و ناله روئین تن از هزار
 شمشیر ابر زنگش بحسے سنگ خوار
 رایش چو در سخط ملک ذکر زینهار
 حرف ز بهیبت و نغمان بقصد بار
 چون رخس او بپویز بین ملک زنگبار

چنان فضا سے جہان را گزشتہ سمیت تو
 شہا جہا ملکا و ادگستر املکا
 سخن مدح تو گوئی ز آسمان آرم
 تو آفتابی و ناگشتی از دو چشمم دور
 چنان ضعیف شدستم کہ صفحہ را کتاب
 چہ رحمت مرا بجنور حضرت تو
 کم ز خاک گزشتی کہ چون غبار مرا
 بخاک پائے تو کہ بطن و شمنان بود
 کہ شاہ نامہ سردین را زیاد قافی
 ہمیشہ تا کہ رسن تاب از پس آید پیش

کہ مے نیارہ بیرون شدن نگہ ز لبصر
 منم کہ مدح تو شش مرابو ز یور
 کہ مے نریز دراز خامہ ام بجز خستہ
 سیاہ شد بجمان مین من جہان بکیر
 ز استخوان تن من ہے کشد مط
 چہ ہستی است عرض را بطبع بے جو ہر
 نیروی اقلان خستہ نرن بمرہ لشکر
 بکیر تسم و گویم چہ روسے داد مگر
 شود فراموش خاند خالق اکبر
 کہ تار سن را آرد ز حلقہ در چنبر

ہر آنکہ سر کشد از چنبر ولایے تو باد
 قدش چہ حلقہ نگون جسم چون رسن لاغر

در ستایش شاہزادہ رضوان و سیاہ
 شجاع سلطنت حسن علم میرا گوید

منت خدایے را کہ زنا عید کردگار
 حصنہ کہ بر کنار فصیل حصار او
 حصنہ کہ از نظارہ بر جہش ز فرق چرخ
 حصنہ کہ در بیوت بردن رفیع او
 فرمود فتح بارہ با حسن ز شہر یار
 نبود ز منجیق فلک سنگ را گذار
 از فطرتفاع قعد تاج زر نگار
 ستارگان سپرخ برین را بود مدار

عطا ہے و مہر دست کاروان ملک جود
 زبان تیغ تو منر غام مرگ را بخن
 چونام خنک ترا بر زبان برد نژاد
 و اگر بکان نگر و دشمن ترا آہن
 تو چون بی باغ چمی بہر کندن گل و ستر
 بزم و بزم تو و اند مگر بکار آید
 حدیث تیغ تو تا بر زبان خلق گذشت
 حلوی از نہ جمال تو دید پس ز چو گفت
 ترا و شاہ جہان را مگر نصاعے دید
 حکیم گوید جانرا کچشم نتوان دید
 نسیم حرم تو گھر پر مشام نطفہ وزد
 بعقل گفتیم با جود ناصبری عجب است
 جواب داد کہ خون خوردنش فرقت آوست
 قلوب خلق ز مہرت چنان بہا بگشت
 خطیب نام ترا چون بر روز و جد و سماع
 ادیب مدح ترا چون کند ز شور نشاط
 بوصف خنک تو غواص خادم دی ستوا
 نقوش و صفش از آن پیشتر کہ جنب کاک
 عجب ترا نگہ ز بس چاکبست تو سن تو

کند خم بخت نروبان بام ظہن
 جناح چتر تو سیمرغ بخت راشہ پر
 بیرون جہد اگر شش عمرہ بیت در ششدر
 برو گلوش ناکشنتہ ناوک و خنجر
 بیاعنایان چشماک زندہ می عبہ
 کہ نے نروید از خاک جز کہ بستہ کمر
 بریدہ گشت حروف ہجاز یک دیگر
 حلول کردہ خداوند در نہما و بشہ
 کہ گفت روح اللہ مرخا ایر است پس
 نکرودہ است مگر بر شمایل تو نظر
 شگفت نیست کہ باغ شود بہشت پد
 کہ پچہ خون خوردند ر شمیمہ مادر
 غذای مردم مجور چیست خون جگر
 کہ در ضمیر پزاندیشہ تنگ شد معبر
 بر آن شود کہ بر افلاک پرداز منسہ
 کمان بر تی کہ بود مست باوہ خلہ
 ز بحر طبع فشانہ بنامہ سلک در
 ز بس روانی از دل بخت در دفتر
 حروف نامش جنبہر بنامہ چون جلا نور

بخروج بادہ شدت ہرچہ پوچھت نیست
 گمان بری بدل نعل برتواخم او
 بسوسے مرگ نکو جا رایت چون کشتی
 بود چو جسم مثالی ز لاغزی تن او
 بگاہ پویہ نماید ز بس رکوع و سجود
 نعوذ بالنتہ در رے اگر زد بادے
 کنون چہ چارہ سگانی کہ بر تو از شش
 چشم گفتمش ایدون ز چرخ ہر اسم
 مرا بنوک تسلیم بحرے آفریدند
 بہر گجا کہ رود شمس چنانچہ چین
 پوشیرہ ہچو ولعیہد اورے دارم
 یکے چگامہ فرستم برش کہ بفرستد
 برے آن کہ ز چشم حسود خون بچکد
 بگفتم این دلکف ناگرفتہ خامہ ہنوز
 ز حرص مدح ولعیہد از سر قلم
 چوردے و دولت اوتازہ کردم نہ مطلع

بغیر کون لنگے کہ نیست راہ سپہ
 بسا حری کہ فولاد بستہ آہنگر
 بجائے خویش ہمہ ساکنست چون لنگر
 کہ تنگ مے نمننجا بچیز ہاے و گر
 چو سایہ افتان خیزان رود براہ اندر
 بیکنفس بردش تا بملک کالنجہ
 روندہ چرخ فرو بستہ است راہ مفر
 کہ چرخ گردان زیر بست و بخت من تر
 کہ از دوات عمان سازم از دلا گہ
 ہاے او ہمہ سیم آورند و بدرہ زر
 کہ بینیش دو جہان جان دن یکے سیر
 بیچ راہ و بخواند مرا بدان کشور
 ز نوک خامہ زخم بررگ سخن نشتر
 ز عرش یزدان در مغز من دوید فکر
 فرد چکیید معانی بجائے نقش دصور
 کہ گنج مدح و تثار ابد و کشایم در

مطلع ثانی

زہے کشودہ بکاک بنان چشک و چتر

زہے گرفتہ بہ تیغ و سنان چہ بجر و چہ بر

نشستہ در بین شاہدے چو خرم باہ
 سہیل قائم پوشش و شہا بیانوش
 خطش ز تخریم حان تنش ز بطن جریر
 لبش برنگ جگر گوشہ عقیق یمن
 سواد طرہ او پایے تخت حسن و جمال
 و رآب دیدہ من عکس قدر وے و لبش
 دو چشم من چو زرہ گشت پر ز بند و گره
 مٹے بدستم کز پر تو شش بزیرین
 چنان لطیف شتر یکہ بسکہ منیر و جوش
 چہ در و سر و مہمت تا سہ ہفتہ رفتہ و شبانہ
 پس از سہ ہفتہ کہ چون شیر نرغالہ چرخ
 ز خواب خادیکے کرد مرا بیدار
 کتاب صندل پر جبستم ہمے مالید
 بگفتش چو خبر ماجرا سے رفتہ بگفت
 بچہ ہر کہ نمودم ہمے ز اشک دن
 ز جا کے جسم و بستم میان شستم رو
 بہر وہ آخو روا سب ملر بخش بیرون
 چو این بگفتم نہ مک بزیر لب خندید
 کدام زمین و کدام آخو و کدام اسباب

و دزد و ناپہ بدوشش معلق از غبر
 تدر و عقاگیر و غزال شیر شکر
 رخس زود و دہ آتش دلش ز صلب حجر
 و زآن عقیق مرا چون عقیق خون بگلر
 بیاض طلعت او دست پخت شمس و مگر
 چو عکس سر و گل لالہ اندر آب شمر
 ز عکس پیچ و خم زلفکان آن دلبر
 درون دانہ عیان بود برگ بار و شجر
 ہمے تو گفتی خواہد سپرد از ساغر
 نشستہ بودم در نامے نوش و لہو و بطر
 نمودہ چخبم خونین ز بیشہ خاور
 بصد فریب و فسوخم نشانہ در بستر
 کہ تا خار شتر ہم فرو شست از سر
 ز خون و دعبہ من شد و اللہ
 بچہ ہر کہ نشاندم ہمے ز اشک بصر
 ز مہر گفتش اسہ خا و مک حمان ایدر
 بیون و استر و زین آرو ساز برگ سفر
 جواب داد مرا کاے حکیم دانشور
 کدام اسباب و کدام شتر و کدام ستر

شے نترافت روحانیان درو مدغم
 بجنبش آمدہ ہر ذرہ در نشاط و طرب
 ستارگان بتائیش ستا و وصف در صف
 زمین زہرہ چو آئودہ و شتے از قرہ
 ہوا مکدر و صافی چو طرہ غلمان
 ہواے تیرہ شدہ بادبان بر بن سفید
 ز عکس بر بن کہ تا بید بر افق گھتی بر بن
 ہوا تیرہ میان سپہر و خاک منیر
 نشستہ بودم ستا چنانکہ و در پیش
 ز بادہ بسکہ شدہ سحر چشم گھتی
 کہ تا کہ از رہ پیکر رسید و مژدہ رساند
 چہ خستہ کہ و لعیہ شد سو تیرہ بیز
 چو نصرت از چہ نپوش ہمہ مو کب
 یکے بچم کہ ہوسا رکاب او چو قضا
 گوش ہوش مر از شادائے این مژدہ ہوش گشت بر رفت
 پیالہ خواستم و نقل و عود و در و در باب
 چمانی و نے سنطور و تارہ و سازنگ
 و چشم دوختہ بر ساتیان سہین تن
 بدان رسید کہ خون از گم جہد بیز

شے سعادت کہ وہ بیان در و مضمیر
 چنانکہ و در شب سحر اج پاک منیر
 فرشتگان بنیائش نشستہ پرور پر
 فلک زنج چو آگندہ بجر سے از گوہر
 زمانہ تیرہ و در دشن چو چہ سترہ قنبر
 چنانکہ پر وہ کشد و در پیش خاکستر
 سپیدہ سر زوہ پیش از خروش سحر
 چو در میان دو بیزوان پرست یا کافر
 نیا فتم کہ کہ ام ایمن و کہ ام ایسر
 در دستارہ کف الخنثیب جتہ مقرر
 چہ گفت گفت کہ اے آفرید گاہنہر
 بحکم محکم گیمان خداے کیوان منہر
 چو دولت از چہ تازیش از پس لشکر
 یکے ہو کہ بگیری عنان او چو قدر
 چنان شدم کہ تو گوئی کسم نہ از خبر
 کباب و شاہد و شمع و شراب شہد و لشکر
 چغانہ و دوت وطن ہور و بر بطور مہر
 دو گوش داشتہ ز می مطربان را مشکر
 ز بسکہ بادہ بخون تنگ کردہ راہ گذر

<p>خواجیه است نائب نبی و ابو بختیش بهر که از اسباب است تخلف رسول گفت آری خمیر خواجه عفت است از محاکم امروز در عوالم هستی ز نیاب و بد ناگفته و انداز و غصه فصل در رحم از جو بختشدا پنجه بهر گنج سیم و زر پیر پیست زنده دل که چونست تابخشر شاه جهان کشایه محو شده آنکه است ای خسرو که تا بدم روز و اسپین خضم چو پنجه خاک نخواهد شدن بلند یا چه آب میل صعود آن زمان کند یا آتزمان که جسم و سرش از غناب تو</p>	<p>بچیده است ساعدت است اسرار نقرین بد و درست ز خلاق نور و نار نقدی که خالص است فزون جوید اعتبار رائی نهفته نیست بر آن خضر نامدار ناویده یا بد آسوخ و وحش و قفار وز حزم داند آنچه بهر شلخ برگ بار وز بخت شهر با غلبه مند بختیار جانسور تیغش از ملک الموت یادگار ذکر محامدت نتوانم یک از هزار الا و می که در رسم است شود غبار کا جزایه جسمش از تف تیغ شود بخار این یک رو و پیروز آن یک دیوبندار</p>
---	--

پیوسته با دانش تیغ تو مشعل

تا حاسد شریر تر از سوز داز شرار

در ستایش پادشاه حمزه ناصر الدین شاه
 خلد اندر ملکه در زمان دیهیمی گوید

<p>سه هفته پیشترک زمین شبی با جعفر شبی که گردون بر دس نمود بود مشار</p>	<p>چو سال نعمت در روز وصال جان سپور هر آن سعود که اجرام راست تا محشر</p>
--	---

سر بازے از سپاہ خدیو جہان عدیم
 و ایدون ز لطف خواجه بجائے سیدام
 بودم نخست خار بنے خشک و عاقبت
 ایدر کہ گاہ بندگی در روز خد متست
 برون پئے بیچ سپاہ ملک بیرہ
 این گفت و بر نشست و بر رخت نمناو
 وز نزد ہر دو آمد بیرون شکستہ روئے
 کرد از پئے بیچ سفر صتر پاسے زرہ
 با صدد دوندہ اسب و دود صراستہ ترنگ
 وز آن دیان شکافتہ ماران آمین
 آورد و نزد شہ و دہنرا از بڑے جنگ
 شہ خلق پیش داو ہایون بدست خویش
 آمینجامد کہ گفتی جس بریل بافتہ
 ہم داو شہ بدست خود مش یکدر بست زرہ
 وز خواجه یافت عاطفہ کنروان نین
 از کردگار عقل و عقل شریف نفس
 وز آب تازہ ماہی و از سیم زرہ فقیر
 وز مصطفی ہلال وز مہر فلک ہلال
 یا حاجی زور و دحرم و رگہ طوائف

بے نام و نئے نشان متنی بہت خاکساک
 کم بردہ صنف بصف بود و بدرہ بار بار
 ز اقبال او شدم چو گل سرخ کا نگار
 باید بجز خواجه کمر بستن استوار
 اسب و ستور بختی و اسباب کارزار
 بر خاک کیا ہے خواجه وز می شاہ جست بار
 ز انسان کہ از خلاص ز سرخ فرخوش عبار
 چون نقد جان بیاسے غلامان شہ نثار
 با چار صد مہیون زمین کو بہ را ہوار
 کا اول خوردند مورد و سپس گنند مار
 تا مار سان پآر نماز خصم شہ مار
 چون نوک تلک خواجه ز راند و وزرنگار
 از زلف و جھجھوری و غلامان شہ پوٹو تار
 یعنی چہ زر و رست شد و بعد از بیت کار
 وز باد فرودی گل انزا بر عمر سار
 وز نفس پاک پیکر از ہوش ہوشیار
 وز قرب دوست عاشق از وصل گلزار
 وز مرتضیٰ اویس از نور مستر شمار
 یا ناجی از خلو دارم در صف شمار

صد میل راہ کردہ ترازو بسید گھر
 و آن چاہا ہے چند کہ ہم کنوز پر خاک
 فرسودہ بود و سووہ و آئندہ آسپنا کھ
 ہر چاہ را دو بارہ بجاہی رساندو کرد
 آئے کہ نام مزد بہ است از رضائے شہ
 از بہر خرف چاہ ز بس نیشتم زو بخاک
 یوسف شنیدہ ام کہ بچہ گریہ می نمود
 یکبار رفت یوسف مصری الکزنجی
 یوسف بچاہ رفت و ز آن پس بگریزد
 فرقی دگر کہ داشت ز یوسف جزین نمود
 دژ حکم خواجہ ساخت بشیر از اندرون
 حصنہ رفیع ساخت ببالائے تہان
 از قصر ہاک ہر بکیشان رشک آسمان
 گوئی کشیدہ شہرش افلاک ربعل
 بائے پس از دو سال کہ از پھر خواجہ شد
 پیکے زہر رسید کہ ز می ملک خاوران
 وان خواجہ بزرگ خدا جوئے شہ پرست
 باخویش گفت عاطفت خواجہ مر مرا
 از عمد شیر خوار گیم تیر بیت نمود

ہچون اساس عدل شہنشاہ ناجدار
 ماند از برائے آب و دو پیش فر انتظار
 کفتی تلیست ہر یک از آنہا بر نگذار
 مروان گرفت جان بر او کہ کرد کار
 و ز اتفاقات خواجہ و نامید کرد کار
 چشم زمین ز سوز و درد گشت شکبار
 او بود یوسف کہ چہ از دے گریست زار
 او بہر آزمون غسل شد ہنر بار بار
 او خود عزیز بود کہ در شد بجا ہسار
 کوشد بجز در چشم این یک باختیار
 چندین بنا کہ کردن نتوانمش شمار
 حوض عمیق کند بہ پسنے روزگار
 وز باغما کہ ہر بکیشان و انغ قنار
 گوئی گرفتہ ر غش جنات و ر کنار
 چون نوک ملک خواجہ دلش جاگ ز نزار
 جیشے کند کسب شہنشاہ کامگار
 ہمت بکار برودہ پے و فوع نالکار
 برد از حقیض دولت براوج فقار
 تا روزے این چندین شد مگر دشمن خوار

لبیک آنچه کرد از مد و بخت خواجہ کرد
 خود سنگریزہ کبیت کہ بیعجز رسول
 بیعون ایزدی چه کند در آسمان
 امج و حقیض معج ز بادست در بخور
 آنرا کہ خواند ز زند خویشتن
 بارے ہلک جم و رخوف در جا کشود
 شورش نشان سوز بنا کرد بر کشید
 انہار کند بر کہ دکا بریزد جو سے دجر
 برداشت طرح غلہ و تخمیل نان فروش
 نظم سپہ فرزد و مسال و سالہ او
 زرد او دتخم و گاد و تقاوسی بہ زمین
 از لبکہ ساخت چینی از دو و غصہ کشت
 کان کند و کورہ بست و فلز بست باغ سا
 سد بست و کہ شکست بیاور و سوکتر
 بہ طراز آب صد میل رہ فرزون
 کہ کورہ را شنکافت چو شمشیر پوشہ
 کوہے کہ راز گفتے در گوش آسمان
 غار یکہ پاسے گا فرمین سوش بفرق
 سسکد پید در دروہ بستہ کاندرو

کز نامیہ است خرعے مسرد جو بیار
 گوید سخن چومر و سخن سنج ہوشیار
 بیروز و حیدری چه بر آید ز ذوالفقار
 جوش و خروش سیل زابست در بہار
 گر ناظم دو گیتی گردد و عجب مدار
 تا دوست را شکور کند خصم را شکار
 حصنہ کہ بڈ بر اوج فلک رادر مدار
 بستان فرزد و قمریہ و پالیز و کشت زار
 بخشید باج برف و نکالیف را ہدار
 خود را عزیز کرد و دورم را نمود حوار
 و آدر و پیشہ ورز و دماقین نہر کنار
 چون دیگ کاسہ سر نغفور پر بخار
 سر و نہال کشت و زخمان میوہ دار
 شش نہر را کہ ہست یکے رو و شوخوار
 گہ خار کرد کورہ گئے کورہ کرد غار
 گہ دشت را چو خنک ملک کرد و کوسار
 چون سنگریزہ در زنگ چو پیش قرار
 بر شاخ گاد گردون یا بیش رہ سپار
 وہم از حد برون شدنش نیست اقتدار

<p>بود بکام تو یارب مدار ہفت سپہر تبارک اللہ از فکر بکمر قاتانی خطائے شمرش چون صبر عاشقانک قوائے بخشہست چون شنائے امیر وی اعطائے امیرست کز اعادہ او جہان چو دنو چہر خان کہ انگیزد</p>	<p>کنند بگردندرتا سپہر سپہر مدار کہ جان حاسد از ابرار و بود افکار قبول نظمش چون جبر و لبران بسیار کہ طبع را ننماید ملول از تکرار ز جان سائل مسکین بروی تو یارب بگاہ خشم ز آب آتش وز باد بخار</p>
<p>ہمیشہ خمر کہ اقبال دشتکش را باد امل طناب و فلک قہ وز زمین مسار</p>	
<p>در ستایش نظام الدولہ حسین خان فرما</p>	
<p>با فال نیک بہر زمین بوس شہریار کہتر غلام شاہ خداوند ملک جم سالے و و پیش ازین کہ شاہ شفقہ ملک جم ملکے کہ بود جمع تر از خال گلرخان از اتہام خواجہ پئے و نفع شور و نثر از خواجہ با جہت سبک بار بست و نثر نے نے خطا چور انم ہمراہ خویش برد زیر کہ بود قاید و نجات خواجہ بس کار ہا۔ سے طرفہ بخشش نمود کیش</p>	<p>آند ملک جم سو سے صاحب اختیار کہتر و تہی خواجہ خداوند حق گزار وز ہم گنجت سلسلہ نظم آن بیار چون زلف یار نشت پریشان بیچار فرمانرواے ملک جمش کرو شہریار نے لشکر و معادن و بہرست و پیشکار ہر چہ آفریدہ در دوجہان آفریدگار کہر جود و وجود و گیتی شد آشکار یک سال گفت توان ہر و جہم ختم صار</p>

خلاف با تو بود آن گنہ کہ تو بے آن
 بزرگوار امیر مرا یکے خانہ است
 بسط آن تو آن کرد رسم دائرہ زانک
 شعریچو پائے ملخ سرو شان خورشیدہ
 ازان سبب کہ رضیق فضا تکئے جائے
 درود و موش ملاقی شوند اگر با ہم
 بجای گاہ ملاقات جان دہند آخر
 و گرد و مورد را و از دو سو کنند عبور
 ازان سبب کہ در آن تنگناستان نبود
 چہارہ تن در خانہ بدین تنگی
 برو سے یکد گرفت او ہم پیر و جوان
 لے دو خانہ بود و در جو ابر آن خانہ
 وسیع چون دل دانا کشا وہ چرخ و دست
 گر آن دو خانہ یکے را بنقہ بستام
 بزرگوار اگر دم شکایتے زین پیش
 بچو و ہدیای بستند بر من این پستان
 کون بعد رجائے نکرده بسترم
 قسم بچشمت و جاہ تو گر ہے جو یم
 دے زہر کہ گزندے رسد بخاطر من

قبول مے نشود با ہزار استغفار
 کہ تنگ تر بود از چشم مورد و دیدہ مار
 ز بس کہ تنگ نگر و دیبچ سو پر کار
 اگر و پیشہ نمایند آن پیکار
 ہمہ چیز نذر ہر گوشہ برود و دیوار
 ز ہم گذشت نیارند از زمین و سیار
 کیشان نہ راہ گر نیز است و نہ مجال گذار
 ز نند قرعہ و بر یکد گر شوند سوار
 نہ رہ گذار فراز و نہ جای گاہ قرار
 کہ نیک تنگ تر است از وہاں کہ تنگ
 چنانکہ چین بر رخ پیر و خم زلف نگار
 کہ زندہ دارد مار اہمن قرب جو ار
 بخرمی چو بہشت و بنازگی چو نگار
 بتقدے نشوم با ہزار غصہ و دچار
 ز اہل فارس کہ شادان بنید و بزخورد
 کسان کشان نبود ہم معنی اشعار
 مرین قصیدہ کہ وار و بعد حشان اشعار
 زیبچ کس جہان عیب خاصہ ز اخیر
 تبیح ہجو بر آرم ز جسم و جانش مار

اگر چہ دیر پہ پہوست با امیر جہان
 نشین جگر ہستم بنالہ چون تندر
 دو دست اوست دو دریا من چیرت
 زہے کیل کہ چون نفع صور موتے را
 زخان جہم اگر باشد مہراز زبان
 ز فیض صحبت خان نفع نور نسیم
 چہ مدح گویم از حکمران حومہ کہ ہست
 محمد آنکہ در اہست عاقبت محمود
 ز قذح فارس مراقب کرد و گفت مگر
 بعرق خویش ازین مین نشین طعن
 کلامت آب روانست و این عجب کما
 ز قذح پارس چو برگردنت بود تقصیر
 بویرہ اکنون کز عدل حکمران جہان
 جناب محمد اللہ ولہ کز سحاب کفش
 ز بحر جودش جو نیست لچہ عثمان
 سپہ و ہرچہ در آن نقطہ حکم او چنبر
 ستارہ کیست کہ از امر او کند عرض
 نہ ہے ز صاعقہ تیغ آسمان نکت
 بہر عمد تو در خواب امن نمتہ جہان

ولے ز خدمت او زود گسلد چون تار
 کہ دار دم ز حقارت تقارآن چہ چار
 ہے ز دیدہ دو دریا روان کتم بکنار
 و ہز صیت سخا جان بحکم دیگر بار
 یک از ہزار کتم وصف انک از بسیار
 کہ زنگ غم بزداید بصیقل افکار
 یگانہ گوہرے از صلب حیدر کلا
 بعون احمد تخت رسید پیر
 بگردو آئہ عیب یک جہان احرار
 کہ آخرت عرق شرم ریزد از خسار
 نشستہ آب روانت بدل غبار نقار
 ز در مدحش گردنت سمن و تقصار
 شدت حیرت کشمیر غیبت فخر
 بود ہمارہ در آزار اہر در آزار
 ز حیب علمش گوئیت گنبد دوار
 جہان و ہر کہ در بندہ قدر و سالار
 زمانہ چہیست کہ بر حکم او کند انکار
 بسان رعد خروشان پلنگ کسار
 ولیک نخت تو چون پاسبان بود پیر

ز کلاب لاغر آن نیکخواہ گشتہ سیمین
 ہم از غنایت و اما داد و عروس سخن
 بدستِ دستِ گدازد خامہ در جنبش
 خم وصال سخن دان کہ گشتہ نقد سخن
 گذشتہ نثرش از نثر و شعرش از شعر
 نہ یک شاعر شعرش کسے فشانده صلہ
 بہفت خط جہان رفتہ صبت بہفت خط
 کلامش آب روانست و طبعش از حیرت
 اگر کمال بود عیب کاش مے افزود
 زایلیخان نکتم وصف زانکہ سحر محیط
 زد و دمیخ جو دوش سپہر گشتہ کہود
 گرش بن نبود انقعات ہا کے نیست
 بزدانہ پسرش را چگونہ وصف کنم
 یکے ہمین ہمینش زمانہ خوردہ یہمین
 یک از ہزار نگویم بصد ہزار زبان
 ز بسکہ لولہ ریزد ز طبع لولہ چیز
 حساب آن نتوان کرد تا بروز حساب
 زہے کلا نترد انا کہ طوطی قلم
 چہ مدح گویم از میر بہیمان کہ بود

ز گرد ز غم بر این بدسگال گشتہ نزار
 ہزار طعنہ زند بر عرایس اہنگار
 بدان مشابہ کہ ماہی شنا کند ہجرا
 بیعی صیرغنی طبع او تمام عیار
 ولے نہ نثر و نارش بود نہ شعر شاعر
 نہ یک پیشینہ نثرش کسے نمودہ شمار
 ولے ز بہفت خطش نیست خط یکدیگر
 نشستہ بر لب آب روان پر یوتیبار
 بعیب او و بعیب من اینزد دادار
 شناورش بشمارہ نمبر و بکنار
 ز گرد و دوش قمرش ہوا گرفتہ غبار
 کہ نیست در بر خورشید ذرہ را منتقدار
 کہ مرگ خواہد از بیم تیغ شان ز ہزار
 یکے ز میر سارش ستارہ بروہ یسار
 شناسے حضرت بکلر بکے خط لار
 ز بسکہ گوہر ریزد دست گوہر بار
 شمار آن نتوان یافت تا بروز شمار
 بگاہ شکرش شکر فشانہ از منتقدار
 بخوان ہمت اور روزگار خوان سار

ندیدہ نبض یکمانش از کمال وقوت
 محاسبانش ز آغاز آفرینش خلق
 ز لحن مرثیہ خوانان او گدازد سنگ
 ہزار محفل در ہر یک ہزار ادیب
 ز صرف و نحو و بدیع و معانی و مثال
 ز جفر و منطق و تجوید و رمل و اسطراب
 یکے زکاتِ طبعی ہے کند تعلیم
 یکے نوشتنہ بر اشکال ہندسی بران
 یکے سراید کاہنست رائے اقلیدس
 بو شہرہ حضرت نواب آسمان تو اب
 بہر ہنر بود از اہل ہنر ممتاز
 تبارک از اسد اللہ خان جہان ہنر
 گرش دو دیدہ ظہر نگر برون آورد
 بنور مردک چشم معرفت بیند
 ہزار چشم نہان بین خدای دادہ بدو
 ز ہے وزیر سخندان کہ نوک خانہ او
 قلش را دوز بانست و صد ہزار زبان
 بود دو گوہر یکتاش در بسیار و بین
 یکے یگانہ بتدیہ پیچو آصف . حم

خبر و ہند ز رخ نہان ہر بیچار
 شمار خلق تو آئند تا ہر روز شمار
 چو جسم عاشق بیدل دورے دلدار
 ہزار مدرس و در ہر یک ہزار اسفار
 بیان و فقہ و اصول و ریاضی اخبار
 نجوم و ہیئت و تفسیر و حکمت آثار
 یکے رموز الہی ہے کند تکرار
 یکے نمودہ ز قانون فلسفی اظہار
 یکے نگار دکاہنست گفت بہمنیار
 محیط دانش و کان سخا و کوہ وقار
 چو از گروہ بنی ہاشم احمد مختار
 کہ ہست اہل ہنر را بذاتش شہدار
 بنوک کز لاک تقدیر چرخ بد ہنجار
 سواد سر سویدای مورد رشب تار
 کہ خیر اندر بینائیش او لوالابصار
 مشہر ملک بود بے زبان و یگفتار
 بیکر زبانے او یک زبان کنند اقرار
 چو مہر و ماہ روان باعشے والا بکار
 یکے گزیدہ بشمشیر پیچو سام سوار

چو جسم و امنی در تاب زلفشان زسیم
 زر شک خامہ صورتگمان شیرازش
 زہر چہ عقل تصور کند در او موجود
 ہمہ صنایع چیش بصحن ہر دکان
 بصد ہزار چین نیست یک ہزار و در او
 بنجاک او توان پانہاد زانکہ بود
 زہے سفید حصارش کہ نافریدہ خدا
 بگرم سیر نیخلات او بوقت شمر
 زہر نہال بر و مندش آشکار ترنج
 یکے بشکل چو بر خط استوا خورشید
 جبال شامخ اش با سپہر سجوے گوے
 بیاع و راعش ہر گوشہ صد نشاط
 ز عکس ساقی و رنگ شراب طاعت گل
 ز بس قلاع و صیاصی بس قلاع قصور
 بساعتش نبود شخص را مجال گذر
 صدا معش چو ارم گشتہ کعبہ اشرف
 منابرش چو فلک مرتقاے خیل ملک
 ز بسکہ عارف و عامی بر آن کنند صود
 بنجانش سیرنج زریج واسطراب

چو بخت عاشق در خواب چیم نشان رخار
 روان مانی و لوشاست جفت عیب عوار
 زہر چہ وہم تفکر کند در آن بسیار
 ہمہ طرایف روش بطرف ہر بازار
 بشاخ ہر گل در ہر چین ہزار ہزار
 ز انبیا و رسل اندر و ہزار ہزار
 چنان حصارے در زیر این کبود حصا
 بسان پیران خم گشتہ از گرانے ہزار
 بسان گوے ز نخ بر فراز قامت بار
 یکے بوضع چو در صحن آسمان سیار
 چو عاشقے کہ کند را ز دل بیار اظہار
 چو ماہ و عرش ہر سو ہر جام عقار
 پیالہ گشتہ بہر گوشہ مطلع الانوار
 ز بس مراع و مویشی ز بس ضیاع عقار
 بعرضہ اش نبود در طریق گزار
 مساجدش چو حرم گشتہ قبلہ ابرار
 معاشرش چو افق ملتقائے بیل نہار
 ز بسکہ رومی و زنگی درین شوند چار
 ز ارتفاع تقاویم و اختران ہشیار

دوام دولت شه رازگردگار غفور
بگاید جدر سماح و بوقت ضرب کسوف

کشوده ہر سر مویش زبان کہ تا خواہد
ہمارہ تا عود و اخروہ گمرد و دو کا پد

دوام عمر تو آن زبان کہ آسایند
مخاسبان عمل از حساب روز نشود

در ستایش شیراز صانع عالم از عوازا و اعیان آن و شخص

بدرج معتقدان دولت مشو چہر خان طاب شراہ گوید

کر سے نہ بیند چون آن دیار یک دیار
ندیدہ دیدہ بینا چنان خمستہ دیار
بیج عصرے از اعداد مصرے از مصا
ہوای او ہمہ خرّم ترانہ ہوای بہار
ز سبزہ ہر چین اوست کانے از رنگار
ز گونه گونه فواکہ ز گونه گونه شمار
ز بسکہ فققہ کبک آید از گمسار
ہوای کوہ پر از گنہاے موسیقار
ز مشک پیزے بادریج در گلزار
ہزار خندہ چمن را بکلبہ عطار
ز ہر کنار فخر طلعان قطار قطار

تبارک اللہ از فارس آن خمستہ دیار
بزیر بقعہ گردون ہر وسے ز قعہ خاک
کسے ندیدہ در آفاق این چنین محصور
نسیم او ہمہ دلکش تر از نسیم بہشت
ز لالہ ہر دمن اوست کوہے ز باقوت
حد ایقش زدہ پہلای بہشت باغ بہشت
ز بسکہ ز فرمے سار چیز د از نامون
فضای دشت پر از صوتہا موسیقی
ز رنگ ریزے آب بہر بہار در نامون
ہزار طعنہ دمن را بد کہ صباغ
ز ہر کرانہ پیری پیکران گروہ گروہ

چنان وجودے آمودہ زارادت شاہ
 بجز توہر دو جہانش چنان بچشم حقیر
 چنان ز فرود وجود تو پیکر شمس لرزان
 ز نشاء مے مہر شہ آچنجان سرست
 قدر بخوارے اعدا دولتش محکوم
 فلک بطاعت سگان برگشت مجبول
 شہا شکفت نباشد اگر برقص آیند
 از آزمان کہ زمین را بیا فریدہ خدا
 چنان بہمد تو گیتی گرفتہ است قرار
 اجل بواسطہ تیغ شہا نسوز است
 تویی کہ کاسہ چینی نہدیلا رک تو
 اگر بہ پهنہ پیکار شہ گذار کند
 ز لقت تیغ تو طوفان خون شود جاری
 بہمد شہ زسد تا باستخوان آسیب
 شہا دیار سپامان ز بسکہ معمور است
 درو بجالت اجیا ز بسکہ رشک برزد
 ز ہر عطیہ بجز وصل پادشاہ تنوع
 شہا بہمد تو قانی است چون شب قدر
 ولے ہمین دعا و ثناے حضرت شاہ

کہ فرق مے نتواند غیب راز حضور
 کہ نزد دیدہ حق بین جمال عور و تصور
 کہ جسم پاک کلیم اللہ از تجلی طور
 کہ یاد مے نکند ہرگز از شراب طہور
 قضا بیارے حباب شوکتش مامور
 ہماک بنصرت خدام حضرتش مجبور
 بروز گارتواز خرمی دوشش طیور
 چنین شہنشاہ عادل درون کردہ عبور
 کہ از تلاطم امواج سالمند بحور
 چواز حرارت خورشید جامع بلور
 بخوان رزم تواز کاسہ سر فغفور
 بجای نوش روان زہر تے کند زہور
 بدان مشابہ کہ طوفان نوح از تنور
 ز خط طاعت قصاب سر کشد سا طور
 بساقتش نبود بوم را مجال مرور
 عجب نہ گر برد آیند زفتگان ز قبور
 بہر بلدیہ بجز ہجر شہر یار صبور
 کہ قدر وے بود از ہر کہ در جہان مستور
 بطرف طرف کلمہ ساید از کمال غرور

شمیم عنبر ساطع شود ز نوک قلم
 بروز رزم که گوئی فرو چکد سیاب
 سنان نیزه خو سوار شده درون غبار
 ز بسکه کار جهان راست کرده تیغ کجش
 بروز کارشس بر فتنه عک زاید دهر
 نه آفتاب جهان تاب و صیت همت او
 نه آسمان برین است و ذکر شوکت او
 دو خط انداز اقطع افرین و سپهر
 بگاہ بزم بمانند آفتاب کریم
 بر شمنان نگر و سورشان شود همه سوگ
 بدان مثاب که در روز عیار پیرو جوان
 زبان تهنیت یکدیگر کشود ستند
 کینہ چاکر خسرو که از غلامی شاه
 بخدمت ملک آنگونه تنگ بسته میان
 درین دیار چنان قدری عزیز بود
 ز صوتش ز زند شیر پنجه بار و باه
 گرش خدای دو صد ملک جود بخشد
 و گر بساحت خلد برین گذار کند
 بخاکپای شهنشہ از آن حریص ترست

فروغ اختر لامع شود ز نقش سطور
 بگوش گنبد سیامی از غوش شیپور
 چو دوزدواب در خشنده در شب بچور
 زمانہ نقش کجی جز در ابروی منظور
 بجاریتہ ہر آنرا بنگر گس مخمور
 چو آفتاب جہان تاب در جہان مشہور
 چو آسمان برین بر جہان بیان مذکور
 دو مسرعند بدر گاہ او صبا و دیور
 بروز رزم بگردار روزگار غیور
 بدوستان گز و سوگشان شود ہمہ سور
 کنند تہنیت یکدیگر ز فرط سرور
 بروز کار وے از خرمی اناث و ذکور
 شدہست نام نکولیشن بخسروی مشہور
 کہ نیست بچ کشادش ز امتداد دیور
 کہ قدر عافیت اندر طبیعت رنجور
 ز ہیبتش نکند باز حملہ بر عصفور
 بجز حضور شهنشہ نباتش منظور
 بسخاطرش نکند جز خیال شاہ خطور
 کہ تن براحت و قالب بقلب چشم بنور

<p>یارب بہار دولت شد باد بے خزان</p>	<p>تا در جهان بود سپس بہ خزان بہار</p>
<p>بخشش جوان و حکم روان و عدد نوان نصرت قرین و چرخ معین و زمانہ یار</p>	
<p>در ستایش امیر پور ویز دولت چنگیز صولت خسرو خان خواجہ حکمران صفہان</p>	
<p>سہ چیز بہت کز د مملکت بود معمور سخت یار سہ یزدان و دم عنایت ثنا از آن سہ مملکت از مملکت بود ایمن چنانکہ ملک سپاہان بچون بار خدا بسجہ چاکر خسرو پرست خسرو خان ز زمین طالع بیدار شدہ بساحت آن خدیو خطہ ایران زمین محمد شاہ شہنشاہ کہ شود طبع دے چو طبع نمود بر ہمین طاعت او ہر چہ در فلک خرم کریوہ بود از ملک او زمین و سپہر عقاب او ملک الموت را ہے ماند شمار فوجش چون حصر موج نامکن چہ فوج فوجے چون دور دہر نامعدود ز خامہ کہ شود وصف خلق او مرقوم</p>	<p>وز آن سہ آیت رحمت کند ز غیب ظہور سیم کفایت حکام در نظام امور بران صفت کہ قصور جنان ننگ قصور بود ز یار سہ شمار عدل شدہ معمور ز ایمنی ہمہ دیار آن دیار شکور بہمدامن امان خفتہ حافظان ثور کہ شعلہ است ز شمشیرش آفتاب محرور ز لطف نایب آتش نشان او محرور ز فیض بہت او ہر کہ بز زمین سرور دقیقہ بود از عمر او سنین و شہور کہ جز خداے از او ہر کہ در جہان مقہور علاج خیلش چون منع سیل نامقدور چہ خیل خیلے چون سیر چرخ نامحصور بنامہ کہ شود نعت راعے او مسطور</p>

آن نیز بندہ ایست خدا ترس شاہ دست
 ز گنبد کے گنبد گردون بعر خویش
 پیر سے بیزو دید شبے خضر را بخواب
 گفتش کہ بگفت منم خضر و آن دگر
 روبا حسین بگو کہ برآوران زمین
 مے رفت و گفت و آب برآورد بر کہ ساخت
 در فارس فتح فتنہ یکسالہ در سہ روز
 یاسا نشت و فتنہ نشانہ و شریکشت
 کاریز کند و نہر برآورد و دوست
 بنیان نہاد و برکہ بنا کرد و گردشہر
 آورد آب چشمہ عشق شیر را بشہر
 از بسکہ آب آمد و سیراب گشت شہر
 جشنہ عظیم کرد و چراغانی آچنانک
 و آسان بیک حوالہ منال دو سالہ داد
 شادان از ورعیت و ممنون از وسپہ
 سلطان رؤف و خواجہ معین طالعش بلند
 اورا چہ مایہ بہتر و بزر از اینکہ ہست
 شامہ محمدی تو زمین غار و آسمان
 تو پورا بتیننی و سالار ملک جم

در یزد و فارس کردہ ہنر ما کے بشمار
 آبلے ندیدہ بود در آن خاک شورہ زار
 در دست دست خواجہ را د بزرگوار
 خواجہ است کہ بگد برادرشہ است دیار
 ماندہ فرات یکے آب خوشگوار
 چوپان و گلہ برد و نگہبان و بر زیار
 کرد و دو ماہہ ساخت چو گردون کج حصار
 بستان فرود و قریہ و گلگشت و مرغزار
 سد بست و کہ شکست روان کرد جو بار
 صد باغ تازہ ساخت بہ از باغ قند ہار
 آبلے چو آب خضر روان بخش و سازگار
 تر و امنیت منفعت این شہر را شہار
 بر روز ہچو صبح بخندید شام تار
 بے منت مباشر و عمال و پیشکار
 خوش نمود از خدا و خلائق امیدوار
 انصاف پیشہ عزم قومی حزمش استوار
 از جان کہینہ بندہ سلطان تاجدار
 مانند عنکبوت بگردت تنیدہ تار
 کاوہ است بر زو بازئی او گرز کاوسار

گر در بهشت نقشه از آن بزمین کشند
 خود را بضرب ذره کند گاه دار و گیر
 چون از دلم که حارس گنج است روز و شب
 این تیغ ہمیشین ملک بوده روز و شب
 شه آفتاب عالم و این تیغ ماه نو
 ورنیز لاغر است ز بجران شه روست
 این تیغ را بجر شه از خود جدا نمود
 چون صاحب اختیارش آویخت بر کمر
 آورد آب چشمه ششپیر و پاد شه
 این تیغ را بچشمه آن آب آبرند
 شه نایب محمد داد خادم علی
 شمشیر شاه و چشمه ششپیر و شعر من
 از شوق این سداب عجب که اهل فارس
 آنکه که تیغ شاه ہو سید گفتش
 شمشیر شاه آتش سوزان بود فعل
 یا قوت را گزند ز آتش نمی رسد
 خورشید شایدار می نور کند سجود
 از شوق شکل اوست که هر چه آسمان
 شه قدروان و بنده شناس آلاجرم

سزنا قدم بهشت بسوزد جیجم وار
 که را بزخم ذره کند وقت گیر و دار
 این تیغ بود حارس شاه بزرگوار
 گر لاغر است لاغری از عجب مدار
 از قرب آفتاب بود ماه نو نزار
 لاغر شود بدن چو بجران فناد کار
 گو دل باختیار نکند ز شهر یار
 معلوم شد که حاصل جبر است اختیار
 افزودش آبر و بدین تیغ آبدار
 آبی برنده تر نبود ز و بروزگار
 اقلیم جم مدینه و این تیغ ذوالفقار
 این هر سه آبدار تر از بحر بیکنار
 آبی کند جامه خود را سپهر وار
 ز الماس لعل سوده شود گفت غم مدار
 بهای من دو دانه یا قوت آبدار
 ز آن بر جوهر دیگرش هست افتخار
 کاندک بود شبیه بدین تیغ زرنگار
 بر ماه تو کو اکب نو میکند نثار
 هر ساعتش ز لطف فروز سار و غنبار

من جاودئی نمودہ و شیرازہ مستمش
 ہے سوختہ دفتر من از او صافا و من
 چندان بُرنده است و دش کن خیال آن
 آہنگ از خیالش بے سنج کار و پتک
 در مغربہ شیار گرفتہ خیال آن
 در بحر دست شاہ مے غوط خوردہ است
 دست ملک چو بحر عانت پر گہر
 آب از خود ندانستے این تیغ آتشین
 ہیچون مشجد یکہ جہد آتش از دہانش
 گہر نقش او کسے مثل بر زمین کشد
 این تیغ نیست آیینہ نصرت از آنک
 گہر ہرچہ هست زندہ بآبست در جہان
 آن را کہ تب نہرد اگر نام او برد
 نہ شگفت اگر ہنگ نہم نام او از آنک
 مانا کہ شاخ کرد گدست او بر وز رزم
 معنی ز لفظ ناسلد او جدا کند
 نزدیک آن رسیدہ کہ اندر جہان شود
 آن تیغ را اگر ملک الموت بنگرد
 ماند بجزئیل کہ بر شہر طاغیان

باز از تنائے عدل شہنشاہ کامگار
 ہے آب میزوم جوے از شعر آب دار
 کاسد شدہ است کارِ نو کردین پار
 سو مان و آرہ سازد ہر ساعت ہزار
 آشفتنہ و گسستہ شود مغربہ شیار
 زانست دامنش ہمہ پر در شاہ ہوار
 این تیغ از آن شد دست بدینسل گہر
 زوہست و نیست سوختہ بود ہزار بار
 چون نام او بر مژدہ نام جہد شمار
 از پشت گاؤ و سینہ ماہی کند گزار
 نصرت در او شبایل خود دید آشکار
 بیجان ز آب اوست چرا خصم نابکار
 زو تب جدا شود چو غم از وصل غمگسار
 بودہ است در محیط کف خسرو نش قرار
 کز نیاد زخم او تن پیلان شود فگار
 از لفظ معنی کہ ہر و دارد اشتہار
 آب بجا یکسرہ از تفت آن بخار
 گویا ز من بس این خلف تصدق دگار
 بروے رود خطابِ خرابی ز کردگار

کسے بعدش پیچہ بخویشتن آرسے
 دے ز جودش نالد بروزگار بے
 تنے گدازد در مجلسش بہ عید نعم
 بیہج کشور سرباز او شو و حاکم
 بلک فارس حسین خان بمرزپین خان
 ہمیشہ تاکد و دچر گل از کجا ز چین

کنند در کف اوز لطف بر رخ دلبر
 بکوہ سیم و بدر یاد و بکان گوہر
 درون ہجر عود و میان آب شکر
 بے کجا ہمہ جا کیتند با شمر
 بارض زنگ بنجاشی برو میان قیصر
 شکفتہ باد چہ بنجش چکوہ چون بہر

بود چہ یارش کہ حق و گد کہ احمد آل
 کجا بہر دوسر اتا چہ روز تا محمد

در تہنیت نشان شمشیر و مدح امیر نظام لدلہ طالع فرماید

تیغے گد نگار فرستادہ شہریار
 تیغے کہ گر باتش سوزان گذر کند
 تیغے کہ بر حریر اگر نقش او کشند
 تیغے کہ گر بکوہ نگارند نام او
 تیغے کہ گر بعرصہ ہستی در آورند
 تیغست آن نہ حاشا بیغیست خون نشانی
 ز انسان بود بر زندہ کہ یار د کہ بگسلد
 ز بسکہ عضو عضو جہان ہر اس از ست
 شیرازہ صحیفہ من خواست بگسلد

تا سازدش طراز کمر صاحب اختیار
 چندان بود بر زندہ کہ گرمی بروز نار
 پوش چو عمر خصم ملک بگسلد ز تار
 فریاد الغیث بر آید ز کو ہسار
 لا حول گو بملک عدم میکند فرار
 تیغست آن نہ و بسک برقیست فتنہ بار
 پیوند استعارہ ز الفاظ مستعار
 ماند جہان از و بتن شخص عیشہ دار
 ویشب کہ گشتم از صفت و سخن گذار

کد ام خواجہ مہین خواجہ عطا گستر
 چہ روز عید کے آن روز میر سدا بید
 چہ وقت دوش کجا در جنوب چون لٹ
 پُر از چہ باشد از مے چہ مے خنکر
 قدح نخت کہ نوشد حکیم دانشور
 چو خورد مے چہ کند مدح شاہ کیوان
 وراقب چہ ابو السیف از کہ از داور
 شہس کہ کردینا جانشینش کیست سپر
 کجا ہلک چہ ابرہہ دفع فتنہ و شر
 رو چہ رخشش چون ہمنان فتح و ظفر
 مقدمت نعم پر کہ بر قضا و قدر
 رسیدہ چہ نامش تا کجا بحر و بہر
 ز چہ ز سایہ خود در کجا بسنگ و مار
 بلکہ بعارف و عامی چہ قدر بجد و مر
 بمعنی است نظیرش نہ از طریق نظر
 بدشت رزمش تیغ و بچلش ساغر
 ہے فشاند چہ روح او چہ چیز شر
 ز جو داو شدہ راج چہ چیز فضل و بہر
 و ہد فراوان کہ دست او چہ بدرہ زر

سپاہ را کہ فرستاد خواجہ کے شعبان
 وگر سپاہ فرستد بے چہ مہ شوال
 گذشت روزہ بے ماہ نو نمود نعم
 کنون چہ باید ساغر چگونہ باید پُر
 قدح بیاد کہ بخشد بیاد روے ملک
 مران حکیم کہ باشد حکیم قانی
 کد ام شہ شہ ایران چہ کس محمد شاہ
 ز نسل کیست ز ترک از چہ ترک از قاجار
 کشد کہ خرمش بارہ از چہ از انصاف
 بود چہ تینش چون پاسبان دولت دین
 مسلم است بے در چہ در سخا و سخن
 گذشتہ چہ جبتش تا کجا بشرقی و بغرب
 بود کہ دشمن او چون رسیدہ کے شب زور
 و ہد چہ زر کے داہم چگونہ بہمت
 نظیر اوست چہ گلش کجا در آیینہ
 بار و روے کہ خورد خون و دس کجا بدو
 ہے کشاید چہ تیغ او چہ چیز حصار
 ز خرد شدہ کا سد چہ چیز ذل ہوان
 کشاید آسان چہ روح او چہ بارہ سخت

بس است بخت شد و عین خواجہ ظلم ملک
 بہر چہ در دوسرا قاہرند بے آلت
 سلاح شان کہ دشمن کشے ست مرگ مہم
 بترک چسب رخ گران گوید این حصا بگیر
 نہ ترک چرخ ز احکام آن تبا بدر سے
 و اگر قبیل بداندیش خود خطاب کند
 بگورہ ناشدہ از بطن کان ہنوز زمین
 و اگر بظن اعداے خویش خشم آزند
 بشکل حلقہ زنجیر بر تنش پیچد
 ہمارہ تاکہ بشکل عدوس قاضی را

نہ جہد لشکر باید ز بخت تیغ و تبر
 بہر کہ در دو جہان قادرند بے لشکر
 سپاہ شان کہ لشکر کشے ست جز ہشتر
 بگرگ مرگ گران گوید آن سوار بدر
 نہ گرگ مرگ ز فرمان آن پیچید
 باہنے کہ بکان اندرون بود مضم
 برد بگورہ زنجیر جسور زنجیر
 در آن زمان کہ در دور رحم صلب پدر
 ہر آن عصب کہ بود در مشیعی بلور
 برابر است بسط و بسط و بسط و بسط

عدوس بخت شمشہ را بکجا ملک
 خلود باوا مشاطہ و بخت از یور

درستایش پادشاہ حجاہ محمد شاہ غازی و فتح خوارزم گوید

رسید چ خبر فتح کے رسید سحر
 خبر چہ بود شکست عدو کہ گفت بشیر
 مصافحہ گاہ کجا بود ساحت بسطام
 و گر کہ ناصر بود نصیر اللہ دلہ
 کہ رام لشکر آن لشکر سے کہ رفت زر سے

کجا ہندو ملک از چہ ملک از خاور
 عدو شکست چسان خور و گشت زریز
 کہ بر شکست عدو راستی بن آذر
 چہ بود منصبش از شہ مارت لشکر
 کجا بلوس چہ اہر نظم آن کشور

بجائے تن ہمہ لہز بستہ در جامہ
 نہفتہ عاری چنگال شیر در شمشیر
 چہل عادیہ کردند تو پ قلہ کشای
 ہمہ تجھے دو دیوار آن جسم آہن
 سپاہ شاہ چو با جسم گشت روبرو
 رسید کار بجائے زاز و حام غدو
 ہنوز عمر آن مار مارے مور او یار
 کہ خصم شاہ کہ بادش زبان کفیدہ چو
 بطلع شد و تا امید خواجہ لشکر خصم
 نگار من چو بیجا یکہ رساند سخن
 ز بہر تمنیت شاہ و فتح لشکر شاہ
 بخندہ گفتش البقیح این سخن بگذا
 حود و اچسکم یاد و در برابر شاہ
 مگر ندانی شد را بطبع تنگ آید
 خدا بر کہ نسیب از اینکہ شیطان را
 وزین نشاط کہ گو سالہ را بسخت کلیم
 روان ہمدیے آخر زمان چہ فرزند
 بصعودہ کہ زندانف سلطنت چہنت
 کے از ظنین و بانی پندک است زبان

بجائے دل ہمہ لوند ہمشہ در ہیکر
 نمودہ تعبیر دندان گرگ در خنجر
 نہنگ ہیبت متندر خروش در برق شہر
 ہمہ سمانہ و باران آن سحاب آذر
 زہر کرانہ برو تنگ بست راہ گزر
 کہ در قلوب بر او ہام تنگ شد عبیر
 نگشتہ چرخ کرے و گشتہ بارہ سپر
 تے گریز بر آورد ہا سچو موران پر
 چنان شد ند کہ زبان کہ پشہ از صر
 چہ گفت گفت کہ اے پیشواے ہن
 ترا سز و کہ سمرانی چکائے ایدر
 زبان بہ بند و ازین مدح و تمنیت بگذر
 جہود و اچہ برم نام نرد و پیغیب
 کہ نام خاقان پیشش ہر ندیا قیصر
 ذلیل کرد و نمود انتقام و را نازدر
 کلیم را نبود مدح و تمنیت در خور
 ازین نوید کہ و جالے او قنا و خمر
 کجا سلیمان بند و بانتقام کسر
 کے از حنین جبابی نہنگ بست خدا

مہنوز خامہ نیا لوہہ بد بشتک ہاں
 بر آفتاب پریشیہ پرو بال غاب
 ز لعل سرخ حصارے کشیہ کہ عوم
 بزیر قرض قمر کندرہ چاہے زیاب
 زرہ نیامدہ ہر بست از نشاط و سرور
 چودا داین خبر اعضاے ز غایت حق
 مہنوز بود معلق سخن درون ہوا
 بچیش گفتم آیا ملک چہ ملک کشود
 مگر جہان دگر آفرید بار حسد
 و یا قضا و قدر با ملک شدن عدو
 بیار گفتم کای بر تر از بہشت خدای
 سخن چو رشتہ اسپد من بکن کو تہ
 ندانم از دو جہان کشورے بغیر عدم
 نہ بینم از ہمہ عالم غیر آن سز زلف
 چہ گفتم گفتم مگر بیچیت آگہی نبود
 کمینہ بندہ از بن گان شاہ جہان
 سہ مہ فردون کہ بگیمان خدا علی شہ
 ز نام خود بطمع او فتاد غافل ازین
 ز رے شہنشاہ عظیم پئے سیاست او

کہ آن غزال غزال جوان سب بست زور
 بلاکہ برگ نہان کردہ تنگہاے شکر
 ز مشکنا سب ہلاے نمودہ زیر سمر
 فراز تنگ شکر بستہ جس سے از عنبر
 چہ گفتم گفتم کہ از فتح شدہ رسید خبر
 در استماع سخن حجاب گوش شد چو سر
 کہ جان گرفت و چو ہوشش بہ مغز او
 کہ بود خصم و بر و چو کونہ یافت ظفر
 کہ شد سخن گہمان خداے کیوان فر
 کہ گشت شاہ جہان چیرہ قضا و قدر
 بر افکن از سر ستورہ سخن معجز
 کہ ہر چہ چون سمر زلفت درازا دلے تر
 کہ حیش شہ نزنند پرہ اندران کشور
 سپیدے کہ ز فرمان شدہ یہ بچد سر
 ز فتنہ کہ بر این گخت خصم بد گوہر
 کہ بود تالیے ابلیس در نہاد و سیر
 بر آن مثابہ کہ ابلیس با عمیرین داور
 کہ ہدے نشود پادشاہ پیک امنسر
 کہ سبیل کرد سپاہے چو مور بچد و مر

<p>مکوجامہ لباسے زافر نیش و سغش افزون بسر ہنگان لشکر داد فرمان خواجہ غنم کلاب و شکر آمیزند و نقل و شہد و شیرینی ملورا تمنیت گویند بر تشریف شاہ منشہ قبائے رکتائے زو اگر در دست حور فتد پے حرمت بسر بنما و شہت خاست غنم چو زیب تن شادش آن جامہ گردون گفت و گو الاتامشک از چین آورند گوہر از عمان</p>	<p>سعادت ہا و روم غم شرافت ہا و روم کہ گرد آید با افواج سلطانی در محضر دقت و شیوہ بر آواز ندر و دوشدند و مفر دل بدخواہ او سوزند جاے عود در حجر پے تعویذ روح اورا نند بر گوشہ معجر کہ شاہنشاہ گیمانش قبا بخشیدہ بانسر ہمایون پیکرے کش یکجہاں جان گیر داند الاتامشک از مہند آورند و دیبہ از شستر</p>
---	--

از خلق شاہ مشکین باد مغز ملک چون نافہ
از نطق خواجہ شیرین باد کام بخت چون شکر

در ستایش پادشاہ رضوان جایگاہ محمد شاہ طاب اللہ
نژاد و فتح خراسان گوید

<p>چو ز آشیائے چرخ این عقاب زرین بر دریچہ فلک از نقرہ سپید کشود برین سپہر راوی یکے نعمت زرد غریق نیل فلک شد ستارہ چون عیون از آب خیزد نیل و شگفت نیست بسان بخت شہمنشہ ز خواب ستم رو</p>	<p>بہر دریچہ ز منقار ریخت شوش شہ زر وز آن میانہ فرد ریخت دانہاے گہر کشد وبال فرد خور دہر چہ بودا نمود تا دید بیضا ز خور کلیم سحر کہ خاست چشمہ آب از کنار نیلوفر کہ تا چو خامہ بندم بدخ شاہ کمر</p>
---	--

سپاہ شہ چو در بسطام شد با خصم روبرو
اجل شد کا زوتن آہن حوادث دم زمین کو
ازین سو جیش شد نابستہ صف چون قرہ جان
غرض آن پیش کاین آشوب خیزد سیرکاک جم
چو پویان باد صد سب چو گردون تاز صد بختی
بعون تو اجمہ ہر روزش فرزند شد شوکت و غرت
نظام اللہ ولہ کردش نام و شاہش دشمنی
حمایل چون نمود آن تیغ را گھتی معلق شد
ہم از الماس بخشیدش نشانے کز فروغ او
مرآن فرخ نشان چون برتن آویزد بدان ماند
یکے خضر حمایل نیز دادش کز پس شایان
چو آن خضر حمایل انگنہ بردوش پنداری
ہم اورا خواجہ کریمات بچہ کرد و بخشیدش
لباسے تار و پودش از شعل مہر و نور مہ
دو شمسے رے از الماس او مروارید آویزان
قلندے مرصع نیز بخشیدش کہ پنداری
ہم اورا در رخشان خاتم علی بدین معنی

غریو تو پرمعد آشوب بر گزرون شد از انحر
تیز زین تپک سر سندان مہر و اسناد آہنگر
از انسو جیش خصم آشفہ شد چون طرہ دلبر
بر سے رفت و نمود ایثار جیش شاہ دین پرور
چو کان بس صرہ سیم و چنان چون کرد و صد شتر
چو ماہ نوکش افزاید فروغ از خسر و رخاورد
کہ مہنی بر نیامش آسچہ در کانا بود گوہر
ز خط استوا ماہ نوے آموده از اختر
شب تار یک بنمای خط بار یک در دفتر
کہ از بالائے شمشادے دیکٹستان عبہر
سپہداران و نوٹینان اعظم را بود در خور
شدا دل ککشتانے سببر از مہرے ضیا کتر
ہمایون جبہ تاجہ جان ساز داز ہر شہر
کہ روشن شمسہائیش شمس گردن را ستر دافسر
یکے چون شمس ایمن یکے چون بدر بر ایسر
سراپا ساعد حور از لالی گشتہ پریور
کہ چون این لعل بادت چہرہ سرخ از رحمت داو

ہما نامقنہ نگذشت کش بازار سر رحمت
قبائے خویشتن بخشید گیما بنان کیوان فر

سوارے چون علی باید کہ تا یک قبضہ ہن را
 شعیبے باید و صدیق بے علیے کہ چون موسے
 رسولے باید و نفس مسلمانے کہ چون سلمان
 چنان چون حاجی آقاسی بساید خواجه دانا
 بیہ در راہ طاعت چون حسین خان ہر کہ بیزد
 ز سر بازی سر افزای سجدا یافت درخت
 چو در تبریز شد لبریز از خون جگر چشمش
 برے آذر آذر بایجانا دوزیائے یزدان
 سفیر روم وافر بخش نمود و شد بروم ازے
 ہنر ہا کرد و خدشما نمود و رفت باز آمد
 ملک نشور یزدش داد سائلے چند بود آنجا
 بفرشاہ و عون خواجہ شد سالار ملک جم
 ہما ہے فتنہ سائلے نشانہ و کاخ و بستانرا
 پس از سائلے دوکاندر مزجا در زادہ آصف
 حکم خواجہ زمی خاور و دانشد لشکرے ازے
 سپاہے مشت شان گو پال سر شان خود تن شون
 بجائے تن ننفقہ یکچمن شمشاد در جوشن
 ہمراہ سپہ سی توپ رعد آوا کہ در ہيجا
 گلو شان خوا بگاہ مرگ دل شان نایب و زخ

نماید و الفقارے اژدہا و بار و ضیفم در
 شود بعد از شہ جانیہا کلیم اللہ و پیغمبر
 رود اندر مداین صیت او ہمدوش باصر
 کہ سر بازیے کہین را با ہمیں گردون کن ہمسر
 ستارہ بایدش خادم زمانہ بایدش چاکر
 کہ پیر ابلقش ساید بر اوج گنبد خضر
 ز حرمان حضور شہ چنان کہ سرخ مے ساغر
 ہماے ہمت خواجہ فگندش سایہ بر پیکر
 بدان شوکت کہ از یونان بایران آمد اسکند
 دلش از مہر شہ فریہ تنش از رنج راہ لاغر
 کہ شد در فارس غوغائے خواندا و برے را در
 بہ یزدان فرودہ شد شیراز نہما شد بدان کشور
 عمارت کرد و کشت افزود و نہ آورد و جوے ہجر
 چو اہر ہمن خیال خود مکر افتادش اندر سر
 چو ضعیف سر مدھی بیچہ چو علم احمدی بیہر
 نگہ شان تیر و مژگان شان سنان ابر و پرنڈ آور
 بجائے سر نہادہ یکسا حد فولاد در مغفر
 بتوفداز دہان ہر یکے چندین ہزار اژدر
 دہان شان رگنڈا برق و نحو شان نایب

گشتہ تیغ لائغ از بس خوردہ خون دشمنان
 کے بود کا ستادہ بنیم مر ترا پیش پدر
 کے بود کزیند آئی نزدیک ملک جم
 گرچہ دوری از پدر نزدیکان نشانند
 ہم مگر کز خواجہ دوری مرا نزدیکت
 بندگی کن تا خداوندی کنی کز بندگی
 جمدکن در کوچکی تا چون پدر گردی بزرگ
 خدمت شاہ جوان کن تا شود بخت جوان
 آہن از آسیب پتک کورہ گردد تیغ تیز
 سرفرازی از سربازی طلب زیر کہ شمع
 تاجمان باقیست شاہنشہ جہان بان باد تو
 طبع قآنی بآئی این سخنا آفرید

راست بودہ است اینکہ لاغر میشود بسیار خوار
 ہمچو حرم گلبنہ در پیش سرو جو بسیار
 نصر فتح از پیش پس میں از زمین سیر از بسیار
 گر بنزدیکان شاہ از دور سازی جان نثار
 آر سے او مراست و مرا ز دور گرد نور بار
 مر علی راداد تشریف ولایت کرد گار
 سعی کن تا ہمچو او در کودکی یابی وقار
 پند پیرانست این کز عجز خیزد اقتدار
 ز سرخ از لہ نار و بوتہ گردد خوش عیاء
 تا نیاز و مسرنگرد و سرفرازی آشکار
 زیر ظل رحمتش ساکن چو چرخ روزگار
 چون خلائق را بامر سے قدرت پروردگار

در ستائش و زربے نظیر کشف الدانی الاقاصی جناب حاجی آقاسی گوید

چو حسن تربیت گردد قرین با پاکئے گوہر
 سرشت خاک کان باب نیسان گرچہ پاک آمد
 بسے رحمت برود ہفان کہ در زیر زمین سخنے
 اگر فولاد کانی را بنومے تربیت لازم
 بعمرے بندگان را تربیت از خواجگان باید

ز شیخ آب خیزد ز مشتے خاک زاید زر
 و لے از فیض خورشید است کان زر گرد این گوہر
 پذیرد بیخ دیابد شاخ و گیدو برگ آرد بر
 ز کانما ساختہ زادے سنان ناوک و خنجر
 کہ شاگردے شود استاد و گرد کمتر سے مہتر

در تہنیت تشریف پادشاہی ستایش شہل عابد و احسان علیخان الی گوید

باد میمون این ہمین تشریف شاہ کامگار
 شدہ بود خورشید و او ماہ است این تشریف نور
 پادشاہ بکمر است او درج بہت این تشریف نور
 شاہ بود ابر بہار او سر و فیض او مطر
 دوست دارد خانہ زاد خویش را ہر کس بطبع
 کودک است جوان چون بخت شاہ نامور
 رسم دیرینت کز میل طبیعت کودکان
 اسے شبستان ظفر را طفل بخت نوعوس
 کوہ با حرم تو چون فکر حکیمان تیز رو
 دوشش کرد حیرت از دست کہ چون یزدگر
 ماہ آن چرخے کش آمد عرش اعظم زیر دست
 سرو آن باغے کزو خجالت برد باغ بہشت
 وصف گرزت و سے نوشتم خامہ ام شد زیر یز
 یادے از خوش تو کردم فکر تن شد روان
 گر کسے خواہد کہ عزرائیل را بیند بچشم
 در حکمیے وہم را خواہد مجسم بنگرد
 دشمن از زور تو میترسد نہ از شمشیر تو

بر علیخان آن مہین فرزند صاحب اختیار
 دایم از خورشید گیر ماہ نور استعار
 تربیت از بحر یابد درج در شاہ ہوار
 سر و اسر سبز دارد از مطر ابر بہار
 این عجب نبود گر او را دوست دارد شہر یار
 زین رہش دارد گرامی بخت شاہ نامدار
 دوست میدارند ہمسا لان خود را بیشتر
 و سے گلستان کرم را ابر دستت آب یار
 باد با غزم تو چون عہد کریمان استوار
 عقل گفتا غافل کو بحر دارد در جوہار
 شہل آن شیر کہ بود از شیر خوار سی شیر خوار
 در آن بحر کہ از و سے بحر عمان شہر مسافر
 مدح خلقت دوش گفتم خامہ ام شد مشکبافر
 نامے از تیغ تو بردم شعس من شد آبدار
 گوہ بیند جان شکر تیغ ترا در کارزار
 گوہ بیند بد سیر خصم ترا گاہ فرار
 زور بازو سے علی مر جب کشد نہ ذوالفقار

این قبار آسمان ابرہ است و گیتی آستر
 کرم ہر ابریشمی راست قوت از برگ توت
 کرم این خارا ہمانا بودہ کرم ہفت واد
 مرئیست، حتی کہ دیباے قباے شاہ بافت
 آن ز بہر پود زلف خویش تن دادش بدت
 پر توش از فرش ہر ساعت تنق بند و بعش
 این قبار فی المشمل بندی اگر بچون خشک
 دوش گفتم این قبا از شان گردون بر ترست
 عقل گفتا اختیار و جبر کیسوند کہ ہست
 آب شپیر آمد از سعی امیر ملک جم
 این قبا گوئی بودت شریف عمر جاودان
 چون قبا قلب بقا آمد پس این آب بقاست
 گر بقدر آنکہ آب آورد یا بد آب رو
 پار سایان نیز میترسم کہ تردامن شوند
 فضل شاہ والتفات خواجہ از وے نگلد
 کہ شش بخشد لباس از جسم جان بخشای خوش
 گاہ بخشد خواجہ اعظم مراد را خاتے

شپیر جبریل پود پر تو خورشید تار
 کرم این طلسم کرم بودہ است قوتش فنا
 کار و شیر با بجان از بیبتش جستے فرار
 حور و غلمان ہر دو از جنت دیدند آشکار
 وین برائے تار جعد خود ندادش در کنار
 پر تو خواجہ است گوئی این قباے شاہوار
 چوب گرد و سبز و خرم ہچو سمر جو بیار
 جبر محض است اینکہ بخشد بصاحب اختیار
 کمترین سمر باز شہ سالار چرخ و روزگار
 از قباے پیکر خودت فرو دوش اعتبار
 کر پے آب بقا گرفت خضد از کردگار
 زان کہ بہر آب بخشیدش خدیو نامدار
 آبرو جائے نامد بلکہ در رخسار یار
 زانمہ آبی کہ جاری کردہ است از بہر کنار
 چون ز گیتی پر تو خورشید و میل و نثار
 کہ نشان گوہر آگین گاہ تیغ شاموار
 کش تو انم خواندن از مہر سلیمان یادگار

تا بجستی فضل یزدان اینا در کس شمر و

بادیچون فضل یزدان عمر خسر و بشمار

یکے بر جو ہر ماہین کہ وقت کار با آمد
 نہ آخر بچہ شیرازیان شیرازیان کرد
 کہ بان وقت ثنا بگذشت و ہنگام دعا آمد
 آئسے عیش و طرب حاصل گئے رنج و غما آمد

عنان ما با بگذارد خود بشین رکابے زن
 نہ آخر بچہ شیرازیان شیرازیان کرد
 زبان از مدح داراے جہان بر بند قافی
 الا تا از مسیر ہفت نجم و سیر نہ گردون

چنان پایندہ بادا دولت کا نذر جہان مردم
 بہم گویند این دولت مگر بے انتہا آمد

در تہنیت شریف قبا بیضا ضیا شہ پارسی در ستایش حسین خان نظام الدولہ گوید

گامد اینک ز یور اندام صاحب اختیار
 جز کہ خواہد یک جہان جان از خدا بہر شمار
 و رکسے پرسد ز من گویم نذارم استوا
 راستی قول حکیمان را بنا شد اعتبار
 چشم خلقے گشت روشن بن قبائے شہ پار
 بودہ دروے آفتاب عالم آرا قرار
 بودہ طوبائے کہ ہستش فضل و رحمت بگوشا
 یا نہ همچون قلب عارف مظہر پروردگار
 وین قبا بودست ملک آفرینش احصا
 کاش دیدے این قبا بر جسم شاہ کامگار

بودہ جائے یک جہان جان این قبائے شہ پار
 چشم یک سر باز اندر یک جہان جان چون کند
 بخرد ان گویند جائے جان پاک اندر آن است
 زانکہ من تن بینم اندر یک جہان جان جائے گیر
 چشم یک تن روشنی جست اربوبے پرہیز
 این قبا گوئی سپہ چارمین بودست زانکہ
 یا بہشت جاودان بودست زیر اکا ندر
 یا نہ همچون عرش اعظم جایگاہ جبرائیل
 پایے تا سر آفرینش را ہے ماند ملک
 آنکہ گفتے بر تن ہستی نمیکنج لباس

عدو بندہ کے خطے ریح اور پست بیجا
 بزرگوں خضر دانش موبدان این بس شکستہ زو
 شکستہ اینکہ قیر آگین بنام ظلمت آئینش
 بشکل عین از آرزو آمد از روز ازل تغیش
 کشد در ویدہ خاک راہ آہواز شرف ضیفم
 سکن در خواہمش ز آرزو کہ از راے جہان آرا
 وگرا فرا سیابش نیز خواہم بس عجب نبود
 دلش سر چشمہ فیض و نوال و بخشش و احسان
 عمیر خلق اور اتالی مشاک ختن خواندم
 نقالے اللہ بنا سیز دوزبے اے آسمان قدر
 بہ تیر راست رو خم کردہ پشت بدسگان را
 ننگے اژدہ باشکل است شمشیر شرر بارت
 فلک سر سام جہت از صد مہ گزرت از آن برتن
 رہاید مغفر از فوق دلیران تیغ رخشانست
 شہا خصم پدرت آن تیرہ بخت بگفتش کاہد
 پیچ رزم را سازد کہ باوے کینہ آغازو
 زہر دفع او اکنون بر آن تازی نسبت بشین
 دے زن با پدرت آن شرزہ شیر بر شہر دی
 کہ ہاں اے شاہ لختے بر بجان افشانے ماہین

دم آہ سنج اژدہ سے پیمانہ مار سے جاگڑو آمد
 کہ زندان سکن در منبع آب بقا آمد
 بجام تیسرہ نجان چشمہ آب فنا آمد
 کہ عین عون و عین فصل و عین مدعا آمد
 بگیتی عدل اوتو حاکم و فرمان روا آمد
 نمایان مظہر آسینہ بگیتی منسا آمد
 کہ آہن خود و آہن جوشن آہن قبا آمد
 کفش کان عطشا و ریش وجود و سخا آمد
 خرد چین جبر سین افکنند کین عین خطا آمد
 کہ حکم نافذت پہلوزن امر قضا آمد
 کمات کز ازل چون پشت نہ گردون فنا آمد
 کہ ہم خود و جگر خون آور ہم خود آشنا آمد
 صلیب افکن ز خط قطب خط استوا آمد
 خنہ آہن سلب اعجوبہ کاہن رہا آمد
 سرش بر تن گران از کید و دیوش رہنما آمد
 نداند کویس از داور خدا گیران خدا آمد
 کہ در دشت و غاہ چمبویہ با باد صبا آمد
 کہ از گزشتن الوند و شمنلان تو تیا آمد
 کہ روز آزمون ماہ میدان و غا آمد

<p>روزگار از دواج چار ماہ صفت باب نیست جز تاثیر تابان بجز بخت جرحه را معجز تاثیر انفس تو در تخیل ملک مو سے شخص تو فوجوں حوادث راستو مرقضار اور نظام حل و عقد روزگار آسمان جز مہر کینت نگر و سرمایہ چون فلک صاحبقرانے چون بار پید شاد ز می شایا کہ دایم بر وجودت عقل سوے قافی ز روے مہمت چمنے گل گرچہ نطمت نیست نطے کش تو نستین شنید لیک چون ہموار در مدح تو سیر سخن روح پاک افضل الدنیش بدست پیکار</p>	<p>با کفنت طفل عطار تو انان مے آورد لاب ز اسطراب در مراد جان مے آورد از دم عیسے روح اللہ شان مے آورد از ظہور معجز کلک و بنان مے آورد ہر چہ گوئی ایخنین او آن چنان مے آورد آشکارا ہر چہ از سود و زیان مے آورد زان سبب آسودہ ات از ہر قران مے آورد مزوہا از جانب بخت جوان مے آورد کردد معنی نشارت ہر زمان مے آورد زانایہ طبعش آسمان رسیمان مے آورد روزگارش ہر دو عالم را یگان مے آورد تنیت ہر دو عالم را یگان مے آورد</p>
<p>روز و ماہ و سالیان در دو غم و رنجت بہاد تاکہ دوران و زو ماہ و سالیان مے آورد</p>	
<p>در ستایش امیرزادہ شیر دل ارغون میرزا بن شجاع السلطنہ رحمہما گوید</p>	
<p>بگوش از ہاتف غیبم کہ کہ این ندا آمد بسالاری سپہ سالار دارے تہمتن تن ظفر مندے کہ ہندی اژدہا سے اژدہا و باش</p>	<p>کہ وقت عشرت جان بخش و جشن جانفر آمد کہ او سہراب دل شہزادہ ارغون میرزا آمد بفرق بگوش آئینش نشان چون اژدہا آمد</p>

آنک ایک رشح کف او آشکارا صد ہزار
 ہر کرا الطاف او تاج شرف بر سر نہاد
 ہر چہ جز نقش وجود او ست نقاش قضا
 بیچ دانی باعد و تیغ جہان سوزش چہ کرد
 تاب دیوان جہان نامش رقم کرد آسمان
 رفعت کاخ جاہش در سیرایان مانع
 نصرت و فیروزی و فتح و ظفر زار و زکار
 حسرت دست گہ بارش عزاج اہل زار
 قرۃ و ہیم دار ایش ہر دم حمد شکست
 خصم او چون ستیز و خرموارے ز کجا
 مور کز سستی نیار د پیر کا ہے بر کشید
 یا طہین پشہ لاغر کہ بیچش زور نیست
 نے گرفتہ از در طوس است آسب کجا
 کترین کریاس دار بار گاہ شمش
 گردش گردون بگردش کے رسد گہر کراو
 نر زہ اندر پیکر ہفت آسمان افتد ز بیم
 دفتر شایان پیشین ایشوید اندر آب
 اسے شمشنا ہے کہ از تاثیر عدلت روزگار
 گرز فرمانت فلک گردن کشد گز نش

گنج باد آورد گنج شایگان سے آورد
 روزگارش کامگار و کامران سے آورد
 ہر سبیل آزمون و امتحان سے آورد
 آنچہ بر سر کشت را برق بیان سے آورد
 نام و ستار کہ اندر داستان سے آورد
 کار دانان یقین را در کمان سے آورد
 بار کاب شوکت او ہمعنان سے آورد
 با خواص واقے طبع دغان سے آورد
 بر شکوہ افسر شاہ اردوان سے آورد
 تاب ناورد سوار سیستان سے آورد
 کے گزندے بر تن شیر زیان سے آورد
 کے خلل بر خاطر پیل مان سے آورد
 بر تن و بازو سے سام پہلوان سے آورد
 از جلالت پابرق فرقدان سے آورد
 در جہان رخس عنایت را جہان سے آورد
 چون بھیجا دست بر گزر گران سے آورد
 ہر کجا کا فاق نامش بر زبان سے آورد
 صعوہ را از چنگل باز آشیان سے آورد
 دست دوران پالمنگ لکشان سے آورد

یا گروے فصل دے را بر فراز تل خاک
 نفس نایم کا نگہ کا پینک با ستہ رو باد
 خواہر ان لالہ و گل راز ہفت اندام خاک
 منندہ گل است باعث گریہ بے شکستہ
 نفس امی خود سونچ نیست بل استوخو شست
 گاہ برماندہ نسا جان پرند از نستر
 گاہ بر ہنجار صرافان ز رو دینا پستہ
 از سنان لالہ گا از بید برگ برگ بید
 مطلع از مطلع طبع برآمد کہ فروغ
 ساقی مانا شراب ارغوان مے آورد
 جام کیخسرو پراز خون سیاوشان کند
 قصد اسکندر بہمن ظلمات بدتے آب خضر
 خود نمیدانست اسکندر مگر گاندہ شراب
 از دل صاف طرحی در تن تابندہ جام
 دست افشان پاکوبان ہر و شاق سادہ
 خلاق را جتنے دگر گوشت گویا ز بہار
 یا نسیم صبحگا ہی مرثو گانی نزد خلق
 قرمان تک جشیدی بہادر شہ حسن
 اس شہنشاہے کہ ہر شام دسحر ز رو شوقی

گیو فروردین بخاری موکشان آورد
 نقشہما از پرودہ در سکہ عیان مے آورد
 ہجور رؤسین تن ز را ہ ہفتخوان مے آورد
 کاشک چشم او خواص عفران مے آورد
 عنقاہ امین زہر حرفہ چسان مے آورد
 در صحن دیباہ و ز گل پر نیان مے آورد
 از گل خیری بیبازر جہان مے آورد
 صنعت پولاد سازی و پیمان مے آورد
 مہر را در چادر کھلی بہان مے آورد
 ہر مہ را از رم گنگشت جنان مے آورد
 در دل لئاس یا قوت روان مے آورد
 طبع زہرے زین سخن راہ بر میان مے آورد
 ہست تاثیرے کہ عمر جاہوان مے آورد
 دست ساقی ما پد روح روان مے آورد
 رو ہوسے در گہ پیر معان مے آورد
 از شبیم عطر گلستان شادمان مے آورد
 از نزول موکب شاہ جہان مے آورد
 آنکہ کیوان را بدر گہ پاسبان مے آورد
 سجدہ بر خاک رہش ہفت آسمان آورد

<p>دریکے جوشن نہان یا بند صد افراسیاب خاک را کاوی نیابی بیج جز لعل مذاب ہر نفس ناخن کند از خون بدخویان ^{خفتنا} ب پیکرش گوگرد سان فانی شود از انتہاب ہر سدا سے را دہا از لطف بے منت جواب باشہر از خجرت ہامون شود دریا سے آب تانیا را دہک مانند عزمت از شتاب</p>	<p>بریکے قوسن عیان بیند صد اسفندیار خونفشان گرد و چنان نینت کہ گرتار ^{خجرت} خجرت چون نو عروسان در شبستان خلق را گر ہمہ الہرز کوہ از آتش شمشیر تو خسر و اطیع کہ میت کوہ را ماند از آنک با سحاب رحمت بیچون شود صحرا سے خشک تانیا ساید زمین مانند حرمست از درنگ</p>
---	---

ہر تنے کو در خلافت پاسے برج چون ستون
 ایچو منج خرگوش اندر گلو بادا طلب

در ستایش شہزادہ رضوانی سادہ شجاع السلطنت حسن علی میرزا گوید

<p>در ہرین اشک چین کاروان آورد از شداد از دل دیو خزان سے آورد فتح نامہ سلم سے از خاوران سے آورد از گل سوری درفش گویان سے آورد از ہلاک اشکبوس مہرگان سے آورد از کمان بھتی تیر و کمان سے آورد در ہر اسکندر صاحبقران سے آورد دستگیر از نیزہ آتش نشان سے آورد در چین چون ارد شیر با کمان آورد</p>	<p>باد نوروزی شمیم عطر جان سے آورد رستم جید از براس چشم کا و دس بند با منوچہر صبا زئی آفرید و ن رنج ہر و فتح پیور اسب سے گلستان کا و ہلا رستم آردی بہشتی فرود نزد طوس جید بہر ناورد فرامر ز خریفہ اینک سپہر یا پیام کشتن دارا سے را باد صبح یا شناسا س خزان را قارن آردی بہشت یا نوید قتل کریم ہفتوا و دے نسیم</p>
---	--

زرفشاندر سرستاند بر نمائند بر خورد
 در که کوشش ہر براست از زہ پوشد ہر
 قدر او کو ہست کورا کہکشا نستہ کمر
 سیرنگش سیر گردون را ہے ماند کر آن
 جو داد بازندہ ابرو خشم او درندہ ہر
 گر نسیم خلق او در کام ضیغم بگذرد
 طفل را با سطوت اور رخ آیام شیب
 آسمان فتح را نعل سمنید او ہلال
 لطف او از وادے بطحا برو باند سمن
 لب بہند از سخن سبحان چو او گوید سخن
 سبغہ واژوند را ہر کعبہ بر بندد کسے
 روز ہیجا گر بسیر تو سن گردون شود
 دشت کین از جوش میش و جنبش یکاں شود
 خار صحرا چون سنان گردد مہیا طعان
 از زمین بر چرخ گردان ہرمان بارو خدنگ
 تیغ گردد کتر ہے کیش ز ہر صد کردم نیش
 گنبد خضر از بانگ گادوم در ارتعاش
 تن جدا از روح چو مان دست مظلوم علاج
 چون تو از کمن بردن آئی بغرم رزم خصم

رنج بیندے شمر تا گنج یا بدی حساب
 در کہ بخشش سجاہست از سخن گوید حساب
 جو داد بحر بہت کورا آسمانستہ حساب
 روز کین در عرصہ گیتی در افتد انقلاب
 خنگ او خران ہر پرو تیز و پیران ب
 نشنوی از کام ضیغم جز شہیم شک ناب
 پیر را بارافت او عیش ہنگام شباب
 نو عروس ملک را گرد سپاہ و نقاب
 قدر او از چشمہ کوثر بر انگیزد سراب
 کاپنج او گوید خطا ہست اپن گوید صواب
 کیش نہاشد آگی از رتبہ ام الکتاب
 گردہ گردون کرا تر از دعا ستجاب
 تنگ چون چشم خروس و تیرہ چون پیر غلاب
 سنگ ہامون چون حسام آید پذیرے خراب
 آ پنجان کز چرخ گردان ہر زمین بارو شہاب
 رنج گردد افعی کیش ستم صد افعی بناب
 تودہ غبار از گرد باد پا در احتجاب
 سرتھی از مغر چو نان جام مسکین از شراب
 با تنے چون آسمان و بار خے چون آفتاب

من پادشاه ملک بیانم از آن بود

ز افاغ گو نه گو نه حشر در حشر مرا

وز صد هزار تیغ فرو بست در اثر

طو مار شکو پاسه چنین بر کمر مرا

هنگام نهضت عباس شاه غازی طاب نراه از

خراسان مانند محمد شاه غازی نورالله مرقده فریاد

آنکه من بینم به بیداری نه بیند کس بخواب
 گاه گریه چون صراحی گاه خندم چون قند
 بر بحال من یکے بکنز چشم اعتبار
 گرمیم و در گرمی من خند با بینی نمان
 ز آن چه گرمیم که جان از کام دل شده نا امید
 موکب عباس شاهمی شد بر نه از خاوران
 آن سر بر مجرده شوکت را هالیون شهر بار
 مر مر از عذبت این ماه در دل خرق
 آن پدرا ز سم تیرش تیر بد کیشان بکیش
 آن پدرا جمشید بخت و این پسر خورشید بخت
 آن پدرا با مو کبش فتح و سعادت همعنان
 آن و بی محمد شهنشاه این و بی محمد پدرا
 چون پدرا زینک گیتی ملک بخش و ملک گیر

ز آنکه در یک حال هم در راحتم هم در عذاب
 گاه بالم چون صنوبر گاه نالم چون برباب
 تا شوی آگه که صند از صند ندارد اجنتاب
 خندم و بر خنده من گرمه بیاری حجاب
 زان همه خندم که دل بر کام جان شد کلمیا
 شد محمد شه همین فرزند او نایب مناب
 این سپهر قدر و کمند را فرزان ما منتاب
 مر مر از بخت آن شاه در جان پیچ و تاب
 این پسر از بیم تیغش تیغ شاهان در قرباب
 آن پدرا کاموس تاب و این پسر کاوس آب
 این پسر با کو کبش فرو جلالت همکاب
 آن چو گل ز اواز گلستان این ز گل همچون گل
 چون پدرا زینک بگیمان نج بین و گنج بیاب

دیدی دو سال شیم در ملک خوران
 خورشید سان بشرق و مغرب سفر کنم
 چون عقدہ دلم نکشاید بکافرس
 صد خاندان چونت یک خانہ منند
 از روز و شب گریزم اگر بہر روشنی
 جائے روم کہ پر تو خورشید و مرد آن
 صدر زمانہ را بسر آمد چو روزگار
 نہ پیش از او کالم و نہ پیش از و جمال
 گر بند بند پیکرم از ہم جدا کنند
 احسان او چو خون بجزو تم گرفتہ جا
 مہر دو کس پیارس مرا بے بست کرد
 نگذاشت ہر شان کہ کم رو بہیج سوے
 اول جناب معتمد دولہ کا ستانش
 دویم خدایگان اسد اللہ خان راد
 زان پیش چشم لطف و عطا ہم زان دو ^{نہست}
 ہم نہست روے گفتم با ذوالربیعین
 ہفتاد شعر گفتم اندر مدینج او
 آویخ کہ جنس فضل کساوت ہست ورنہ بود
 شکر خدا و نعت پیسبر کم از آنک

مینی دو سال دیگر در باختر مرا
 تا زان سفر فرودہ شود فال و فرما
 باید کشید رخت سوے کا شعر مرا
 آن خاز بہ فرود گر آید بسر مرا
 باید کشید منت شمس و قمر مرا
 بر فرقے نتابد شام و سحر مرا
 گو نیز روزگار در آید بسر مرا
 نہ ہیچ او قبیلہ و دخت و پسر مرا
 اندوہ او نمیرود از دل بدر مرا
 خونے کہ بیشتر شود از بیشتر مرا
 وزان دوسر نوشت ہزاران خطر مرا
 تا ماند جان بہ لچہ اندوہ در مرا
 در پیش تیغ حادثہ آمد سپر مرا
 کہ پاس مہر او ندر د شیر نر مرا
 چون نہست قابلیت از ان بیشتر مرا
 کو ہجر بیکران شمار و شمر مرا
 یک آفرین نگفت بہفتاد و مر مرا
 نقد سخن رواج تر از سیم و زر مرا
 کا فرود ان بہمت و این بر خطر مرا

خود ریشہ ام بہ تیشہ تو بیخ بر کھم
 نظم چو نیشکر شکر انگیز بست و نیست
 از نوکِ کلک سلک گداورم و یک
 شہرم بود بطعم طبرزد و نغم
 از صد ہزار غصہ یکے باز گویمت
 خواند مرا امیر امیران بکاخ خویش
 فراش آستانش افشانداستین
 منت خداے عزوجل را کہ دادے
 ز آن صد ہزار زخم کہ زد برین آسمان
 مہم نہاد زخم زبانش بیک سخن
 قویے درشت گفت و لیکن دست گفت
 روے زمین فرخ چہ پروا کہ دست ننگ
 راہ عراق امن و طریق حجاز باز
 عوری لباس پشمیری بید جو ع قوت
 گر چہ پایے راہ سپر نیست گو مباحش
 باشد اگر بہر قدمے صد ہزار دزد
 مانم چہ ابقا ازس کہ نبود در آن دیار
 یک نقطہ بیش نیست سفر از سفر وے
 زیں پس بچہ و بر تجارت سفر کھم

قطعہ

اکنون کہ بیخ فضل نجشود بر مرا
 جز ز ہر غصہ بہرے از ان نیشکر مرا
 شبہ شبہ نماید سلک گدا مرا
 اکنون بکام گشتہ طبرزد تبر مرا
 خوانی مگر بسختی لختے حجر مرا
 ناخواندہ پاسبانش راند ز در مرا
 ہست آستین از آن رو بر چشم تر مرا
 فراش اوز بہشتے من خبر مرا
 الحق یکے نگشت چنان کار گر مرا
 بر زخمہا کہ بود بدل بیشتر مرا
 ز آن رو کہ گرد گفتش درد دل اثر مرا
 پایے سفر بہند کسے در حفر مرا
 وحدت رفیق راہ و قضا را ہر مرا
 تسلیم ہمہ عنان و رضا ہمسفر مرا
 پایے دو دادہ است خدا رہ سپر مرا
 چیزے زمین بچیلہ نذر د و مگر مرا
 نے آب و خاک نے شتر و گاو و خر مرا
 ایدون ہزار قطعہ حضر از سفر مرا
 سر با فضل ایزد و کالا ہنر مرا

قصاید قافی

در شکایت از مدوح گوید

<p> بر در گامی بر نه بینی دگر مرا روزی بہم فرو شکند بال پر مرا بانورش از وجو دنیا بی اثر مرا برگنج باز دیدہ حسرت نگر مرا از بیم جان بگنج نیاید گذر مرا بایز قناعت از ہمہ کس بیشتر مرا سیم رخ دار قادی قناعت مقرر مرا مویسچہ وار ایں ہمہ دم لایہ مرا باید غدا ز بہر چہ لخت جگر مرا با آنکہ بیچ بہرہ نہ از بحر و بر مرا مانا ہمیں نصیب شد از خشک و تر مرا تقریب کے سز و بقضا و قدر مرا ورنہ چہ انداد بگیتی شمر مرا </p>	<p> گزینج زر نهند ازین پس بسر مرا او باز تیز پنجہ و من صعوہ ضعیف او آفتاب روشن و من ذرہ حقیر او گنج شایگان و منم آن گدا کہ هست بے از دما چگونہ بود گنج لا جرم عزت چو در قناعت و دولت چو در طمع من آن ہما ہے اوج کمال کہ بد عالم یارب چہ روئے دادہ کہ با بد پیش خلق ہر روز روزیم چو ہر روزی آفرین بگذشت صیبت فضل و کمالم بجز و بر نبود مرا بنیر لب خشک و چشم تر قدر مرا قضا و قدر کردہ اند پست نخل امید من بمثل شاخ بید بود </p>
---	---

تن تیغ ترا از تن قبا لی
 جہانے یک بدیگرے پناہند
 الاتاہیل از یک گوزدستان
 جہان بُستان و بزمت باد بہیل

سرُرح ترا از سر کلاہی
 تو از یزدان بیزدان مے پناہی
 دہر بردعوے بستان گواہی
 درو فوسے ز اسباب ملاہی

قصا را حجت آن بادا کہ گوئی
 جہان را شیوہ آن بادا کہ خواہی

زہے بگرفت از مہ تا بہاہی
 جہاندار کے کہ خورشید است و سایہ
 خداوندے کہ بہاوند گرون
 ہمیش بر آسمان دست او امر
 جہان بر ہیچ کس تا مر جعش او ست
 اگر فیروز در با سش گریزد
 بکلی رنگ رویش فارغ آید
 وگر خورشید راے او بخوابد
 در رویش چاہ یوسف بے اثر بود
 در آبادے عالم مے توانی
 زہے باقی بعونت عہد عالم
 نہ پیش آید نفاذت را توقف
 جہان ہمت است آنکہ طوبے
 یکے عالم توئی آن رکت بہ بیند
 در آن موقف کہ از بیجاہہ گون تیغ
 سان خندان بود ارواح گریان
 بہم آوازے تکبیر کردہ
 امل چون صبح شمشیرت بر آید
 کند اعداے ملک ز ننگ عصیان

سپاہ دولت فیروز شاہی
 یکے شاہنشی دیگر الہی
 خداوندیش را تا مرغ و ماہی
 ہمیش بر اختران حکیم فواہی
 ندارد منت مالی و جاہی
 کہ آمر او ست گیتی را و ناہی
 چون رنگ روے یا قوت از تباہی
 فرو شوید ز روے شب سیاہی
 وگر نہ یوسفی کردے نہ چاہی
 کہ ازستی خرابی را بکاہی
 چنان کہ عدل باشد پادشاہی
 نہ در یابد دو امت را تباہی
 کند در روزہاے او گیاہی
 بہ بیند کل عالم را کھاہی
 شود رخسارے ارواح کاہی
 خرد مخطی شود اوراک ساہی
 صد اے گنبد گردون مباہی
 بدر جامہ چون صبح از پگاہی
 بدل گویا کجا شد بے گناہی

اے برسر کتاب ترا منصب شاہی
 جاہ تو واقطار فلک سیف و زندان
 ناخورده سیر قلت و ہن توقف
 نفس تو نہ نفسے ست در آن مرتبہ کوہست
 زلف خط مشکین تو یک حلقہ ندارد
 با جذبہ نوک قسطن کاہ ربایت
 چون رایت سلطان ضمیر تو بجنب
 معلوم شد از عارضہ تو کہ کسے نیست
 خوش باش کہ سیارہ بر احرار نہد بند
 گفتی کہ مرا پرس کہ در جنس تکبر
 بودند بر من ہمہ اصحاب مناصب
 الا تو ودانی کہ زمانیت نبودے
 باللہ کہ بجان خدمت میمون تو خواہم
 لیکن ز وجود و عدم من چه کشاید
 اے رائے تو آنروز کہ از غیرت او صبح
 من چون رسم اندر شب حرمان تو آخر
 تا از ستم انصاف پناہست چنان باد

تشنہ فلک دادہ برین قول گواہی
 ذات تو تو جو یوسف فلک کس و ماہی
 ناویدہ نظام سخطت ننگ تباہی
 بل نسخہ ماہیت اثیاست کماہی
 بے رایجہ خاصہ ز اسرار انہی
 پذیرفت ہیولای سخن صورت گاہی
 تقدیر رود بر اثرش سچ سپاہی
 بر چرخ سر اسیمہ مگر مخفی و ساہی
 یاد آرز سیارہ و از یوسف چاہی
 گم کرد سر شتہء صحبت ز تنہاہی
 در جنس شہادت کہ ز اسباب ملاہی
 از پریش من دست نہ مالی و نہ جاہی
 وز لطف تو دانم کہ مرا نیز تو خواہی
 گر باشم و گرنہ بفرانی و نہ کاہی
 ہر روز ز نو جامہ بدرد نہ بگاہی
 تا ضد سپیدی بودا بخواہ سیاہی
 حال تو کہ در عمر بغیرے ز پناہی

لائق کمال تو ہے دید کہ تا حشر
 کے برسر کتاب ترا منصب شاہی

در ارادت اول در فعل گوئی آخر اوست
 ذرہ از حکم او گر در گل آدم بدے
 بخشش ہیئت و طبع لطیف افکند
 سایدانش در زمان جو و او از غنجد
 اسے ز قوت مستعار افعال میخ و ز عمل
 دست آہنا کے رسد آنجا کہ پلے قدرت
 تو ہی زیشان کہ ایشان خود چھانے اندوس
 چون توئی از دور آدم باز یک تن برخواست
 در جهان آثار مردم زادگی بائت بس
 دست ازین مشتے محال اندیش تمام ابد وار
 شعر من بگذار و یک بیت شنائی کار بند
 ہمچنین با خویشتن داری بیہ ز می مروا
 چند روز آرام کن باد و ستان در شہر خویش
 اسے بزرگ کر پئے معج و شنائے تو ہے
 شد بزرگ از جاہ و توجاہ من اندر روزگار
 تا ز نداد خزان بر شاخ زر خسروی
 جاودان بادی چو باد آتش چون آب و خاک

گر بکفرت بر سر کوسے کمالش بگذری
 در میان خلق ناموجود بودے داوری
 شاعران عصر را در شاہراہ ساحری
 گنجدارند و ایم پر ز زر جعفری
 دے ز لطف مستفا و آثار ہر و مشتری
 پلے دہرازد دست ننان بیرون کن ز فرمانبری
 باز تو در ہر ہنر گوئی ہمانے دیگری
 ہم توئی ہاں تا نیندازی تو خود را سرسری
 شاید از جزو خویشتن کس را بر دم نشتری
 نہ زیر منت این جمع ہیئت دری
 کان سخن را چون سخن دانی تو باشد مشتری
 طمع را گو ز ہر خند و حرص را گو خون گری
 تا ہم ایشان از تو ہم تو از ایشان بر خوری
 روز و شب بر من ثنا گوید روان عنصری
 شد بلند از نام تو نام من اندر شاعری
 تا کہ شد با و صبا در باغ نقش آوری
 در بقاے عیسوی و دولت اسکندری

زان کجا با این چنین لطف و قار و طبع در اے
 دہر را بہتر ز خاک و باد آب و آوری

روانی باد فرمان ترا چون آب در گیتی	که چون آتش بر برتر بودن از گیتی سزاواری
مخالف مضطرب از گیتے ناز طربناکی	موافق سرخ رُو از نعتے نه از گونساری
<p>حکم بیزدان اقتضایان کرده بودست از سرای این بانواع ہنرمعروف در فرزانگی حکم این در شرع و دین از آفت طغیان مصون داشت آنرا حلقہ در گوش آدم اندر بندگی حکمت این کرده در بحر شریعت گوہری بود بر در گاہ حکم این جهان فرمان پذیر ہر کہ شد و طاعت آن داد و ہر ش زینہار طاعت این واجبست از بہر امن و عافیت آن محمد بود از نسل براہیم خلیل آنکہ ایش را موافق گیتے پیمان شکن در سخا از دست او جزو نیست جود حاتم راست پنداری کہ ہستند ابرو بحر و چرخ و ہر نور راے او اگر محسوس بودے در جهان حاکم الفاظ عذاب و ست عقل ذوقنون ذوق نیک و بد گردون گردان گلک اوست سمع بکشاید ز شرح و بسط او جذر اصم</p>	<p>کز جهان بر دو محمد ختم گردد ہنتری دین با جناس شرف مشہور در پیغمبری لے آن مرحل عقد از قبح ہر قاج بری دارد این را دیدہ و جان عالم اندر چاکری ہست آن کردہ بر سپنج بزرگی اختری ہست در انگشت قدر آن سپہر انگشتری ہر کہ شد در خدمت این داد بخشش یاوری خدمت آن لازمست از بہر جاہ و برتری دین محمد ہست از صلب براہیم سری و آنکہ حکمش را مطابق گنبد نیلوفسری در ہنر از راے او نوعیت علم حیدری چون بدست و طبع و قدر و راے او در بنگری زاد می پنهان نیارستے شدن ہرگز پری راوے احکام حرم اوست چرخ چنبری گلک دیدستی کہ ہم کلکی کند ہم ذقتری چون زبان لفظ بکشاید بالفاظ دری</p>

کہ گنجی در و دو چندانی

زہے از کاکت اندر چشم دولت کل بیدری
 مخیر دولت و دنیا و اندر دیدہ دولت
 جهان مهر و کینت و جہ ساز محنت و نعمت
 باسانی فگندی سایہ حشمت بر آن پایہ
 بزرگہات را روزی تصور کردہ عقل کل
 و گر بر گوہرے سایہ افتد ز باس تو
 و گرداندر کیش قبول خدمت باہر
 تو آن صدری کہ عالم را کمال آید وجود تو
 در اوصاف تو عاجز گشتہ ام یارب کجا یابم
 ز لطف آن کردہ با جان من نام کہ در شبہا
 بزلفش زیادت ربیبے دادی مرا اکنون
 مرا اندازہ تمہید عذر آن کجا باشد
 مرا لطف تو داعی بود اگر نہ کس روادارد
 نزولت را بنزد من مثل دانی چہ آرم
 ہمین میکن کہ جاویدان مدد باد او توفیق
 سہ عادت داری اندر جماعہ اوانان پسندیدہ
 الا تا خاک را از گوہر شخیز و گران سنگی
 ہمان چندانکہ گیتی عمر در عہد تو بگذارد

بعونت کردہ مذہب جہانداران جہان داری
 زرے تست بینائی ز بخت تست بیداری
 سپہر ششم و عفو نقش بند عشرت و خواری
 کہ نور آفتاب آنجا نگر دو جز بدشواری
 نہایت را در و سرگشتہ دید از وجہ بسیاری
 نہ بیند تا قیامت بیچ مستے روی ہشیاری
 ستاید سایہ از بس رفتن خصم تو بیزاری
 نگرد تا خویش تن را کمتر از عالم بہ پنداری
 کسے کاندز نناے تو دہد طبع مرا یاری
 کند یا کشتہاے تشنہ بارانہاے آزاری
 چو انقبال تو در عالم نمی گنجد ز جباری
 ولیکن چون کنم سنگی ہے پویم بر بہواری
 کہ رخت کبر یا ہرگز بہ چنان کلبہ آری
 نزول مصطفیٰ نزدیک بو ایوب انصاری
 کہ ہرگز کس پشیمانی ندیدست از نکو کاری
 یکے را دی و گر چہ راستی دیگر کم آزاری
 الا تا باد را از عنصرش زاید سبکاری
 کہ تا دوران گیتی را با کام خویش بگذاری

چون بجنبی بگوشهء مسند
 محسنی لاجرم ز قربتِ شاہ
 گرچہ ارکان ملک یافته اند
 این نہ آنت با تو گویم چیت
 اے چہل سال یک زمان کردہ
 دانکہ من بندہ خواستم کہ کنم
 بیتکے چند جت در ہر یک
 از تو زیاد شاہ و از تشریف
 گفت تشریف پادشاہ آنگہ
 مان و مان تا ترا عبادی وار
 در نیفتد حدیثِ مصحف زند
 این ہمہ گویے کاے حسن ثنا
 دے ز لطف خدا یگان خداے
 دے دین تہنیت بجائے نثار
 بندہ از جان نثاری آوردست
 او چو از جان ترا ثنا گوید
 تاکہ در من مزید دور بود
 دور عمر تو باد چندان باد

مسند ملکھا بجنبانی
 دایم الدہر غرق احسانی
 عزت شریف ہائے سلطانی
 آصف و کسوتِ سلیمانی
 مصطفیٰ معجزہ تو حسانی
 اندرین عقد گوہر کانی
 نکتہ شاعرانہ پہنانی
 عقل در ہم کشیدہ پیشانی
 تو بوصفش سی و بتوانی
 از سر اہلبی و ناوانی
 کان ادب نیست تا ہمیدانی
 خاطر م در مضیق حیرانی
 بچنین صد لطیفہ ارزانی
 از دو این جان کہ تو بر افشانی
 ہمہ گوہر و لیک روحانی
 جان فتانی بود ثنا خوانی
 روے نرخ اہل بارزانی
 کز اہل داو بخت بتسانی

بلکہ از بے نہایتی چو ابد

آنکہ فیضِ ترجمِ عاش تو بہارِ نظامِ عالمِ را کشت زارِ بقائے دشمنِ را آنکہ زندانِ پاسِ او دارد رسمِ او کردہ بنے باطلِ و حق تا نہ بس روزگارِ خواہی دید نخند آسمانِ بدشواری ناہائے نفاذِ حکمِش را قلمش معجزیتِ حادثہ خوار در چنان کفِ عجبِ مدار کہ چوب بکشد مست طافحِ تہریش بد رنگاش ز حرصِ مرگِ ببرد مرگِ جانش ہے بیکجہ نخرود اے جهان از عمارت تو چنانکہ عدل تو رائے مسلمانان بارگاہ تو کردہ فسردوسی تو در آن منصبی کہ گر خواہی تو در آن پایہ کہ گر بمثل نائبے را بجائے ہر کوکب	بر جهان رحمتے سب یزدانی دستِ او ابرہائے نیسانی قہر او ژالہائے طوفانی چون حوادثِ ہزار زندانی سوے پوشیدگیِ دیریانی نقنہ در عہدہ جہان بینی آنکہ عزمش کند آسانی حکمِ تقدیر کردہ عنوانی خاصہ در کارہائے دیوانی از عصائے رسد بہ شعبانی جرعہ از دردے پیشیمانی چون طفیلی ز حرصِ ہمائی از چہ از غایتِ گرانِ جانی چغد را یاد نیست ویرانی پاس تو حائے مسلمانانی پردہ دار تو کردہ رضوانی روز بگذشتہ باز گردانی کار بروفق کبریا رانی بر سپرے بری و بنشانی
--	--

چرخ میگفت کہ برکبست تلافی وجود
 التفات تو عنان چست از آن کرد کہ تو
 خویش تن بر نظرت جاوہ ہمیکر و جہان
 بخلافت پدرت سرچونیا درود فرد
 وحدت نوع تو بر شخص تو مقصود آمد
 بر جواسی کمالات تو آید پیدا
 بزنجو خواہ تو مشکل نشود وحی از خواب
 قطره در چشم حسودت بشکفت از نفس
 دشمنت کہ یک پیلاہست کہ بزخود ہمہ سال
 تازبان زخمہ بود چون بحیث آید عود
 سز و دش در چمن باغ عالی امیال

ہممت دست بے برز و گفتا کہ علی
 درازے نظرت نسید و تقدش لاشے
 آسمان گفت کہ خود را چکنی رسوا ہے
 بوزارت کہ کند راسے ترا قانع کے
 عقل صغیر کہ نظیت بر نہ مطاب ہے
 گر چہ در صل کشید ناظر از بیہ
 بر بدانیش تو ظاہر نشود رشدا رخ
 زانکہ عم در نفسش تعبید دارد مدد
 کفن خود تنداین از ہذیان آن از قے
 تا دہان نغمہ بود چون بخروش آید نے
 تا جہانے کہ امر تو بسند چو نے

در ہر آن دل کہ از قبالتو دور و حسدست
 داروے باز پسین باد برو یعنی کے

خستیار سکندر ثانی
 مجد دین خواجہ جہان کہ سز و
 کار دولت چنان بباخت گست
 بیخ بدعت چنان بکند کہ دیو
 آنکہ از راسے کہ دخور شیدی

زبدہ خاندانِ عمرانی
 اگر شس خواجہ جہان خوانی
 جز کہ در زلف شب پیشانی
 ملکی می کند شیطانی
 دانکہ از قدر کرد کیوانی

<p>دارم ہمنوع بزرگی و فراغت آن چیت ز انعام کہ در حق منست نیست با کار من آن کرد قبول تو کزین پیش در تربیت مادح و در مالش دشمن تا کار جہان جملہ چنان نیست کہ خواہ در تربیت و خاصیت آن باد مامت</p>	<p>خود میدہد این سخن سر بدین نگر گوہی در ساعت ہر لحظہ چہ مالی و چہ جاہی با چشم پدر پیر بہین یوسف چاہی گوئی اثر طاعت و پاداش گناہی کارت بچہمان در بہمان باد کہ خواہی کز سعد سیف زائی و در سخن بکامی</p>
<p>در خدمت تو تیسر ز بواب ملازم در مجلس تو ز ہرہ ز اسباب ملاہی</p>	
<p>اے بدر گاہ تو بر نصرت رسان صاحبکے چہ نبی چون تو کنی یا دیمپس چاہی صاحب صدر جہانی و جہان زندہ بست ملک رارے تو معمور چنان میارد صبح رارے تو گر پردہ کتمان بدر نبیل خواہد رخ خورشید بگردد تو اختارن در ہوس پایہ اعلا ز سپہ و آسمان در طلب واسطہ عقد نجوم فلک جاہ ترا خارج عالم داخل جاہ نوست آن ز جہان شیر جہان کرد اندرا آن معرکہ کہ حمله شبگیر قضا</p>	<p>رہ نشین سہر کوے کہ مت حاتم طے باز اگر او کند این لطف چہ جعفر چاہی عقل دانکہ بجان زندہ بود قالب ہے کہ بتدبیر برون برد خرابی از منے ہیچکس چہرہ خورشید ز بینہ چہ قصر سیون تر ناقص ازان گرد دنی سوے ایوان تو آوردہ بعلتین پے روے در رے تو آوردہ کہوشے میدے قطب تدبیر ترا غرۃ تقدیر جدے و ہم را پیر بہر حمت و فکر ت را پے عالم عافیت از دست حوادث شمشدہ</p>

بہر کارے کہ روئے آور و خصمش گفت نو میدی
 ترا این کار بر ناید تو با این کار بر نائی

اے عاقلہ چرخ بنام تو مباحی
 اے چہرہ ملک از قلم کاہ بہت
 نا جاہ غریض تو بود عارض این ملک
 مسعود می در دادن اقطاع سعادت
 گریختہ شطرنج بعض تو در آید
 در نام جنینہ بمیشل در قلم آری
 در عرض جہان دُور نباشد کہ ز ماور
 راے تو کہ از ملک شب فتنہ برون کرد
 جاہ تو کہ در دائرہ کون نکلج
 با کلاب تو مشغول فلک را سخن رفت
 آن کاہ ربانیت کہ خاصیت خدیش
 قدر تو با اندازه مینائے من نیست
 یک عزم تو از عمدہ نایب برون نیست
 این دائم اگر صورت جسمیش ہندے
 اے پشت جہانے قوی از قوت جہانت
 ہر سپیک تمنا کہ روان شد ز در آرز
 من بنہ درین خدمت یوں کہ بوش

نام تو بہین نصف سپید یعنی سیاہی
 لعلے کہ چو یاقوت نترس ز تباہی
 گردون بودش عرصہ سیار سپاہی
 چون طالع مسعود توئی آمر و ناہی
 دانی کہ پیادہ چکند و عویہ شاہی
 اے لوح و قلم ہر دو بنام تو باہی
 بانو و خروس آید و با جوشن باہی
 با صبح قدر خواستہ از زرخ گاہی
 امین شدہ از طعنہ آسب تباہی
 کلاب تو مصیب آمدہ و نخطی و ساہی
 بر چرخ و ہد سنبلہ را صورت کاہی
 خود و یدن اشیا کہ توانست کماہی
 تائید کُنت را پنچ کند فضل الہی
 گردنش قبائی کند و حمر کلاہی
 یارب کہ جہان را چہ قوی پشت و پناہی
 رہ سوے تو دار و چہ کند منصف و راہی
 خضر اے من کسب کند حمر گیاہی

حریمِ حرمتش در یعنی آن خاصیت وارد
 بجا کب پائے او یعنی رداء گردن گردون
 ہوا با آب میگوید کہ گرد موبک او شو
 بہار و دولت او آن ہوا سے معتدل دارد
 بدست آرد ضمیرش را قرینش نسخہ روشن
 نہ از موجودیت قلزم را شبان روزے تپ لزرہ
 ز بس کہ غصہ طبعش نفس کہ می بندد یا
 بہ بیند بے نظر ز گس بگوید بے زبان سوز
 اگر نہ فضا طبعش جہان را چاشنی دادے
 چون بیسان کہ کنا رخاک چر گوہر کنند شاید
 ز لفظش در نحوے خجالت روان صاحب صافی
 قضا با دست او گوید بہر ساعت نیگفتی
 ولیکن در کرم و اجب بود در ویش بخشودن
 چو این اوصاف نیکی حصر کردم باخرہ گفتم
 خرد زان طیسرہ شد الحق پس انگہ غیب من ہم
 عجب تر اینکه میدانی و میدانی کہ میدانم
 گرم باور نمیداری نامیم چونکہ ہم سائیم
 الا تا گاہ و رگا ہشش بود کاچے راز زایش
 از ان کاہش نصیب و ہمنان جان کاہش با

کہ از رو سے تقرب گر بجاکش رخ بیاسائی
 کہ از ننگِ نصف کردن گردن بر آسائی
 اگر خواہی کہ چون آتش سوزند آسمان سائی
 کہ گردن خرف را تازہ کرد ایام بر نائی
 اگر یک لحظہ در خلوت سہرا فکر تش آئی
 ز طبعِ اوست تا چون میکنند کافی ووریائی
 شدہ است اندر خرق لچہ او مادہ سودائی
 اگر طبعش بیاموزد جہان را عالم آرائی
 صبا در رنگ بستان کے زدے نیز نازک بیائی
 چو سوسن محض آزادی نہ چون گل عین رعنائی
 ز جودش در غمِ حیرتِ رسومِ حاتمِ طائی
 کہ در بخشش نہ دینی مطبلہ دارم نہ و نیائی
 چو کان در ویش شد از تو چہ پر بردہ بختنائی
 بدین دعویے کہ بر خیزد بدین معنی چہ فرمائے
 بگیزد منتاب بیائی بگلِ نور شید اندائی
 بسم ہر لحظہ سیگوئی نشان و باد پیائی
 عزیز الدین طنسری عزیز الدین طنزائی
 ذراع روز و شب ہمارہ در تارنج بیائی
 ذراں افزائش اورا تا قیامت زینت افزائی

قصاید انوری

چاکر او باش آیا گرم گم گردت
تا بود در کار گاہ عالم کون و فساد
بستہ بادا بر چہار ارکان ہمسار دوم
پایہ گردون مسلم دور گردون زبردست

بس خداوندے کہ براقران کنی زان چاکری
چار ارکان را ہم کہ صلح و گاہے داوری
دور عمرت زانکہ عالم را تو رکن دیگری
سایہ یزدان مزی حفظ یزدان برسری

از جہان بر خوردن بدان منگر کہ در خوردن تو نیست
نیست اور خوردن تو لیکن تو اور اور خوری

خرد را دوش میگفتم کہ اے اکسیر دانائی
چہ گوئی در وجود آن کیست کہین شایستگی دار
کسے کا ندر جہان بیچ اشکمال از غیرے
زمان در آتشال مردنی او چنان دالہ
زمین در احتمال با حسلم او چنان عاجز
در آمدند تختین دامن ہمت فرو رفتہ
چنان عالی نہاد آمد ز رفعت پایہ قدرش
نظام عالم از تائید قدر او پیدا آمد
ز حسن بوسیف رایش بمصر چرخ چاؤم
بجذب ہمت اردو در زمان را باز گرداند
گراز حزمش قضا سے کشیدے بر جہان شامل
وگرہ بر آسمان جلشن بختمت سایہ افکندے

ہمت بیغز ہشیاری ہمت بیدیدہ بینائی
کہ تو با آب بے خویش خاک پایے اوسائی
جہان کامل آمد خود با استقلال پہنائی
کہ ممکن نیست در تعجیل ادکنج شکیبائی
کہ صد منزل ہزیمت کرد زانسوسے توانائی
غبار ہستے پذیرفتن گردون مینائی
کہ گردنوست بیرون از نم گردون خضرائی
وگرہ غوطہ دادستے جہان را مویج رسوائی
دل خورشید با یک خاتمان دارد ز لیجائی
کندا مرو ز بر عکس توانی باز فردائی
نکردے روزگار اندر حریش عمر فرسائی
زمانہ دوست بودے بر زمین در پایے برجائی

گفت نیلو فرچو کلک از آب سر بر چو کن کشند
آفتاب از بیم او کین جرم را نسبت بدست
گر نفاذ دیو بدست باس آہن بشکند
اے بجائے در خداوندی کز آنسو جائے نیست
بر بساط بارگاہت جائے نے جست آفتاب
باد را ہر دم بساطت گوید اے بیہودہ رو
در چنین حضرت کہ از فرط تحمیر گرم شود
از تصور پایہ از غفلت سرمایہ دان
خود تو انصافش بدہ در بارگاہ آفتاب
گر خلافت رفتش اندر وعدہ روزے گذر
وز روزے بندگی ترتیب نظمی نے کند
عقل فتوے امید بہ کین یک متجاوز جائے نیست
راستی بہ طوطیان خطبہ اسلام
نیست مطلوبش مواجب زانکہ در ہر نوبتے
اندرین نوبت خرد ہمدید میکردش کہ ہان
عقل گفت اے انوری دانی چہ مینوش این سخن
لیکن از نصاب خواہی ہیچ حاجت نیست
چون بگفتی صدر دنیا صاحب عادل عمر
سایہ ادب ترا در سر کہ اندر سخن او

کیست او تا پیش کلکت در سرش افتد بری
ہیچو کلکت زد شد برگنبد نیلو فری
درع داؤدی کند در رستہا زین پس سپی
مینوانی چون ہے از آفرینش بگذری
چرخ گفتش خویشتن را چند بر جائے بری
عرش ناری زیر پاتانان بغفلت نسپی
سمت وزن و قافیہ بر بو فراسن بختری
گر تماشای میکند از خدمت تو انوری
ہیچکس خفاش را گوید چرامے ننگری
مشمر از عصیان و نام خود ز طاعت نشمری
تا از روزے چہاں کز بندگان یاد آوری
ورنہ حسان کیست خود در معرض بغمبیری
با وجودت خامشی دانی چہ باشد کافری
بے نقاضا خود خداوندانہ آن نعم میخوری
جائے نے ہن حاصلت نیفتد و ناقذ چہ ہی
شاعری سودا میرز و ساحری کن ساحری
تا طریق فرضی گوئی و طرز عنصری
مخ کلکی گفتہ شد دیگر چہ معنی پروری
نور بخش اختران نہادہ جز نیکاشتری

گرچہ در عشرتند مشت نعیم
 چه بزرگی بود در آنکہ نہ پند
 بلبلان نیز در سماع و سرود
 زین سپس بر سپہ گردن کش
 تا ز گردش فلک نیا ساید
 مجلس عشرتت بہایا ہوسے
 طبل بدخواہ تو بزیر گلیم

ورچہ در اطلند چند گداے
 ہم درین آستانہ باری جلے
 ہد ہدان نیز در کلاہ و قباے
 بعد ازین بازمانہ پہلو ساسے
 در نعیم جہان ہمسے آساسے
 گریہ و شمنت بہایا ماے
 در ملامت ندیم نالہ چوناے

ہست فرمانت بر زمانہ روان

ہرچہ رایت بود ہمسے فرماے

اے چو عقل اول از آلائش نقصان بری
 مسندت آن کرد عالی نسب شد کبریا
 سایہ و خورشید نتوانند پیہودن تمام
 تا تو باشی مشتری را صدر و مسند کے سد
 تو در آن مجمع بدین منصب رسیدنی کز او
 باز پس ماند ز ہما بیت گر آصف بود
 فرق باشد خاصہ اندر جلوہ گاہ اعتبار
 آصف را آن ملک امچنان کردے برے
 آن شنیدستی کہ روزے کلکت از روے عتاب

چون سپہرت بر جہان از بد و فطرت برتری
 پایہ تست آن کزو ثنابت قدم شد مشتری
 گر ز جاہ خویش در عالم بساطے گستری
 گر دوات زرشود خورشید پیش مشتری
 ماہ با پیکی برون شد زہرہ با خنیاگری
 کاروانی کے رسد ہرگز نگید و شکر می
 آخر از نقش الہی تا بتقش آذری
 گم کجا کردے سلیمان مدتنے انگشتی
 آنکہ بے تمکین او ناید ز افسر افسری

روز این عرض نیست زان زخمی
 کلک او ناطقیست وحی سرا
 وے بر ابناء عصر بار خلی
 گل قبر تو آفتاب انداے
 ہر زمانے بہ گنج دیگر پائے
 وائے اگر جو تو نہ ہو دے دے
 عدلی تو صیقلی است فتنہ زدے
 ایمنی را درین سپنج سراے
 گر بگوئی زمانہ را کہ مپاے
 گر اشارت کنی کہ باز پس آے
 از نظیر تو چرخ نادرہ نلے
 کس ندید است در جہان ہمتاے
 وے صریرورت وخیل ستاے
 دامن ہمتت بدو مالاے
 ترو خشک جہان جان فرساے
 وے ہنر مائے تو جہان آراے
 از دہا از جواب مارا فساے
 چہ زبان از حسود کار افزاے
 خصم را گو کہ بادے پیمایے

موج با بحر گفتم پیش دلش
 ذہن او خامہ ایست عیب زکا
 اے بر اطراف دہر فرمان وہ
 روز عزم تو آسمان قدرت
 با گفت حرص را فرورفتہ
 ہمہ عالم عیال جو تو اند
 بائس تو آتشے ست حادثہ سوز
 خرمی خرکے در سر لے تو نیست
 نیز تبدیل روز و شب نہو
 وے بر جحت شود بفسر دابا
 عقبت نیست زانکہ ہست عظیم
 گر خیالت نیامدے در خواب
 اے صمیم دولت بنجیل نکوہ
 نعمت آلودہ بیش نیست ہما
 دست فرسودہ جو تو شدہ گیر
 اے اثر مائے تو ثنا گستر
 گر حسودت بس است عاجز نیست
 چون بود دولت تو روز افزون
 آب چاہ تو روشنت از سر

چندر نخبے کز قبو لم تازہ شاخے مید ہد روکہ از یا جمعج بہتجان خنہ ہرگز کے قد یک حکایت بشنوی ہم از زبان شہر خویش دے کے درقص من گفت او غریب شہر ما او غریب اندر جہان باشد چو از رتبت ورا خاک پائے اہل بلخ کز مقام شہر شان	ہر کجا پنداری این مسکین کہ بیخے میسپری خاصہ در سدے کہ تا عیدش کند اسکندری تا درین اندیشہ بارے راہ باطل نسپری بلخ گفت این ہم کمال دست چند از منکری آسمان ہر ساعتے گوید جہان دیگری ہست بر اقران خویشم ہم سری ہم سردی
--	---

حبذا تاریخ این انشا کہ فرماندہ بر بلخ
رایت طغرل تکمین بودہ است و رائے ناصری

جشن عید اندرین ہمایون جلے فرخ و خرم و ہمایون باد مجددین بو الحسن کہ طیرہ کند آنکہ با عدل اونے گوید و آنکہ با فدا اونے فگند قدر اورا سپہر پائے سپہر پیش جاہش سر فاک دوش کرمش جرم بخش و عذر پذیر در ہوائے اصابت رایش در کمین سیاست کینش رعد با ابر گرفتہ پیش کفش	کہ جہانست در جہان خداے برزخاوند این ہمایون جلے چرخ و خورشید را بقدر و براے سخن گاہ طبع گاہ ربائے سایہ بر کار خویش فرہمائے حزم اورا زمانہ دست گرائے پیش حملش دل زمین دروائے قلمش فتنہ بند و قلہ کشائے آفتاب سپہر ذرہ نماے پیشہ انتقام پیل ربائے وقت این لاف نیست ہرزہ طائے
--	---

آنکہ از مرے کہ بودے مصطفیٰ را برکت
 آنکہ از ایامے انگشتش دو گیسو بند کرد
 آنکہ بر دعویٰش چون بر بان قاطع خوانند
 آنکہ گر بر اسپ فکرت جاودان جولان کنی
 آنکہ ہم در عقل ممنوع است ہم در شرع شرک
 اندرین سوگند اگر تاویل کردم کافر
 خود بیانا کثر نشینم راست گویم ابن سخن
 چون مراد رنخ ہم از اصنطاع اہل بلخ
 بر سر ملک چنان خانغ نباشد کس چچ من
 دے ز خاک خاوران چون ذرہ جمول آمدہ
 با چنانہا این چنینہا زاید از خاطر مرا
 این ہمہ بگذرا آخر عاقلم در نفس خویش
 پس چگوئی ہجو گویم خطہء را کز درش
 تا تو فرصت جوے گردی از کمین گاہ حسد
 ہیچ عاقل این کند جز آنکہ یکسو افگند
 دشمنان را مایہ دون نرد من دانی کہ صیت
 مستقیم احوال شو تا خصم سرگردان شود
 این وقایق من چنان رزم کہ از بے فرستی
 از عقاب و پوستینش گر نگویی بہ بود

مہر کردش از پس عہدش در پیغمبری
 ارچہ از یک آیینہ بر سقف چرخ چنبری
 در زبان سوسمار آورد حجت گستری
 از نخستین آستان حضرتش در نگذری
 جز بذاشش گر بجزم و قصد سوگند نخوری
 کافر می باشد کہ در چون من کس از ظنی بری
 تا ورق چون راست میان زمین کثیہا نشیری
 ذق مصری چادری کردست و رومی بستری
 حنڈا ملکہ کہ باشد افسرش بے افسری
 گشتہ امروز اندر و چون آفتاب خاوری
 لے عجب کز آب خشکی زاید از آتش تری
 کاومی را عقل ہست از ممکنات اکبری
 کرد آید دیو بنہد از برون مستکبری
 غصہ دہ سالہ را با من بصر آوری
 اصل نیکو اعتقاد می رسم نیکو محضری
 جمع کردن موش دشتی با پلنگ بربری
 بس کہ پر کاری کند او چون تو کرد می سطر
 نمکنہ گیر دین آن بر بوفراس و بختری
 گرچہ در دریا نواند کرد خر بھت گازی

باز شد چوں قدر زش گیسوے شب اشک
 بزم صنمش را چونیلو فرچو گردون عودست
 آنکہ اندر کارگاہ کن فکان ابداع او
 وادیک عالم بہشتی روے ازرق پوش را
 آنکہ عنش برتن ماہے وبرفرق خروس
 آنکہ گر آلاے ادرانگج بودے در عدد
 آنکہ بر لوح زبانہا خط اول نام اوست
 آنکہ از ملکش فراشے دیدہ باشی بیش نہ
 آنکہ قمرش دادانجم راشیا طین افگنی
 آنکہ در معالے کرے از لعاب برگ توت
 آنکہ در احشائے زنبور از کمال راقش
 آنکہ از تجویف نالے ساتے احسان او
 آنکہ چون بر آفرینش سرفرازے کرد عقل
 آنکہ ترک یک ادب از پیشگاہ حضرتش
 آنکہ آدم را عصی آدم ز پانگندہ بود
 آنکہ قوم نوح را از تند باد لانتند
 آنکہ چون خلوت سرایے خلش خالی کنند
 آنکہ دشتے جادوے رادر عصائے کج کنند
 آنکہ میل ماوری بر چہرہ مریم کشید

در خم ابروے گردون دیدہ ماے عجمی
 آفتاب و آب کرد این آتش و آن مجمری
 بے اساس مایہ از ماہماے عنصری
 خوشترین رنگے منور بہترین نیکے کری
 پیرہن را جوشنے داد و کلمہ را مغفری
 نیتے جذراصم را عیب گنگی و کری
 این ہمہی گوید الان ایزد و آن تنگری
 گر روی بر بام این سقفے بدین پنادری
 وانکہ لطفش داد آتش را سمندر پروری
 کار او باشد نہادن کارگاہ شستنری
 نوش را بانیش داد از راہ صحبت صابری
 جام گہ خوزے نہد بردست کجے عسکری
 گفت مے را گوشمالش دہ بدست مسکری
 وقف کرد البیس را بر آستان مدبری
 گترہم شہ اجتباہش کردے اور ایاوری
 درد دم کرد از زمین آسیب قمرش سپری
 شعلہ رنجانی کند آنجانہ اشگر اشگری
 یک شبان از فلک او بے تہمت مشکبری
 حفظ او بے آنکہ باطل شد جمال دخترری

نام سے اور اقیطابق فلک ہرگز تمام
 وارثانِ انبیا ایک چنین باشد کہ دست
 در ثنائے او اگر عاجز شوم معذور اور
 لاشع من کے رسد آنجا کہ رخس او کشد
 با چنین سکان اگر از قدر شان عقدے کشند
 ہجو گویم بلخ را ہیسات یارب زینہار
 بانسار با من توان بستن بمسار قضا
 خاتم حجت در انگشت سلیمان سخن
 اے برسم خدمت از آغاز دوران داشته
 بازوان آخر کلام من ز منحول حسود
 عیش من ز آن افترا تلخی گرفت و تو ہنوز
 مرد را چون منتلی شد از حسد کار افتراست
 آن نئے گویم کہ در طے زبان ناورده ام
 گونہ خاطر بگذرانید ستم اندر عمر خویش
 جاودان بیزارم از ذاتے کہ بیزارے او
 آنکہ تاثیر صبار صنع او را آمدہ است
 آن توانائیہ ودانائیہ کہ در اطوار نجیب
 آنکہ خار از دمان عقرب نیش را
 تا بزلف سایہ شب خاک را تزیین نداد

گر ضمیر او نکروے علم دین را دقتری
 علم و تقویٰ لانهایت بس تواضع بربری
 تا کجا باشد توان دانست حد شاعری
 کاروانے کے رسد ہرگز بگرد شگری
 فارغ آید چرخ اعظم از چہ از بے زیوری
 خود توان گفتن کہ زنگار است زر جعفری
 جنس این بدسیرتی یا مثل آن بدگوہری
 افترا کردن برودر گیر داند دیو و پری
 طایر قدر ترا ہندوے ہفتم اختری
 فرق کن نقش الہی را ز نقش آذری
 چربک و ہچیمان چون جان شیرین بخوری
 بدمزا جان را فاقہ در محافل از پری
 آن ہجاکان نزد من بانی بود از کافری
 یا نہ ام چونا کہ گرگ یوسف از ہمت بری
 ہست در بازار جان صراف جان بلے زری
 گلفشان اختران برگنبد نیلوفری
 دام بدبختی نہادہ دانہ نیک اختری
 شحنگی داد است بر انقطاع گلبرگ تری
 روز بر گوش شفق تہما ز لعل غبری

مسند اقصی القضاة شرق و غرب افراشته
 آنکہ پیش کلک طبعش آن دوسرا نگہ حلال
 آجاتش را اگر در مجلس حاضر کنند
 کوحید الدین اگر خواہی کہ وقتے در و لفظ
 در زمان او ہنر نشگفت اگر قیمت گرفت
 خواجہ ملت صفی الدین عمر در صدر شرع
 مفتے مشرق امام مغرب آن کز رتبش
 حکم دین ہر ساعت از قوے دین فرہ ترست
 ذوالفقار نطق نالج الدین شریعت را بدست
 زا حساب تقوے او دان کہ ہنگام کسوت
 از رخس ہر روز فالے مشتری گیر دہتا
 بلبل بستان دین کز وجد مجلسہاے او
 توبہ کروندے اگر دریافتندے حضرتش
 من نمیدانم کہ این جنس سخن را نام چیست

+ + + + +

مجدوین بوطالب آن عالم کہ رہ گم شد در
 ساقیان لہجے او چون شراب اندر وہند
 باز دے بریان ز تقدیر نظام الدین تو بیست
 آنکہ براسرار شرع اندر زمان واقف شوی

آنکہ ہست از مستدش عباسیان را برتری
 صد چو من ہستند چون گو سالہ پیش سامری
 از میان ہر دو بردار د شکوہش داوری
 مطلقاً ہر چہ آن حمیدت از صفہا شمری
 گوہر است آرے ہنر او پادشاہ گوہری
 آنکہ نبود دیوار در سایے او قادی
 عرش ز بید نمیشش کوتاش کردے نمبری
 دیدہ فرہ کنی چون کلک او از لاغری
 آن بمعنی تو امان باذوالفقار حیدری
 آفتاب اندر حجاب مہ شد از بیچادری
 کیست آنکو نیست فال مشتری را مشتری
 صبح را چون گل طبیعت گشت پیرین می
 ہم مہ از نامی وہم زہرہ از خیاگری
 نے نبوت میتوانم گفتنش نہ ساحری

+ + + + +

عقل کل کان کردہ از برون عالم اظہری
 ہوش گوید گوش راہین سانغری کن سانغری
 آنکہ از عظیم کردے جبرئیلش چاکری
 از در قماے ضمیرش یک درق گر بشمری

اے مسلمانانِ فغان از دورِ سپرخِ چنبری
 کارِ آبِ نافع اندر مشرب من آتشست
 آسمان در کشتیِ عمرم کند دائمِ دوکار
 گزینخندم وان بہر عمریست گوید زہن خند
 بر سر من مغفرے کردی کلمہ دان برگزشت
 روزگار اگر ز غنقائے نیاموزی ثبات
 بہ بنوشی از جہانِ دانی کہ چون آید مرا
 از ستمہائے فلک چند آنکہ خواہی ہستی بخ
 گوئی تا آسمان را رسم دوران آمد است
 گر بگرداند بہ پہلو ہفت کشور مر نرا
 بعد ما کند لکد کوپِ حوادث چند سال
 خیر و خیرم کرد صاحبِ نعمت اندر، بچو بلخ
 قبۃ الاسلام را بچو اے مسلمانانِ گفت
 آسمان ار طفل بودے بلخ کردے دگیش
 افتخارِ خاندانِ مصطفیٰ در بلخ و من
 آن نظامِ دولت و دین کا نظامِ عدل او
 آنکہ نابینائے مادر زاد اگر حاضر شود
 در پناہ سده جاہ رعیت پرورشش
 ہم نبوت در نسب ہم پادشاہی در حسب

و ز نفاق تیر و قصد ماہ و کبید مشتری
 شغلِ خاکِ ساکن اندر سکنہ من صرحی
 گاہ شادی یاد بانی وقت اندوہ لنگری
 در بگریم کان بہر روزیست گوید خون گری
 بگذر در بر طیلسانم نیز دورِ معجزی
 چون زغن تا چند سائے مادہ و سائے نری
 ہچچنان کن پارگین کردن امید کوثری
 وائقم زیرا کہ با من ہم بدین گنبد درمی
 دادہ اندے فتنہ را قطبی بلارامحوری
 یکدم از مہرت نگوید کہ در بین کشوری
 سخت شوم خنجرے کرد است دورش خنجر
 نا، ہمگیویند کافر نعمت آمد النورمی
 حاش للہ باللہ ار گوید جہود خیرمی
 مکہ داند کرد معمور جہان را مادری
 کردہ ام در خدمتِ حسانی وہم بوذری
 در دل اغصان کند باد صبارا رہبری
 در جبین عالم آرایش بہ پند مشتری
 بر عقابِ آسمان فرمان دہد کبک درمی
 کو سیلان تا در انگشتت کند انگشتی

چون بجنبانی عنان بر صرگہ پیکرت
 لشکرے راہیزم دوزخ کنی در ساعتے
 اژدہایے روح تو خلقے بیکدم در کشد
 عقل با روح تو فتوے میدہد اکنون کہ چوب
 خنجرت سبب پیغمبر است از خاصیت
 با چنین اعجاز کا در خنجر تو تعبیه است
 بر زبان خنجرت روزے بطن نازی زلفت
 گفت نصرت نہ مرا بازوے شہ میپورد
 خسرو امن بندہ را در مدت این ہفت ماہ
 تا مرا از لہجہ دریائے حرمان دوست و آ
 ہستمتے از بسکہ سر بر آتانت سودے
 لیکن از بس قصد این ناقص عنایت روزگار
 روزگار این جنس با من بس کہ دارد قصد
 ہم نوانستے گرم شاکر ترک زین داشتے
 تا صبا از تو جان را ہر بہارے بیدریغ
 بیدریغ باد ملک اندر کنار خسروی
 خصم چون پر کار سرگردان راے صائب استوار

بانگ شنجوش با دجان بر خیزد از ہر پیکرے
 اے تو تنہا ہم تو شاہ لشکری ہم لشکرے
 وانگے فریہ نگر دد اینت معجز لاغرے
 شاید از تعبوان شود ہم معجزے پیغمبرے
 ز آن بہر ایما چومہ از ہم بدر و مغفرے
 بر سر خصم لعین چہ مغفرے چہ معجزے
 کا سمان چون من نیار دہیچ نصرت پرورد
 خنجر ہر فوا الفقارے را باید حیدرے
 گر میسر گشتے اندر ہفت کشور یا ورے
 فی مثل بر تختہ بروے کشان تا معبرے
 چون دگر ابنائے جنس خویش اکنون ہر دورے
 ماندہ ام در فقر دریائے عنا چون نگرے
 آن چنان بی رحمتے نامہر بانے کافرے
 تا نبوے چون منش بارے شکایت گترے
 در کنار دایہ گردون نہد چون دلبرے
 تا نیابد گردش ایام را پیدا سرے
 استوائے کارماے ملک را چون مسطرے

آسمان ملک را دایم تو بادی آفتاب
 در سعودی آسمان کردت مجاور مشعرے

زہرہ اندر روز مالے عیش و خلوت نہائے شب
تیر مستونی بدیوان در چو شاگردان نو
اسے خداوندے کہ تا یسخ صنائع شاخ زرد
آسمان قدرے کہ صاحب افسر گردون نیت
چون لب ساغر بہ بند ہر نذیت صبا جے
جام و خنجر چون تو یک صاحب قران ہرگز نہ
بوستان ملک را چہ از شبیخون خزان
گر شود پاس تو در ملک طبیعت محتب
ور نشاند نائیب در چار سوے آسمان
ابرے بارید روزے پیش دستت یخبر
ابر اگر از فتیلاب دستت آبستن شود
معن حاتم گر بیدندے دل و دست ترا
در چنان دوران کہ عمرے در سہ گوشہ پیش ملک
بالش عالیت سد فتنہ شد ورنہ کجا
دختران روزگار ندایں حوادث وین ہتر
روز ہیجا کہ ز خروش و گرد حبشت سایہ را
از پس گرد سپہ برق سنان آبدار
آسمان ابرینق شریانرا کشاید ناشرہ
ہر کمان ابرے بود بارندہ پیکان زالہ دار

در ستر و بخت

بستہ بودے خویشتن بردا من خنیا گرے
میسریدے کاغذے یاے شکستے دفترے
شاخ ہستی را ندند از تو کامل تر برے
ملک آب خاک را ہچون تو صاحب افسرے
چون سر خنجر بگرید ہر علامت قیصرے
بزم را سائل نوازے رزم را کین آورے
تا چو چشم بخت تو بیدار دارد مجہرے
آسمان انگشت نہمذنا ابد بر منکرے
زہرہ ہرگز در نیاید نیز جز با چادرے
برق میخندید و میگفت انیت عاقل ہترے
قطرہ باران کند از ہر حشیشے عرعے
ہر یکے بزخمل آن دیگر نوشتے محضرے
زایمی زادن ستر دن شد چو گردون مادرے
پہلوے در ایمنی ہرگز نسودے بسترے
کوچو زاید دخترے دخترش زاید دخترے
تا سوار خویش را یابد نیابد رہبرے
ہچمنان باشد کہ اندر پردہ شب اخترے
تا بشوید روزگار از گرد ہیجا خنجرے
ہر سنان برقی شود ہر بار گیرے

مبادا اختر خصم ترا سجد و شرف
مبادا کوکب سعد ترا ہیبوط و وبال

آسمان بر عالمے بند د زمین بر کشورے
از چینین بزمے تو انداد ہر دم زیورے
گر میان ہر دو بنٹا نند عادل داورے
باز میں صحن او قیمت نیاید عبیرے
گر ز دور ہر گر گیان سر بر آرد آورے
کوثر است آن بادہ گر مستی فزاید کوثرے
کز میان آب نشن بر فردزد ساغرے
روزگار از عرصہ او یک عرض را جوہرے
دلند و ہر ساکنے قائم مقام اخترے
شہ سلیمان عنصرے دستور آصف گوہرے
خاک را حاصل نخواہد گشت شلت دیگرے
ہر زمان از سدہ توقصر سازد خاورے
جاودان از نیمہ روز اندر شبے گیتی درے
ہر یکے بودندے اندر فوج دیگرے چاکرے
پاسبان نونشانندے ہر شبے بر منظرے
معتکف بنٹا سستہ ہونے روز و شب بر منبرے
بر در شش بودے بہر دستے کشیدہ خنجرے

حبذا بزمے کز د ہر دم دگر گون زیورے
کشورے و عالمے را ہم زمین ہم آسمان
مجلسے کو دعویے فردوس باطل کند
با ہوائے سقفا و رونق نہ بیند نافہ
در خیال نقش بت رویان او والہ شوند
جنت ست آن عرصہ گر بے وعدہ یابی ^{جنتے} باشد
ساغر شہ پادہ رنگین چنان آید بحشم
ہست مصر جامع ہستی ز آن خارج نیت
آسمان دیگر است از روے زبت گوئیبا
آفتاب و ماہ را پیروز شاہ و صاحب اند
دیوان اے حضرتے کز سع بنائے سپہ
تا چہ عالی حضرتی کین آفتاب خسروی
آفتابے گر بخواید بر کشاید نور او
گر کوکب را مسلم گشتے آن عالی سپہ
جرم کیوان آن معمر ہندوے باریک بین
مشتری اندر او اے خطبہ آن خسروے
وائے عقرب ز بہر منع درد حادثات

اگر بکوبہ برند از عنایت تو نشان
 درین بنفشہ بروید ز روے خار و صلب
 فلک حرام سمند ترا سزد که بود
 ز نعلِ مرکب و از طمبل باز تو گیرند
 میرنوی تو بملک اندر از خسوف مترس
 چگونه یابد بخواه با تو دست جسد
 که شیر زایت قمرت چو کام بکشاید
 نهان از ان بنماید خمیر او که دلش
 چو باد در قفس انگار کار دولت خصم
 شد آنکه دشمن ادا داشت گریه در انبان
 بزرگوار امن بنده گرچه مدت دیر
 بخیر بر تو دعا کرده ام همه شب و روز
 بخت تیره و سرگشته گفتم آخر هم
 جمال و جاه تو از پرده برکشاید روے
 بخدمت تو چنان تشنه بوده ام بخدا
 بحق خاتم و کلک تو بر شمال و بعین
 بر بند چرخ بدم بسته تا کنون که کشاد
 بایمنی و خوشی در سہلے عمر بمان
 ز رشک چہرہ بدخواہ تو چو زر عیار

و گریہ بحس بر بند از سیاست تو مثال
 در آن پشیزہ بریزد ز پشت ماہی دال
 جہان بنیزد رکاب و فلک بر زیر نعال
 ہلال و بدر کچپرخ بلند بر اشکال
 از آنکہ راہ نباشد خسوف را بہلال
 چگونه دارد بدگوے با تو پایے جدال
 فرو شوند ہز بران بگوشہ ما چو شخال
 ز لطف ہیبت او بنتر کہ چو تشنہ سفال
 از آنکہ ویر نیاید چو آب در غریبال
 کنونست وقت کہ با سگ فرو شود بجوال
 بخدمتت نرسیدم ز گردش احوال
 بطبع بر تو ثنا گفتم ام ہے مہ سال
 بکام باز نگردد سپہر خیرہ مثال
 ہماے قدر تو بر بندہ گستراند بال
 کہ هیچ تشنہ نباشد چنان بآب لال
 کہ بے تو باز ندانستہ ام بعین ز شمال
 خدایے بر من و بر دیگران در اقبال
 بفرخی و فرخ بر سریر ملک ببال
 ز اشک دیدہ بدگوے تو چو سیم حلال

ہزار سال تو مخدوم دہر خد متنگار

ہزار بار تو مدوح ومن مدیح سگال

بہ نیک طالع و فرخندہ روز و فرخ سال
 بہار گاہ وزارت بفرخی بنشست
 نظام مملکت و صدر دین و صاحب عصر
 محمد آنکہ باقبال او و ہد سو گند
 زمانہ بخشش و خورشید رائے گردون قدر
 بہ بستہ از پئے حکمش میان زمان و زمین
 بجنب قدر بلند شش مدار انجم پست
 بگام عقل مساحت کند محیط فلک
 بکینش اندر مضمعن او محنت در پنج ^{مرگ}
 حوالہ کرد بدیوان مهر و کینش مگر
 بچشمش بہر دیدہ تہوار شاہین
 بفضر دولت او شیر فرش ایوانش
 ز بیم او ہمہ عمر استخوان دشمن ہست
 ز دست بخشش او حاکی است اشک سیاہ
 دلش طلال ندارد ہی ز بخشش و جود
 عنایتی بدو صلصال اصل آدم و تو
 بقدر و جہاد شرف از کمال بگذشتی

بسعادت و بہمون زمان و خسرم حال
 خدایگان وزیران و قبلہ آمال
 سپہ رفعت و قدر جہان جاہ و جلال
 روان پاک محمد باہیز و منتعال
 کریم طبع و پسندیدہ فعل و خوب خصال
 کشادہ از پئے حمدش زبان نساء و رجال
 بجائے رائے مصیبتش زبان حجت لال
 بنور رائے تصور کند خیال بخیال
 بہر شش اندر مدغم بقاؤ نعمت و مال
 خدائے نامہ آجال و قسمت آمال
 بقوتش بکند پنجہ روبرو از ذیبال
 تو انداز بکند شیر چرخ را چنگال
 چو از بخار دغانی زمین گہ زلزال
 ز حزم محکم او را ویت سنگ جبال
 مگر ز بخشش و جودش ملول گشت ملال
 تو زان عنایت محضی و آدم از صلصال
 درست شد کہ کمالی ست از ورای کمال

تو آدمی و ہمہ دشمنان تو ابلیس
 بدستِ حرمِ بسالی ہمہ مخالف را
 اگر نہ کین تو کفر است پس چرا دارو
 عدد و حرارت بیم تو دارد اندر دل
 بزرگو را شد مدتی کہ من خادم
 نہ زانکہ از دل و جانِ خلصت نبودم
 ز مجلس تو گرا برام دور داشته ام
 اگر نہ در دوسہ ہوشم ز طبع چون آتش
 بجای دیگر اگر اول التجا کردم
 خدای داند و کس چون خدای نیست کہ من
 ثنا قبول بہت کنند اہلِ شنا
 بدین دلیل توئی خواجہ باستحقاق
 نہ ہر کرا ب صفت با کسے مشابہت است
 کہ دال نیز چو دال است در کتابت لیک
 بہ بین کہ میر معزی چہ خوب میگوید
 درین مقابلہ یک بیت از زتی بشنو
 ز مردو گیہ سبز ہر دو یک رنگ اند
 ہمیشہ تاکہ بود نعت زلف در ابیت
 سرے کہ از تو بہ پیچد بریدہ باد چو زلف

تو ہمدی و ہمہ حاسدان تو دو جمال
 زمانہ نیز نہ بیند چو تو مخالف مال
 سپہر خصم ترا خونِ مباح و مالِ حلال
 بدستِ مرد مکب دیدہ زان نذیق قال
 بخدا منتت نہ رسیدم ز گردش احوال
 گواہ دارم و آن کسیت ایزد متعال
 نہ از فراغت من بود بل ز بیم ملال
 قصیدہات بیاور دے چو آبِ لال
 بدیدم آنچہ مبینا و کس سخوابِ خیال
 بعمر خویش نہ دید است ازین سمجہ حال
 بلے کہ مرد بہمت پر دچو مرغِ بال
 وزیر قاسم توئی منترے با استقلال
 شیبہ اوست چنان چون ہمین شیبہ مال
 پیشش صد و نو و شش کست دال نزال
 حدیثِ ہدایت پیوند شکل کعبِ غزال
 نہ بر طریق تھی بوجہ استدلال
 ولے ازین بزمین ان کشند از آن بحوال
 ہمیشہ تاکہ بود وصفِ خالِ مرثال
 رنجے کہ از تو بنا بد سیاہ باد چو خال

روشن

دوسے کہ از تو بگردد

شہر ہمدی سے چو کعب الغزال است پیوند کین - نہ چون طبع کعب الغزال است پیوند

پشت حاسد کو چون بلاے دال	سد دشمن رخنه چون دندان سین
معتدل اقبال باد می گو چرا زانکہ بنیاد بقا شد اعتدال	
<p>جمال باد جہان را بچو و خواجه کمال نزاود مادر گیتی چو نو ستوده خصال زمانہ بخشش و کان و سنگاہ بحر نوال بہ تیر نمکتہ بدو زد لب سوال محال بجائے برگ بان بردم ز شاخ نہال گر آفتاب امان یابد از کسوف زوال از آنکہ راہ نباشد خسوف را بہلال کمر بہ بست بچو زایچو بندگان بدوال بوقت مولد از ارحام مادران اطفال گر از مہب کف او وزد نسیم شمال سپہر کفہ او ز میدوز زمین مشقال ہے سوال بخواہد ز سایلان سبوال و یا محبت تو وقف گشتہ بر اقوال شرف نیافت ہر آن کو نجست با تو وصال تو آنکسی کہ خدایت نیافرید مثال ستارہ روز و شب از طلعت تو گزینال</p>	<p>خداے خواست کہ گیر زمانہ جاہ جلال سپہر معنی مسعود کز قرآن مسود قضا توان و قدر قدرت و ستارہ محل بنوک خامہ بہ بندورہ قضا و قدر گر ابر خاطر او قطرہ بر زمین بار د چورای روشن او باشد آفتاب سپہر ہلال حریخ معالیش منحسف نشود سپہر پر شدہ رارای او بخدمت خواند ز حرص خدمت او سمرنگون ہی آیند ز شاخ با درم آید کف چنار برون تراز دسے کہ بر آن بار قدر او سنجند ز حرص آنکہ بردو سایلان کنند ایا مایح تو نقش گشتہ بر او نام خطر ندید ہر آن کو ندید از تو قبول تو آن کسی کہ سپہر تپو و رید نظیر زمانہ سال مہ از خدمت تو جوید نام</p>

<p>منفصل گردوزمان با اتصال سوسے چارم چرخ روے انتقال آن قدر کا پیدرخش رازلف و خال بر جهان بادے کہ آن بویے محال این از آن مے پرسد آب حیات حال طوطی نطق مرا کردست لال بد سگالت را بدی گو مے سگال قیل گو چند آنکه خواهی باش و قال چون باؤل آفرید بندش دوال نام هستی ہم براو آید زوال این غورا انگیز و آن صاحب جمال گر چه سوز و خویش متن را پرو بال باز خر گو ایها اساتی تعال گو بیما راست ننماید جمال پیر مے رنگین کند جام ہلال گد جنوب از روے دوران گم شمال اے طفیل دور عمرت ماہ و سال زانکہ محصوم آدستی از ہمال باغ دولت را نہال اندر نہال</p>	<p>آسمان را نہیت ار منعی کند ور کند خورشید راے روشنت از سواد شب نماند گرد روز اختران کہ علم شان خلیج نجست جملہ آفتون چون بدنگاہت رسند اے بجائے کہ تحییر و صفت تو چون فلک نسگالت چیز نیکوئی چون روان بر آفرینش قول تست طبل را کے سود دار و ولولہ ذرہ گر پیمان کند روز از شعلع صاحبان شمع و تا پروانہ ہست برنجیز و گفتگوے و جستجوے گوش را از انفعال این سخن جام بالامال نوش از دست آن جرعہ رخسار او از روے رنگ تا کہ باشد سمت میل آفتاب سال و مہ دورانت اندر ملک باد جاودان محروس و محفوظ از ہبوم سر و اقبالت بروز عمسرت تو</p>
--	---

اے بہستی دادہ گیتی را کمال
 صدر دنیا بی تو ہر ساعت تو
 چون وزارت آسمان رفعت شود
 سخت بیدار تو سے لاینام
 در مراتب آفتابت زیر دست
 ادج جاہنت را ثوابت در جوار
 ملک را حزم تو دفع چشم زخم
 اصل او تا زمین شد جسم تو
 چیدہ گوش از نطق تو در زمین
 ہر کجا امرت سبک دار و عنان
 ہر کجا نہیت گران دار در کباب
 چون گرہ برابر دے قمر تو دید
 نیستی بزدان چراہست لہج
 عفو تو تعبیبین کند عذر گناہ
 آن جواد می تو کہ در ایام تو
 آرزو از کثرت برت گرفت
 گر شود محسوس دریائے دولت
 اختران را سعیت ارحامی شود
 نثار از ملکات بدوے شد منضم

۱۰
 ۱۰
 ۱۰

نوائیب

ملک را فرخند ہر روز از تو فال
 ہست دنیا را کمالے بر کمال
 ہر کرا جاہ تو افسر زاید جلال
 ملک تا شید تو ملک لایزال
 در معالی آسمان پائے کمال
 غور و حزم را حادث و جوال
 فتنہ را دور تو دور گوشمال
 ز آن چہین ثابت اسائن جبال
 دیدہ چشم از کلک تو سحر حلال
 چرخ بسیار در کباب تنثال
 کوہ بزاہد عنان آتصال
 آسمان گفتا کنفی اللہ القتال
 مثل و مانند ترا ہستی محال
 جود تو تلقین کند حسن سوال
 ہست کمتر ثروت آمال مال
 در طباع اکنون رہست غنای مال
 اخترش گوہر شود طوبیش مال
 فانیع آہند از ہبوط واز دیال
 کلک را کوکار خود کردے منال

اسے بجنپ آست تو پایہ اجسام پست
 دارد از لطف تو بر جیس وز قمر تو ز حل
 در پناہ درگہ اقبال در بام قدر تست
 در کسے گوید نشاید بود گویم پس چر است
 فضل بزدان ہست سال و مد بسیارت بر آن
 ہر قبائے کو شرف پوشیدہ شخص دولتت
 گر شود در سنگ پنهان و شست ہمچون کشف
 حزم تو از سنگ بیرون آورد اورا سبک
 ہست گوئی مضمرا ندر طاعت و عصیان تو
 مادحت را اگر معانی سست و الفاظ ابتر است
 ہر کہ در بند صورت باشد یعنی کے رسد
 یکا ریکر زبر در گاہ تو باشد پیاسے
 طبع گنگش بیزبان گویا شود چون کلک تو
 گر چہ نزد پیچ دیار این زمان مقبول نیست
 سغیہ او باشد امر ذانکہ منکر بود و سے
 تازند باد خندان بر شاخماز و درم
 شاخ اقبال چو باغ از ابر نیسان باد سبز
 چہرہ بدخواہست از اندہ چو آبے با زرد
 شادمان در دولت عالی و چاہ بیسکران

وے بر پیش طلعت تو چشمہ خورشید تار
 این سعادت مستفا و آن نحوست مستعا
 ہفت کوکب در مسیر و نہ سپہر اندر مدار
 این نہ آن با پاسبان و آن ہفت آنرا پردہ دا
 را سے سلطان ہست روز و شب مینت را لبیا
 رعشش بودہ است بود و عصمتش بودہ است
 و رشود در خاک متواری حسودت ہمچو مار
 عزم تو اورا چو جمرہ بر کشد از خاک زار
 نام و ننگ و خیر و شر و تہر و لطف و فخر و عا
 ز اہل معنی لاجرم کس نیست اورا خواست
 مرد کو صورت پرست آمد بود معنی گزار
 پایگاہے باید از اقران فزون در روزگار
 گرچہ کلک تو مکر بندہ بہ پیشت بندہ دا
 گردد از اقبال تو صاحب قبول این دیا
 طاعت او دارد امثال آنکہ عصیان کردا
 تا کند باد صبا در باغها نقش و نگار
 شخص بدخواہست چو برگ از بادوے ز روزگار
 سینہ بدگوے پر خون از تفکر چون انا
 کا مران از نعمت باقی و عمر بے کنار

بوسے خاک از نرگس و سوسن چو مشک تبتی
 مرچا بوسے کہ عطارش نباشد در میان
 ابر اگر عاشق نشد چون من چرا گرید ہے
 مست اگر بیل شدہ است از خوردن گل پس چاہے
 رونق بازارِ گل دیوان بشد زیرا کہ بڑو
 بادہ خورد بر لاله گل زانکہ اندر کوہ و دشت
 بادہ خوردن خوش بود در گل بہنگام صبح
 برگل سوری مے صافی حلال است و مباح
 مجلس عالی علماء الدین کہ از دست سخاش
 خاصہ اکنون کہ طرب ہر ساعتی جھینے کند
 عالم علم و جہان جود محمود آنکہ ہست
 دست جود آسمان از دست جودش بایخوا
 عقل پرورد است گوئی شخص اور اور ازل رخ
 راست کاری پیشہ کرد است از بے آنہ نیست
 کہ بود عالم از و خالی کہ از بہر بقاشش
 ز آب و آتش بہر روح و راے او پاکے نور
 خواستند از علم راے او زمین و آسمان
 جود او چون آن کہ شد اندہ حال داد
 ابو جودش گر بدینسان قطرہ بار و بزمین

روے باغ از لالہ و نسربین چو نقش قند ہار
 جہذا نقشے کہ نقاشش نباشد آشکار
 باد اگر شیدا نشد چون من چرا شد بقرار
 چہرہ گل با فروغ و چشم نرگس پر خسار
 بوئے خطشان گلستان رنگ رخشان لالہ ازار
 لالہ مے روید ز خار گل ہے روید ز خار
 توبہ کردن بہ بود از مے بہ سنگام بہار
 خاصہ ندر مجلس صدر جہان فخر کبار
 نرزد کان خواہد امان و دوز در یاز ہزار
 در میان باغ و بستن افتخار روزگار
 افتخار روزگار و اختیار شہریار
 نقد جاہ اختران بر سنگ قدرش کم عیار
 روح پرورد است گوئی شخص اور اور کنار
 در قیامت پیچکس چون استکاران سنگار
 کرد ایند روز مولودش فنا را سنگسار
 چون نہاد و خاک طبع و حلم او لطف و وقار
 ہر یکے در خورد خود چیزے ز روے افتخار
 کوہ این را خلعت و خورشید آن را یادگار
 تا قیامت ہادرم آید برون دست چند

<p>ہر مصافحے کہ اندر دو نفس صد قرآن وحش و طیر را پس از آن قبضہ خنجرت جہان گیر است خسروا بندہ را چودہ سال است کزندیان مجلس ار نشود بخروش پیش از آن کہ بفروشی چہ شود گر ترا درین سودا تا شود پیر همچو بخت عدوت تا ہواے خنزان بہمن دے باغ ملک ترا بہارے باد خط بہار از زبان بذکر تو تر سگہ یارادمان بنام تو باز مدت لازم زمان و مکان ہمتت ملک نخش و ملک سنان</p>	<p>تینغ را با کفت قرآن باشد فلک از کشتہ میزبان باشد گرچہ یک مشت استخوان باشد کہ ہمے آرزوے آن باشد از مقیمان آستان باشد دانگمت رایگان گران باشد دست بوسیدنی زبان باشد ہم درین دولت جوان باشد زرگر باغ و بوستان باشد نہ چنان کز پیش خزان باشد تا مہ سخن زبان باشد تا ز زر در جہان نشان باشد تا زمان لازم مکان باشد تا بگیتی دہ و ستان باشد</p>
--	---

در جہان ملک جاودانت باد

خود چنین ملک جاودان باشد

<p>باد شگیری نسیم آورد باز از جو بیار این چو پیکان بشارت برشتابان در ہوا گہ معطر خاک دشت از باد کافوری نسیم</p>	<p>ابر نوروزی علم بفراحت باز از کو ہمار دان چو پیلان جاہر کش خرامان در قطار گہ مرصع سنگ کوه از ابر مردار پید بار</p>
---	--

راے تو راز ما کند پیدا
 رایتت فتنہا کند پنهان
 لطف اربابہ وجود شود
 باست اربابنگ بر زمانہ زند
 نبود خطِ روزی مجھ سے
 نرسد کارِ عالمے بنظام
 در جہانی و از جہانِ نبی
 آفرین بر تو کافرنیش را
 روز ہیجا کہ از درخش سنان
 در تین اژدہاے رایتہا
 شیر گردون چو عکس سبز در آب
 ہم عنانِ اہل سبک گردد
 ہر سبکوز اجل شکستہ شود
 ہر کین کز قضا کتادہ شود
 اشک بر در عہماے سیما بی
 چون بچنید رکابِ منصورت
 ہر کراشد یقین کہ حمد تست
 روحِ روح الامین در آن ساعت
 نبود ہیچکس بجز نصرت

کہ ز تقدیر در نہان باشد
 کہ چوندیشہ بیکران باشد
 جسم را صورتِ روان باشد
 گرگ را سیرتِ شبان باشد
 گر نہ دستِ تواش ضمان باشد
 کہ ز پائے تو در میان باشد
 ہمیچو معنی کہ در بیان باشد
 ہر چہ گوئی چنہین چنان باشد
 گرد را کسوتِ دخان باشد
 باد را اعتدالِ جان باشد
 پیش شیر علم ستان باشد
 ہم رکابِ اجل گران باشد
 بر لب چشمہ سنان باشد
 از پس قبضہ کمان باشد
 نسخہ راہِ کہکشان باشد
 آن قیامت کہ آن زمان باشد
 راہ ہستیش در گمان باشد
 نہ ہمانا کہ در امان باشد
 کہ دے با تو ہسم عنان باشد

<p>ہر لحظہ کہ بر غم سفر نہ سمع و بصر آمد جاننی و یقین ہست کہ جان ناگزیر آمد جان مرکب ددم زاد و جہان بگزر آمد کز یک نظرت برگ چنین صد سفر آمد</p>	<p>اقبال از توفیق تو نقشہ بنمودش از تو نگریزد کہ تو در قالب عالم تا در مشل آزند کہ اندر سفر عمر یکدم ز جہان جان تو جز شاد مبادا</p>
<p>مقصود جہان کام تو بادا کہ بر آید ز آنکہ از تو بر آمد ہمسہ کامے کہ بر آید</p>	
<p>دل و دست خدا یگانا باشد در جہان پادشہ نشان باشد بر جہان چون قضا روان باشد ہر کہ ز ابنائے انس و جان باشد ہر چہ ز اجناس بحر و کان باشد امن بیرون آسمان باشد زندگانی در آن جہان باشد تب و لرز اندر استخوان باشد لطق را دست بردمان باشد بخل نے نام و بے نشان باشد کوہ نے تاب و بے توان باشد فتح تفسیر و ترجمان باشد دو اثر در جہان عیان باشد</p>	<p>گردل و دست بحر و کان باشد شاہ سبخر کہ کمتہ زین خدمش پادشاہ جہان کہ فرمانش آنکہ با داغ طاعتش زاید آنکہ با ہمسرخازنش روید عدش از بازیمن بخشم شود قہرش از سایہ در جہان فگند مرگ را دایم از سیاست او ہر کجا خطبہ شد بنام سخاش ہر کجا سکہ شد بنام و نشانش اے قضا قدرتی کہ با حلت ^{تبت} رایمت آیتے کہ در حرفش گویم از راے در ایمت شب و روز</p>

در کین تو امید سلامت نہ نہادند
 دشمن کمر کین تو از بیم تو بر بست
 از آتشِ باس تو مگر دود ندید است
 باس تو شہا بیست کہ در کام شایطین
 خصم تو چو پروانہ شود صاعقہ را
 تو ساکنی و خصم تو جنبان و چنپین
 عتقا کہ ز نازک منشی جائے نگہ دشت
 در ہرزہ روی سرچو فرو کرد بہر جا
 اسے ملک ستائے کہ ز درگاہ تو بہا ہست
 من بندہ کز بن پیش نزد زخم دشتی
 در مدت دہ سال کہ این گوشہ و سکنہ
 ہر نور نظامی کہ درآمد ز در من
 گردون جگر م داد کہ احسان ز دل کرد
 صدرا تو خداوند قدیمی نہ مرا بس
 اقرانِ مرا ز طبعِ بیش تو داوی
 از خدمتِ فرخندہ تو باز نہ گشتند
 انعام تو بر اہل ہنر گچہ بحد بست
 نظمی کہ براحوالِ من آمد ہمہ وقتے
 جانم کہ در نقشِ ہوا سے تو گرفتہ است

گوئی کہ نشانے ز سبب و سقر آمد
 نے راز پئے حملہ صرصہ کمر آمد
 کہ سادہ دبیش آرزو سے شور و شہر آمد
 بحر قشش آتش چو شراب کہ درآمد
 کور از فلک دود و ز اختر شمشیر آمد
 زیرا کہ سکون حلیہ کل سیر آمد
 ہرگز طرف دامنش از عازر آمد
 یکسال ز عن مادہ و یکسال نہر آمد
 ہر مرغ کہ در عرصہٴ ملکہ بہر پر آمد
 گردون کہ نہ احوالِ من اورا سپر آمد
 در قبۃٴ اسلام مرا مستقر آمد
 از جوہر تو آمد نہ ز جاے دگر آمد
 احسان تو آن بود کہ آن بیجگر آمد
 آنرا کہ ہنر ما سے من او را ثمر آمد
 ز آن دژ و سخن شان ہمہ چون آب درآمد
 ہرگز کہ ز تشریف تو شان بر اثر آمد
 کہ شکر تو کام ہمہ شان چون شکر آمد
 از فضلِ تو آمد نہ ز فضل و ہنر آمد
 پایندہ ترا ز نقشِ حجر بر حجر آمد

ہرگز چو فلک راہ سعادت ننگد گم
 جز بر در او قسمتِ روزی ننگد بخت
 بے نعمتِ او بیخ بقا خشک لب افتاد
 از ہمتِ او شکلِ جہانے بشیدند
 اسے شاہِ جہانی کہ از عدل تو جہانرا
 عدلِ تو ہما بیست کہ چون سایہ گسترد
 نامِ تو سے تربیتِ نامِ عمر کرد
 سرمایہِ دویانہ بہ ازوے دلت بود
 کان در نظر رائے تو اندرز حقیر سی
 بیدست تو کس را ہمداسے نرسد دست
 در شانِ نیاز آبت احسانِ ایادیت
 بڑ تو قدیم است چنان کہ زردہ تقدیر
 عزمِ تو چہ عزہ میست کہ بے منت بہر
 عالم کہ ز پروردہ بجنیلت کلمے کرد
 گردون کہ پیئے وہم ہندس نہ سپرش
 اول قدم قدر تو بود آنا کہ چو برداشت
 آصف کہ ز قلمش تیغ سکون یافت
 اوصافِ تو در نسبتِ آوازہ ایشان
 در امر تو امکانِ تغیس نہ نہفتند

نامہ

آزا کہ فلک سوے درش باہر آمد
 آرے چکند چون در زرق بشیر آمد
 باہمتِ او شاخِ سخا بارور آمد
 در نسبتِ او کل جہان مختصر آمد
 در وصفِ نیامد کہ چہ بختے بسر آمد
 خاصیتِ خورشید در آن بخاطر آمد
 ز آنروے کہ عدلِ تو چو عدلِ عمر آمد
 ز آن روے دینش ز کران پر خرد آمد
 کان چسپیت کہ آن رائے ترا در نظر آمد
 بوسیدین دستِ تو از آن معتبر آمد
 چون پیرہنِ یوسف و چشم پر آمد
 نزد ہمہ در کو کہ بے خواب و خور آمد
 در ہر چہ بکوشید نصیبش ظفر آمد
 ترکِ کلمہ قدر ترا آستر آمد
 اندیشہ تدبیر ترا بے سپر آمد
 عالم ہمہ زیر آمد و قدرت زبر آمد
 حاتم کہ ز دستِ کر مشرکان بسر آمد
 وصفِ نفسِ عیسیٰ و آواز خرد آمد
 گوئی کہ مثالی ز قضا و قدر آمد

آن

بنی کے کورس فارسی پنجاب یونیورسٹی

قصاید التوری

شب رفت در مشرقِ علم صبح برآمد
 دیر لیست کہ پیغامِ نسیم سحر آمد
 چون لشکرِ خورشید با فاق برآمد
 زاندیشہ چو بر خوابِ بخاری حشر آمد
 کہ ز مادر گیتی ہمہ کس بے خبر آمد
 گیر یہ کہ گیتی ہمہ یکسر بسر آمد
 خود محنتِ ماجملہ ز بلوک و مکر آمد
 زآن مے کہ زرشِ مادر دلوش پر آمد
 زآن دست کہ صد فلزم از آن کشید آمد
 دستہ نہ محبتے کہ نوازش گمہر آمد
 آن مشاخ کہ در باغِ جلالن برآمد
 برگو نشہ خوانِ نعمش ما حضر آمد

خیزید کہ بنگامِ صبوح دگر آمد
 نزدیکِ خروس از پئے بیدارستان
 خورشید مے اندر افقِ جامِ نکوتر
 از مے حشر بے کہ در آریم بہ مجلس
 آغازِ نیند از پئے مے یخبری را
 بردلِ نفسِ آمدہ گیتی بسر آرید
 بر بولک و مکرِ عسمر گرامی مکر آرید
 اسے سابقے مہر و مے در انداز و مژد
 بر من مشکن پیش کہ من توبہ شکستم
 از دست گمہر گستر دستور شہنشاہ
 دستورِ جلالِ الوزرا کز وزرا دوست
 صدر مے کہ تر و خشک جمان باقی فغانی

بی اے کورس فارسی پنجاب یونیورسٹی

اطلاع

۱۹۱۵ء کے لئے سینٹ کتب مفضلہ ذیل کو بطور کتب درسیہ کے فرار دئے جانے کی سفارش کرتی ہے جن سے معیار مطلوبہ کا اظہار ہوتا ہے۔ لیکن یہ ضرور نہیں ہے کہ سوالات صرف انہی کتابوں سے ہوں۔ سالہائے مابعد کے لئے کتب درسیہ کا تقرر سنڈیکیٹ بشرط منظوری سینٹ وقتاً فوقتاً کیا کریگی +

صیغہ تعلیم مشرقی میں یہی کورس امیدواران امتحان انٹرمیڈیٹ کے درس میں داخل ہوگا دیکھو قاعدہ - ۱۳ - مندرجہ اشتہار امتحان مذکور +

تفصیل کتب

اخلاق ناصری اول مقالہ جو اس مجموعہ سے علیحدہ مل سکتی ہے۔ باقی کلیات نظم النوری۔ کلیات نظم قافی۔ جہان کشائے نادری۔ نسخ التواریخ کا انتخاب اس مجموعہ میں شامل ہے +

PK
6220
P8
1840

پنجاب یونیورسٹی

بی اے کورس فارسی

Punjab, Pakistan (Province)

University, یعنی Lahore

Bi Aa Kurs Farsi

فارسی زبان کا نصاب امیدواران امتحان بی اے کے لئے

جس کو

سینٹ پنجاب یونیورسٹی نے مقرر فرمایا

اور

صاحب جسٹس ار بہادر کے حکم سے

۱۹۰۷ء

مطبع مفید عالم ہوریمن منشی گلاب سنگھ پبلشر گورنمنٹ

سررشتہء تعلیم پنجاب کے اہتمام سے چھپا

